

भारत सरकार
GOVERNMENT OF INDIA
राष्ट्रीय पुस्तकालय, कलकत्ता ।
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA.

वर्ग संख्या

Class No.

पुस्तक संख्या

Book No.

श्री० पु०/ N. L. 38.

I.C
XIII
4

MGIPC-84-59 LNL/64-1-11-65-100,000.

THIS PRINTED BY THE PRESS OF THE

P R E F A C E.

The present edition of Halāyudha's vocabulary of synonyms is based on a collation of the following manuscripts

- A.* E. I. H. 1361, copied about 1780.
- B* Wilson 415, an incorrect transcript of *A*.
- C* E. I. H. 588.
- D.* E. I. H. 1576. These two manuscripts, copied about 1806 from the same original, are almost useless for any critical purpose.
- E.* A fragment preserved in the Berlin Library (Chambers 758. Weber's Catalogue Nr. 805), containing distichs 18 — 367 of book II. I am indebted for a transcript of it to Dr. Hase of Cölnburg.
- F* An old fragment in the Ratchffe Library, Oxford, containing the second book, as far as śloka 230.

R. A manuscript in the same library, copied in the year 1363 of our era.

Notwithstanding all these materials, the editor has found it not always possible to constitute a text free from faults; far less to give a correct and uniform orthography. In many cases he has been obliged to have recourse to the *Koshas* of Amara and Hemacandra and their commentaries, in order to remove palpable blunders. The notes, and to some extent the glossary, point out all the passages in which a further collation of new Mss is desirable. He has much felt, throughout, the want of a commentary; but though at least one is cited in the marginal notes to the Oxford Ms. of the commentary on the *Abhidhānacintāmaṇi*, yet none appears to be in existence.

The precise age of Halāyudha cannot now be determined with any degree of certainty. The name itself is by no means uncommon in the literary history of India. We have, firstly, Halāyudha, the author of the *Kavirahasya*, who has been assigned by Westergaard (*Radices* p. VII) to the sixteenth century. Another Halāyudha, the son of Purushottama, compiled the *Purāṇa-sarvasva* in 1474 (*Oxford Catalogue* p. 84). Halāyudha the lawyer is frequently cited by Vācaspatiṃśra (in the *Cintāmaṇi* and *Dvaitanirnaya*), and, still earlier, by Viçveçvara, the author of the *Madanapārijāta* and other works. A fourth Halāyudha, who shares with our author the epithet of Bhatta, composed a commentary on the *Piṅgala-*

chandas. He may, perhaps, be identified with the writer of the Kosha; chiefly on account of the many artificial metres which he uses, and which no other lexicographer has taken the liberty of employing for such a dry subject as a string of synonyms. The editor has, however, discovered no allusion to the Kosha in the only copy of the *Mṛitasamjivini* at his command. Nor do the four names of Amaradatta, Vararuci, Bhāguri, and Vopāṭita, to whose works the author acknowledges himself indebted in the introductory verses to the Kosha, afford any clue to his own age. In the absence of direct evidence, we are, therefore, compelled to be contented with the secondary testimony of other writers. The mention of Halāyudha by Ujvaladatta, Mallinātha, and the Medinikara, is sufficient proof that he lived before the thirteenth century. Mallinātha in his various commentaries cites Halāyudha far more frequently than the *Abhidhānacintāmaṇi*; but from this fact no inference can be drawn as to the greater antiquity of Halāyudha, for the orthodox scholiast might have preferred a coreligionist to a Jain infidel. Halāyudha is quoted besides, by Kāṭavema on the *Çakuntala*, Jayamangala on the *Bhāṭikāvya*, Narahari in his *Cūḷapani*, Nārāyaṇa on the *Uttararāmacarita*, Padmanābhadatta on the *Bhuvanēçvarīstotra*, Bharatasena on the *Bhāṭikārya*, Bhānujīdikshita on *Amara*, Ranganātha on the *Vikramorvaçī*, Rāyamukṭa in his commentary on the *Amarakosha*, Çivadatta in the *Çivakosha*, and a number of other scholiasts.

There is, however, an intimate connexion between the *Abhidhānatnamālā* and the *Abhidhānacintāmaṇi*, beyond the mere name. Not only do whole distichs and verses agree with one another, and differ from *Amara*, but there is also in both an identity of tetrastichs, and this to an extent which cannot be explained by the supposition that both have borrowed from the same source. Again, we find that both attribute to many words the same gender in opposition to the *Amarakośha*. But if we are called on to determine the relative priority of *Halāyudha* and *Hemacandra*, we must be guided in our decision by the following circumstances. *Halāyudha*'s vocabulary is not only less copious, but his style is much more simple, and his explanations enter more into detail. To use whole distichs and verses in order to define a single word, is quite unusual with *Hemacandra*, who, on the contrary, endeavours to cram into one verse as many synonyms as possible. Farther, we find that in technical divisions *Hemacandra* is acquainted with more developed, and therefore later, systems. For example, the different kinds of feminine actions produced by the sentiment of love, technically called *hāva*, are limited by *Amara* to six, and by *Halāyudha* to nine, while *Hemacandra* knows ten. In the physiological distinction of elephants, *Halāyudha* does not exceed the number of three, whilst *Hemacandra* adds a fourth. The *Ratnamālā* is divided into five, the *Cintāmaṇi* into six chapters. Homonyms are treated by *Halāyudha* very briefly, whereas the *Nānārtha* of

Hemacandra surpasses in bulk the Ekārtha. All these facts lead to the conclusion that Halāyudha preceded Hemacandra, and we shall hardly go too far back if we place him at the end of the eleventh century.

In Mallināthas commentary on the Māghakāvya (Calc. ed.) two passages (I, 19. XVI, 18) are cited from an *Abhidhānaratnamālā* which seems to have been different from that of Halāyudha.

In compiling the glossary, the editor has constantly consulted the commentaries of Kshīrasvāmin and Rāyamukuta on Amara, which form the only valuable basis of all later scholiasts. Of modern writers, he feels himself under great obligation to Colebrooke's edition of the *Āmarakośha*, and to Molesworth's *Mahrati and English Dictionary*.

In conclusion he would express his thanks to the publishers for having most obligingly undertaken to bring out a work which, from its nature, can be of interest only to a limited number of Sanskrit scholars.

The abbreviations employed in the glossary are :

Ait. Br. - Aitareyabrāhmaṇa.	Mbh. - Mahābhārata.
Anandal. - Ānandakāvatī.	Mu. - Muktāśherā.
Av. - Atharvaveda.	P. - Pāṇini.
Bhik. - Bhaṭṭikāvya.	Phetk. - Phetkārīgītantra.
Bhiv. - Bhāṇuvulāsa.	Pk. - Pārçvanāthakāvya by
Brahmap. - Brahmapurāṇa.	Padmasundara.
Brahmav. - Brahmayasvatapurāṇa.	Rāyam or Rk. - Rāyamukūṭa on
Bṛhadār. - Bṛhadāraṇyakaopani-	Amara.
nishad.	Rasamanj. - Bhāṇudatta's Ra-
Çat. Br. - Çatapathabrāhmaṇa.	sasamajāṭi.
Chând. U. - Chāndogyaopaniṣad.	Rasalar. - Rasataranginī.
Çiçup. - Māgha's Çiçupāla.	Rgh. - Raghavaṇça.
Çivap. - Çivapurāṇa.	Rigvidh. - Rigvidhāna.
Danḍin - Danḍin's Kāvyaḍarça.	Rv. - Rgvēda.
Devibhāg. - Devibhāgavatapu-	Sāhityad. - Sāhityaḍarpaṇa.
rāṇa.	Sarasvatik. - Sarasvatīkaṇṭhā-
Dhānv. Nigh. - Dhānvantarānighaṇṭu.	bharaṇa.
Gg. - Gilagovinda ed. Lassen.	Taitt. Br. - Taittirīyabrāhmaṇa.
Hc. - Hemacandra, and the	U. or Urv. - Ūrvaçī ed. Bollensen.
commentary ascribed to him.	Uj. - Ujjvaladatta.
Kāçikh. - Kāçikhaṇḍa.	Vāgbh. Al. - Vāgbhaṭṭa Ala-
Kir. - Kirātārjunīya.	kāra.
Ks. or Kum. - Kumārasambhava.	Vāmanap. - Vāmanapurāṇa.
Ksh. - Kshīrasvāmin on Amara.	Vārāhap. - Vārāhapurāṇa.
Māgha - Māgha's Çiçupāla.	Vṛhann. - Vṛhannārādiyaḍarpaṇa.
Mahā. - Mahimnaḥ stava.	Vs. - Vājasaneyisaṃhitā.
Manu - Mānavadharmasūtra.	Yv. or Yājñ. - Yājñavalkya ed.
Mārķ. - Mārķaṇḍeyapurāṇa.	Stenzler.
Matsyap. - Matsyapurāṇa.	

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

शब्दब्रह्म पदेकं वक्ष्ये तन्मयं च सर्वभूतानां ।
यत्परिणामस्त्रिभुवनमखिलमिदं जयति सा वाणी ॥१॥
इयममरदत्तवररुचिभागुरिवोपात्तितादिशास्त्रेभ्यः ।
अभिधानरत्नमाला कविकंठविभूषणार्थमुद्ध्रियते ॥२॥
स्वः स्वर्गः सुरसदृश त्रिदशावासस्त्रिविष्टपं त्रिदिवं ।
द्यौर्गैरमर्त्यभुवनं नाकः स्याद्दूर्ध्वलोकश्च ॥३॥
आदित्यास्त्रिदशाः सुराः सुमनसः स्वर्गैकसो देवता
गीर्वाणा मभवो ऽमराश्च मरुतो वृंदास्का निर्जराः ।
अस्वप्रा विबुधास्त्रिविष्टपसदो लेखाः सुपर्वाणा इत्याख्याता
अमृताशना अनिमिषा देवास्तथा देवतं ॥४॥
असुरा दाम्पवा दैत्या दैतेयाः सुरशत्रवः ।
पूर्वदेवाः शुक्रशिष्याः पातालनिलयाः स्मृताः ॥५॥
ब्रह्मा सृष्टा धाता परमेष्ठी पद्मभूः सुरज्येष्ठः ।
वेधा विधिर्विचित्रो हिरण्यगर्भः शतानन्दः ॥६॥

शंभुः स्वयंभुर्दृष्टिश्चतुर्वक्त्रः प्रजापतिः ।
 पितामहो जगत्कर्ता चिरञ्चिः कमलासनः ॥७॥
 वाग्वाणी भारती भाषा गौर्गीर्जाक्की सरस्वती ।
 ओंकारः प्रणवः प्रोक्तस्त्रयो वेदास्त्रयो स्मृता ॥८॥
 वेदः श्रुतिस्तथाम्नायः स्वाध्यायश्चैव आगमः ।
 वेदांतश्च रक्ष्यं च बुधैरुपनिषन्मता ॥९॥
 ऊरुस्तर्कोऽनुमानोक्तिर्मीमांसा स्याद्विचारणा ।
 स्मृताः कृतांतराडांतसिद्धांतसमयाः समाः ॥१०॥
 ईशानः शशिशेखरः पशुपतिः शूली शिवः शंकरः
 शर्वः शंभुरुमापतिश्च गिरिशः श्रीकंठ उग्रो ह्रः ।
 सर्वज्ञस्त्रिपुरांतकस्त्रिनवनो कपर्दी भवो भूतेशः
 परमेश्वरो ऽधकरिपुर्दत्ताधरधंसकृत ॥११॥
 स्याणुः स्रष्टा धूर्तटिर्वामदेवः कामधंसी व्योमकेशः कपाली ।
 नीलघोषोवाह्निरेताः पिनाकी भीमोभर्गः कृत्तिवासावृषाकः
 ॥१२॥

अक्षिर्बुधो विजृपाक्षः शिपिविष्टो गणाधिपः ।
 गंगाधरो महादेवो मृडः स्यान्नीललोहितः ॥१३॥
 पिनाकं स्यादजगत्वं प्रमथास्तु गणाः स्मृताः ।
 कपर्दी ऽस्य त्रटाबंधस्तंडुः स्यान्नदिकेश्वरः ॥१४॥
 रुद्राणी शर्वाणी काली कात्यायनी भवानी च

आर्याबिका मृडानी हैमवती पार्वती गौरी ॥१५॥

उमा भगवती दुर्गा चंडी दाक्षाघणी शिवा ।

अपर्णा स्यान्महोदेवी गिरिजा मेनकात्मता ॥१६॥

ब्रह्माण्याद्याः स्मृताः सप्त देवता मातरो बुधैः ।

चामुंडा कर्णामोघी च चर्चा स्याद्देव्यी तथा ॥१७॥

हेरंबो लंबोदर आलुरधो गणपतिश्च गजवदनः ।

परशुधर एकदंतो विनायको विघ्नराजश्च ॥१८॥

गौरीपुत्रः वणमुखः शक्तिपाणिः

कौंचारातिः कात्तिकेयो विशाखः ।

स्कंदः स्वामी तारकारिः कुमारः

सेनानीः स्यादग्निभूर्बाहुलेयः ॥१९॥

गंगेयो ब्रह्मचारी च गुह्यो वर्हिणवाहनः ।

महासेनो महातेजाः शरज्जम्भा च कथ्यते ॥२०॥

विष्णुः कृष्णः केशवो मंजुकेशी

श्रीवत्सांकः श्रीपतिः पीतवासाः ।

त्रिष्वक्तेनो विश्वरूपो मुरारिः

शौरिः शार्ङ्गी पद्मनाभो मुकुंदः ॥२१॥

गोविंदो धरणिधरः सुपर्णकेतुर्वैकुण्ठो जलशयनश्चतुर्भुजश्च ।

दैत्यारिर्मधुमथनो रथांगपाणिर्दाशार्कः क्रतुपुरुषो वृषाकपिः

स्यात् ॥२२॥

जनार्दनाधोक्षजवासुदेवं हामोदं श्रीधरमच्युतं च ।
 उपेन्द्रमिन्द्रावरुतं च बभ्रुं हरिं कृष्णकेशमुदाहरति ॥२३॥
 आत्मभूः पुंडरीकाक्षः श्रीवत्सो विष्टश्च वाः ।
 नारायणो जगन्नाथो वनमाली गदाधरः ॥२४॥
 सनातनो जिनः शंभुर्विधिवेधा गदायज्ञः ।
 कैलभारिरजो जिष्णुः कंसजित्पुरुषोत्तमः ॥२५॥
 चक्रं सुदर्शनं चापं शार्ङ्गं कौमोदकी गदा ।
 खड्गो ऽस्य नंदकः शंखः पांचजन्यः प्रकीर्तितः ॥२६॥
 कौस्तुभा वज्रसि मणिः श्रीवत्सो ऽस्य च लाङ्घनं ।
 वसुदेवस्तु कथितो बुधैरानकडुडभिः ॥२७॥
 बलदेवो बलभद्रो मुशली नीलांबरः प्रलंबध्वजः ।
 सीरी च सात्वतः स्यात्तालध्वज एककुडलो ऽ नंतः ॥२८॥
 संकर्षणो रौहिण्यः कालिंदीकर्षणो बलः ।
 रेषतीरमणो रामः कामपालो हृत्लायुधः ॥२९॥
 विक्रमराजो गरुडो गरुत्मान् तार्क्ष्यः सुपर्णीतनयः सुपर्णः ।
 स्याद्वैनतेयः पथनाशनाशः सुरेन्द्रजित्कण्यपनंदनश्च ॥३०॥
 लक्ष्मीः श्रीः कमला पद्मा पद्मवासा हरिम्रिया ।
 क्षीरोदतनया मा च शब्दशैरिंदिरा स्मृता ॥३१॥
 प्रद्युम्नो मकरध्वजो मनसिजः संकल्पजन्मांगजः
 पंचेषुः कुसुमायुधश्च मदनो मारः स्मरो मन्मथः ।

कंदर्पो कणकेतनो रतिपतिः श्रीनन्दनो हृक्ष्यः

कामः शंबरसूदनो मधुसूतः शृंगारयोनिः स्मृतः ॥३६॥

दर्पकः शूर्पकारातिरङ्गो विषमायुधः ।

आत्मभूर्जनसिशयः पुष्पधन्वा मनोभवः ॥३७॥

मापत्यमिरजश्चैव कामपत्नी रतिः स्मृता ।

अनिरुद्धश्च तत्सूनुस्फारमण इष्यते ॥३८॥

आदित्यः सविता सख्यकिर्णाः प्रद्योतनो भास्कर-

स्तिग्मांशुस्तरुणिस्तथा दिनमणिर्भास्वान्निवस्वान्हरिः ।

मार्तण्डस्तपनो विकर्तन इनः पूषा पतङ्गो भगः

सूर्यो गोपतिर्यमा दिनकरः सूर्यो ऽं शुमाली रविः ॥३९॥

भिद्दिरो विरोचनो ऽं कस्तिमिरिपुर्द्युमणिरंशुमानंशुः ।

हरिदशः सप्ताशः प्रभाकरो भानुमान्भानुः ॥४०॥

ब्रह्मो हंसः खगो मित्रश्चित्रभानुरहर्षतिः ।

कर्मसाक्षी जगच्चतुर्दादशात्मा त्रयीतनुः ॥४१॥

रोचिः शोचिर्भीशुः प्रद्योतगमस्तिरग्निमृषिकिर्णाः ।

रुचिरुदीधितिदीप्तिद्युतिप्रभाभाविभाभासः ॥४२॥

उल्लधामवसुकेतुमरीचिप्रयदोपधृतिधृणिमपूषाः ।

अंशुभानुकरपाहविरोका गाव इत्यभिहितास्तु समानाः ॥४३॥

तिग्मं तीक्ष्णं खरं तीव्रं चंडमुष्णं पटुं स्मृतं ।

आतपः कथ्यते रौद्रं निहायो वर्म उच्यते ॥४४॥

परिधिः परिवेषः स्यान्मंडलं चोपसूर्यकं ।
 उच्यते राकुसंस्पर्श उपराग उपप्लवः ॥४१॥
 इन्द्रश्चंद्रश्चंद्रमा श्रोषधीशः सोमो राजा रौहिणीवल्लभो ऽब्जः ।
 ऋक्षेशः स्यादत्रिनेत्रप्रसूतः प्रालेषांशुः श्वेतरौचिः शशांकः ॥४२॥
 द्वितराजो रत्नमकरः प्रीयूषरुचिर्निशीथिनीनाथः ।
 तैवातृको मृगांको विधुश्च दाक्षायणीरमणः ॥४३॥
 चंद्रिका कौमुदी ज्योत्स्ना तथा चंद्रातपः स्मृतः ।
 मंडलं विंबमाख्यातं हृदये लाङ्घनं मृगः ॥४४॥
 अंकश्चिह्नमभिज्ञानं लाङ्घनं लक्ष्म लक्षणा ।
 कलंकश्चेति विशेषा नातिनानार्थवाचकाः ॥४५॥
 वक्रमंगारकं भौमं लोहितांगं धरात्मजं ।
 रौहिणेयं बुधं सौम्यमाकुश्चांद्रमसायनं ॥४६॥
 वाचस्पतिरांगिरसो वृहस्पतिः कथ्यते गुरुर्जीवः ।
 धिषणास्त्रिदशाचार्यश्चित्रशिखंडिप्रसूतश्च ॥४७॥
 उशना शुक्रः काव्यो दैत्यगुरुर्भार्गवः कविर्धिष्ण्यः ।
 असितः क्रोडः पंगुष्कायातनयः शनैश्चरः शौरिः ॥४८॥
 स्वर्मानुः सैत्तिकेयश्च तमो राकुर्विधुतुरः ।
 केतवः शिखिनः प्रोक्ता आर्द्रालुब्धक उच्यते ॥४९॥
 सप्तर्षयस्तु विद्वद्भिः स्मृताश्चित्रशिखंडिनः ।
 कृत्तिका बहुला प्रोक्ताः पक्षस्तु बहुलतो ऽसितः ॥५०॥

भं नक्षत्रं तार्कं तार्का च त्र्योतिस्तारा धिषावमृक्षं तथोडु ।
 पुण्यस्ति यः स्यादनिष्टाश्रयिष्ठादाक्षाययः कीर्तिताम्रद्वाराः
 ॥५२॥

इन्द्रो दुष्यबनो हरिः सुरपतिः संप्रद्वनो वासवो
 वृत्रारिर्बलसूदनः शतमाजो वृद्धश्रवाः कौशिकः ।
 जिष्णुर्वधरः सहस्रनयनो वास्तोष्पतिर्गोपतिः
 पर्जन्यो मधवा वृषा हरिहृषः प्राचीनवर्हिः स्मृतः ॥५३॥
 पुरुकृतः पूतनाषाढ पुंरदरः पूर्वदिक्पतिः स्वाराष्ट्र ।
 आखंडलस्तुराषाष्ट सुत्रामा गोत्रभित्सुनासीरः ॥५४॥
 शक्रः स्यादुग्रधन्वा च हरिवान्याकशासनः ।
 दिवस्पतिर्विडौजाश्च मल्लवान्मेघवान्हनः ॥५४॥
 इंद्राणी पौलोमी शची जयंतश्च तत्सुतो ज्ञेयः ।
 अमराश्रती च नगरी नंदनमुद्यानमिंद्रस्य ॥५५॥
 पथिरशनिः शतधारं धर्मं कुलिशं च भवति देवोलिः ।
 गोभिर्द्वं व्याधामः स्वरुद्रिंद्रप्रहृष्टं तथा शबः ॥५६॥
 स्फूर्जयुर्वग्ननिर्घोषो वज्रज्वालातिभीः स्मृता ।
 ऋजु रोकितमिच्छति बुधाः शक्रशरासनं ॥५७॥
 अन्नमब्धो घनो मेघः स्तनयितुः पयोधरः ।
 धाराधरो धूमयोनिर्जीमूतश्च बलाहकः ॥५८॥
 धारासंपात आसारो वातास्तं वारि सीकरः ।

दुर्दिनं मेघतिमिरं करकः स्याद्वनोपलः ।
 बलत्रवाधमाला च बुधेः कादेबिनी स्मृता ॥ ५६ ॥
 शंषा वपला क्षणिका शतहृदा ह्लादिनी तडिद्विद्युत् ।
 सौदामिन्यचिराशुः प्राज्ञैरेरावती च विज्ञेया ॥ ६० ॥
 ऐरावतो ऽब्रमातंगः स चैरावता उच्यते ।
 उद्यैः श्रवास्तु देवाश्चो मातलिः शक्रस्तारथिः ॥ ६१ ॥
 सप्तार्चिर्बहुलः शिखी कुतबहो वैश्वानरो ऽग्निर्यसु-
 र्वद्विर्वायुसखः सितेतरगतिः स्वाहाप्रियः पावकः ।
 अर्चिमान् त्वलनः कृशानुरनलो धूमधजो रुच्यवाह-
 वर्हिर्ज्योतिरुषर्बुधश्च दहनः स्याच्चित्रमानुः शुचिः ॥ ६२ ॥
 कृपीर्योनिर्दमुनाः कृष्णवर्त्माशुशुक्लणिः ।
 विभावसुरपां पितॄं ज्ञातवेदास्तनूनपात् ॥ ६३ ॥
 धीतिहोत्रो धृक्कानुराग्रयाशो धनंजयः ।
 हिरण्यरेतास्तमोघो रोहिताशो कुताशनः ॥ ६४ ॥
 अर्चिः कीला ज्वाला वर्चस्तेजस्तिवणस्तथा ज्योतिः ।
 हेतिद्युतिदीतिरुचः शिखाप्रभारश्मयः समानार्थाः ॥ ६५ ॥
 स्मृतः प्रकाश आलोक उद्योतश्च समास्त्रयः ।
 अग्रायी कथ्यते स्वाहा धूम्या स्याद्भूमसीरुतिः ॥ ६६ ॥
 उष्मा वायुः स्फुलिंगश्च कणा त्रिहस्तास्तथाचिषः ।
 अस्तातमुल्मुकं शेषमुल्का ज्वालास्य निर्गता ॥ ६७ ॥

भवति क्षिरण्या कनका रक्ता कृष्णा सुप्रभा चान्या ।

अतिरक्ता बहुव्रपेति सप्त सप्तार्चिषो जिह्वाः ॥६८॥

एधस्तर्पणमिधनमेधः समिद्धि इत्यभिवाद्याः ।

भूतिर्भसितं भस्म ज्ञारं रक्ता च निर्दिष्टा ॥६९॥

वनवह्निर्देवो दावो मेघवह्निरिरेमहः ।

अौर्वः समुद्रवह्निः स्याद्वाडवो वडवामुखः ॥७०॥

शमनः समवर्ती च प्रेतपतिः पितृपतिश्च कीनाशः ।

वैवस्वतः कृतांतः कालिंदीसोदरः कालः ॥७१॥

अंतको धर्मरात्रश्च यमो दंडधरो हरिः ।

दक्षिणाशापतिः सद्भिः आद्धेवश्च कथ्यते ॥७२॥

यातूनि यातुधानाः क्रव्यादा राज्ञसाश्च रक्षांसि ।

नक्तचरनैर्मतकौणपास्तथा नैकश्रेयाः स्युः ॥७३॥

वरुणं घादसां नाशं पाशपाणिं प्रचेतसं ।

जलाधिदेवतं प्राकुरः प्रत्यगाशापतिं बुधाः ॥७४॥

पवनः असनी वायुर्मरुदनिलो मारुतो जगत्प्राणाः ।

पृषदश्च पवमानः प्रभञ्जनः स्पर्शनो वातः ॥७५॥

नभस्थान्मोतरिश्वा च समीरश्च समीरणः ।

सदागतिर्गंधवह्नो हरिः प्रोक्तो महाबलः ॥७६॥

कंकाषातः सवृष्टिः स्याद्वात्या वातस्य मंडली ।

ग्रामोदः स्यात्परिमलः सौरभ्यं च सुगंधिता ॥७७॥

ऐलविलः पौलस्त्यो वैद्यवणः किनोरश्मो धनहः ।
 श्रीदः श्रीकंठसखो मनुष्यधर्मा धनाध्यक्षः ॥७८॥
 उत्तराशायतिर्यक्तः कुबेरो नरवाहनः ।
 गुह्यको राजराज्ञश्च धनी पुण्यज्ञनेष्टरः ॥७९॥
 मृगं द्रव्यं द्रविणं राः सारं स्वापतेयमर्थः स्वं ।
 मक्कथं पृक्थं वित्तं धनं हिरण्यं च वसु विभवः ॥८०॥
 अकुप्यं ब्रूयहेमाव्यं कुप्यमन्यजनं भवेत् ।
 मोमदृष्ट्यादिकं सर्वं बुधैर्ज्ञेयधनं स्मृतं ॥८१॥
 निक्षेपः स्यादुपनिधिः कथ्यते शेषधिर्निधिः ।
 किनरः स्यात्किंयुरुषो मयुरश्चमुखस्तथा ॥८२॥
 उद्यानं स्याच्चैत्ररथं विमानं चास्य पुष्पकं ।
 अलका नगरी शेषा पुत्रस्तु नलकूवरः ॥८३॥
 विश्वकृद्विश्वकर्मा च त्वष्टा स्यादेववर्धकिः ।
 नासत्यावशिन्नौ हस्तौ प्रोक्तौ देवचिकित्सकौ ॥८४॥
 शौडोदनिर्दशबलो बुद्धः शाक्यस्तथागतः सुगतः ।
 मारुजिद्वयवाही समंतभद्रो तिनश्च सिद्धार्थः ॥८५॥
 जिनेन्द्रो वीतरागो ऽर्हन् केवली च त्रिकालवित् ।
 अलक्ष्मीनिर्मातृशेषा नियतिर्विधिरुच्यते ॥८६॥
 यक्षराक्षसगंधर्वसिद्धकिनरमुल्लकाः ।
 विद्याधराप्सरामृतपिशाचा देवघोनयः ॥८७॥

धृताची मेनका रमा उर्वशी च तिलोत्तमा ।
 सुकेशी मंजुषोषाद्याः कथ्यन्ते ऽप्सरसो बुधैः ॥८८॥
 देलाविलासबिड्धोकलीलाललितविभ्रमाः ।
 स्त्रीणां शृंगारचेष्टाः स्युर्हावपर्यायवाचकाः ॥८९॥
 वाङ्मार्गालंबनो यस्तु विकारो मानसो भवेत् ।
 स भावः कथ्यते सद्भिस्तस्योत्कर्षो रसः स्मृतः ॥९०॥
 रतिर्हासश्च शोकश्च क्रोधोत्साहौ भयं तथा ।
 जुगुप्साविस्मयशमाः स्थायिभावाः प्रकीर्तिताः ॥९१॥
 शृंगाररूपास्थकरूपा रौद्रवीरभयानकाः ।
 बीभत्साद्भुतशांताश्च नव नाट्ये रसाः स्मृताः ॥९२॥
 गीतं गानमिति प्रोक्तं वाद्यमातोद्यमिष्यते ।
 नृत्यं तु तांडवं लास्यं त्रितयं नाट्यमुच्यते ॥९३॥
 तालः कालक्रियामानं लयः साम्यमुदाकृतं ।
 अंगहारो ऽंगविक्षेपः सूच्यो ऽर्थो ऽभिनयः स्मृतः ॥९४॥
 प्रेक्षार्थं गीतवाद्यं तु संगीतमभिधीयते ।
 आदावेव तु यत्राद्यं पूर्वरंगः स उच्यते ॥९५॥
 प्रोक्ता घोषवन्ती वीणा विपंची परिचाहिनी ।
 वल्लकी चेति तद्वेदास्तत्रीभेदसमुद्भवाः ॥९६॥
 रंगः स्थानवर्तनस्थानं मृदंगो मुरजः स्मृतः ।
 आनकः पट्टहो श्रेयो डिंडिमः पणवस्तथा ॥९७॥

कोणो वादनदंडः स्यान्नेरी डंडभिरिष्यते ।
 नात्रे राशी स्मृता देवी कुमारो भर्तृदारकः ॥१८८॥
 भाव इत्युच्यते विद्वान् भावुको भगिनीपतिः ।
 भावुकस्तु पिता ज्ञेय आर्यो मारिष उच्यते ॥१८९॥
 आशाः ककुभः काष्ठा कुरितश्च दिशः समाख्याताः ।
 इंद्रान्तलयमनैर्गतवरुणमरुडनदरुद्रदिक्पालाः ॥१९०॥
 ऐंद्री पूषा प्राची धाम्या दिग्दक्षिणा तथावाची ।
 स्वाहारुणी प्रतीची कौवेरी चोत्तरोदीची ॥१९१॥
 अंतराला दिशश्चान्या विदिशः प्रदिशः स्मृताः ।
 उपरिष्ठादपर्यर्धं तथाधस्तादधोऽधः ॥१९२॥
 प्राचीनं प्राक् स्मृतं प्राज्ञैरुदीचीनमुदकं तथा ।
 प्रत्यक् चैव प्रतीचीनमपाचीनमपागिति ॥१९३॥
 ऐरावतः पुंडरीकः कुमुदांजनवामनाः ।
 पुष्पदेतः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च दिग्गजाः ॥१९४॥
 दिष्टः कालस्तथानेहास्तद्देहाः स्युः कलादयः ।
 अक्षोरात्रं च त्रिद्वद्धिः कथ्यते षष्टिनाडिकं ॥१९५॥
 दिवसो दिवा दिनं स्युः प्रोक्तमर्द्धासरस्तथा घण्टः ।
 प्रहरो घामः संध्ये रजनीदिनयोः प्रवेशनिष्कासौ ॥१९६॥
 तमी तमिस्रा कथिता तमस्विनी
 विभावरी नक्तमुखा च शर्वरी ।

क्षया त्रियामा क्षणदा निशीथिनी

निशा च दोषा रत्ननी च यामिनी ॥१०७॥

वसतिर्वासतेषी च म्यामा रात्रिश्च कथ्यते ।

गणरात्रौ निशा बह्वशिरात्रस्ततः परं ॥१०८॥

सायं दिवावसानं स्यात्प्रदोषो रत्ननीमुखं ।

निशीथो मध्यमा रात्रिः प्रोक्ता सा च महानिशा ॥१०९॥

अवतमसमं धतमसं संतमसं धातमंधकारं च ।

तिमिरं तमस्तमिस्रां तमिममिच्छंति भूक्षायां ॥११०॥

कल्यमुषः प्रत्यूषं प्रगे प्रभातं भवेद्विभातं च ।

दिवसमुखं गोसर्गः प्रातर्ध्युष्टं च निर्दिष्टं ॥१११॥

शशिनि सिनीवाली स्यादृष्टे नष्टे कुतूहमावास्या ।

अनुमतिवने राका संपूर्णो पूर्णमासी च ॥११२॥

त्रिंशद्दहोरात्रः स्यान्मासस्ताभ्यामृतुर्वसंताद्याः ।

शीष्मः प्रावृष्ट शरदा हेमंतः शिशिर इति ते षट् ॥११३॥

चैत्रादिमासा मधुमाधवी द्वौ ततः परं शुक्रशुची क्रमेण ।

नभोनभस्यौ कथिताविषोत्तौ सहः सहस्यौ च तपस्तपस्यौ ॥११४॥

मासेन मनुष्याणां पित्र्यमहोरात्रमेकमिच्छंति ।

अब्देन तु देवानां ब्राह्मं देवयुगसहस्राभ्यां ॥११५॥

ह्ययनाब्दश्चर्द्धर्षसंवत्सरसमाः समाः ।

निदाघः कथ्यते शीष्मो वर्षाः प्रावृष्ट तपात्ययः ॥११६॥

सवर्तः परिवर्तः क्षयो युगांतो जगद्दिनाशश्च ।
 कल्पांतः समसृष्टिः संहारः स्यान्महाप्रलयः ॥११७॥
 सांख्यिकं फलं सद्य उर्कं फलमुत्तरं ।
 तत्कालं तु तदात्वं स्यादुत्तरः काल आयातिः ॥११८॥
 दितिर्दितिर्दनुकहूनिक्वाविनताश्च मातरः प्रोक्ताः ।
 दैत्यसुरदानवोरगपिशिताशनपक्षिराजानां ॥११९॥
 चंद्रार्कावेकयाक्येन पुण्यदत्तौ प्रकीर्तितौ ।
 ज्ञायापती च विद्वद्भिर्जपती दपतो तथा ॥१२०॥
 व्याघ्राभूमी च रोदस्थौ रोदसी रोदसीति च ।
 कशिपुर्भोजनाच्चादावौशीर् शयनासने ॥१२१॥
 अःश्रेयसं स्थात्कल्याणां शोचसीर्थं शिवं शुभं
 भविकं भावुकं श्रेयो भव्यं भद्रं च मंगलं ॥१२२॥
 प्रमोदप्रमदौ कृषः प्रीतिरुत्कर्ष उडवः ।
 समदो मुत्तथानंदः शर्म जोषं च शं सुखं ॥१२३॥
 कैवल्यं निर्वाणं निःश्रेयसममृतमक्षरं ब्रह्म ।
 अपुनर्भवो ऽपवर्गो मुक्तिर्मोक्षो महानंदः ॥१२४॥
 सनातनं ध्रुवं नित्यं शाश्वतं स्यादनक्षरं ।
 धर्मः पुण्यं वृषः श्रेयः सुकृतं च समं स्मृतं ॥१२५॥
 इष्टानिष्टफलं प्राप्तेः स्मृतं देवमयानयं ।
 भागधेयं तथा भाग्यं विधाको भवितव्यता ॥१२६॥

उपलिङ्गमरिष्टं स्यादुपसर्गं उपद्रवस्तथोत्पातः ।
 ईतिरज्जन्यं च बुधेर्दमरो डिबश्च विप्रवः कथितः ॥१३७॥
 अर्चा पूता सपर्या स्यादुपहारी बलिः स्मृतः ।
 प्रणिधानं समाधानं समाधिश्च समास्त्रयः ॥१३८॥
 वरिवस्था परिचर्या शुश्रूषोपासना परीष्टिः स्यात् ।
 सेवा भक्तिरुपास्तिः प्रसादनाराधनोपचारश्च ॥१३९॥
 प्रतिविम्बं प्रतिरूपं प्रतिमानं प्रतिकृतिं प्रतिच्छेदं ।
 प्रतिकाथं च प्रतिनिधिमाहुः प्रतियातनां प्रतिष्ठायां ॥१४०॥
 अर्चा तु प्रतिमा प्रोक्ता हरिणी स्याद्विरण्मयी ।
 अन्यलोहमयी प्राज्ञैः सूर्मिं स्त्रूणां च कथ्यते ॥१४१॥
 शुचिर्मेध्यं पवित्रं च पुण्यं पावनमुच्यते ।
 विमलं विशदं वीधमुज्ज्वलं स्यादन्नाविलं ॥१४२॥
 भुवनं विष्टयं लोको जगदेकार्यवाचकाः ।
 अमृतं त्रिदशाकारः सुधा पीयूषमुच्यते ॥१४३॥
 असद्यो जीवितं प्राणा जीवो जीवा च कथ्यते ।
 क्षेत्रज्ञः पुरुषो ह्यात्मा संसारी चेतनो मतः ॥१४४॥
 मन्दारपारिजातकटुरिचंदनकल्पवृक्षसंतानाः ।
 पंचैते सुरतरवो मेरुः सुरपर्वतो ज्ञेयः ॥१४५॥
 शक्रक्रीडाचलो मेरुः सुमेरुर्हेमपर्वतः ।
 रत्नसानुरिति ख्यातो हेमाद्रिस्त्रिदशालयः ॥१४६॥

नभो मरुहर्त्म विषद्विहायस्तारायणः पुष्करमंतरितं ।

अयोमावरं विष्णुपदं च खं द्यौर्विहायसा स्याद्भगने

तथा व्युः ॥१३७॥

ह्लादो नादः शब्दः स्वानो धानः स्वरो रवो घोषः ।

अभिधानव्याहारोदीरणकथनाद्यस्तु तद्देहाः ॥१३८॥

कोलाकलः कलकलस्तुमलो व्याकुलो रवः ।

उध्वावचमिति प्रोक्तमनिषङ्गं तु यद्वचः ॥१३९॥

उच्चैस्तारो धनिस्तारो मंद्रो गंभीर उच्यते ।

कलश्च मधुरो ऽव्यक्तो विकृष्टो निष्ठुरो मतः ॥१४०॥

सांत्वं स्थान्मधुरं वाक्यं प्रियं सत्यं च सूनृतं ।

ख्यातं त्रिष्टमविस्पष्टमखड्गं धिद्युतार्थकं ॥१४१॥

तूष्णीरितं निरस्तं स्याद्भस्तं लुप्तपदं स्मृतं ।

अब्रूकृतं सनिष्ठीवं ग्राम्यमश्लीलमुच्यते ॥१४२॥

भिवक्कंठो धनिधीरैः काकुरित्यभिधीयते ।

सभासप्रायमाख्यातं पदज्ञातं च तंडकं ॥१४३॥

श्रुतं सत्यं समीचीनं सम्यक् तथ्य यथातथं ।

अलीकं वितथं मिथ्या मृषा स्यादनृतं तथा ॥१४४॥

अर्थवाहः प्रशंसा च स्तोत्रमीडा स्तुतिर्नुतिः ।

विकल्थनं स्तवः श्लाघा वर्णना च निगद्यते ॥१४५॥

चटु चाटु प्रिय वाक्यं कृद्गार्थं कृद्गमम् ।

वाक्तेदितः प्रकृतिश्च वृत्तांतश्च समाः स्मृताः ॥१४६॥

अनादिवार्ता छैतिष्ठं किंवदन्ती जनश्रुतिः ।
 कौलीने जनवादः स्याद्विमानं वचनीयता ॥१४७॥
 अपवाद उपक्रोशो निर्वादावर्णवाद्परिवादाः ।
 एकार्थाः कथ्यते गर्हा निंदा जुगुप्सा च ॥१४८॥
 शाय आक्रोश आक्षेपः क्षारणा स्याद्विद्वत्क्षणा ।
 स्मृताः सोल्लुठसोत्पासोपहासाः समास्त्रयः ॥१४९॥
 अनुलापो मुकुर्भाषा प्रलापो जनघर्षकं वचः ।
 काक्वा वर्णनमुल्लासः संलापो भाषणा मिथः ॥१५०॥
 मर्मरः शुष्कपर्णानां विस्फारो धनुषा धनिः ।
 वृद्धितं वारणानां च हेषा हेषा च वाजिनां ॥१५१॥
 आख्या संज्ञाभिधाह्वानं नामधेयं च नाम च ।
 आख्यायिका कथाख्यानं प्रह्वलीका प्रहेलिका ॥१५२॥
 विदुराम्रेडितं प्राज्ञा द्विस्त्रिव्याहृणां च यत् ।
 कीर्तिः श्लोको यशोभिख्यासमाख्यास्तुल्यलक्षणाः ॥१५३॥
 प्रश्नः स्यादनुयोगः पर्यनुयोगो भवेदुपालम्भः ।
 आकारणमाह्वानं कथयन्त्यभिमंत्रणां प्राज्ञाः ॥१५४॥
 तत्रभवान् भगवानिति शब्दो वृद्धैः प्रयुज्यते पूज्ये ।
 पादा इति नामान्ते देवो भट्टार्को वापि ॥१५५॥

॥ इति श्रीभट्टकल्याणध्वक्तायामभिधानरत्नमालायां
 स्वर्गकाण्डे प्रथमं समाप्तं ॥

भूर्भूमिर्वसुधाधनिर्वसुमती धात्री धरित्री धरा
 गौर्गोत्रा जगती रसा क्षितिर्दिला क्षोणी क्षमा क्षमाचलाः
 कुः पृथ्वी पृथिवी स्थिरा च धरणी विश्वम्भरा मेदिनी
 स्थानंता विपुला समुद्रघसना सर्वसहोर्वी मही ॥१॥
 काम्यपी भूतधात्री च रत्नगर्भा वसुधरा ।
 धराधार । च विशेषा तद्विशेषाविबोधत ॥२॥
 उर्वरा सर्वसस्या भूर्भवेदिरिणामूर्ध्व ।
 खिलमप्रकृत स्थानं मरुर्धन्वा स्थलं स्थली ॥३॥
 मृन्मृत्तिका प्रशस्तासौ मृत्ता मृत्त्नेति कथ्यते ।
 शाङ्गलं कुरितं प्रोक्तं नङ्गलं मलसंयुत ॥४॥
 कृष्णभूमः प्रदेशो ऽसौ यत्र स्यात्कृष्णामृत्तिका ।
 पादुभूमस्तथा प्रोक्त उद्गभूमश्च पंडितैः ॥५॥
 नक्षत्रबुज्जीवनो देशो नदीमातृक उच्यते ।
 वृष्टिनिष्पाद्यसस्यस्तु विशेषो देवमातृकः ॥६॥
 मुद्रादीनां क्षेत्रं मौद्गीनं कौद्रवीणमित्यादि ।
 वैदेह्यं शाल्तेयं भवति पुनर्ग्रीहिशाल्योर्यत् ॥७॥
 तिल्यं तैलीनं स्थान्माष्यं माषीणामुम्यमौमीनं ।
 भंग्यं भांगीनं वा यव्यं षष्टिकथमेषां च ॥८॥

शाकशाकटभाख्यातमघवा शाकशाकिनं ।
 शाकस्थ क्षेत्रमन्येषामेवं क्षेत्रेषु संकृतिः ॥१॥
 अचलशिलोच्चयशैलक्षितिधरगिरिमोत्रपर्वताह्वर्याः ।
 नमशिखरिसानुमंतो धराद्रिकुध्राश्च तुल्यार्थाः ॥१०॥
 नितंबः कटको ज्ञेयः सानु प्रस्थं तटं भृगुः ।
 शृंगं च शिखरं कूटं निर्गिरः प्रस्रवो जम्बसां ॥११॥
 गुह्यं पाषाणसंधिः स्थात्कंदरः कंदर्वा दरी ।
 निकुंजं मन्दारं प्रोक्तं पादाः प्रत्यंतपर्वताः ॥१२॥
 शिलोपलाम्बपाषाणग्रावाणाः प्रस्तरो द्रवत् ।
 मलिताः स्थूलपाषाणा गंडशैला इति स्मृताः ॥१३॥
 अयस्कांतविशेषाः स्युश्चुंबकग्रामकादयः ।
 आक्षरः स्यात्खनिर्गजा रुमा च लवणाक्षरः ॥१४॥
 उच्यते गैरिकं धातुस्ताम्रं शुल्बमुडंबरं ।
 आर्कः स्मृतो रीतिः कांस्यं सौराष्ट्रकं तथा ॥१५॥
 गिरिसारमश्मसारं लोहं कालायसं तथा शस्त्रं ।
 तीक्ष्णमयः पार्शवं कवचः कक्षयंत्यभिवार्थ ॥१६॥
 सीसकं सीसपत्रं स्याद्दंशं च मधुकं त्रपु ।
 रजतं कलधौतं च ब्रूयं तारं च कथ्यते ॥१७॥
 हेम स्वर्णं जातत्रयं सुवर्णं भस्मं रुक्मं क्लृप्तं शातकुम्भ ।
 गांगयं स्याद्गैरिकं भूरि चंद्रं राः कल्याणं निष्कमष्टापदं च ॥१८॥

जाम्बूनदं हिरण्यं कनकमहार्जतकाञ्चनानि स्युः ।
 कार्तस्वर्चामीकर्कश्वस्तपनीयनामानि ॥१६॥
 अम्मगर्भं मरुतं हरिन्मणिरिति स्मृतः ।
 शोणाम्मा पद्मरागः स्याद्द्वैद्वयं बालवायजं ॥१७॥
 स्फटिकः सूर्यकांतः स्यादर्काम्मा दहनीपलः ।
 रत्नं वसु माणः सर्वं सर्वं लोहं च तैजस ॥१८॥
 वृक्षो ऽद्विपः तितितिरुहः शिखरी च शाखी
 शाली वनस्पतिरगो विटपी कुठम्बः ।
 अद्रिः कुतस्तूरनोकरु इत्यभिधाः
 शब्दा द्वित्रिष्टनगदुमपादयाश्च ॥१९॥
 अवकेशी स विज्ञेयः फलैर्बध्यस्तु यो भवेत् ।
 क्षुपो ह्रस्वाशेषाशाखी फलवान् फलिनः फली ॥२०॥
 वानस्पत्याः स्मृता वृक्षा ये पुण्यं तान्वदन्ति फलन्ति च ।
 फलन्ति ये विना पुण्यं तान्वदन्ति वनस्पतीन् ॥२१॥
 फलपाकावसानास्तु बुधैरोषधयः स्मृताः ।
 लता प्रतानिनी वल्ली प्रततिर्प्रततिस्तथा ॥२२॥
 अवाग्भागी भवेद्बुधः प्रायः तु शिखरं शिरः ।
 विस्तारी विटपः प्रोक्त आरुहस्तु समुद्ध्यः ॥२३॥
 स्कन्धाद्धः प्रकांडः स्यात् प्रधाणः स्कंध उच्यते ।
 स्कंधशाखा तु शाला स्यान्निष्कृतः कोटः स्मृतः ॥२४॥

त्वग्बलकं बलकलं प्रोक्तं मज्जा सारं उदाहृतः ।
 काकाटं भवेत्कदः पादो मूलं जटा शिफा ॥२८॥
 आवाल आलवालः स्यादावापः स्थानकं तथा ।
 लतोन्नमो ज्वरोरुस्तु प्रवालः पल्लवाकुरः ॥२९॥
 पल्लवः स्यात्किसलयं वल्लरी मंत्ररी तथा ।
 वर्हं पर्णं दलं पत्रं पलाशं कदनं कदः ।
 अकूष्माकुरः प्रोक्तो वृत्तं प्रसवबंधनं ॥३०॥
 पुष्पं प्रसवः कुसुमं प्रसूनकं सुमनसः समाख्याताः ।
 कोरकजालककालिकाकुघलमुकुत्तानि तुल्यानि ॥३१॥
 उन्मीलितमुन्मिषितं स्मितमुन्मिद्रं विजृम्भितं रुषितं ।
 उद्बुद्धं व्याकोशं पुष्पेषु विकाशवाचकाः शब्दाः ॥३२॥
 पौष्पं रजः परागः स्यान्मकरंदो मधु स्मृतः ।
 स्तवको गुच्छको गुच्छो गुल्लुकः परिकीर्तितः ॥३३॥
 शलाघुः कोमलं प्रोक्तं वानं शुष्कफलं भवेत् ।
 बीजकोशी शमी शिंखा पथिः पर्व परस्तथा ॥३४॥
 उत्तपस्तंबगुल्माश्च वीर्यो विटपाः स्मृताः ।
 शय्यं बालतृणं प्रोक्तं सर्वं च तृणमर्तुनं ॥३५॥
 घासस्तु यवसः प्रोक्तो बर्हिर्द्वयः कुयः कुशः ।
 उत्तपो धत्वजः प्रोक्त इषीका काश उच्यते ।
 हरिताली भवेद्दूर्वा शरो मुञ्ज इति स्मृतः ॥३६॥

रभा कदली मोचा तृणराजः कथ्यते तलस्तालः ।
 कंकैलिर्शोकः स्वादाम्भूतश्च सहकारः ॥३०॥
 मृद्वीका गोस्तनी द्राक्षा हार्दूरा च कथ्यते ।
 प्रियंगुः फलिनी श्यामा कुष्ठो गिरिमल्लिका ॥३१॥
 कर्षीरो रुधमारो मालूरः श्रीफल्लो भवेदित्थः ।
 कृष्णो जंबीरः स्याद्धरी कुवली च कर्कधुः ॥३२॥
 अर्जुनं ककुभं प्राहुः सालं सतै च सूरयः ।
 काबुकः पिचुलः प्रोक्त इज्जलो निचुलः स्मृतः ॥३३॥
 अरिष्टः पिचुमंदः स्यात् न्यग्रोधो वट उच्यते ।
 श्रीवृक्षः पिप्लोऽश्वत्थो बुधैर्वोधश्च कथ्यते ॥३४॥
 ब्रह्मवृक्षः पलाशः स्यात्किंशुकश्च त्रिपत्तकः ।
 महावृक्षः स्नुहिः प्रोक्तः शेलुः श्लेष्मातकः स्मृतः ॥३५॥
 नक्तमालः कर्जः स्याद्दृषा वासाढवृक्षः ।
 आरग्वधः कृतमालः स्वर्णपुष्पी च कथ्यते ॥३६॥
 वृक्षोत्पलः कर्णिकारः पीतसालो ऽसनः स्मृतः ।
 दंडोत्पलः सहदेवा सल्लकी स्याद्रजप्रिया ॥३७॥
 निर्गुडी सिद्धवारः स्यान्नंदारः पारिभद्रकः ।
 तांबूली नागवल्ली स्याद्भूवाक पूग उच्यते ॥३८॥
 वानीरो वंजुलः शीतो विडुलो जेतसः स्मृतः ।
 गोक्षुरः स्थलशृंगाष्टः शृङ्गा स्यात्किंशुकः ॥३९॥

पिषव्यो बादरः प्रोक्तः कर्पासस्तूलकं पिबुः ।
 कोशातकी पटोली स्यान्निरिकर्ण्यपराजिता ॥४७॥
 कथ्यते कृष्णला गुञ्जा तापिच्छः काकतुंडिका ।
 कियाकः स्यान्महाकाल ओष्टी विंशी च तुंडिका ॥४८॥
 त्वचिसारश्च धो वशी वेणुत्वक्सारमस्कराः ।
 स्वनति ये ऽनिलोद्भूता वेणवस्ते तु कीचकाः ॥४९॥
 नीला किंटी भवेद्वाणः पीता सक्तरी भवेत् ।
 मालती कथ्यते जातिर्मागधी यूथिका तथा ॥५०॥
 हेमपुष्पमिरु नागकेसर केसर च वकुलं प्रचक्षते ।
 कोविदारमपि कांचनार्क मल्लिका विचकिलं

विचक्षणाः ॥५१॥

वर्णपुष्पममलानक तथा किंकिरातमुदितं कुरंदकं ।
 ओडुपुष्पमभिधीयते जया सप्तला च नवमालिका स्मृता ॥५२॥
 बंधूक बंधुतीव्रं स्यात्पुत्रागः सुरपर्णिका ।
 अतिमुक्तकमिच्छति वासंती माधवी लता ॥५३॥
 एवार्धुभिर्भटः प्रोक्तो बालुकी कर्कटी तथा ।
 कर्कारुश्च कूष्मांडस्तुब्धलाबूष डुग्धिका ॥५४॥
 अरण्यमटवी सत्रं कांतारं काननं वनं ।
 विपिनं गहनं चेति नातिभिन्नार्थमिष्यते ॥५५॥
 तटोपकंठे वा जाता वनराजी मन्त्रीभृता ।

उपत्यका तु तामाकुरूपरिष्टादधित्वका ॥५६॥

नगरावातिहरेण यः सद्रूपरोपितः ।

तरुषडः स आरामस्तथोपवनमुच्यते ॥५७॥

विशेषं प्रमद्वनं नृपस्तु यास्मिन् शुद्धातिः सह रमते गृहोपकेतः ।

उद्यानं स्वयमयैः समं च लोकैरन्येषां विभववतां च

पुपवाही ॥५८॥

मातंगद्विरद्विपाः करिगजस्तंबेरमानेकपाः

कुंभी कुंजरवारणोभरदिनः सामोद्भवः सिंधुरः ।

तुल्यार्थाः कथिता रुग्निर्मृगयतिः पंचाननः केसरी

रुह्यन्तो नावरायुधो मृगरिपुः सिंहश्च कंठीरवः ॥५९॥

भद्रो मंदो मृगश्चेति विशेषास्त्रिविधा गजाः ।

वनप्रचारसात्रप्यसत्त्वभेदोपलक्षिताः ॥६०॥

मूर्धपिंडौ स्मृतौ कुंभौ कुंभयोर्हतरं विडुः ।

कारः स्यात्कटो गंडो धमशुः कर्सीकरः ॥६१॥

हानं मंदो विषाणौ च दशनौ स्कंध आसनं ।

अपांगेदशो निर्घाणं कर्णमूलं तु चूलिका ॥६२॥

अवयवो ललाटं स्यादारक्षः कुंभयोर्धः ।

दंतयोर्भयोर्मध्यं प्रतिमानं प्रवक्ष्यते ॥६३॥

कराय पुष्करं प्रोक्तमंगुलिः कर्णिका मता ।

पेचकः पुष्कमूलं तु पद्मं स्याद्विड्गजाल्लवः ॥६४॥

लग्नः प्रभिन्नो भक्तः स्यादुपातो मध्वर्जितः ।
 तिर्यग्दंतप्रकारस्तु गजः परिणतो भक्तः ॥६५॥
 सञ्जितः कल्पितो श्रेयो बहूनां घटना घटा ।
 घृषा कट्या चरत्रा स्यादालानं स्तम्भ उच्यते ॥६६॥
 पादकर्म यते प्रोक्तं यातमकुशधारणं ।
 उभयं वीतमाख्यातं भेदः स्थूलोद्ययो गतेः ॥६७॥
 करीरी दंतमूलं स्यादारी च गजबंधनं ।
 निगडः पादबंधश्च द्विजरीः शृङ्खलो ऽङ्कः ॥६८॥
 कल्लभः करिपोतः स्यादकुशः सुणिरुच्यते ।
 औपवाद्यो राजवाद्यः संनाद्यः समरोचितः ॥६९॥
 व्यालो दुष्टगजः प्रोक्तो हस्तिनी तु वशा स्मृता ।
 आधोर्णा हस्तिपका हस्त्यारोहा निषादिनः ।
 गजाज्ञीवास्तु शास्त्रज्ञैर्महामात्रा इति स्मृताः ॥७०॥
 कोलः क्रोडः शूकरः स्यादराहः
 पोत्री दृष्टी घृष्टिरुक्तः किरिष ।
 व्याघ्रो द्वीपी पुंडरीकस्तर्जुः
 शार्ङ्गलः स्याच्चित्रकायो मृगारिः ॥७१॥
 महिषः सैरिष उक्तो रक्ताक्षः कासरो लुलायश्च ।
 धाध्रीणसश्च खड्गी गंडक इति कथ्यते सद्भिः ॥७२॥
 मत्ताच्छमल्लभाल्लूकमल्लूकाश्च समाः स्मृताः ।

अरपसा बुधैर्ज्यः कोक ईहामृगो वृकः ॥७३॥
 गोमायुर्भूमायः स्याच्छृगालो जंबुकः शिवा ।
 फेरुडः फेरुवः फेरुः कोष्टा च मृगधूर्त्तकः ॥७४॥
 एणः कुर्मो हरिणो मृगः स्यात्सारंग ऋष्यः पृषतो रुरुश्च ।
 न्यकुस्तथा रिकुरिति प्रसिद्धा वातप्रमीश्वरकृष्णसारः ॥७५॥
 बलीमुखो मर्कटको वनौकाः प्लवंगमः स्यात् प्रवगः प्लवंगः ।
 हरिः कविः कीश इमे च शब्दाः शाखामृगो वानर
 इत्यभिज्ञाः ॥७६॥

गोलांगूल इति प्रोक्तः कृष्णवक्त्रस्तु मर्कटः ।
 कवेः कीडादिकं किं चित्कापेयमिति कथ्यते ॥७७॥
 शल्लः शल्लकः सावेतत्सूची शल्लं शल्लं ।
 व्याघ्रादधी वनचराः पशवः आपदाः स्मृताः ॥७८॥
 गोधा मुशालिका प्रोक्ता गौधेरास्तत्सुता मताः ।
 सरहः कृकलासः स्यात्प्रतिसूर्यशयानकः ॥७९॥
 आलुर्वृषो मूषकः स्याद्गुडुरः खनकस्तथा ।
 कुकुंदरी च विज्ञेया विद्वाद्भिर्गन्धमूषिका ॥८०॥
 ओतुर्विडालो भार्जारी वृषदंश्च कथ्यते ।
 जारुको गात्रसंकोची मंडली च बुधैः स्मृतः ॥८१॥
 पतन्पतंगः पतंगः पतत्री पत्नी शकुतिः शकुनिः शकुतः ।
 वयो विहायो विरुगो विरुगो विरुगमः पत्ररथो
 गरुत्मान् ॥८२॥

शकुनः खगो नगौकाः पक्षी विविक्किस्तथा विकिरः।

अंजननीअंजवाजिद्विजाश्च कथिताः समानार्थाः ॥८३॥

तमूरुहं गरुत्यन्नं पतत्रं क्कनं क्कः।

पिक्कं वाजस्तथा पक्षः पक्षमूलं तु पक्षतिः ॥८४॥

पेशीकोशः स्मृती ऽ उच्च कुलापी नीउ उच्यते।

चंचुश्चूस्तथा त्रोटिउयनं गगने गतिः ॥८५॥

केकी शिखी शिखंडी प्रचलाकी वार्हेणः कलापी च।

सर्पाशनो मधुरः शिखावलः ग्यामक्कंश्च ॥८६॥

वाणी केका शिखा धूडा चंद्रको मेचकः स्मृतः।

प्रचलाकः शिखंडश्च कलापी चर्ह उच्यते ॥८७॥

अन्यभूतः परपुष्टः कलक्कंठः कोकिलः पिकः प्रोक्तः।

कलविकश्चटकः स्याद्वृक्षलिभुक् नीलक्कंश्च ॥८८॥

क्रौंचः कुड् स्यात् खंजनः खंजरिटः

कोकश्चक्रश्चक्रवाको रथांगः।

दार्वाघाटः सारसः पुष्कराण्यः

प्रोक्ता सद्भिः सारसी लक्ष्मणा च ॥८९॥

अरिष्टः कर्करः काको वलिपुष्टः सकृत्पजः।

एकदग्बलिभुक् धांताश्चिजीवी च वायसः ॥९०॥

उलूकः कौशिकः प्रोक्तो धांतारातिर्निशादनः।

काकोलो मौकलिर्द्रोणः कृष्णाकाको वनाययः ॥९१॥

कृक्वाकुस्ताम्वूडः कुक्कुटश्चरणायुधः ।

विकिहीविः स्मृतश्चापः शकुतो भास उच्यते ॥१६॥

भृगः कलिगो धूम्राटः सारंगश्चातको मतः ।

व्याघ्राटस्तु भरद्वाजः शुकः कीर उदाहृतः ॥१७॥

घाढिः शरारिरातिः स्यादुत्क्रोशः कुरुरो मतः ।

दात्यूढो जलरुकुः स्यात्कोयष्टिः शिखरी स्मृतः ॥१८॥

वको वकोढो विशेषो बलाका विष्वक्कठिका ।

आतापी शकुनिश्चित्तो मुद्गः स्याज्जलवायसः ॥१९॥

हंसाः श्वेतच्छ्वाः मोक्षाश्चक्रागा मानसौकसः ।

वारला हंसकाता स्याद्वरला वरटा तथा ॥२०॥

आतामै राजहंसाश्च धार्तराष्ट्राः सितेतैरैः ।

मलिनैर्मलित्तिकाख्याश्च कथ्यते वरणाग्नैः ॥२१॥

पक्षैराधुसैर्हंसाः कलहंसा इति स्मृताः ।

प्रोच्यते प्राचिकाः श्वेताश्चक्रिकाः क्षुद्रपक्षिकाः ॥२२॥

जीवजीवकपित्तलवकीरुहारीतिवज्रलकपोताः ।

कार्दवकाश्चक्रकराद्याः पक्षिजातयो ज्ञेयाः ॥२३॥

मधुकरमधुपमधुव्रतशिलीमुखभ्रमरगृगपुष्पलिकः ।

इदिदिरालिषट्चरणवर्चरीकालिनो दिरेफाः स्युः ॥२४॥

किल्लिका वीरी स्यात्सर्षा मधुमक्षिका भवेत्क्षुद्रा ।

क्षुतोर्णनाभमर्कटजालिककृमयश्च तुल्यार्थाः ॥२५॥

पतंगः शलभः प्रोक्तः खद्योतो द्योतिरिंगणः ।
 ह्यलालुलश्चाज्ञनिका ज्येष्ठा स्याद्दृग्गोधिका ॥१०५॥
 ग्रामः संवसथो ज्ञेयो ग्रामाधानं च खेटकं ।
 ग्रामीणास्तु निगद्यते ग्राम्या ग्राम्येयका इति ॥१०६॥
 ग्रामांतिकमुपशल्यं पर्यतः परिसरः कठः प्रोक्तः ।
 अवधिर्मर्यादा स्यादाघातः सीम सीमा च ॥१०७॥
 अद्या पथाः पङ्क्तिरेकपदी वर्त्म वर्तनी सर्णिः ।
 अयनं पद्वी मार्गः पद्या च निगद्यते निगमः ॥१०८॥
 ग्रामयोर्त्तरं दीर्घं प्रातरं परिकीर्त्यते ।
 घोष आभीरपल्लवी स्यात्पक्कणः शवरालयः ॥१०९॥
 वज्रः स्याद्गोकुलं गोष्ठं गोवृहं गोधनं धनं ।
 गोमान् गोमी च गोस्वामी गोविंदो ऽधिकृतो गवां ॥११०॥
 उक्तानङ्गान्बलीवर्हः ककुभांश्वृषभो वृषः ।
 ऋषभः सौरभेयो गौर्वाडवेयो ऽथ शाक्यः ॥१११॥
 तर्णाकः स्मर्यते वत्सो दम्यो वत्सतरः स्मृतः ।
 आर्षभ्यः स च विशेयः षष्ठ्ये यस्य योग्यता ॥११२॥
 महोक्तः स्यादुक्ततरो वृद्धोक्तस्तु ऋद्धवः ।
 धुरं वहति यो धुर्यो धूरियः स च कथ्यते ॥११३॥
 स्थूरी स्यात्पृष्ठवाह्यस्तु स्कंधिकः स्कंधवारुकः ।
 अमकूटस्तु ककुदं सास्ना स्यादलकबलः ॥११४॥

नीचकी च शिरोदेशः स्कंधदेशो ब्रह्मः स्मृतः ।
 नस्योतो नास्तितः प्रोक्तः षोडन् षड्दशनः स्मृतः ।
 भग्नमृगस्तु तु कूटः स्याद्विषाणं मृगमुच्यते ॥११२॥
 अध्या गौर्माहेयी सुरभिर्बहुला च सौरभेयी च ।
 उमार्जुनी च रोहिण्युक्तानडुही बुधेरनडाही ॥११३॥
 वेहृदृषभोपगता प्रष्टौही गर्भिणी वशा बध्या ।
 धेतुर्नवप्रसूता वष्कयणी प्रौढवत्सा स्यात् ॥११४॥
 अश्वतोका अश्वदर्भा भद्रा गौर्मोमतल्लिका ।
 अचंडी सूरता प्रोक्ता वत्सकामा तु वत्सला ॥११५॥
 उधः स्यादापीनं पीनोघ्री पीवरस्तनी प्रोक्ता ।
 श्लेष्ठा च नैचिकी स्यात् क्षोण्डुधा प्रचुरदुग्धा च ॥११६॥
 काल्योपसर्या प्रजने प्रसिद्धा पेरुका च प्रचुरप्रसूतिः ।
 विज्ञायते या प्रतिवत्सरं गौः समासमानीति निगद्यते
 ५ सौ ॥११७॥

मृष्टिः सकृत्प्रसूता स्यात्पालिका बालगर्भिणी ।
 गव्यं गोसंभवं सर्वं करीषं गोमये स्मृत ॥११८॥
 उधस्यं क्षीरं स्यादुग्धं स्तन्यं पयश्च पीयूषं ।
 हृदिसारं नवनीतं लुघते हृदयगधीनं च ॥११९॥
 तक्रमरिष्टमुद्धिर्दंडाकृतकालशेषमथितानि ।
 द्रव्यं दध्यधनं स्यात्सर्पिर्धृतमाज्यमाधारः ॥१२०॥

शीनं स्त्वानं मृतं पक्षं विलीनं द्रुतमुच्यते ।
 मंधा मंथश्च मंथानो वैशाखः खजकस्तथा ॥१२१॥
 संहानं दामनी दाम पशूनां बंधनं मतं ।
 अजः प्रोक्तः स्तभो वस्तम्कागम्कालकम्कः ॥१२२॥
 वर्करः कथ्यते सङ्घिः सर्वो ऽपि तरुणः पशुः ।
 तूवरः मृगह्रीनस्तु पुमानव्यजनश्च यः ॥१२३॥
 अविहर्णाधुराधो कुडुराणो वृष्णिमेत्रमेकाः स्युः ।
 अविसेहमविमरीसं स्यादविहसं च दुग्धमवेः ॥१२४॥
 दासेरकः क्रमेलक उष्ट्रो मयस्वणकरभशुखलकाः ।
 बालेयश्चक्रीवान् खरगर्भरासभाश्च तुल्यार्थाः ॥१२५॥
 कौलेयकः सारमेयो भण्णः स्या च कुर्कुरः ।
 शुनको मृगदंशश्च बुधैः शालावृको मतः ॥१२६॥
 मृगव्ये कुशलः स्या च विश्वकदुरिति स्मृतः ।
 अलर्को रोगितो ज्ञेयः शुनकी सरमोच्यते ॥१२७॥
 पशूनां षट्संख्यायां षड्विंश स्मर्यते बुधैः ।
 द्वित्वे च गोयुगं तेषां नामोच्चारणपूर्वकं ॥१२८॥
 नीवृज्जनपदो देश उपवर्तनमिष्यते ।
 ज्ञानो लोकः प्रजा प्रोक्ता विषयो यामसांख्यया ॥१२९॥
 पत्तनं स्यादधिष्ठानं निगमः पुटगेहनं ।
 नगरं नगरो द्दगः स्थानीयं पूः पुरो पुरं ॥१३०॥

स्कंधाधार इति पात्रौ राजधानी निगद्यते ।
 शाखानगरमाख्याते तद्योपनगरं बुधेः ॥१३१॥
 विदेहा मिथिला प्रोक्ता काशिराणसी स्मृता ।
 अवंत्युज्जयिनी ज्ञेया कन्यकुब्जा महोदया ॥१३२॥
 रुस्तिनाखः पारिकूरं च कथ्यते गोपुरं पुरद्वारं ।
 वप्रं शालं प्राकारमाकुररं कपाटं च ॥१३३॥
 प्रतोली विशिखा रथ्या मुजं निःसर्णां स्मृतं ।
 गृमाहकः पथां श्लेषः संस्थानं तु चतुष्यथं ॥१३४॥
 गुरुभूमेस्तु वास्तुः स्याद्वाह्य आवेष्टको वृत्तिः ।
 गुरुस्थानं स्मृतं राज्ञामुपकार्योपकारिका ॥१३५॥
 आवासावसथं गृहं च भवनं स्थानं निशांतं कुलं
 संस्त्यायो निलयो निकाय्यमुदजं मेरुं कुटं मेदिनी ।
 धिषण्यं धाम निकेतनं च सदनं पत्थं च वास्तु क्षयः
 शाला वेम्भ निवेशनोदवसिते प्रोक्ते च समौकसी ॥१३६॥
 शरणमगारं निवसनमालय एकार्धवाचकाः शब्दाः ।
 अपवर्कं गर्भगृहं संजवनं स्यात्तुःशालं ॥१३७॥
 गुरुमिष्टकादिरचितं प्रासादो देवतानरेन्द्राणां ।
 आयतनं देवानामन्येषां धनवतां कूर्प्यं ॥१३८॥
 सुधाधवलितं सौधं कुट्टिमं बड्यूमिकं ।
 इन्द्रकोशस्तमगः स्याद्दृष्ट्यादालको मतः ॥१३९॥

पावस्थानं रसवती कथ्यते तन्महानसं ।
 उशति शवनस्थानं वासागारं विशारदाः ॥१४०॥
 आवेशनं शिल्पिशाला वाजिशाला तु मंडरा ।
 पण्यविक्रयशाला स्यादापणो विपणिस्तथा ॥१४१॥
 कर्मशाला च काव्यामन्वासनमुदाहृतं ।
 प्रपा पानीयशाला स्यात्सत्त्वशाला प्रतिश्रयः ॥१४२॥
 उपश्र आश्रयः प्रोक्तो मुनीनां स्थानभाश्रमः ।
 मठश्च व्रतिनां स्थानं मंडपः स्याज्जनश्रयः ॥१४३॥
 वेष्मैकदेशः प्रघणाः प्रघाणाः स्याद्वलिद्वकः ।
 अग्निर् प्रागणं प्रोक्तं वेदिका च वितर्दिका ॥१४४॥
 द्वाद्वारं बलतं ज्ञेयमर्गला परिघः स्मृतः ।
 उत्तरंगं मतं तिर्यक् द्वारस्योपरि दारु यत् ॥१४५॥
 बुधैर्वदनमाला तु तोरणं परिकीर्त्यते ।
 आरोहणं स्यात्सोपानं निःश्रेणिरधिरोहिणी ॥१४६॥
 गृहावयवगुणी प्रोक्ता देहली तु मनीषिभिः ।
 संमार्जनी वर्धनी स्यात्संकरो ऽवकरः स्मृतः ॥१४७॥
 आच्छादने स्याद्वलिभी गृहाणां गोपानसी दारु च वक्रस्तम्बं ।
 नीत्रं वलीकं पटलांतमाहुः कयोत्तपाली च
 विटकस्तम्भा ॥१४८॥
 वासायनो गथाक्षश्च जालकं जालमुच्यते ।

कक्षातरं प्रकोष्ठं च चंद्रशाला शिरोमूढं ॥१४३॥
 स्वास्तिको वर्धमानश्च नन्वावर्तादयस्तथा ।
 विष्कंदकविशेषाः स्युरमी भूपतिवेम्भना ॥१५०॥
 परिवारः परिकरः परिस्पदः परिपटः ।
 तथोपकरणं प्रोक्तं परिवर्तः परिच्छदः ॥१५१॥
 पर्वकः शयनं शय्या तल्पं च तलिनं स्मृतं ।
 अपायस्तु विद्वद्भिः कथ्यते मत्तवारणाः ॥१५२॥
 प्रवेण्यास्तरणं वर्णाः परिस्तोमः कुशः कुशा ।
 नवतं चेति तुल्यार्थाः प्रच्छदश्चोत्तरच्छदः ॥१५३॥
 अपटी कांडपटः स्यात्प्रतिसीरा जवनिका तिरस्करिणी ।
 उक्कीर्षकमुपधानं धीरैरुपवर्तमाख्यातं ॥१५४॥
 चंद्रोदयो वितानं स्यादुल्लोचः कदकस्तथा ।
 व्यंजनं तालवृत्तं च विष्टरः पीठमासनं ॥१५५॥
 वेत्रासनं तथासंही कंकतं केशमार्जनं ।
 पाडुकानुपदीना स्यादुपानत्पादरक्षाणी ॥१५६॥
 दूर्वा तर्हश्च खजिका कथ्यते दारुहस्तकः ।
 पेठां वदति मंजूषां कुशूत्तं धान्यकोष्ठकं ॥१५७॥
 अंबरीषो भवेद्भाद्रः कंडः स्वेदनिका स्मृता ।
 पुल्ल्यश्मंतकमुद्मानं स्मृताधिग्रयणी खुधैः ॥१५८॥
 अंगारशकटीं प्राकुरुंसतीं च कुरुंसिकां ।

ठावा स्यात्ती चरुः कुम्भी पिष्टर् कुडमुच्यते ॥१५३॥
 कटाहः कर्परो ज्ञेयो मृगार्ः कनकालुका ।
 शालाजिरो वर्धमानः शरावः स्मर्यते बुधैः ॥१६०॥
 कोशिका मल्लिका प्रोक्ता पिधानं स्यादुद्बनं ।
 घटः करीरः कलशः कुटः कुम्भो निपः स्मृतः ॥१६१॥
 कर्करी करकः प्रोक्तो वर्धनी च मलंतिका ।
 गर्गरी मण्डी प्रोक्ता मणिकः स्यादलंजितः ॥१६२॥
 धान्यान्नमार्नालं संधानं कांजिकं च सौवीरं ।
 अभिषवमवतिसोमं तुषोदकं शुक्लमिच्छति ॥१६३॥
 श्रंथः कूर् भक्तं दिदीविरत्नं तथौदनो भिस्ता ।
 अशनं स्यादाहारः पूषापूषौ च पूषलिका ॥१६४॥
 यवागुरुषिका भाणा तरला च विलेपिका ।
 हौरेयी पायसं प्रोक्तं परमानं च सूरिभिः ॥१६५॥
 मिष्टान्नं व्यंजनं ज्ञेयं वेषवार् अपस्करः ।
 दधिमंडो भवेन्मस्तु कर्भो दधिसक्तवः ॥१६६॥
 दाधिकं संस्कृतं दध्ना सार्पिषं सर्पिषा स्मृतं ।
 त्वणोदकसंसिद्धमुदलावणिकं मतं ॥१६७॥
 श्रंगारेषु विपक्षं मांसं भूतिर्भद्रकं वृष्टं ।
 अव्यमुखासंसिद्धं शूले शूल्यं भठिन्नं च ॥१६८॥
 किलाठः कूर्चिका चेति क्षीरस्य विकृती उभे ।

काणितविकृतिर्गौडी मत्स्यडी खंडशर्कराः ॥१६६॥
 वल्ग्वनमभ्यवहारः प्रत्यवसानं च जेमनं जग्धिः ।
 छादनमशनं भक्षणमाहारो भोजनं स्वदनं ॥१७०॥
 पर्याप्तमुपसंपन्नं तृप्तिः सौहित्यमुच्यते ।
 विषसो भुक्तशेषं स्याद्भुक्तोच्छिष्टं तु फेल्तिका ॥१७१॥
 अमत्रं भाजनं पात्रं स्थालं तुल्यार्धमिष्यते ।
 गत्वर्कश्चानुतर्पश्च चणकः सरकः स्मृतः ॥१७६॥
 ज्ञापानं पानगोष्ठी स्यात्सपीतिः सहपानकं ।
 उपहंशावदंशौ च चक्षणां संप्रचक्षते ॥१७६॥
 मध्वासवः शीघ्रं सुरा प्रसन्ना परिस्रुता स्यान्मदिरा मदिरा ।
 कादंबरी स्वाडूसा च शुंडा मंधोत्तमा माधवकश्च

कृता ॥१७८॥

कर्त्तव्यं कर्ष्यं तच्चा मर्त्यं मेरेयं कापिधायनं ।
 माधीकमासवः प्रोक्तः परिस्रुद्धारुणी मधु ॥१७५॥
 मनुष्यो मानुषो मर्त्यो मनुजो मानवो नरः ।
 पुमान्पंचजनो ना च पुरुषः पूरुषश्च विदुः ॥१७६॥
 धीरो धीमान् लब्धवर्णो विपश्चित्
 वृद्धो विद्वान् प्राप्तद्वपो ऽभिज्ञपः ।
 सूरिः प्राज्ञः पंडितः सन्मनीषी
 ज्ञो होयज्ञः कोविदः स्यात्प्रबुद्धः ॥१७७॥

बुधः सुधीः कृती कृष्टिः कविर्व्यक्तो विशारदः ।
 विचक्षणश्च मेधावी संख्यावान्मतिमान्मतः ॥१७८॥
 प्रेक्षा प्रज्ञा प्रतिभा धीर्धिवणा शेमुषी मनीषा च ।
 बुद्धिर्मतिश्च मेधा संख्या संवित्तिरूपलब्धिः ॥१७९॥
 चतुरः स्यात्क्षेत्रज्ञः कृतकृस्तः कृतमुखश्च कृतकर्मा ।
 दक्षः कुशलो ऽभिज्ञो निष्णातः शिञ्जितः प्रवीणश्च ॥१८०॥
 वैधेयो बालिशो बालो जडो जाल्मो यथोद्धतः ।
 मूढो मंदो विवर्णश्च मूर्खः स्यान्मातृशासितः ॥१८१॥
 अर्वाणामणकमपसदमवममवयं निकृष्टमपकृष्टं ।
 अधमं चेलं कांडं खिष्टं पापं च रेफसं प्राक्तुः ॥१८२॥
 ऐकागारिक्तस्करदस्युप्रतिरोधकाः परास्कर्ही ।
 चौरो मलिबुचः स्यात्परिमोषी पारिषंधिकः स्तेनः ॥१८३॥
 पम्प्यतो धो कृत्यर्थं स चौरः पम्प्यतोऽकृतः ।
 द्रव्यं कृपकृतं लोप्यं स्तेयं चौर्यमिति स्मृतं ॥१८४॥
 पाठश्चः पठचौर्यो बद्धो नद्धश्च संयतः ।
 क्षेमकरो रिष्टतातिः शिवतातिः शिवकरः ॥१८५॥
 पर्यास्तु पराधीनो निघ्नः परवशस्तथा ।
 परतंत्रः परायतः परच्छेदश्च गुच्छकः ॥१८६॥
 कठोरः कठिनः क्लृष्टः कक्कलः कर्कशो दृढः ।
 उच्यते बहुलः स्थूलः पीनः पीवा च पीवरः ॥१८७॥

अर्थः परिवृद्धः स्वामी प्रभुर्नेता च नायकः ।
 अधिभूरधिपः प्रोक्तो कृधीशो ऽधिपतिस्तथा ॥१८८॥
 तपस्वी संयतः शांतो मुनिर्निर्गो यतिर्व्रती ।
 रजोरुणाधारी च सेतुवासाः सितांबरः ॥१८९॥
 नधारो द्विवासाः क्षपणः अमणश्च जीवको जैनः ।
 आजीवो मलधारी निर्यथः कथ्यते सद्भिः ॥१९०॥
 दुर्जनः पिशुनः क्षुद्रो नीचः कर्णेजपः खलः ।
 दोषमाही पुरोभागी द्वित्रिहो मत्सरी मतः ॥१९१॥
 कर्द्वह्निनकीनाशकिपचानमितपचाः ।
 कृपणक्षुल्लकक्लीवक्षुद्रा एकार्यवाचकाः ॥१९२॥
 क्षुद्रदरिद्राकिंचनदुर्विधदुःस्थाश्च दुर्गताः प्रोक्ताः ।
 इतरप्राकृतपामरपृथग्जना वर्चराश्च तुल्यार्थाः ॥१९३॥
 हांडाजिनिकः कुट्टकः कार्पटिको जालिकश्च कौसृतिकः ।
 धूर्तो ध्वंसक उक्तो माघावी मायिको मायी ॥१९४॥
 आधूनः स्यादौदरिको भक्तको घस्मरो ऽग्नरः ।
 तमसेचनकं प्राकुस्तृप्तिर्यस्य न जायते ॥१९५॥
 परान्नः परपिंडादः परजातः परैधितः ।
 सर्वात्रीनः सर्वभक्षो मांसाही शौष्कलः स्मृतः ॥१९६॥
 उच्यते प्रवणाः प्रहस्तत्परश्च पराघणाः ।
 व्युत्पन्नः प्रकृतः क्षुण्णः संस्कृतश्च निगम्यते ॥१९७॥

लोलुभं लोलुपं लोलं लालसे लपटं विडुः ।
 प्रतूर्णस्वरितस्तूर्णं असुकः प्रसृतः स्मृतः ॥११७॥
 शूरो वीरश्च विक्रांतो भट्टश्चार्भटो भवेत् ।
 हरितश्चकितो भीतस्त्रस्तो भीरुश्च कातरः ॥११८॥
 क्षुभितः शंकितश्चेति नातिनानार्थवाचकाः ।
 महोत्साहो महोद्योगो महेच्छः स्यान्महामनाः ॥१००॥
 उदात्तश्च तथोद्दीर्घो महात्मोदार उच्यते ।
 आढ्यः समृद्धो धनवानिह ईशो धनीश्चरः ॥१०१॥
 अभ्यागारिकमिच्छति कुटुंबव्यापृतं जनाः ।
 पांशोऽध्वगोऽध्वनीनः स्यादध्वन्यः पथिकस्तथा ॥१०२॥
 जंघालो जवनो वेगी पाथेयं शंबलं स्मृतं ।
 आवेशिकः प्राशुणक आगंतुरतिथिः स्मृतः ॥१०३॥
 आतिथेयं तथातिथ्यमातिथेयी च कथ्यते ।
 अर्थी मार्गणकः प्रोक्तो याचकश्च वनीपकः ॥१०४॥
 अभ्येषणैषणा यात्रा याचना प्रार्थना स्मृता ।
 क्षुद्धान्बुभुक्षितः प्लातो जिघत्सुः क्षुधितस्तथा ॥१०५॥
 अशनाया बुभुक्षा प्ला जिघत्साक्षुत्क्षुधाः समाः ।
 क्रोपनः क्रोधनः क्रोधी रोषणाः स्याद्मर्षणाः ॥१०६॥
 कोपः क्रोधस्तथामर्षो रोषः प्रतिष उच्यते ।
 क्षुधितस्तर्षितः प्रोक्तः पिपासुश्च पिपासितः ॥१०७॥

उन्म्या तर्षतृदृत्तृणापिपासाश्च समाः स्मृताः ।
 तृष्णाको गर्धनो गृध्रुर्लिप्सुर्लुब्धो ऽभिलाषुकः ॥१०८॥
 तृष्णाभिलाषो लिप्साशा धनाया गर्धनोच्यते ।
 अधरो क्लीनवाही स्यात्प्रसक्तः प्रसृतः स्मृतः ॥१०९॥
 दासो दासेरकथेदो भुजिष्यः किं करो मतः ।
 भ्रूणो मधुरवाक् प्रोक्तः स्थूललक्षो बहुव्ययी ॥११०॥
 प्रियवाग्दानशीलश्च वदान्यः परिकीर्तितः ।
 भवेदक्षिगतो द्वेष्यः प्रणाप्यो ऽसंमतो मतः ॥१११॥
 चक्षुष्यः सुभगो ज्ञेयो वल्लभो दयितः प्रियः ।
 गेहेनदीं गेहेशूरः पिंडीशूरश्च कथ्यते ॥११२॥
 स्थानस्थो यो परान् द्वेष्टि मोष्ठश्च तं विडुर्बुधाः ।
 असौ पंचजननीनः स्यान्नो भांडादिरतो नरः ॥११३॥
 वैरागिको विरागाहो धनवानस्तिमान्मतः ।
 प्रेष्यः प्रोक्तः परिस्कंदः कर्मशूरश्च कर्मठः ॥११४॥
 अलंकर्मीण इत्युक्तः कर्मशीलस्तु यः पुमान् ।
 उत्तालस्त्वरितो ज्ञेयो विश्रब्धः स्थिर उच्यते ॥११५॥
 तीक्ष्णोपायेन यो ऽभ्विच्छेत्स आयःशूलिको मतः ।
 अरुतुदः स्याद्वधको विधातो धृष्ट उच्यते ॥११६॥
 शरार्घातको हिंस्रो नृशंसः क्रूरकर्मकृत् ।
 साधुः सज्जन आर्यः स्याद्दुःखमेधी मूढाधिपः ॥११७॥

कुशाग्रधीमतिः प्रोक्तः सूक्ष्मदर्शी च यः पुमान् ।
 विद्वयः स्यात्सहृदयः सहस्तः शिञ्जितायुधः ॥२१८॥
 समुखः स खलु प्रोक्तो यो वक्ति प्रतिभान्वितः ।
 नीलीरागः स विशेषः स्थिरप्रेमा च यः पुमान् ॥२१९॥
 क्षणमात्रानुरागी च हरिद्राराग उच्यते ।
 शाली श्रेयानधृष्टौ च प्रोक्तौ शालीनशार्दौ ॥२२०॥
 हार्यार्थानर्थसंदर्शी दीर्घदृष्टिः प्रकीर्तितः ।
 प्रत्युत्पन्नमतिर्ज्ञेयस्तत्कालोत्पन्नधीर्नरः ॥२२१॥
 यद्विष्णो देवपरो यद्वदः स्यादनुत्तरः ।
 अशो मातृमुखः प्रोक्तो दुर्मुखो मुखः स्मृतः ॥२२२॥
 कद्वदो गर्हवादी स्यात्कद्वरः कुत्सितो भवेत् ।
 प्रकांडोद्धौ प्रशंसायामाक्षेपे कृतकः स्मृतः ॥२२३॥
 अहंयुः स्यादहंकारी शुभयुः शुभसंयुतः ।
 यथाकामी स्वरुचिः स्यात्स्वच्छंदो निर्वग्रहः ॥२२४॥
 अन्वेष्टानुपदी प्रोक्तः प्रतिभूर्लघुकः स्मृतः ।
 रोगाडन्मुक्त उल्लासः कल्यो वार्त्तो निरामयः ॥२२५॥
 जैवातृकः स्यादायुष्मान् बलवानसलो मतः ।
 ज्ञाबालः स्यादज्ञाजीवः कन्नः कामी च कामुकः ॥२२६॥
 वेम्ब्यापतिर्भुजंगः स्याद्विदः पल्लवकः स्मृतः ।
 विरुस्तो व्याकुलः प्रोक्तः कुंठो मंदः क्रियासु यः ॥२२७॥

क्रियावान् कर्मसूक्तो दीर्घसूत्रो जडत्रियः ।
 निकृतो विप्रलब्धः स्यात्समुब्रंढो ऽतिगर्वितः ॥११८॥
 पतीक्ष्यः कथ्यते पूत्यः पूजितो ऽपचितो भवेत् ।
 ईर्ष्यालुः कुह्नः प्रोक्तो जारो ह्यपपतिः स्मृतः ॥११९॥
 सर्लो हृत्तिणो ज्ञेयो विदग्धश्चेक उच्यते ।
 उत्पम्यमुन्मुखं विद्यात् न्युब्जं विद्यादधोमुखं ॥१२०॥
 आसीन उपविष्टः स्याद्दूर्ध्व उर्ध्वदमः स्थितः ।
 क्षीवो मत्तः क्षमः शक्तः प्रगल्भः प्रौढ उच्यते ।
 अक अकंठितः प्रोक्तो विज्ञावो विह्वलः स्मृतः ॥१२१॥
 अलसः शीतको मंदो जडो जिह्वश्च मथरः ।
 पोगंडो विकलांगः स्यात्लोहलो ऽव्यक्तवाग्भवेत् ॥१२२॥
 कितवः स्यात् द्यूतकारो द्यूतमत्तवती भवेत् ।
 अक्षो दुरोदरं प्रोक्तं सभिको द्यूतकारकः ॥१२३॥
 परीक्षकः कारणिको मुख्यः पक्ष उदाकृतः ।
 अभिज्ञातः कुलीनः स्यात्कुषरः कुटिलाशयः ॥१२४॥
 निषादिनो गजारोहा अश्वारोहास्तु सरादिनः ।
 रथिनः स्यंदनारोहा नावारोहास्तु नाविकाः ॥१२५॥
 ब्राह्मणो वाडवो विप्रो भूमिदेवो द्विजोत्तमः ।
 अग्रजन्मा द्विजन्मा च षड्र्मा सोमपा द्विजः ॥१२६॥
 ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यस्त्रयो वर्णा द्विजातयः ।

शूद्रस्तुरीयवर्णः स्यात्तद्देहास्त्वंत्यजाः स्मृताः ॥१३७॥
 ब्रह्मचारीद्वयो वेदे प्रोक्ताश्चत्वार आश्रमाः ।
 शूद्रो ऽगृहस्थ एव स्यात्तन्निधो न यतिर्भवेत् ॥१३८॥
 ब्रह्मचारी भवेद्द्वर्णी गृहस्थः स्नातकस्तथा ।
 वैखानसो वानप्रस्थः कर्मसंन्यासिको यतिः ॥१३९॥
 अनूचानः सर्ववेदः श्रोत्रियस्कांदसो मतः ।
 प्राज्यातात्पितुरुत्पन्न आमुध्यायणं दृष्यते ॥१४०॥
 अश्ववायो ऽश्वयो वंशो गोत्रं चाभिजनः कुलं ।
 चरित्रं चरितं शीलं धारित्रं च समं स्मृतं ॥१४१॥
 वृत्ताध्ययनसंपत्तिरिष्यते ब्रह्मवर्चसं ।
 ब्रह्मचर्यं बुधाः प्राहुः समस्तेन्द्रियसंयमं ॥१४२॥
 संज्ञेय उपसंग्राह्यो यो ऽभिवाद्यो घृथाविधिः ।
 उपसंग्रहणं चापि प्राहुः संतो ऽभिवादनं ॥१४३॥
 निवृत्तेन्द्रियतौल्यस्तु श्रान्तः शान्तश्च कथ्यते ।
 तपःक्लेशसहो दातो ह्यंतर्वाणिश्च शास्त्रवित् ॥१४४॥
 अध्यापक उपाध्यायो व्याख्या विवरणं स्मृतं ।
 शिष्यातेवांसिनौ कृत्वा शैलः प्राथमकल्पिकः ॥१४५॥
 विघ्नो ऽंतरायः प्रत्यूहो व्यवयश्च प्रवर्तितः ।
 साकल्यवचनं प्राज्ञैः पारायणमुदाकृतं ॥१४६॥
 आघ्रायः संप्रदायः स्यात्पारंपर्यं गुरुक्रमः ।

प्रथतः स्यादनुच्छिष्टः संशितश्च सुनिश्चितः ॥५४७॥
 सावत्तरो ज्योतिषिको ज्ञानी मौडूतिवस्तथा ।
 कार्त्तगतिकस्तु दैवज्ञ आदेशी गणकः स्मृतः ॥५४८॥
 ब्राह्म्यः संस्कारहीनः स्याद्वकीर्णी क्षतव्रतः ।
 शिष्यिदानो दुर्गचारस्त्यक्ताग्निर्विरुद्धाद्विजः ॥५४९॥
 धर्मधृजो लिंगवृत्तिरस्वाध्यायो निराकृतिः ।
 शस्त्राजीवः कांडस्पृष्टो ब्रह्मबन्धुर्द्विजो ऽधमः ॥५५०॥
 ज्ञातिमात्रोपजीवी च कथ्यते ब्राह्मणदुष्टः ।
 अवक्षण्यमवध्यं स्यात् ब्रह्मण्यं ब्रह्मणे कृतं ॥५५१॥
 उपवीतं ब्रह्ममूत्रं प्रक्षिप्तं दक्षिणे करे ।
 प्राचीनावीतमन्यस्मिन्निवीतं कंठलंबितं ॥५५२॥
 आचमनमुपस्पर्शनमाप्रचनं स्नानमिष्यते सवनं ।
 निर्णिकं प्रक्षालितमाबुधैर्तं च तुल्यार्थं ॥५५३॥
 पाराशरी व्रती भिक्षुर्मस्करी पारिरक्षिकः ।
 परित्राजिकस्तापस्वी कर्मदी तापसः स्मृतः ॥५५४॥
 वैकल्यमुत्तरासंगः प्रोक्ता वृद्धतिका तथा ।
 पर्यस्तिका परिकरः पर्यकथ्येति कथ्यते ॥५५५॥
 कक्षापटः स्थात्कौपी कुंडिका च कर्मडलुः ।
 आषाढी व्रतिनां दंडो व्रतिनामासनं धृषी ॥५५६॥
 ऋषिस्त्रिकालदर्शी स्थान्मुनिर्वाचयमो मतः ।

प्राचेतसस्तु वाल्मीकिमैत्रावरुण उच्यते ॥६५७॥
 उक्तो ऽगस्तिर्गस्थो लोपामुद्रापतिश्च वटयोनिः ।
 सात्यवतेयः पाराशर्यो द्वैपायनो व्यासः ॥६५८॥
 घागो यज्ञः क्रतुः स्तोमः सप्ततंतुर्मखो ऽधरः ।
 वितानं संस्तरौ बर्हिः सवः सत्तं च कथ्यते ॥६५९॥
 निर्मथकाष्ठमरणिः प्रणीतो ऽग्निश्च संस्कृतः ।
 वेदी परिष्कृता भूमिः पात्रमुक्तं सुगादिकं ॥६६०॥
 रुव्यपाकश्चरुः प्रोक्तः संनाय्यं रुविरुच्यते ।
 शृते क्षीरे दधि क्षिप्तमामिक्षा कथ्यते बुधैः ॥६६१॥
 उपाकृतस्तु विज्ञेयो मंत्रेण प्रोक्षितः पशुः ।
 हुतं वषट्कृतं ज्ञेयं यज्ञांतो ऽवभृथः स्मृतः ॥६६२॥
 वृरुस्पतिसवेनेष्टं येनासौ स्थपतिर्भवेत् ।
 सर्ववेदास्तु विज्ञेयो दत्तसर्वस्वदक्षिणः ॥६६३॥
 विश्राणनं विहायितमंरुतिरपवर्जनं वितरणं च ।
 निर्वपणं च स्पर्शनमुत्सर्गः स्यात्प्रदेशनं दानं ॥६६४॥
 यष्टा च घृतमानः स्यादादेष्टा दीक्षितो ब्रती ।
 इज्याशीलो घायजूको यज्वा स्यादासुतीवलः ॥६६५॥
 राजा राजन्यो राट् प्रजापतिः क्षत्रियो नृपः क्षत्रं ।
 नृर्धाभिषिक्तनृपतिपार्थिवनरदेवलोकपालाः स्युः ॥६६६॥
 येनेष्टं राजसूयेन स सम्राट् परिकीर्तितः ।

चक्रवर्ती सार्वभौमो मध्यमो मंडलेश्वरः ॥१६७॥
 आतपन्नं भवेच्छत्रं चामरं तु प्रकीर्णकं ।
 ह्यैमं सिंहासनं राज्ञां स्मृतं भद्रासनं बुधैः ॥१६८॥
 द्वाःस्थो दौवारिकः क्षत्ता दंडी क्षेत्रधरस्तथा ।
 उत्सारको द्वारपालः प्रतीहारो बुधैः स्मृतः ॥१६९॥
 अयसर्पश्चरश्चार्ः प्रशिधिगूढपूरुषः ।
 ययार्थवर्णो मंत्रज्ञः स्पशो हेरक उच्यते ॥१७०॥
 मंत्री बुद्धिसहायः स्यादमात्यः सचिवस्तथा ।
 सौवस्तिक इति प्रोक्तः पुरोधाश्च पुरोहितः ॥१७१॥
 महामात्रः प्रधानं स्यादध्यक्षो अधिकृतः स्मृतः ।
 सौविदः सौविदल्लवस्तथा स्थापत्यः कंचुकी मतः ॥१७२॥
 मित्रं सखा वयस्यश्च सुहृत्स्निग्धश्च कथ्यते ।
 अनुजीवी सहायः स्यात्सेवको अनुचरो अनुगः ॥१७३॥
 प्राड्विवाको उत्तरक् स्थेयो न्यायो उत्त इति कथ्यते ।
 ग्रंतःपुरेष्वधिकृतः स्मृतो जंतर्वंशिको नरः ॥१७४॥
 क्षीवो वर्षधरः षंडः पंडकश्च नपुंसकः ।
 अभयवर्ज्जनं षोढा तृतीया प्रकृतिः स्मृता ॥१७५॥
 आरालिकः सूपकारः सूदः स्यादल्लवस्तथा ।
 पौरोगवस्तु विशेषः सूदाध्यक्षो मनीषिभिः ॥१७६॥
 वैद्यासिकः केतिकिल्लो बुधैर्वासंतिको मतः ।

परिहासो द्रवो नर्म केलिः क्रीडा च खेत्तनं ॥६७७॥
 रत्निवर्गो ह्यनीकस्थः सेनानीर्वाहिनीपतिः ।
 अर्थागमो भवेदायो भागधेयो बलिः करः ॥६७८॥
 उपदा प्राभृतं प्रोक्तमुपगच्छमुपायनं ।
 लंघोत्कोचमुपादानमुपचारस्तथामिषं ॥६७९॥
 प्रबोधका भागधर्वदिसृता वैतालिका मंगलपाठकाश्च ।
 अच्छोदनं स्यान्मृगया मृगय्यं पापार्द्राखेटक इत्यभिज्ञं ॥६८०॥
 अर्वा गंधर्वो ऽश्वः सप्तिर्वाजी तुरंगमस्तुरगः ।
 तादृश्यो हुरिस्तुरंगो धुर्युक्तो घोटको ह्यो वाहः ॥६८१॥
 गुणद्वैकृतास्तेषां संज्ञाः स्युरनेकधा लोके ।
 कर्कः श्वेतः शोणो रक्तो हेमश्च कृष्णवर्णो ऽश्वः ॥६८२॥
 मल्लिकाक्षः सितैर्नेत्रैः कृणौरिन्द्रायुधो मतः ।
 श्रीवृक्षकी स विज्ञेयः श्रीवृत्तो यस्य लाङ्घनं ॥६८३॥
 अज्ञानेयाः कुलीनाः स्युः पारसीका वनायुजाः ।
 कांबोजा वाहिकाः प्रोक्ताः सैधवाः सिंधुपारजाः ॥६८४॥
 शूलको दुर्विनीतो ऽश्वः पोतः प्रोक्तः किशोरकः ।
 अर्धती वडवा वामी प्रसूता वगजिनी स्मृता ॥६८५॥
 लूनं पुच्छं तु लांगूलं वालकृस्तश्च वालधिः ।
 प्रोश्च इत्युच्यते घोणा मध्यं कर्ण्यं खुरः शफः ॥६८६॥
 पर्याणं स्यात्पत्त्यधनं खलीनं कविकं स्मृतं ।

चर्मदंडः कशा प्रोक्ता वल्गारम्भिकुशाः स्मृताः ॥५८७॥
 रंस्तस्तरः स्यद् स्यात्प्रसरो वेगी रयो जवो धाजः ।
 पांशुः क्षोदो रेणुश्चूर्णं धूलौ रत्नश्च तुल्यार्थाः ॥५८८॥
 अन्नः शतांगः शकटः स्यदनः कथ्यते रथः ।
 गंत्री कंबलवाद्यस्तु कूर्वरी च निगद्यते ॥५८९॥
 योग्यार्थो वैनयिको ह्यध्वन्यः पारिषानिकः ।
 कर्णारथः प्रवहणं उयनं चेति कथ्यते ॥५९०॥
 देवतार्थो देवरथो बुद्धार्थः सांपरायिकः ।
 क्रीडारथः पुष्परथो जेता जैवरथः स्मृतः ॥५९१॥
 चक्रं रथांगमाख्यातं कूर्वरी च युगंधरं ।
 चक्रधारा प्रधिर्नेमिर्नाभिश्चक्रस्य पिंडिका ॥५९२॥
 अपस्कर्तु रथंगः स्यादणिरत्नामकीलिका ।
 नियता प्राज्ञिता क्षत्ता दक्षिणस्थश्च सारथिः ॥५९३॥
 सव्येष्ठः कथ्यते सूतो वज्रथं रथमोपनः ।
 वाहनं धोरणं युगं धानं पत्रमिति स्मृतं ॥५९४॥
 शिविका घाष्यघानं स्याद्वेसरो ऽश्वतरो मतः ।
 पदातयत्तिपादातपदातिकपदातयः ।
 पद्मश्च पद्मश्चेति कथ्यते पादचारिणः ॥५९५॥
 हृष्यं स्थूलं पटकुटी गुणलघनी केणिका च निर्दिष्टा ।
 ध्रुवकः शिवकः शंकुः पुष्पलकः कीलकः प्रोक्तः ॥५९६॥

यात्रा प्रयाणं प्रस्थानं निवेशः शिविर् स्मृतः ।
 अवस्कंदः प्रपातश्च सौप्तिकं च निगद्यते ॥३००॥
 संयामः समितिः समिध समर् संख्यं समीकं र्षां
 युद्धं युत्प्रधनं मृधं समुदयः संयत्कालिः संयुगं ।
 द्विधायोधनसंप्रहारकलहार्द्राहवाभ्यागमाः
 संस्फोटप्रविदारणप्रक्षरणानिकाजयः संगर्ः ॥३०१॥
 संपरायः समाधातः प्रधातश्च समाह्वयः ।
 जन्मं स्यादभिसंपातः संमर्दो वियद्वस्तथा ॥३०२॥
 अभिधातिर्रातिरमित्ररिपू प्रतिपक्षाविपक्षाविरोध्ययः ।
 अहितो ऽसहनश्च त्रिधांसुरिति प्रथिताः परिपंथिपरा
 सुहृदः ॥३०३॥
 प्रत्यर्था पर्यवस्थाता द्वेषी वैरी च शात्रवः ।
 शत्रुः सपत्नी आलुष्यः प्रत्यनीको द्विषन्मतः ॥३०४॥
 पृतना सेना धजिनी पताकिनी वाहिनी बलं सैन्यं ।
 चक्रं चमूर्ध्वद्विषन्धनीकिनी स्यादनीकं च ॥३०५॥
 वैजयंती पताका च केतुः स्यात्केतनं ध्वजः ।
 अस्योच्चूलावचूलाख्यावूर्धाधोमुखकूर्चकौ ॥३०६॥
 संनाहः कवचं वर्म तनुत्राणमुरस्कृदः ।
 जगर्ः कंकरो माठी दंशनं जालिका स्मृता ॥३०७॥
 छोटकं फलकं चर्म प्रोत्तमावरणं बुधैः ।

वर्मितः स्यात्कवचितः संनद्धो दंशितस्तथा ॥३०५॥

सर्वाभिसारमिच्छति सर्वसंनहनं बुधाः ।

यत्सेनयाभिनिर्घाणं स्मृतं तदभिषेणनं ॥३०६॥

हेतिः शस्त्रं प्रहरणमायुधमस्त्रं चतुर्विधं तच्च ।

मुक्तामुक्तममुक्तं कर्ममुक्तं यंत्रमुक्तं च ॥३०७॥

शस्त्रादि पाणिमुक्तं स्यादमुक्तं क्षुरिकादिकं ।

मुक्तामुक्तं तु यद्यादि यंत्रमुक्तं शरादिकं ॥३०८॥

अस्त्रं धनुरिष्वासं कोदंडं धन्व कार्मुकं चापं ।

बाणासनं हुणा स्यान्मौर्धी ज्या सिंतिनी गुणो ज्ञीवा ॥३०९॥

तूणीरमुपासंगस्तूणं तूणी निर्बग इषुधिष्य ।

बाणाश्रयः कलापः कार्मुककोटिर्भवेदृष्टनिः ॥३१०॥

कंकपक्षशर्मामणबाणाश्चित्रपुंखविशिखेषुकलंबाः ।

सायकप्रहरकांडपृषत्काः पद्मिणः खगशिलीमुखरोषाः ॥३११॥

सवार्यसस्तु बाणः प्रक्ष्वेडन एषणाश्च नाराचः ।

तीक्ष्णतल्लदंडासनार्यः कांडभेदाः स्युः ॥३१२॥

पद्मपाली भवेद्वाजः कर्तरी पुंख उच्यते ।

वेध्यं लक्ष्यं शूर्यं च निमित्तं च समं विदुः ॥३१३॥

अर्धचंद्रचुरादि धारायं मुखमुच्यते ।

आरायं तु मुखं तेषां पुण्यपक्षादिभेदतः ॥३१४॥

बाणमुक्तिर्व्यवच्छेदो दीप्तिर्वेगस्य तीव्रता ।

अभ्यासः कथ्यते योग्या अभ्यासार्थं खलूरिका ॥३१५॥
 लघुहस्तः शीघ्रवेधी कृतपुखस्तु शिञ्जितः ।
 स भवेत्परिद्वेष्यस्य लक्ष्यास्युतः खगः ॥३१६॥
 निस्त्रिंशः कर्बालः खड्गः कौत्सेयकः कृपाणाः स्यात् ।
 रिष्टिरसिचन्द्रकासौ तरवारिर्मडलाय च ॥३१७॥
 कोशः प्रत्याकारः खड्गपिधानं त्सर्पवेन्मुष्टिः ।
 असिपुत्रिकासिधेनुः क्षुरिका पलं च शस्त्रिका श्रेया ॥३१८॥
 परश्वधः कुठारः स्यात्परशुः स्वधितिस्तथा ।
 निशातं निशितं धौतं तेजितं च सनं स्मृतं ॥३१९॥
 प्रासो निगदितः कुलो मुद्गरो हुषणाः स्मृतः ।
 क्रकवं कर्पलं स्यात्परिघः परिघातनः ॥३२०॥
 यष्टिपरिसङ्गः स्फोटमुत्तडीशंकुशलयः ।
 मिदमात्मगद्गदचक्राद्याः शस्त्रजातयः ॥३२१॥
 मारणं निशरणं निवर्तणं सूदनं निरसनं निशुभनं ।
 घातनं प्रशमनं प्रमापणं वर्जनं विशसनं प्रवासनं ॥३२२॥
 निर्वापणनिर्वासनकदनध्यापादनानि तुल्यानि ।
 निर्यवनमालम्बः प्रमथा हिंसा च संशयनं ॥३२३॥
 नष्टो गृहीतद्विक् प्रोक्तः कादिशीको भयदुतः ।
 प्रस्कन्नः पतितो श्रेयो जितकाशी जिताख्यः ॥३२४॥
 शुद्धातमवरोधश्च राशो जतः पुरमुच्यते ।

कृताभिषेका मक्षिणी भट्टिन्य इतराः स्मृताः ॥३३५॥

रामा वामा वामनेत्रा पुंर्ध्वी

नारी श्रीरुभामिनी कामिनी च ।

योषा योषिद्वासिता वर्णिनी स्त्री

स्यात्सीमतिन्यगना सुंदरी च ॥३३६॥

अवल्ता मक्षिला ललना प्रमदा रमणी नितंबिनी वनिता ।

दयिता प्रतीयदर्शिन्युक्ता कांता वधूर्वशा युवतिः ॥३३७॥

कुमारी कथिता कन्या किञ्चित्प्रौढा सुवासिनी ।

वर्था पतिवरा प्रोक्ता नग्रा प्रोक्ता च कौटुबी ॥३३८॥

अदृष्टरजसं नारीं नग्निकां ब्रुवते बुधाः ।

वधूरी च चिंटी च द्वितीयवयसौ स्त्रियौ ॥३३९॥

अर्धवृद्धा तु या नारी सा कात्यायनिका स्मृता ।

पुनर्भूहिधिषूः प्रोक्ता वृषस्यंती रतार्धिनी ॥३४०॥

पतिवली जीवत्यतिजीवतोका च जीवसूः ।

रक्षिता पतिपुत्राभ्यां निर्वीरेत्यभिधीयते ॥३४१॥

विम्वस्ता विधवा प्रोक्ता पुष्पह्रीना च निष्कला ।

अमणा गेजुकी मुंडा वयस्याली सखी स्मृता ॥३४२॥

अवीरुक्था च रजस्वला स्यादात्रेयिका पुष्पवती च नारी ।

राका भवेज्जातरजास्तु कन्या नम्यत्प्रसूतिः कथिता च

भिदुः ॥३४३॥

मुख्या नारी वरारोहा वरस्त्री मत्तकाशिनी ।
 स्त्री विदग्धा च मत्ता च वाणिनीत्यभिधीयते ॥३३३॥
 द्रुपाजीवा वेश्या गणिका पण्थांगना तथा जुद्धा ।
 राजकुलप्रतिबद्धा वारस्त्री वारमुख्या च ॥३३५॥
 गणिक्य गणिकानां च समूहः कथ्यते बुधैः ।
 अतिक्रियतःपुरेण्या दूती संचारिका स्मृता ॥३३६॥
 कुट्टिनी शंभली चुंदी सैर्ध्री गंधकारिका ।
 पोटा वोटा तथा चेटी दासी स्यात्कुट्टारिका ॥३३७॥
 पांचालिका पुत्रिका स्यात्काष्ठदंतादिनिर्मिता ।
 स्मृता लेप्यमयी स्त्री तु बुधैर्जलिकारिका ॥३३८॥
 दाराः क्षेत्रं कलत्रं च भार्या सहचरी वधूः ।
 सधर्मचारिणी पत्नी ज्ञाया च गृहिणी गृहाः ॥३३९॥
 उपधामः परिणयनं पाणिग्रहणं विवाह उद्वाहः ।
 कुलबालिका कुलस्त्री पतिव्रता सुचरिता सती साध्वी ॥३४०॥
 पाशुला बंधुकी स्वैरिण्यसती पुश्लीवरी ।
 धर्विणी कुल्लटा प्रोक्ता त्वविनीताभिसारिका ॥३४१॥
 कांतः स्यात्कमिता पतिर्वरयिता भर्ता च भोक्ता धवो
 रुच्याभीकवराभिकाश्च रमणः प्राणाधिनाथो ऽनुगः ।
 मूनुः संततिरात्मजश्च तनुजः पुत्रः प्रसूतिः सुत-
 स्तुक् तोकं तनयश्च नंदन इति प्रासैरपत्यं स्मृतं ॥३४५॥

आपन्नसत्त्वा गुर्वी स्यादंतर्वत्नी च गर्भिणी ।
 दोहदं दौहदं अडा लालसा च समाः स्मृताः ॥३४३॥
 सूतिमासो वैजननी गर्भो श्रूण इति स्मृतः ।
 अरिष्टगृहमिच्छति सूतिकाभवनं बुधाः ॥३४४॥
 विजाता च प्रजाता च प्रसूता स्त्री निगद्यते ।
 गर्भाशयो जरायुः स्यादुल्बं च कललं स्मृतं ॥३४५॥
 कन्यापुत्रस्तु कानीनो नाटेः स्यान्नटीसुतः ।
 बंधुको बंधुकीपुत्रो गोप्यो दासीसुतः स्मृतः ॥३४६॥
 बालः पाको ऽर्भको गर्भः पोतश्च पूयकः शिशुः ।
 शावो ऽर्भश्च विज्ञेयो वरुमाणवको मतः ॥३४७॥
 प्रवयाः स्थविरो वृद्धो घातयामश्च कथ्यते ।
 जरा तु विसृता प्रोक्ता दारकस्तरुणो युवा ॥३४८॥
 अंबा सधिव्री जननी च माता वसा च तातो जनकः पिता च ।
 सुषा जनी पुत्रवधूर्वधूः स्यात्प्रजावती भ्रातृवधूः
 स्मृता च ॥३४९॥

दुहित्वा तनया पुत्री जामाती दुहितुःपतिः ।
 दौहित्रस्तत्सुतो नसा स च पौत्रश्च कथ्यते ॥३५०॥
 अग्रजः पूर्वजो ज्येष्ठः कनिष्ठो ऽवर्जो ऽनुजः ।
 भ्रातृव्यो भ्रातृपुत्रः स्यात् भ्रात्रीयो भ्रातृजस्तथा ॥३५१॥
 धात्री स्यादुपमाता भगिनी जामिः स्वसा ॥ विज्ञेया ।

तत्पुत्रः स्वस्त्रीयो जामेयो भागिनेयः स्यात् ॥३५३॥
 समानोर्ध्यसोर्ध्यसगर्भाः सोद्गाः समाः ।
 आसृचर्गस्य या जाया यातरस्ताः परस्परं ॥३५३॥
 आत्मीयः स्वजनो बंधुराप्तो ज्ञातिश्च बांधवः ।
 सनाभयः सर्पिंडाश्च सगोज्ञाश्च समाः स्मृताः ॥३५४॥
 तनुस्तनूः संकननं शरीरं कलेवरं विघट्टदेहकायाः ।
 अंगं वपुर्वर्णं पुरं च पिंडं क्षेत्रं च गात्रं च घनश्च मूर्तिः ॥३५५॥
 अहिः पादश्चरणः पाणिः शयपंचशाखकरुस्ताः ।
 कामांकुशाः करुक्ताः पुनर्नवाः पाणिजा नखा नाखराः ॥३५६॥
 कांचीपदं कलत्रं जघनं ओणी ककुभती श्रेया ।
 आरोहश्च नितंबः कटी कटीर् त्रिकस्थानं ॥३५७॥
 गुदः पायुरपानं स्यात्कटिप्रोथौ स्फिजौ पुतौ ।
 कुकुदरौ समाचष्टे जनो जघनकूपकौ ॥३५८॥
 भगो योनिरूपस्त्वश्च वरांगं स्मरमंदिरं ।
 शिश्नः शेफो ऽथ मेढ्रश्च तुल्ये मेहनशेफती ॥३५९॥
 जानुः स्यादृष्टीवान् प्रसृता जंघा च घुडको गुल्फः ।
 ऊरुः सक्थि पिचंडं जठरोदरतुंदकुक्षिगर्भाः स्युः ॥३६०॥
 अंगुल्यः कर्शाखाः कर्णः ओत्रं श्रुतिः श्रवः श्रवणं ।
 ग्रीवा धमनिर्मन्या शिरोधरा कंधरा गलः कंठः ॥३६१॥
 रेखात्रयांकिता ग्रीवा कंबुग्रीवेति कथ्यते ।

अल्लस्य विलस्य च मध्यमे मध्यमुच्यते ॥३६५॥
 मुंडोत्तमांगमस्तकमौलिशिर्ःशीर्षमूर्धकानि स्युः ।
 तुंडे वदनं वक्त्रं लयनं मुखमास्थमाननं च समं ॥३६६॥
 दृग्दृष्टिनेत्रलोचनचक्षुर्नयनाब्जकेतव्याक्षीणि ।
 अश्रूणि वाष्परोदननयनजलाश्रासुनामानि ॥३६७॥
 नयनोपांतमयांगः कर्णनिका नयनमध्यतारा च ।
 कूर्पे भ्रुवोश्च मध्यं सूक्तं स्यादोष्ठपर्यंतः ॥३६८॥
 सिंधिनी नासिका नासा घ्राणा घोणा च कथ्यते ।
 रसज्ञा रसना त्रिह्वा तालु काकुदमुच्यते ॥३६९॥
 होः प्रवेष्टो मुक्तो बाहुर्गुह्यो च स्मर्यते बुधैः ।
 मंडो मल्लः कपोलश्च हनुस्तुत्यार्थवाचकाः ॥३७०॥
 मुष्को उंडे वृषणः कोशः संघाहो मुष्टिरुच्यते ।
 जत्रु वक्षोसयोः संधित्रस्तंथिश्च वंक्षणाः ॥३७१॥
 रोम तनूरुहमुक्तं नयनगतं पद्म मुखगतं म्रमशु ।
 अधरो हंतच्छ्रु ओष्ठ उच्यते हंतवासश्च ॥३७२॥
 ओष्ठस्याधश्चिबुकं ललाटमलिकं मुजाग्रमसं च ।
 कक्षां च बाहुमूलं घाटामवटुं कृकाटिकामाहुः ॥३७३॥
 उरसिजकुचवक्षोरुपयोधराः स्तनसमाननामानि ।
 उक्ताः कुचमुखवृक्षुर्धृतानि शिखा च तुल्यानि ॥३७४॥
 भुजमध्यमुरो वक्षो हृदयस्थानं च वत्सभिष्कृति ।

एकार्थाः कथ्यते दशनद्विजदतरदरदनाः ॥३०६॥
 क्रोडमकस्तत्रोत्संगः प्राग्भागो वयुषः स्मृतः ।
 पृष्ठं स्यात्पश्चिमो भागः कटौ च कटिशिर्षकौ ॥३०७॥
 जीवस्थाने भवेन्मर्म दादायं पपदं भतं ।
 सीमंतः कथ्यते स्त्रीणां केशमध्ये तु पद्मतिः ॥३०८॥
 केशाः शिरसिजमूर्धनकचचिकुरशिरोरुक्ताः स्मृता वालाः ।
 तद्वधविशेषाः स्युर्वेणीधम्मिल्लकुतलकवर्धः ॥३०९॥
 रुस्तः पत्तः पाशः केशेषु बकुलवाचकाः शब्दाः ।
 अलकं कुटिलाः केशा अमरकमुक्तं ललाटस्थं ॥३१०॥
 बालानां तु शिखा प्रोक्ता काकपत्तः शिखंडिका ।
 पलितं पांडुराः केशा व्रतिनां तु जटा सटा ॥३११॥
 मणिबंधः पाणिमूलं कफणिः कूर्परः स्मृतः ।
 तयोर्मध्यं प्रकोष्ठः स्यात्प्रकांडः कूर्परसंघोः ॥३१२॥
 चेतश्चित्तं मनः स्वातं कूर्यं मानसे समं ।
 एकाग्रं तथैकाग्रमेकतानं च तद्वतं ॥३१३॥
 आधिस्तु मानसी पीडा वांक्षितो ऽर्थो मनोरथः ।
 खमत्तार्थेन्द्रियं श्रोतो कृष्णिकं कर्णं स्मृतं ॥३१४॥
 मध्यागुलीकूर्पयोर्मध्ये प्रामाणिकः करः ।
 बद्धमुष्टिकरो रत्निररत्निः सकनिष्ठिकः ॥३१५॥
 संधिउतांगुलिमुष्टिः प्रसृतिः कुचितांगुलिः ।

प्रसारितागुलिः पाणिः कथ्यते प्रतलस्तलः ॥३८६॥
 प्रादेशः स्यात्प्रदेशिन्या तालो मध्यमया भवेत् ।
 गोकर्णो ऽनामया प्रोक्तो वितंस्तिः स्यात्कनिष्ठया ॥३८७॥
 आकल्पो मंडनं घेषः प्रतिकर्म प्रसाधनं ।
 भूषणं स्यादलंकारो नेपथ्याभरणे तथा ॥३८८॥
 समालम्बनमिच्छति चर्चा मार्ष्टि च सूरयः ।
 स्थासकं कृस्तविंबं स्यात्पारिष्कारश्च भूषणं ॥३८९॥
 तिलकं समालम्बनं चित्रकमुक्तं विशेषकः पुंड्रः ।
 रचिता ललाटपट्टे ललाटिका कथ्यते रेखा ॥३९०॥
 भुजशिखरस्तनमंडलकपोलक्रीडेषु विरचिता कुशलैः ।
 अनुलेपनेन लेखा निगद्यते पञ्चवल्लीति ॥३९१॥
 कुंकुमं धुसुणं वर्णं प्रोक्तं लोहितचंदनं ।
 काम्पमीरजं च विद्वद्भिः कालेर्यं ज्ञागुडं स्मृतं ॥३९२॥
 चंदनं स्यान्मलयजं श्रीखंडं रोहणाहुमः ।
 मृगनाभिर्मृगमदः प्रोक्ता कस्तूरिका बुधैः ॥३९३॥
 कर्पूरो घनसारः स्यात्काकतुंडो ऽगरुः स्मृतः ।
 तांबूलं क्रमुकं प्रोक्तमगरागो विलेपनं ॥३९४॥
 उपसंख्यानं पारिधानमंतरीयं च निवसनं तुल्यं ।
 प्रावरणं संख्यानं प्रच्छादनमुत्तरीयं च ॥३९५॥
 अर्धोरुकं वरस्त्रीणां वासश्चांशुकं स्मृतं ।

परिधानाशुकर्यधिः प्रोक्ता नीवी तथोच्यः ॥३६५॥
 चेलं वीरं वासः कर्पटमाच्छादने निवसने च ।
 अबरमशुकमुक्तं वस्त्रं सिचयः पटः पीठः ॥३६६॥
 चतुर्विधं तु विज्ञेयं त्वक्सूत्रकमिरोमजं ।
 पक्षोर्णं धौतकौशेयं डुकूलं क्षौममिष्यते ॥३६७॥
 कार्पासं खादरं प्रोक्तं वस्त्रस्यातो मतो ऽचलः ।
 अद्भुतं स्यात्तत्र वासो जीर्णमुक्तं पटश्चरं ॥३६८॥
 धौतमुद्गमनीयं च वर्तिर्वस्तिर्दशाः सिचः ।
 एकार्था आविकौरभ्रल्लकोर्णायुक्कवलाः ॥३६९॥
 कंबुको वारवाणः स्यात्कूर्यासश्च निचोलकः ।
 स्रग्माला माल्यमाख्यातं केशमण्डपे तु गर्भकः ॥३७०॥
 प्रभ्रष्टकं शिखालंबि पुरो न्यस्तं लल्लामकं ।
 तिर्यग्वत्तसि विक्षिप्तं वैकल्लकमुदाकृतं ।
 मीवायां लंबितं प्राज्ञैः प्रालंबकमिति स्मृतं ॥३७१॥
 आपीडः शेखरोत्तसावतंसाः शिरसि स्रजः ।
 कर्णपूरे ऽपि दृश्येते तथोत्तसावतंसकौ ॥३७२॥
 जतुयावकलात्तालत्तकाः समाः सिक्ककं मधूच्छिष्टं ।
 कज्जलमंजनमभिहितमादर्शो दर्पणी मुकुरः ॥४००॥
 ताडकस्ताडपल्लं स्यात्कुंडलं कर्णवेष्टनं ।
 कर्णालंकरणं सर्वं कर्णिकेत्यभिधीयते ॥४०१॥

केयूरमगदं प्रोक्तं बाहुमूलविभूषणं ।
 श्रावायः परिकार्यः स्यात्कटको वलयं तथा ॥४०६॥
 कंकणीं हस्तसूत्रं च विदुः प्रतिसरं बुधाः ।
 यीषालंकरणां सर्वं यैवेयकमितीष्यते ॥४०७॥
 अंगुल्याभरणं प्रोक्तमंगुलीयकमूर्मिका ।
 कथ्यते अंगुलिमुद्रा च भवेद्या लिखिताक्षरा ॥४०८॥
 कलायः समकी कांची मेखला रसना तथा ।
 कठिसूत्रं सारसनं किंकिणीं क्षुद्रघटिका ॥४०९॥
 सिंजिनी पादकटकस्तुलाकोटिस्तु नूपुरं ।
 मञ्जीरं हंसकं स्त्रीणां चरणाभरणं स्मृतं ॥४१०॥
 देवच्छदः शतयष्टिर्धौ माणवकः स्मृतः ।
 हारो गुच्छार्धगुच्छौ च गोपुच्छश्च भवेत्क्रमात् ॥४११॥
 एकावत्येकयष्टिः स्यात्कथ्यते सा च कठिका ।
 प्रोक्ता नन्ननमाला च सप्तविंशतिमौक्तिका ॥४१२॥
 हारामध्यस्थितं रत्नं नायकं तरलं विदुः ।
 चूडामणिं च विद्वांसो वदेति शिरसि स्थितं ॥४१३॥
 श्राकुः किरीटमुष्णीषं कोटीर् मुकुटं समं ।
 राक्षा शोभा विभूषा स्याद्गण्ड्या सुषमा समाः ॥४१४॥
 निभालनं निशामनं निध्यानमवलोकनं ।
 ईक्षणीं दर्शनं दृष्टिर्द्योतनं च समं स्मृतं ॥४१५॥

कटाक्षो दृष्टिविक्षेप ईषश्च हसितं स्मितं ।
 ह्रीर्लज्जापत्रया व्रीडा त्रया मंदाक्षमुच्यते ॥४१५॥
 आलिंगनमुपगूह्यनमाहुः परिर्मणा परिष्वंग ।
 आश्लेषमंकपालीं क्रोडीकरणं च तुल्यार्थं ॥४१६॥
 संवेशनं निधुवनं संप्रयोगो रूढो रतिः ।
 सुरतं मोहनं प्रोक्तं मणितं रतकूजितं ॥४१७॥
 आर्या भूमिस्पृशो वैश्या ऊर्ध्वाश्व विशः स्मृताः ।
 जीवनं वृत्तिराजीवो वार्ता चेति निगद्यते ॥४१८॥
 प्राध्याजीव्रा वणिजः प्रापणिका नैगमाश्च वैदेह्याः ।
 द्वैगुणिको वार्धुषिको वृद्धाजीवः कुसीदिकः प्रोक्तः ॥४१९॥
 अपमित्यकमुडारं शृणुं स्यात्पर्युदेचनं ।
 वृद्धिः कलातरं प्रोक्तं कुसीदं वृद्धिजीवनं ॥४२०॥
 परिवृत्तिर्विनिमयो वैमेयश्च निगद्यते ।
 प्रक्रयः कूपिकं प्रोक्तं भाटको ऽवक्रयः स्मृतः ॥४२१॥
 क्षेत्राजीवः कृषिकः कृषीवलः कर्षकः कुलुषी च ।
 सीत्यं सस्यं प्रोक्तं वप्रे क्षेत्रं च केदारं ॥४२२॥
 हलं स्याल्लगलं सीरः फालः कुशिक उच्यते ।
 योक्तं तु रश्मिराबंधः शम्या च युगकीलकः ॥४२३॥
 कथितो लोष्टको लोष्टः कोठीशं लोष्टभेदनं ।
 शंखाकृतं द्विसीत्यं स्यात्सीता लागलपद्धतिः ॥४२४॥

गोदारणां च कुदालं लवित्रं दात्रमुच्यते ।
 प्रतोदः प्राजनं तोषे लूनं दातमिति स्मृतं ॥४९९॥
 जलेवाली भवेन्मेढिः जलधान्यं जलं स्मृतं ।
 बुशः कडंगरः प्रोक्तः कणाः स्यात्तुद्रतंडुलः ॥४९९॥
 धान्यशूकं च किशारुः कणिशं धान्यशीर्षकं ।
 नालं कांडं चुपो गुच्छो व्रीहिः स्तंबकरिः स्मृतः ॥४९८॥
 रक्तशालिर्महाशालिः कलमाश्वेति शालयः ।
 उदालः कथितः प्राशैः कोद्रवः कोरूषकः ॥४९७॥
 मंगल्यको मसूरः स्यात्सिद्धार्थः सर्षपः स्मृतः ।
 आसुरी राजिका चेति कथ्यते राजसर्षपः ॥४९६॥
 प्रियंगुः कथ्यते कंगुरतसी स्यादुमा चुमा ।
 कलायः खंडिको श्रेयः सातीनश्च मनीषिभिः ॥४९७॥
 जर्तिलः कथ्यते सन्निरूप्यप्रभवस्तिलः ।
 तिलपिञ्जस्तिलपेजस्तथा षष्ठतिलः स्मृतः ॥४९८॥
 तृणधान्यं तु नीवारः श्यामाकः श्यामको भवेत् ।
 धल्ला निष्ठावकाः प्रोक्ता आठकी तुवरी स्मृता ॥४९९॥
 भृष्टं धान्यं लाजाः पृथुकाश्चिपिठाश्च कुट्टितास्ते स्युः ।
 मृष्टा यवास्तु धाना द्रपका कथ्यते ऽभ्यूषः ॥४९०॥
 शूद्रो ऽत्यवर्णो वृषलः पद्मः पद्मश्च कथ्यते ।
 लेखकः स्यात्तिलपिकः कायस्थो ऽक्षरत्रीवकः ॥४९१॥

आभीरः स्यान्महाशूद्रो गोपालो वल्लवस्तथा ।
 त्वष्टा च काष्ठतरु तप्ता रथकारश्च वर्धकिः ॥४३५॥
 नाडिधमः कलाहः सुवर्णकारश्च मुष्टिको श्रेयः ।
 वैकटिको मणिकारो ध्माकारो लोहकारः स्यात् ॥४३६॥
 क्षुरमर्दी दिवाकीर्तिश्चडिलो नापितः स्मृतः ।
 मालाकारस्तु विशेषो मालिकः प्रातिहारिकः ॥४३७॥
 कुम्भकारः कुलालः स्यात्संतुवायः कुविदकः ।
 संवाहको ऽगमर्दी स्यात्तुत्रघायश्च सौचिकः ॥४३८॥
 लेपकः पलंगडः स्याद्रंगात्रीवस्तु चित्रकृत् ।
 कर्म लेप्यादिकं सर्वं पुस्तकर्म स्मृतं बुधैः ॥४३९॥
 शैलाली शैलूषः कुशीलवश्चार्णः कृशाक्षी च ।
 ज्ञायाजीवो भरतो नरस्तथा स्यान्नरी क्षुद्रा ॥४४०॥
 शिल्पिनः कार्वः प्रोक्ताः प्रकृतिश्च मनीषिभिः ।
 निर्णेत्रकः स्याद्रजकः कल्पपालस्तु शौडिकः ॥४४१॥
 कैवर्तो धीवरो दासो मत्स्यबंधी च जालिकः ।
 आनायः कथ्यते जालं कुवेणी मत्स्यबंधनी ॥४४२॥
 वैतंसिकः सौनिकः स्यात्कौटिको मासविक्रयी ।
 सूना स्याद्वातनस्थानं कृपाशीली च कर्तरी ॥४४३॥
 चर्मकृत्पाङ्काकारो नदधी वदधी च कथ्यते ।
 मृगपुर्तुब्धको व्याधो बुधैर्वागुरिकः स्मृतः ॥४४४॥

शुल्का रज्जुर्वरादश्च वटस्तन्त्रीगुणः स्मृतः ।

याशः स्याद्दधनयेधिर्वागुरा मृगजालिका ॥४४२॥

श्रंतावसायी बंडालो निषादश्च जनंगमः ।

अपवः पक्षशब्देव मातंगः प्रवकः स्मृतः ॥४४३॥

किराताः शवरा निष्ठाः पुलिंदा नाकृत्ता भटाः ।

माला स्नेहादयो मित्ताः कथ्यन्ते स्मृतज्ञातयः ॥४४४॥

रोगो रुक् व्याधिराकल्ये गदो मांक्षमपाटवं ।

आम आमय आतंक उपतापो रुजा स्मृता ॥४४५॥

क्षययुः कथ्यते कासो वेपथुः कथं उच्यते ।

द्वययुः परितापः स्यात् ग्लानिश्च क्षमयुः स्मृतः ॥४४६॥

राजयस्मा क्षयः शोषः शोकः क्षययुः सिध्यते ।

किलासं कथ्यते सिध्म धामा कक्कूः खसः स्मृतः ॥४४७॥

कंदूतिः कंदूया कंदूः कंदूयनं तथा खर्तूः ।

जागर्या जागरणं प्रजामरो जागरा च विज्ञेया ॥४४८॥

फिटकः स्फोटको गंडः शिन्नं कुष्ठं च पांडुरं ।

ह्रीपदं पादवल्मीकः पृष्ठयथिर्गदुः स्मृतः ॥४४९॥

केशप्रमिद्वलुप्तं स्यादर्शश्च गुदकीलकः ।

मायुः पित्तः कफः श्लेष्मा प्रतिग्न्यायश्च पीनसः ॥४५०॥

वातकी वातरोगी स्यात्सातिसारो ऽतिसारकी ।

सिध्मश्लेष्मार्षसंयोगात्सिध्मलः श्लेष्मलो ऽर्शसः ॥४५१॥

दद्रुणो दद्रुरोगी स्यान्नःक्षुद्रः क्षुद्रनासिकः ।
 लिङ्गे यस्याक्षिणी पिष्टाक्षिण्युष्टश्च स स्मृतः ॥४५५॥
 पिबंडिलो धृक्कुक्षिस्तुदिलोदरिलौ च सः ।
 खलतिः शिपिविष्टः स्योद्दंलुप्तिक एव च ॥४५६॥
 अंधो ह्यनेडमूकः स्योद्दंडो बधिर उच्यते ।
 जडः कडः स्मृतो मूकः कष्टमूकस्त्ववाक्श्रुतिः ॥४५७॥
 खंजः पंगुस्तथा श्रोणः कुणिर्विकल्पपाणिकः ।
 तुडिर्बतनाभिः स्याद्विग्रो विमतनासिकः ॥४५८॥
 गडुलः कथ्यते कुब्जः खर्वशाखस्तु वामनः ।
 पृश्निः स्वल्पशरीरः स्यात्किरातः स च कथ्यते ॥४५९॥
 आयुर्वेदी भिषग्वैद्यो होषज्ञः स्याच्चिकित्सकः ।
 उपचर्या चिकित्सा स्यान्निदानं हेतुरुच्यते ॥४६०॥
 जांगुलिको विषभिषक् व्यालयाख्यादितुंडिकः ।
 भैषज्यं भेषजं जायुर्गदस्तंत्रमौषधं ॥४६१॥
 सिंधूत्थं माणिमंथं च सैधवं लवणोत्तमं ।
 कृष्णोपकुल्या वैदेही मागधी पिप्पली कणा ॥४६२॥
 शुठी नागरमुक्ता महौषधं विश्वभेषजं विश्वा ।
 मधुकं घष्ठिमधु स्यादमृता वत्सादनी गुडची च ॥४६३॥
 आर्द्रकं मृगवेरं स्यादजाजी जरिकः स्मृतः ।
 वेष्टजं मरिचं प्रोक्तमूषणं च मनीषिभिः ॥४६४॥

सौवर्चलस्तु रुचकः कुस्तुबुरु च धान्यकः ।
 त्रिकटु न्यषणां व्योषं त्रिगु रामठ उच्यते ॥४६६॥
 क्लीतकथमया पथ्या धात्री चामलकी शिवा ।
 कलिर्ज्ञो विभीतः स्यात् त्रितयं त्रिफला स्मृता ॥४६७॥
 हृडगतः प्रपुनाठो दृढप्रसक्रमर्दकः प्रोक्तः ।
 शतमूलिका लभीर्निदिग्धिका कंठकारिका व्याघ्री ॥४६८॥
 पुराव्यो महिषाक्षश्च गुग्गुलः स्यात्पल्लवः ।
 महार्जनमिच्छन्ति कुसुमं च सुमेधसः ॥४६९॥
 त्रिगुलं कंसपादं च कुरुविंदं निगद्यते ।
 सार्धं माक्षिकं क्षौद्रं मधु पुष्पस्तथा ॥४७०॥
 उशीरं वीरणीमूलं ह्रीचिरं बालकं जलं ।
 मुस्तकः कुरुविंदः स्याद्दंदा च जलदाहृयः ॥४७१॥

॥ इति श्रीभट्टकृतायुधकृतायामभिधानरत्नमालायां
 भूमिकांडे द्वितीयं समाप्तं ॥

वडवामुखं पातालं वैरोचननिकेतनं ।
 तथाधोभुवनं प्रोक्तं नागलोको रसातलं ॥१॥
 निचमगाधो गर्तः श्वभं शुषिरं वपा बिलं विवरं ।
 मंतरमश्रु क्षिप्रं निर्व्यथनं रंधरोक्कुरदराः ॥२॥

निर्यो दुर्गतिश्चैव नरकः परिकीर्तितः ।
 नारका जंतवः प्रेता धातुष्वैवातिघातिकाः ॥३॥
 धातना कारणा प्रोक्ता कारा बंधनमुच्यते ।
 आबाधा वेदना दुःखमर्त्तिः पीडा व्यथा तथा ॥४॥
 वृजिनं डरितं दुष्कृतमघमंदुः किल्बिषं तमः कल्कं ।
 एनः कल्मषमशुभं पापं स्यात्पातकं पाप्मा ॥५॥
 निधनं नाशो मृत्युर्मरणं पंचव्यमत्ययः कालः ।
 संस्था स्यादिष्टांतो निमीलनं दीर्घनिद्रा च ॥६॥
 परासुरूपसंपन्नः प्रसीतः संस्थितो मृतः ।
 प्रेतः परेतश्च तथा कुणपः शवमुच्यते ॥७॥
 कबंधः कथ्यते रुडः क्षतमीर्ममरुर्द्रुणः ।
 असुग्धराजिनं चर्म कृशित्वक् परिकीर्तिता ॥८॥
 पल्लवं ज्रांगलं मांसं पलं पिशितमामिषं ।
 क्रतुं तर्सनेकार्थं विस्रं स्यादामगधिकं ॥९॥
 क्षतजं लोहितमस्रं रुधिरमसृक् शोणितं च रक्तं स्यात् ।
 अस्थीनि धातुकीकसकुल्यानि भवन्ति तुल्यानि ॥१०॥
 शरीरस्यास्थि कैकालं तथा स्यादस्थिपत्रं ।
 शिरसो ऽस्थि करोढिः स्यात्कपालं शकलं च तत् ॥११॥
 शाखास्थि नलकं प्रोक्तं पृष्ठस्यास्थि कसेरु च ।
 कंडरा स्यान्मूलास्त्रायुः क्षता स्त्रायुः शिरा स्मृता ॥१२॥

मस्तिष्कं मस्तकस्नेहो वपा मेदो वसा स्मृता ।
 श्रृंजं पुरीतत्कथितं कालखंडं धक्नुमते ॥१३॥
 बुक्कं स्याद्यमांसं च तिलकं क्षौमं कथ्यते ।
 कृमिः कीटस्तु नीलंगुः पुलकश्च समः स्मृतः ॥१४॥
 उच्यते वर्च उच्चारो वर्चस्को ऽवस्करः शङ्कुः ।
 गूधं कीठं च विट् विष्ठा पुरीषं शमलं मलं ॥१५॥
 शुक्रं वीर्यं बलं बीजमिन्द्रियं रेत उच्यते ।
 श्मशानं स्यात्पितृवनं चिता चित्या च कथ्यते ॥१६॥
 क्रुदितं रुदितं प्रोक्तं विलापः परिदेवनं ।
 अपन्नानं मृतन्नानं निषापः पितृतर्पणं ॥१७॥
 विषधरदं दंशुक्यवनाशनसर्पसरीसृपोरुगव्याल-
 भुजगभुजंगकुंभीनसपन्नगनागभोगिनः ।
 अक्षिफणभृत्पृहाकुकाकोदरकंचुकिचक्रिगूढपा-
 त् द्विरसनकाद्रवेयद्वीकरद्वकुतयो भुजंगमाः ॥१८॥
 आशीविषो दीर्घपृष्ठः कुंडली शिखरः स्मृतः ।
 फणः फणा फटा प्रोक्ता त्रिषं स्याद्गरुत्तं गरः ॥१९॥
 अहेः शरीरं भोगः स्यादाशीर्दंष्ट्राभिधीयते ।
 भवेत्तिलित्सो मोनासो वाकसो ऽजगरः शयुः ॥२०॥
 अलगरदो जलव्यालो राजिलो डुडुभः स्मृतः ।
 अह्नीरणी स्यात् द्विमुखो राजसर्पश्च सर्पमुक् ॥२१॥

निल्व्यगनी निमोर्कः केषुक उक्ता भुर्गमुक्ता खक् ।

वम्भीकूटं नाकुर्वल्मीको घामलूरश्च ॥५५॥

उपजिह्वोपदीका च वम्भी स्यादुपदेहिका ।

अलं वृश्चिकलांगूलं द्रुत आलिश्च वृश्चिकः ॥५६॥

अरुपुत्रः शौलिकेयो दारदश्च प्रदीपनः ।

रसः सौराष्ट्रिकः ह्वेडस्तीक्ष्णश्च विषमुच्यते ॥५७॥

मृगिको वत्सनाभश्च कालकूटो कृत्ताकृतः ।

काकोलो विस्फुल्लिङ्गश्च तद्देहाः स्युरनेकधा ॥५८॥

आपस्तोयं घनरसपयः पुष्करं मेघपुष्पं

कं पानीयं सलिलमुदकं वारि वाः शंबरं च ।

अर्णः पाथः कुशजलवनं क्षीरमंभो ऽक्षु नीरं

प्रोक्तं प्राज्ञैर्भुवनममृतं जीवनीयं दकं च ॥५९॥

अतलस्पर्शमगाधं गंभीरं स्याद्गभीरमस्थायं ।

नावा तार्यं नाव्यं द्वाग्भृतकं तल्लणोद्धृतं तोयं ॥६०॥

प्रालेयमवम्भायस्तुहिनं शिशिरं हिमं तुषारं च ।

मिहिका स्यान्नीहारो हिमसंघातो हिमानी च ॥६१॥

रोमांचः पुलकः स्यात्कंठकमुदुषणमुल्लकसनं च ।

रोमोद्धमरोमाविकाररोमकर्षाः समानार्थाः ॥६२॥

रत्नाकरः सरस्वानुदधिरुद्वान्सरित्पतिरूपारः ।

पारावारस्तोयनिधिर्णवजलरश्मिसागरसमुद्राः ॥६३॥

धीची भंगस्तरंगः स्यात्तन्महत्त्वे च कथ्यते ॥
 उर्मिस्तकलिकोछोलः कछोलो लक्ष्मी तथा ॥३१॥
 मर्यादा कूलदेशो ऽस्य वेत्ता वृद्धिश्च वारिणः ।
 वेलाधनं तु विशेषमुपकंठे ऽस्य यद्वनं ॥३२॥
 सांघान्निकः पोतवणिकः पोतः प्रवरुणः स्मृतः ।
 कूपको गुणवृत्तः स्यात्तिर्यामः कर्णधारकः ॥३३॥
 अंतर्जलचरं सत्त्वं कूर् यादो ऽभिधीयते ।
 श्ववहारः स्मृतो ग्राहः कुम्भीरो नक्र उच्यते ।
 कच्छपः कमठः कूर्मस्तद्वार्धा च डुली स्मृता ॥३४॥
 वैसारिणो विसारः पृष्ठुरोमा जलचरो कषो मत्स्यः ।
 तिमिरानिमिश्रश्च मीनः शकली शल्की च विशेषः ॥३५॥
 सरुस्रदंष्ट्रः पाठीनः प्रोष्ठी च शफरी स्मृता ।
 नलमीनाश्चिलिचिमः कुलीरः पर्वटो मतः ॥३६॥
 शालः शकुलः कुलिशो राजीवो रौहितश्च पञ्चवक्त्रः ।
 शृंगीमद्गुवागुसनंदावर्तादयो महामत्स्याः ॥३७॥
 मत्स्यविशेषो मकरः करिमकरो भवति तद्विशेषस्तु ।
 चीरिष्ठितिमितिमिगिलगिलादयो महामत्स्याः ॥३८॥
 जुद्राडो मत्स्यसंघातः पोताधानं च कथ्यते ।
 मंडूयदः किंबुलको जलौकाः स्युर्जलौकस्तः ॥३९॥
 मंडूकः प्रवको मेकः शालूरो दर्डरो हरिः ।

प्रवंगमः प्रवगः स्याद्वर्षाभूस्तद्वधूः स्मृता ॥४०॥
 यावतो दृश्यते नरकरितुरगादयः स्थले जीवाः ।
 तावतः सलिलेष्वपि जलपूर्वास्ते तु विशेषाः ॥४१॥
 उक्ता मुक्ता मौक्तिकं शैतिकेयं
 मुक्तास्कोढः शुक्तिराख्यायते च ।
 कंबुः शोखः चुल्लकाः चुद्रशोखाः
 शंबूकास्ते स्युः कपर्दो वराटः ॥४२॥
 सिंधुः स्रवती तटिनी तरंगिणी
 नदी धुनी निर्गारिणी च निघ्नगा ।
 कूलंकषा शैवलिनी सरस्वती
 समुद्रकांता ऋदिनी तथापगा ॥४३॥
 स्रोतः स्रोतस्विनी कर्पूः कुल्या द्वीपवती सरित् ।
 रोधोवप्रस्तु विशेषो मिश्र उद्यो नद्ः स्मृतः ॥४४॥
 तीरं कूलं तटं कच्छः प्रपातो रोध उच्यते ।
 अर्वाक्कूलमपार् स्यात्परं पार्मिति स्मृतं ॥४५॥
 पात्रं तु कूलयोर्मध्यमावर्तः पयसो अमः ।
 पूरः स्यादभसो वृद्धिः फेनो डिंडीर् उच्यते ॥४६॥
 ओषः प्रवाहो वेणी च धारा स्रोतो रयः स्मृतः ।
 संभेदः संगमो नद्योः संवेद्यश्च निगद्यते ॥४७॥
 सैकतं पुलिनं द्वीपं सिकता बालुका स्मृता ।

मध्ये द्वीपमन्तरीपं हृदस्तोत्राशयो मतः ॥४८॥

चक्राणि पुष्टमेदाः स्युः सेतुर्वरुण उच्यते ।

आतस्तरुण्यं च तल्यं स्यादुडुपः प्रधः ॥४९॥

तर्निनौर्मिगिनी बेडा नौदंडः ज्ञेयणी स्मृता ।

अरित्रं कोटिपात्रं स्यात्पुलिंदो मंग उच्यते ॥५०॥

भागीरथी सुरसरिद्विष्णुपदी जाङ्गवी तथा मंगा ।

मंदाकिनी त्रिपथगा सरिद्धरा त्रिदशदीर्घिका प्रोक्ता ॥५१॥

गोदावरी च गोदा कालिंदी दिनकरात्मजा यमुना ।

शोणो क्षिप्र्यबाहुर्मैकलकन्या च नर्मदा रेवा ॥५२॥

वैशंतः पल्लवर्लं तल्लं कासारः सरसी सरः ।

आखातो देवखातः स्यात्खाता पुष्करिणी भवेत् ॥५३॥

आधारश्च तडामं स्यादाली पाली च कथ्यते ।

परिखा दीर्घिका प्रोक्ता खाता या परितः पुरं ॥५४॥

परीवाहो जलोच्छ्वास उत्सः प्रसवणं स्मृतं ।

त्रिपुणो विंदवः प्रोक्ताः पृषतः पृषतास्तथा ॥५५॥

पिच्छिलं स्याद्विजपिलं पंकः शादो निषद्वरः ।

जंबालः कर्मः प्रोक्तो बुधैरिचिक्विलस्तथा ॥५६॥

सहस्रपत्रं शतपत्रमंबुजं कुशेशयं तामरसं सरोरुहं ।

विसप्रसूनं कमलं महोत्पलं सरोजमब्जं नलिनं च पुष्करं ॥५७॥

राजीवमरविंदं च पद्मं पंकजमिष्यते ।

रक्तं कोकनदं प्रोक्तं पुंडरीकं सितोबुजं ॥५८॥
 सौमंघिकं च कल्लहारं स्यादिंदीवरमुत्पलं ।
 नीलोत्पलं कुवलयं कैरवं कुमुदं विडुः ॥५९॥
 कर्णिका बीजकोशः स्यात्किंजल्कं केसरं स्मृतं ।
 मृणालं स्याद्विसं कंदो विसिनी नलिनी भवेत् ॥६०॥
 कुमुद्वती कुमुदिनी बुधैः कैरविणी स्मृता ।
 शेवालं शैवलं प्रोक्तं जलशूकं च नीलिका ॥६१॥
 श्रुधुः कूपः प्रधिर्नेमिश्चुरी बुंछी च चूतकः ।
 निपानमुदपानं च वाण्याहवाच्यं कथ्यते ॥६२॥
 उद्वाहकं घटीयंत्रं पादावर्तो ऽर्घ्यदृकः ।
 पानं तु सारणिः प्रोक्ता प्रणाली जलपद्मतिः ॥६३॥

॥ इति श्रीभट्टल्लायुधकृतायामभिधानरत्नमालायां
 पातालकांडे तृतीयं समाप्तं ॥

निकरनिकायनिवहविसरप्रज्ञपुंजसमूहसंचयाः

समुद्रयसार्धयूथनिकरबद्धबकपूगराशयः ।

वयसमवायवृद्धसंदोहसमाजवितानसंहति-

प्रकर्धनौघसंघसंधातप्रातकुलोत्कराः स्मृताः ॥१॥

परलं पेलकं चक्रं चक्रत्वालं च मंडलं ।

जातं जातं तथा व्यूहवारस्तीमाश्च ते स्मृताः ॥२॥

सूक्ष्मलेशलवस्रक्षणक्षुद्रभ्रकणाणवः ।

किञ्चिन्मात्रतनुस्तोक्कृत्स्वाल्पबुद्धयः समाः ॥३॥

प्रार्थं प्राग्रहं प्रवेकमपरं वर्यं वरेण्यं वरं

श्रेष्ठं श्रेष्ठमनुत्तमं च मधुरं मंजु प्रियं मंजुलं ।

कृत्यं कृतारि मनोरं च रुचिरं कीर्तं परं सुंदरं

सौम्यं साधु च वन्द्यं बाहू सुषमं वामं शुभं वेशलं ॥४॥

अर्थं प्रधानं प्रमुखं पुरोगं मुख्यं परार्थं प्रवरं प्रवर्द्धं ।

अप्रेसरं सत्तममुत्तमं च ग्रामण्यमपण्यमुदाहर्ति ॥५॥

शंका वितर्कः संदेहः संशयैरेकविभ्रमाः ।

विचित्रिकृत्सा विकल्पश्च धातिरेकार्थवाचकाः ॥६॥

समीपं सनीडं समर्थादमारा-

त्सदेशं सवेशं ससीमोपकंठं ।

तथाभ्यर्णमभ्ययमभ्याशमाहु-

र्बुधाः तांनिधानांतिके संनिकृष्टं ॥७॥

आसन्नं सविधं पार्श्वमुपांतमपदांतं ।

विप्रकृष्टं परं दूरमाराब्धवाहितं स्मृतं ॥८॥

सदृक् समानः सदृशः सदृत्तः प्रख्यः प्रकाशः प्रतिमः प्रकारः ।

तुल्यः समः संनिभ इत्यभिवाः शब्दाः प्रयोगेषु भवेवणीयाः ॥९॥

लोत्तं चपलं चतुलं प्रचलं तर्लं परिश्रवमधीर् ।

पारिप्लवं च धीराशलाचलं चैव च कथयति ॥१०॥
 ध्रुवं धृतिनं भंगुरमाविद्धं वेष्टितं नतं त्रिकुलं ।
 भुग्नमरालं कुटिलं व्याकुचितमूर्ध्निमत्काशितं ॥११॥
 द्राक्ष चपलं लघु मञ्जु स्राक् तूर्णं त्वरितमाशु शीघ्रमरं ।
 अङ्गाय सत्वरं च क्षिप्रं हुतमजसा कटिति ॥१२॥
 सततं संततमनिशं नित्यमजस्रं च शश्वदश्रातं ।
 अविरतमनवरतं स्यादेकार्थमनारतमसक्तं ॥१३॥
 वृद्धुरु गुरु विस्तीर्णं पुरु पृथु पृथुलं महद्विशालं च ।
 व्यूढं विपुलं रुद्रं वरिष्ठमेकार्थमुद्दिष्टं ॥१४॥
 युग्मं युगं च युगलं द्वंद्वं द्वितयं यमं यमलं ।
 स्त्रीपुंसयोस्तु युग्मं मिथुनं परिकथ्यते सद्भिः ॥१५॥
 प्रात्यं भूरि प्रभूतं च प्रचुरं बहुलं बहु ।
 पुरुजं पुष्कलं पुष्टमदधमभिधीयते ॥१६॥
 आचितं निचितं व्याप्तं कृतं कीर्णं च संकुलं ।
 आकुलं भरितं पूर्णं नातिनानार्थवाचकाः ॥१७॥
 प्रत्याख्यातं प्रतिक्षिप्तं प्रत्यादिष्टं निराकृतं ।
 निरस्तमपविद्धं च प्राज्ञाः परिकृतं विदुः ॥१८॥
 अत्याकारः परिभवो निकारश्च पराभवः ।
 अनादरश्चाभिभवस्तिरस्कारश्च कथ्यते ॥१९॥
 घोरं प्रतिवयं भीमं दारुणं स्याद्भयानकं ।

आभीलं भीषणं भीष्मं भैरवं च भयावहं ॥५०॥
 सख्यं सास्रपदीनं सौहार्दं सौहृदं तथा स्नेहः ।
 मैत्री प्रीतिरुज्ज्वलं समाजनं संगतं प्रोक्तं ॥५१॥
 आदिरयं पुरा पूर्वं प्रथमं प्राक् पुरः स्मृतं ।
 उपशोपक्रमारंभौ पश्चाच्च अन्तं भवेत् ॥५२॥
 रहः प्रच्छन्नमेकांतं निःशलाकमुपहृत् ।
 उपांशु विजनं प्रोक्तं रहस्यं मुख्यमुच्यते ॥५३॥
 कैतवं कपटं कूटं व्याजच्छोपधिच्छ्लं ।
 मिषं निमं च निर्दिष्टं व्यप्रदेशश्च सूरिभिः ॥५४॥
 इच्छा वांछा स्पृहा कांक्षा कामनेप्सा रुचिस्तथा ।
 आशंसा चेति तुल्यार्था निश्चितं नियतं स्मृतं ॥५५॥
 जीर्णं जरत्पुराणं प्रज्ञं प्रतनं पुरातनं प्रोक्तं ।
 नव्यं नवं नवीनं स्याद्भूतनमभिनयं नूतनं ॥५६॥
 निवृत्तं वेष्टितमुक्तं परिवृत्तं वलथितं परिचितं ।
 आधर्हितमुन्मूलितमुत्पादितमुद्धतं च समं ॥५७॥
 कृत्स्नं समग्रं सकलं समस्तं सर्वं च विश्वं निखिलाखिलं च ।
 खंडार्धनेमाः शकलं च भित्तं सामीप्यसंपूर्णसमानसंज्ञाः ॥५८॥
 अवकीर्णमवधस्तं त्यक्तमुत्सृष्टमुत्थितं ।
 अनादृतमवज्ञातमपहस्तितमिष्यते ॥५९॥
 आगूः संग्रहसंध्याप्रतिश्रवाः संश्रवः प्रतिज्ञा च ।

हेला स्याद्वहेलं रीठावशावलीठा च ॥३०॥
 मूलीकर्म प्रोक्तं संवननं कार्मणं वशीकर्णं ।
 विप्रतिसारो ऽनुशयः पश्चात्तापो ऽनुतापः स्यात् ॥३१॥
 क्षामं शातं कृशं क्षीणं पेलव्यं तंलिनं तनु ।
 निरंतरं घनं सांद्रं बहुलं विरलेतरं ॥३२॥
 निविडं निविरीशं च दृढं गाढं प्रचक्षते ।
 कामं प्रकामं पर्याप्तं नितातं भृशमुच्यते ॥३३॥
 अत्यर्थमतिमर्यादमतिवेलं च कथ्यते ।
 व्यवधानं तिरोधानमंतर्धिर्पवारणं ॥३४॥
 परस्परं मिथः प्रोक्तमन्योन्यमितरेतरं ।
 कौतूहलं विनोदः स्यात्कौतुकं च कुतूहलं ॥३५॥
 आली श्रेण्यावली पंक्तिर्विधी राजी च कथ्यते ।
 क्षौरं च मद्राकरणं मुंडनं वपनं स्मृतं ॥३६॥
 दपो महो ऽवलेपो मानो गवो भवेदहंकारः ।
 आवेशः संवेगः संरमः संभ्रमस्तथादोषः ॥३७॥
 प्राणः स्थाम् बलं युष्ममोजः शुष्म तर्ः सक्तः ।
 प्रतापः पौरुषं तेजो विक्रमः स्यात्पराक्रमः ॥३८॥
 अनुक्रोशः कृपा शूकं दया च करुणा धृणा ।
 प्रतिक्षणमभीक्ष्णं च भूयः स्यादसकृन्मुहुः ॥३९॥
 आतंको भयमार्शका दस्त्रासश्च साधसं ।

मर्षः क्षमा तितिक्षा च क्षातिरुक्ता सहिष्णुता ॥४०॥

वैणवी लघुडो रंभो दंडो यष्टिश्च कथ्यते ।

गतिर्वीखा विहारः स्यात्परिसर्पः परिक्रमः ॥४१॥

अपिरश्रिस्तया कोटिरथः कोणाश्च कथ्यते ।

कश्मलं मलिनं ज्ञानं मलीमसमुदाहृतं ॥४२॥

भृतिर्भृत्या च कर्मण्या वेता मूल्यं च वेतनं ।

लिपिरालेख्यलेखा स्याद्विपिलेखाक्षरस्य च ॥४३॥

कल्पनं कर्तनं प्रोक्तं वर्धनं हेदनं तथा ।

व्यत्ययः स्याद्विपर्ययो वैपरीत्यं विपर्ययः ॥४४॥

अपङ्गवो उपलापः स्यादपज्ञानमपात्ययः ।

अंथनं यंथनं गुफः संदर्भो रचना स्मृता ॥४५॥

उद्धर्तनमुत्सादनमाहुः सोत्प्रासकृतिसितमुपकृतितं ।

उत्पिञ्जलमाकुलकं स्यादनुपदमन्वगन्वक्षं ॥४६॥

गौरः श्वेतः सितः शुश्रो वल्लो धवलो जर्जुनः ।

हरिणः पांडुरः पांडुरवदातश्च पांडरः ॥४७॥

अरूपाः शोणो रक्तो मांसिष्ठः पाटलस्तथा ताम्रः ।

लोहित इत्येकार्थाः कविभिः शब्दाः प्रयुज्यन्ते ॥४८॥

असितं शिति कृष्णं च कालं नीलं च मेचकं ।

म्यामं तु म्यामलं रामं पालाशं हरितं हरित् ॥४९॥

हरिः कहुः कडारश्च पिंगलः परिकीर्तितः ।

पीतं हारिद्रमाख्यातं म्यावं तु कपिशं स्मृतं ॥५०॥
 विंगः विशंग इत्युक्तो बभ्रुः कपिलः विंगलः ।
 सारंगः शबलो वर्णाः कल्माषः कृष्णपांडुरः ॥५१॥
 पिंजरः पीतरक्तः स्याद्भूसरः स्तोकपांडुरः ।
 रक्तम्यामो भवेद्भूषो धूमलः स च कथ्यते ॥५२॥
 म्येनी कुमुदपल्लाभा शुकाभा हरिणी स्मृता ।
 जपाकुसुमसंकाशा लोहिनी परिकीर्तिता ॥५३॥
 परिपाद्यानुपूर्वी स्यादुपशायो ऽनुपात्ययः ।
 अनुक्रमश्च पर्यायो विशायः परिकीर्तितः ॥५४॥
 ईर्ष्या स्यात्कुहना दंभो भिष्याचर्या च कुक्कुटिः ।
 कुसृतिर्निकृतिर्माया शोबरी पञ्चकल्पना ॥५५॥
 चित्रकिर्मीरक्तल्माषशबलोन्मिश्रकर्बुराः ।
 करंबः कवरः शारः संपृक्तः खचितः समाः ॥५६॥
 आयल्लकमुत्कंठा स्यादुत्कालिकारतिश्च रणरणकं ।
 औत्मुख्यं हृल्लेखो विरुविद्योगौ च तुल्यार्थौ ॥५७॥
 प्रतिकूलं प्रतिलोमं प्रतीपमुक्तं प्रसव्यमेकावै ।
 अपचारितं च पिहितं संवीतं संवृतं स्थगितं ॥५८॥
 आहुः प्रतीकमवयवमपघनमगं तथैकदेशं च ।
 उल्बणामुडतमुद्धतमुत्कटमिति नातिनानार्थाः ॥५९॥
 समाजः संसदास्थानी सभा स्यात्परिषत्सदः ।

चित्रमद्भुतमाश्चर्यं विस्मयद्योऽयमुच्यते ॥६०॥
 प्रेङ्खोलितं तरलितं प्रेङ्खितं लुलितं स्मृतं ।
 घुक्तं स्यादुचितं न्याय्यं प्राप्तमौपधिकं तथा ॥६१॥
 आकृतं निहितं न्यस्तमारोपितमिति स्मृतं ।
 बद्धं पिनङ्गमामुक्तमपिनङ्गं च कथ्यते ॥६२॥
 वचनं चातिसंधानं व्यलीकं स्यात्प्रतारणं ।
 विप्रलम्भो विसंवादो विप्रलापश्च कीर्तितः ॥६३॥
 व्यलीकमपराधः स्यादागो मतुश्च विप्रियं ।
 प्रणतिः स्यादनुनयः प्रणिपातश्च सांख्यनं ॥६४॥
 उद्धात उक्तः प्रस्तावो वारंवावसरः क्षणः ।
 वदंत्युपनतं प्राज्ञा उपसन्नमुपस्थितं ॥६५॥
 प्रांशूश्चमुन्नतं तुंगमुदयं दीर्घमायतं ।
 श्रयात्रितं स्यादुदाममुच्छृङ्खलमनर्गलं ॥६६॥
 विशदं प्रकटं स्पष्टं प्रकाशं स्फुटमिष्यते ।
 तत्क्षणेकपदे तुल्ये सद्यः सपदि च स्मृते ॥६७॥
 विशंकटं विशालं स्यात्करालं विकटं तथा ।
 निस्तलं वर्तुलं घृतं स्थपुटं विषमोन्नतं ॥६८॥
 अवगाहो जलद्रोणी निर्वेदः क्षेद उच्यते ।
 प्रमादो जनवधानं स्यादत्याधानमतिक्रमः ॥६९॥
 निर्वेश उपभोगः स्यादाभोगः परिपूर्णता ।

अवगीतं मुहुर्दृष्टमुपलब्धं च यद्वचेत् ॥७०॥
 वामं सव्यं विदुः प्राज्ञा अपसव्यं च दक्षिणं ।
 प्रतिकूलानुकूलार्थे अपष्टु खनपष्टु च ॥७१॥
 विपरीतं पराचीनमपाचीनं पराङ्मुखं ।
 स्मृतं कौसीकमालस्यमुपधा ह्युपरीक्षणं ॥७२॥
 विवधो वीवधो भारः पर्याहारश्च कथ्यते ।
 काचं शिष्यमिति प्रोक्तं भार्यष्टिर्विकृगिका ॥७३॥
 सौष्ठवं स्याद्वद्विभो वृद्धः प्रसभमुच्यते ।
 प्रग्रहो ग्रहको वंदी पणो ऽक्षेषु ग्लहः स्मृतः ॥७४॥
 प्रायः स्याद्भोजनत्यागः संन्यासो ऽनशनं स्मृतं ।
 मोघं मुधाफलं बन्धं नतं नम्रं च बंधुरं ॥७५॥
 स्मृतं वाणिज्यं वाणिज्यं वाणिज्या च समं त्रयं ।
 युद्धार्थं द्वे प्रयुज्येते दौर्मदं च करीरकं ॥७६॥
 आकृतं स्यादभिप्रायो व्याकृतिर्भोगिरुच्यते ।
 स्थंडिलं संस्कृता भूमिर्यनं स्थानमुच्यते ॥७७॥
 प्रत्ययमुक्तं सुप्रस्कमुपायमुपसर्जनं ।
 दोला प्रेङ्खोलनं प्रेङ्खा उत्सवः स्यान्महः ज्ञायाः ॥७८॥
 गवलं माहिषं शृगं दृतिश्चर्मप्रसेवकः ।
 समुद्रः संपुटो श्रेयो वडिशं मत्स्यबंधनं ॥७९॥
 कृते प्रतिकृतं प्राज्ञैः प्रतिनिर्घातनं स्मृतं ।

सपञ्चाकरणां प्रोक्तं यत्परस्यातिपीडनं ॥८०॥
 समासः स्यात्समाहारः संक्षेपः संग्रहस्तथा ।
 व्यासः प्रपञ्चो विस्तारः स च शब्दस्य विस्तरः ॥८१॥
 उन्नं क्लिबं स्मृतं नुन्नं क्षिप्रं तुन्नं च पीडितं ।
 पन्नं तु पातितं प्रोक्तं सन्नं शातं च सूरिभिः ॥८२॥
 न्यवितं स्याद्धः क्षितं क्षिप्रमूर्धमुचितं ।
 क।चितं सञ्ज्ञितं प्रोक्तं वृषितं गुणितं स्मृतं ॥८३॥
 विष्कम्भः प्रतिबन्धो विशम्भः कथ्यते च विश्वासः ।
 संमर्दः स्यात्परिमल उपमर्दो विप्रकारः स्यात् ॥८४॥
 उपाधिर्धर्मचिन्ता स्यान्निःशोध्यमनवस्करः ।
 कुप्रियं तु व्रधन्यं स्यान्निःशेषं न्यक्षमिष्यते ॥८५॥
 अपकारो भवेद्दोहो दोष आदीनवो मतः ।
 कषायं तुवरं प्रोक्तं सुरंगा सांधिरुच्यते ॥८६॥
 असौम्यं यद्वेचचतुरचतुस्तत्प्रचक्षते ।
 अवहित्थं च शब्दज्ञा आकारस्य निगूहनं ॥८७॥
 संस्तवः स्यात्परिचयः प्रसादः प्रणयः स्मृतः ।
 प्रवारणं महादानं संकल्पः कर्ममानसं ॥८८॥
 अनायासार्थकं फारमंतर्गु निर्र्थकं ।
 स्वाच्छं निनिर्मितं च पदच्छेद्यभिधीयते ॥८९॥
 आद्यमादिममंत्यं स्यादन्तिमं चार्थमपिमं ।

मध्यमं मध्यमीयं च मध्यंदिनमुदाहृतं ॥१०॥
 नमस्या वदना प्रोक्ता तपस्या नियमस्थितिः ।
 परिव्रज्या व्रतादानं व्रज्याद्या च गतिः स्मृता ॥११॥
 रिक्तं तुक्कमसार्त्तं तु कल्गु व्युष्टिः फलं स्मृतं ।
 कलितं गहनं प्रोक्तं श्लथं शिथिलमुच्यते ॥१२॥
 स्वतंत्रवृत्तिर्व्युत्थानमभ्युत्थानं च गौरवं ।
 संस्थानं संनिवेशः स्यादास्थानं नृपतेः सभा ॥१३॥
 संक्रयान्धोन्धसंगीतिः प्रतिपत्तिः प्रगल्भता ।
 उध्यत उर्ध्व उत्साहो भृकुटिर्भृकुटिस्तथा ॥१४॥
 उपजायो भवेद्देहः साम साचमिति स्मृतं ।
 तथेति प्रत्ययः अङ्गा संस्कारो वासना स्मृता ॥१५॥
 स्मृतमास्थितमाक्रांतं प्रतीष्टं पतदाहृतं ।
 प्रच्छादितं स्यात्संघीतं प्रशस्तं संस्कृतं स्मृतं ॥१६॥
 उन्माथः कृष्टयंत्रं स्याद्वपातो ज्वरः स्मृतः ।
 धर्मः स्वभाव आत्मा स्याद्वेत्ता प्रतिज्ञागर्ः ॥१७॥
 स्मृतं परुषमस्त्रिगुणमाचारातिक्रमः क्रिया ।
 उच्येडमप्रलंबं स्यान्माढिः पल्लशिरा स्मृता ॥१८॥
 अहमहमिका तु सा स्यादातिक्रयते स्पर्धयाधिकं किञ्चित् ।
 यत्र वृथाभिनिवेशस्तानाहोपुरुषिका विदुः प्राज्ञाः ॥१९॥
 सिंहनादो भवेत् ज्वेडा मंडूषो मुखपूरुषा ।

प्रभावतां वर्दस्थार्थाः प्रभुतां प्रभविष्णुतां ॥१००॥

परमागो गुणोत्कर्षः स्पर्धा संकृष उच्यते ।

आयामः स्मृत आनाहः परिणाहो विशालता ॥१०१॥

॥ इति श्रीमद्रुक्तायुधकृताग्रामभिधानरत्नमालायां
सामान्यकोटं चतुर्थं समाप्तं ॥

एको-अर्था बहुभिः शब्दैः कथितः कथ्यते अथुना ।

एकस्यैव तु शब्दस्य बहुष्वर्षेषु वर्तनं ॥१॥

रुहे अपि छंडपरशुर्वैश्रवणो ज्येष्ठाकुंडलः प्रोक्तः ।

द्वारे अपि प्रतिकारः प्राकाराये अपि कपिशिर्ष ॥२॥

पर्याप्ते अपि कृतं स्यादाकवनीयादिषु त्रिषु त्रेता ।

संदेहे अपि द्वापरमाहुः कलहे अपि कलिशब्द ॥३॥

सेनाग्रामापि कटकं प्राणायूतं वर्दति शुद्धे अपि ।

रत्नस्थपि पुण्यजनं मृद्वडि ज्युष्टिकामार्घाः ॥४॥

श्वेतं रजते ज्युक्तं रजतं हारे शरे अपि किंशारुः ।

दंभे अपि गह्वरं स्यादपह्वरं संनिधाने अपि ॥५॥

नयनच्छदे अपि वर्त्म प्रतिपहः सैन्यपृष्ठभागे अपि ।

श्लेष्मण्यपि खेटः स्याज्जामिः कुलबालिकायां च ॥६॥

गंधो लेशे ज्युक्तः कर्णप्रतिपादने तपस्वी च ।

मणिबन्धकनिष्ठकयोर्मध्यविभागे ऽपि कर्मः स्यात् ॥७॥
 चिंतायामपि चर्चा जगती राजप्रधानलोके ऽपि ।
 मत्तुर्गनारत्नस्यपि विकटं श्रेष्ठे ऽपि निर्दिष्टे ॥८॥
 कवचे ऽपि वार्ष्णाणं त्रीमूले पर्वते ऽपि कथ्यते ।
 व्यूहं रचनायामपि दार्वाघाटे ऽपि शतपत्तं ॥९॥
 कर्णं काये ऽपि स्यादुष्णिषो मूर्धवेष्टने ऽप्युक्तः ।
 मात्रा परिच्छेदे ऽपि क्षुद्रः क्रूरे शुतौ निगमः ॥१०॥
 वृजिनः केशे ऽप्युक्तः स्याणुः कीले ऽपि कुंजरे नामः ।
 गंजो भांडागरे गोमुखमुपलेपने ऽपि स्यात् ॥११॥
 तेजस्यापि धाम स्यादाधरे ऽप्याशयो घटा गोष्ठ्यां ।
 कुल्या कुलस्त्रियामपि तारो मुक्तागुणे ऽप्युक्तः ॥१२॥
 कर्मविषाके ऽपि दशागती स्मृते कानने ऽपि द्व्यदावौ ।
 चूडाशिखे शिरस्यपि हस्तिन्यां धेनुकागणिके ॥१३॥
 प्रतिपत्प्रतिपत्तावपि शाहः शष्पे घृणा जुगुप्सायां ।
 उत्तालमुन्नते ऽपि श्रेष्ठे ऽपि निगद्यते सुरभिः ॥१४॥
 संवर्तः परिवर्तश्च ह्यायने कथ्यते ऽंबरे नाकः ।
 परिमाणे ऽपि प्रस्थः सर्वात्मनि सर्वसंनारुः ॥१५॥
 पश्यामपि द्वितीया दर्मे ऽपि पवित्रमवधिर्वदे ऽपि ।
 प्रकृतावपि प्रधानं विवक्षितं शोभने ऽपि स्यात् ॥१६॥
 अतिमात्रे ऽप्यतिवेलं काये ऽप्युत्सेध इष्यते सद्भिः ।

पृष्ठास्थन्यापि वंशः कदली करिवैजयंत्यां च ॥१७॥
 जालं कपटे ज्युक्तं कपालमुक्तं घटादिशक्ते जपि ।
 रिष्टं पायाशुभयोररिष्टमशुभे जपि निर्दिष्टं ॥१८॥
 व्यासे जपि विग्रहः स्थान्मानविशेषे जपि पौरुषव्यामौ ।
 हेलो मस्तावे जपि प्रग्रहः आबंधने ज्युक्तः ॥१९॥
 कुंजरकरे जपि शुंडा यावा शैले भवश्च संसारे ।
 बाले जपि बालिशः स्यात्कलधौतं शातकुंभे जपि ॥२०॥
 शाखाधामपि परिधिर्वसतिर्जैनाग्रमे जपि निर्दिष्टा ।
 अन्वेषणे जपि मार्गो भद्रो वृषभे वके धांक्षः ॥२१॥
 मणिदोषे जपि त्रासो वत्सः संवत्सरे जपि निर्दिष्टः ।
 वामः प्रतिकूले जपि प्रोक्तौ शुक्ले जपि शुचिरामौ ॥२२॥
 हस्तनदिने जपि कल्यं नेत्रं मूले रजस्यपि परागः ।
 भ्रूणो गर्भिण्यामपि भूतिर्विभवे बलः काके ॥२३॥
 गिरिसानुन्यपि अग्रं तल्यं दारेषु चक्षुषि ज्योतिः ।
 चौर्यादावपि हिंसा प्रसरः प्रणये जपि निर्दिष्टः ॥२४॥
 संघाते जपि ग्रामो भूतेंद्रियशब्दविषयकरणानां ।
 षंडश्च पादपानां स्कंधः करिनरतुर्गानां ॥२५॥
 नंदाघर्तः सरलः शालः काकी धवो ज्ञानस्तिलकः ।
 पद्मस्यंदनमोक्षा वृक्षविशेषे जपि दृश्यते ॥२६॥
 कटुतिक्तकषायास्तु सौरभ्ये जपि प्रकीर्तिताः ।

शोभार्थे ऽपि प्रयुज्यन्ते लक्ष्मीशीकातिविभ्रमाः ॥३७॥
 आर्यः स्यात्सौविहले ऽपि ब्रीहावप्यणुरिष्यते ।
 चंडाले ऽपि दिवाकीर्तिर्विवस्वान्देवतास्वपि ॥३८॥
 स्नेहे ऽप्यपद्रवः प्रोक्तो द्वेषे ऽप्यनुशयः स्मृतः ।
 सुरते ऽपि व्यवायः स्यान्नैगमस्य मतावपि ॥३९॥
 दुर्गमार्गे ऽपि कांतार् गृह्णवाद्यां च निष्कृतः ।
 त्वयं मृगे ऽपि विशेषं बभ्रुः स्यान्नकुले ऽपि च ॥४०॥
 श्रंतर्दहे ऽपि कोष्ठः स्याच्चत्वरं प्रांगणे ऽपि च ।
 दुश्चर्मण्यपि निर्दिष्टः शिपिविष्टो मनीषिभिः ॥४१॥
 संस्तरः प्रस्तरे ऽप्युक्तो हनौ कुंतो रणे स्पशः ।
 गर्जन्मेघे ऽपि पर्जन्यः संधा स्याद्वधावपि ॥४२॥
 व्यवस्थायां च संस्था स्यात्संवित्तावपि वेदना ।
 यात्रा स्यादनुवृत्तौ च संशयार् च समाह्वयः ॥४३॥
 लीखो विक्रमह्नीने ऽपि समये ऽपि कटः स्मृतः ।
 कलंकं लांकने दोषे ऽप्यद्रिः प्रोक्तो रवावपि ॥४४॥
 समितिः संगतिसभयोः ककुद् मृगे विदुः प्रधाने ऽपि ।
 टंकः स्याद्दभिमाने प्रस्तरघटनोपकरणे च ॥४५॥
 संकेते चैतन्ये च सूरिभिः कथ्यते तथा संज्ञा ।
 दुंडो दमने सैन्ये कुतपो दर्भे ऽप्य्राहे च ॥४६॥
 कारुण्ये ऽप्यनुर्षगः स्यात्प्रोक्तो मुखे ऽप्यवस्करः ।

वेदिकांगुलिमुद्रायां लाक्षायां च कृमिस्तथा ॥३७॥
 नीवी परिपणे ऽप्युक्ता कटिदेशे ऽपि मेखला ।
 प्रत्यवाये ऽपि विज्ञेये विधुरं स्मर्यते बुधैः ॥३८॥
 निदानमवसाने ऽपि स्वामिन्यपि भवेद्दिनः ।
 जठरः कठिने ऽप्युक्तः प्राज्ञैः परिणते ऽपि च ॥३९॥
 काले कल्पे ऽपि विधिर्घनाघनः शक्रवर्षकांबुदयोः ।
 अत्ययशब्दः प्राज्ञैः कृच्छ्रे चातिक्रमे च निर्दिष्टः ॥४०॥
 उदरे जले कृमांश्च संबाधः संफटे भगे ऽप्युक्तः ।
 पाणिः प्रत्यासारे च रक्षास्य च पश्चिमे भागे ॥४१॥
 रतिभुक्त्योः संभोगः पथिदेये स्त्रीधने च शुल्कं स्यात् ।
 वंशाङ्गुरे करीरं वृक्षविशेषे ऽपि कथयन्ति ॥४२॥
 अनूकमन्वये शीले गोत्रं नाम्नि तथान्वये ।
 पुलाकं यत्तासिकथे च क्षुद्रधान्ये च कथ्यते ॥४३॥
 अकार्ये गुह्ये कौपीनं कीलनलं रुधिरे जले ।
 कुकूलं शकुमद्रते तुषायौ च निगद्यते ॥४४॥
 चैत्यं बुद्धांडके ऽप्युक्तं देवतायतने तथा ।
 हस्तके वृक्षजातौ च शिलीघ्रं स्मर्यते बुधैः ॥४५॥
 अर्थव्ययसहे व्यालस्तथा द्विंशपशौ स्मृतः ।
 पोत्रमित्युच्यते प्राज्ञैर्हलशूकरयोर्मुखं ॥४६॥
 मंदस्वच्छंदयोः स्वेरं कनः स्यात्कच्छ्वीरुधोः ।

करेणुर्गमरुस्तिन्वोः पीलुश्च गजवृक्षयोः ॥४७॥
 शलाकायुधयोः शल्यं बद्धा दुःखनिषेधयोः ।
 स्थूणास्तब्धवयोः स्तम्भ इत्या घागध्ययोरपि ॥४८॥
 अर्चनामूल्ययोर्वो विसर्गो मुक्तिवर्चसोः ।
 मुनिकुक्कुटयोर्हन्तः संधिः संश्लेषरंधयोः ॥४९॥
 श्वश्र्वयमृशयोर्वाढ दायदस्तुक्सर्पिडयोः ।
 कुलीनश्रेष्ठयोर्जात्यं कोटिरुत्कर्षसीव्ययोः ॥५०॥
 ब्रधस्तंडुगिरिशयोः स्थितिः स्थानव्यवस्थयोः ।
 वीकाशः स्फुटरुसोः काष्ठा कालप्रकर्षयोः ॥५१॥
 नदीसमुद्रयोः सिंधुर्देशपर्वतयोर्मरुः ।
 मैथुनं कथ्यते सद्भिः संबंधयान्यधर्मयोः ॥५२॥
 प्रकृब्धनयोः प्राधं मोरुः स्यान्मौल्यमूर्खयोः ।
 व्यवस्थाने ऽथसो वेला रविः पर्वतसूर्ययोः ॥५३॥
 अग्न्युत्पातौ धूमकेतूश्चशुचौ श्यालदेवरौ ।
 दिव्यार्थसंग्रहौ कोशौ नरेन्द्रौ नृपवार्त्तिकौ ॥५४॥
 आडंबरौ गजानां पट्टरुचे गर्जिते प्रपञ्चे च ।
 यरुशब्दः सूर्यादिषु भूलादिष्वभिनिवेशे च ॥५५॥
 अज्यक्तः परमात्मनि मूर्खे स्पष्टेतरं च निर्दिष्टः ।
 कक्षा गुह्यपिधाने काव्या गेहे प्रकोष्ठे च ॥५६॥
 प्रतियमः संस्कारे लिख्योप्यमरुणयोश्च निर्दिष्टः ।

अभिहारः संनाहे स्यादभिधोगे परस्वरूपे च ॥५७॥
 हानविशेषे लब्धौ दायो भागार्हपित्र्यरिक्त्वे च ।
 लिपिसंख्यायां शास्त्रे द्रव्ये च घंशब्दमिच्छति ॥५८॥
 मृतान्तसारिफलकास्त्रयो ज्याकर्षसंशकाः ।
 संसर्गाभिधवाक्रोशेष्वभिर्षंगः प्रकीर्तितः ॥५९॥
 त्वाद्धे तमसि शत्रौ च वृत्रशब्दस्त्रिषु स्मृतः ।
 मन्युर्देव्ये क्रतौ कोपे नाडीस्वर्गलितिष्विडा ॥६०॥
 उक्तानामप्यनुक्तानां शब्दानामिह संग्रहः ।
 कथब्दः सुखवायुषुश्रद्धामस्तकवाचकः ॥६१॥
 प्रत्ययाः शपथज्ञानहेतुविश्वासानिश्चयाः ।
 विस्तारे कदके शून्ये वितानं स्यात्क्रतौ क्षणे ॥६२॥
 देहावयवमासार्धपतत्रगृहंभित्तिषु ।
 परियन्ते समीपे च पक्षः षट्सु निगद्यते ॥६३॥
 अग्निधनरश्मिरत्नत्रिदशविशेषेषु भवति घसुशब्दः ।
 चेष्टात्मजन्मसत्ताभिप्रायेष्वभिहितो भावः ॥६४॥
 कालाविशेषे ज्यासरे ज्यापारे पार्तंत्र्ये च ।
 मध्ये तथोत्सवे च क्षणाशब्दः कथ्यते सद्भिः ॥६५॥
 आधारे नयनादौ मृतविशेषे तथा रथावयवे ।
 अक्षं विभीतके ऽपि प्रयुज्यते यक्षसु प्राज्ञाः ॥६६॥
 निष्ठा क्षेपे ऽवसाने च व्यवस्थोत्कर्षयोर्वर्तते ।

श्रेष्ठे स्थासि धने शुक्ले मज्जि सार उदाकृतः ॥६७॥
 दिग्दृष्टिदीधितिस्वर्गवज्रवाग्वाणवारिषु ।
 भूमौ पशौ च गोशब्दो विद्वद्भिर्दशसु स्मृतः ॥६८॥
 भूषायां लतागूले प्रधानशृंगप्रभावपुङ्गुषु ।
 धजलक्ष्मतुरंगेषु च नवसु ललामं प्रचक्षते प्राज्ञाः ॥६९॥
 अर्कमर्कठमंडूकविष्णुवासववायवः ।
 तुरंगसिंहशीताशुयमाश्च तुरयो दश ॥७०॥
 पृथिव्यादिषु भूतेषु शरीरेषु रसादिषु ।
 लोहेषु च स्मृतो धातुः स्वभावे गेरिकादिषु ॥७१॥
 द्विर्द्वकाराये पद्मे खड्गफले व्योम्नि वायव्यादमुखे ।
 अग्ने जले च तीर्थे पुष्करमृष्टासु निर्दिष्टे ॥७२॥
 चतुर्विधेषु जीवेषु पृथिव्यादिषु पंचसु ।
 अतीते देवयोनौ च भूतशब्दं प्रचक्षते ॥७३॥
 शुक्लादौ ब्राह्मणादौ च शोभायामक्षरे व्रते ।
 गीतक्रमे स्तुतौ वेषे वर्णशब्दं प्रचक्षते ॥७४॥
 शृंगारादिषु नवसु च लवणादिषु षट्सु पारदे रागे ।
 निर्वासवीर्यगुणधातुविषयतादौ रसः प्रोक्तः ॥७५॥
 योनौ जलावतारे च मंत्राद्यष्टादशस्वपि ।
 पुण्यक्षेत्रे तथा पात्रे तीर्थे स्यादर्शनेषु च ॥७६॥
 अकारादिषु वर्णेषु षड्नादिषु च सप्तसु ।

उदात्तादिषु विशेषः प्राणिनां च स्वने स्वरः ॥७७॥
 सत्त्वादीनां साम्यावस्थां प्रकृतिं वदन्ति तत्त्वज्ञाः ।
 पौरुषात्पादानी च कारणाकारस्वप्नपाणि ॥७८॥
 सत्त्वाद्दौ रूपाद्दौ शौर्याद्दौ तंतुषु प्रयोगज्ञाः ।
 गुणशब्दं सिसृज्यां प्रयोजयत्यप्रधाने ऽपि ॥७९॥
 उपकरणे कर्णे च द्राघिणे लिंगे च यातनायां च ।
 सेनागि संसिद्धौ साधनशब्दप्रयोगः स्यात् ॥८०॥
 अभिधेयामिप्रायप्रयोजनद्रव्यवाचकेष्वर्थः ।
 प्रस्तावे संघाते कुत्सायामायुधे जले कांटे ॥८१॥
 वेदाध्यात्मब्राह्मणत्विगर्भेषु कथ्यते ब्रह्म ।
 प्रकृतिगुणो सत्तायां स्थामानि भूते च सत्त्वं स्यात् ॥८२॥
 इराशब्दो बुधैर्ज्ञेयो भुवि वाच्यशने ऽभासि ।
 निमेषाद्दौ यमे वर्णे कालो मृत्यौ च कीर्त्यते
 कालसंकेतकाचारसिद्धांताः समयाः समाः ॥८३॥
 तंत्रं तंतुषु मंत्रेषु सिद्धांतपरिच्छेदप्रधानेषु ।
 उत्साहनसूचनयोः प्रकाशने गंधनं प्रोक्तं ॥८४॥
 वस्त्रे मध्ये तथा क्षिप्ते व्यवधाने ऽन्तरात्मनि ।
 अवकाशे बहिर्योगे विशेषे ऽवसरे ऽन्तरं ॥८५॥
 प्रागवेव नामपर्याये निपाताः के ऽपि कीर्तिताः ।
 कथ्यते केचिद्भ्ये ऽपि दिष्ट्या स्यान्मंगलादिषु ॥८६॥

चिराय चिररात्राय दीर्घकाले प्रयुज्यते ।
 चिरं चिराधिरेणेति वा विकल्पोपमानयोः ॥८७॥
 परितः सर्वतो विष्वक् समंताच्च समंततः ।
 प्रत्यक्षसदृशोः साक्षाद्दार्तासंभाषयोः किल ॥८८॥
 शोचने संप्रकर्षे च कृतशब्दः प्रयुज्यते ।
 ई दुःखभावने क्रोधे प्रत्यक्षे संनिधावधि ॥८९॥
 पृथग्विनातिरेणते व्यतिरेकार्थवाचकाः ।
 प्रत्यारम्भे मुक्तः प्रोक्तो तु संप्रस्रवितर्कयोः ॥९०॥
 इतिह स्यात्संप्रदाये प्रेत्यामुत्र भवांतरे ।
 साकं सार्धं समं सत्रं सहार्धे संप्रकीर्तिताः ॥९१॥
 अधस्तादधस्तः स्यादधस्तादधो ऽधरे ।
 अत इत्युच्यते हेतौ निदायां विस्मये वत ॥९२॥
 समयानिकषाशब्दौ सामीप्ये कीर्तितौ बुधैः ।
 तर्कनिश्चितयोर्नूनं कश्चित्स्यात्प्रस्रवितर्कयोः ॥९३॥
 आहो उताहो संदेहे तु स्वित्प्रस्रवितर्कयोः ।
 वर्तमाने च युक्ते च सांप्रतं संप्रवृत्तते ॥९४॥
 प्रकाशे संभवे प्रादुः प्रधानसदृशोः प्रति ।
 हि स्याद्विशेषणे हेतौ तु स्याद्देहे ऽवधारणे ॥९५॥
 अयि प्रप्ते सानुनये सत्ये शीघ्रे तथाजसा ।
 ईषत्किञ्चिन्मनाक् प्रोक्ताः किञ्चनस्तोकवाचकाः ॥९६॥

तूष्णीं ज्ञोषं भवेन्मौने स्म स्यात्संस्मरणादिषु ।
 अंगेत्यामन्त्रणे ह्रु ह्रो भो भो इति च कथ्यते ॥१०॥
 अनेकार्थे भवेन्नाना ननु प्रश्ने ऽवधारणे ।
 आकस्मिकार्थे सहसा तत्काले च निगद्यते ॥११॥
 विस्तारे ऽंगीकृताधूरी कथ्यत ऊरूरी तथा ।
 असंशये भवेद्दद्या सद्दार्थीतिकयोर्मा ॥१२॥
 अथानन्तरकल्याणसंप्रश्नादिषु कथ्यते ।
 अथो इति तथा प्रोक्तो नामाभ्युपगमादिषु ॥१००॥
 सदा सना च नित्यत्वे स्वस्ति स्यान्मंगलादिषु ।
 इतिशब्दः स्मृतो हेतौ प्रकारादिसमाप्तिषु ॥१०१॥

॥ इति श्रीभट्टहृत्लाघुधकृतायामभिधानरत्नमाला-
 धामनेकार्थकांडे पंचमं समाप्तं ॥

NOTES.

NOTES.

BOOK I.

Verse 9. वेदांगश्च A. दातस्य CD. — 13. अहिर्ब्रध्नो R.
अहिर्बुध्नो C. अहिर्बुध्या D. — 14. *धस्तंहुः A. *धस्तहु C.
*धस्तंहु D. *धस्तुंडि R. — 25. जितः A. — 26. कौमुदी A. — 28.
शारी च सावतः A. शीरी च स्यावतः R. — 30. तार्क्षः A. — 32.
*सूदन A. — 33. सूर्यका° A. सूर्यका° CD. — 34. *रमणमुच्यते A.
*रमण इष्यते CDR. — 36. भिक्षुरो AR. — 39. *धिष्यथ R.
*धृषिणः CD. — 40. तपः स्मृतं R. — 43. रत्ननिषर्ः CD.
त्रोकात्रिको A. — 44. चंद्रतपः A. तृदयं CD. — 46. *सायनिः A.
— 48. क्रौडः A. — 49. शखिनः R. — 51. *मृत्तमथो A. दात्ता-
यिष्यः R. दाक्षणाययः C. दक्षणाययः D. — 53. From पुरंदरः to
तुराषाद् = omitted in A. सुत्रामा CD. — 54. स्वाद्यध्व्या AR.

*विंडोज्ञाश्च CD. — 56. संबः A. शंबुः C. शबु D. — 58. धूमज्योति° AR. — 59. कर्कः A. कर्का CD. चरभमाला A. — 60. ह्यादिनी D. ह्यादिनी C. — 63. °हमुना CD. °हमना BR. — 64. वीतहोत्रो AR. — 66. आग्नेयी CDR. — 68. अतिरिक्ता A. अतिरिक्ताक्ता CD. — 70. वडवानलः C. वाडवानलः D. — 71. शमघर्ती CDR. — 73. °नैस्तकोपा° A. °नैस्तकोणपा° R. नैस्तकोणपा° CD. — 75. स्पर्शनो वायुः A. — 79. पुण्यधनेश्वरः A. — 80. °मर्थ° A. रिक्तं पृथक् A. सक्थं पितं R. रुक्ं पृक् CD. — 85. बुधः AR. सुमंतभद्रो AR. तुल्यार्थाः R. — 89. शृंगारचेष्टा स्यु° A. शृंगारचेष्टा च CD. — 90. स्वभावः CD. भावकः A. — 91. °समाः AR. — 93. इष्यते instead of उच्यते CDR. — 94. कालः क्रि° CDR. — 98. भद्रदार्कः A. भद्रदार्कः R. — A. inserts after 99. the following stanzas : रागनाम ।

श्रीरागो वसंतस्य पंचमो भैरवस्तथा ।

मेघरागस्तु विज्ञेयो षष्ठो नटनरायणः ॥१॥

गौडी कोलाकृत्ताधारी द्रविडी मालवकौशिका ।

षष्ठी स्यादेवगांधारी श्रीरागा च विनिर्मिता ॥२॥

आदोला कौशिकी चैव तथा पटममंजरी ।

गुडकरी चैव देशाख्या रामकरी च वसंततन्ना ॥३॥

त्रिगुणा स्तंभतीर्थी च आभेरी कुकुआ तथा ।

विषराडी तथा चेरी षडेते पंचमे मताः ॥४॥

भैरवी मूर्तरी चैव भाषा वेलाडली तथा ।

कर्णादी रक्तहंसा च षडेते भैरवे मता ॥५॥

वंगुला मधुरा चैव कामोदा चौषसाटिका ।

देवगिरी च देवाला षडेते मेघरामनाः ॥६॥

त्रोटकी मोरुकी चैव दुंविनरु विराटिका ।

मह्वारी सैधवी चैव एता नटनरायणे ॥७॥

Rājendralāl Mitra of Calcutta had the kindness to supply me with the following information. He writes: „My correspondents at Benares, Agra and Mithurā have all disappointed me. None of them has been able to find out the verses in question. They do not occur in the College of Fort William Mss., nor are they traceable in the Sanskrit College exemplar. I asked Rājā Itādhākānta about the Mss. whence he quoted the *Abhidhānaratnamālā*, and he referred me to Professor Wilson, from whom he had obtained the loan of the work. There are now five Mss. of *Halāyudha* in Calcutta accessible to me, but the verses occur in none of these, and I am disposed to think* from this circumstance, that they are perhaps not authentic.“ I am much indebted to Professor Wilson for having kindly sent me some extracts from several *Rāgamālas* in the E. I. H. Library, but neither these nor some others in the Bodleian Library contain precisely the same system, or the same names of the *Rāgās* and *Rāginīs*. A passage in Keçava's *Kalpādrū* (Wilson. Mss. 334. fol. 152.) bears, on the whole,

- the greatest resemblance to our verses. — 102. प्रदिशस्तथा CD.
 — 104. कुमुदौ जनवामनौ CD. — 105. *निष्काशौ CD. — 110.
 तिमिस्रा A. तमिस्रा CD. — 111. गोत्सर्गः A. — 112. शशिनी A.
 — 113. शर्दे A. शर्दो CD. — 114. चैत्रादिमासौ CD. — 115.
 ब्राह्म्य ACD. — 116. *संवत्सरसमयाः A. — 118. सांसृष्टिकं R.
 सांसृष्टकं A. — 119. *निकषाञ्जनताञ्च A. — 120. पुष्पवन्तौ CD.
 Hemacandra II. 38. gives both. — 121. छावाभूम्यौ CD. — 122.
 स्वश्रेयसं AR. श्रोवशीयं A. श्वाःश्रेय, श्रोवशीयं D. श्रःश्रेयं,
 श्रोवशीयं C. शुभं शिवं भविकं भाविकं A. प्रमोदः प्रमदो CD.
 — 124. मुक्तिमोक्षा A. — 125. स्यादनुस्वरं A. स्यादनस्वरं R.
 — 126. देवभयानयं AR. देवमवायनं CD. — 127. डंबश्च A.
 डिम्बश्च CD. — *पासनं CD. प्रसाधना ACD. — 130. प्रतिकृतं AR.
 प्रतियातना प्रतिकायं A. — 131. क्षिरिणी स्याद्विरणायां A.
 — 133. पीयूष उच्यते A. — 136^b. This pāda appears only in
 CDR. and in B. s. m. भीमाद्रि° CD. धीमद्रि° R. हेमाद्रि° B.
 tertin m. — 138. *दयश्च A. — 139. *भिवडं च A. — 140.
 उच्चैःस्वरो A. कलश्च CDR. — 142. *स्त्रीलमिष्यते CD. — 144.
 From सम्यक् to तथा is wanting in A. — 145. कविकल्पनं च A.
 — 147. त्वौतिह्यं CD. त्वैतह्यं R. त्वौतिर्यं A. — 149. शाय
 आक्षेप आक्षेकोशः D. शाय आ ऽक्राशः C. आपन्नमाक्रोश

आज्ञेयः A. °सोत्प्राशोपहृसाः A. °सोत्प्रासः सोपहृसाः R.
 — 152. प्रहृलीका. The reading approved by the best au-
 thorities is प्रबलिहृका. — 153. द्वित्रिव्या° AR. — 154.
 आकरणा° A.

BOOK II.

1°. धरिणी A. — 3. °दिरणमू° CDR. खिलमप्रहितं CDR.
 — 4. It would be more correct to write शाद्वलं. See P. IV,
 2, 88. — 11. सानुः CD. प्रसवो ABCF. प्रअवो R. — 12. पर्यत-
 पर्वताः CDF. — 15. °मुदंबरं ACDF. — 18. भस्म instead of
 भर्भ A. हृम्व्य F — 20. च after मरकतं AB EF. — 20. स्याद्वै-
 डूर्य ABCFR. — सर्वलोहं CD. — 22. ध्रियः CD. कुडच्च ACDEF.
 °रनोकुह, हुविष्टिर्° A. — 23. ह्रस्वशिखः शाखी ACDR.
 ह्रस्वशिखशाखी F. ह्रस्वशाखः शिखी E. स्मृतः instead of
 फली CDEB. — 24. पुष्यंति Mss. — 27. स्कंधशाखास्तु AFR.
 स्कंधशाखासु CD. — 30. बर्हं पत्रं हलं पर्णं CD. — 31. प्रसवं
 CDEF. — 32. उदहं AF. — 32. विकाश° EFR. — 33. गुंङो
 गुलंङः A. गुंङो गुलंङः B. गुत्सो गुलंङः E. ग्लुङो ग्लुंङः F. pr. m.
 गुंङो ग्लुंङः F. s. m. — 34. शिलाटुः A. शलाटु CDE. शलाडुः F.

शंवा ACDFR. शंवा E. According to Rāyamukuta it ought to be written सिंवा. पर्व पुरः स्मृतः F. — 36. यवसं प्रोक्तं A. बर्हिर्भक्यः स्मृतः D. बर्हिर्भक्यः स्मृतः C. कुशः कुशः FR. विल्वजः AE. बिल्वजः R. इषिका काय CD. इषिका कास FR. — 38. पालिनी CD. — 39. कर्णो ADF. कुवला CD. — 40. शालं ACDFR. इज्जुलः A. इज्जुलः CD. प्रोक्तः गजल्लो E. प्रोक्त वंजुलो F. — 42. शैलुः CD. शलुः R. — 44. पीतशालो ACDFR. सहदेवी CD. — 45. शंडवारः A. सिंधुवारः CD. — 46. सीतो CDF. Bochtlingk in his edition of Hemacandra has printed सीत against the authority of the commentary. स्थूलशुं ACD. — 47. केशातकी A. शाकातकी पटोन्ना CD. — 52. *ममिलानकं AR. *ममिलातकं CE. *मसिलातकं D. Rāyamukuta quotes this verse in his comm. on Am. II, 4, 2, 54, and writes अमलातकं and कुरुंठकं. कुरुंठकं AF. कुरुंठकं B. — 53. माधवीलता AE. माधवी माधवी लतां C. माधवी लता D. — 54. ईर्वाश्चिर्भटः A. एर्वाश्चिर्भटः CD. एर्वाश्चिर्भटः F. एर्वातुश्चितिः E. एर्वाश्चिर्भिः R. वालुंकी AR. डुधिका A. डुधिका C. डुधिका D. — 55. नातिनानार्थं CDE. — 57. तरुण्डः ACD. — 58. *कंठं CD. — 61. मूर्ध्नि E. करकः A. *कटो गुंजो B. कटो गुंजो F. कशीरः E. — 62. From दशनौ to प्रोक्तं in

- v. 64. is wanting in CD. — 64. पेयुकः AE. पयकः CD. पेयुकः F.
 — 65. स्याडुडातो E. तिर्यग्दत्तः प्र° AR. — 66. सार्जितः AF.
 भूषा CDEFR. and A. pr. m. कत्ता DEFR. वत्ता C. —
 67. पादकर्म युतं CDF. पादकमायतं A. उभयो A. उभय D. —
 69. मृणि ACDR. श्रेणि° F. सान्नाह्यः A. सनाह्यः R. — 70. From
 महामात्रा to द्वीपी is omitted in CD. — 71. करिष्य A. किरिष्य FR.
 विडिष्य A. — 72. सेर्य ACDE. सेरिम R. — 73. °भालूक° CD.
 — 74. °भूरिमायु EFR. स्यात् मृगालो R. स्याङ्गोली CD.
 फेरुडः ER. — 75. ऋतः CDR. तप्तसारः D. तप्तस्यारः C. — 78.
 शल्यकः D. — 79. मुशली CD. गोधेरा° ABDEFR. गोधेरा C. —
 80. स्याडुडरुः CD. स्याडुडरः E. — 83. विर्विकरस्तथा A. —
 84. वाग्निस्तथा EFR. — 85. पेशीकोशः According to Rāya-
 mukta this term signifies 'egg' as a compound, or it may be
 separated into पेशी and कोशः — 90. From धांल° to धांल°
 is omitted in CD. — 91. मौष्कलि° ACD. मौकलि° ER. Puru-
 shottama gives another term very similar in sound, मौद्रलि. — 92.
 भाश A. — 94. शरारिराख्यात उत्क्रो° CDEF. — 95. आतापी
 ACEFR. — 98. प्राचिका mss. सेना बटिका A. सेनास्थिका E.
 सेनास्थिकाः F. — 99. कारुडवकारुवककाराद्याः A.
 कारु कारुडवकारुवकाराद्याः CD. काद्वः कद्वकः क्रकाराद्याः E.

- कार्ण्डवकाईचकः कृकराद्या F. कार्ण्डवकाईचकक्रकराद्याः R.
 — 100. °चिचिरीका° AD. °चिचरीका° R. °चिरीका° C. —
 101. °ज्ञात्तिक्रिमयश्च A. °क्रिमयश्च A. °क्रम° F. — 102. ज्यो-
 तिरिगिणः CDR. ज्योतिरिगिणः E. योतिरिगिणः A.
 ज्योतिरिगिणः F. — 103. तु instead of च CD. — 106. परिकीर्तितं CD.
 — 109. स तु CDE. — 111. स्थौरी R. °त्यष्टि° A. — 112. नीचिकी E.
 — 114. प्रौढवत्सा च CD. — 115. सूरता E. सूरिना E. सूरिता R.
 — 116. नीचकी AFR. नैचका CD. — 117. प्रचूरप्रवृत्तिः CD. —
 122. दामिनी AEF. वस्तः ह्यगः R. गङ्गः ह्यगः A. वस्तुः ह्यगः C.
 वस्तुः ह्यगः D. वत्सम्ह्यगः E. °गङ्गह्यगङ्गल° F. —
 123. °व्यञ्जनस्तु A. — 127. °कद्रूरिति ACDR. विचद्रूरिति E. —
 128. षट्त्व° AE. षट्त्व° C. षट्त्व° D. — 129. उपपर्वत° CD. —
 132. °ज्जयनी FR. — 133. रुस्तिनाखं E °कुररकं A. °कुररिं E.
 °कुरररीं C. °कुररं D. कुररविं F. — 134. च for तु CDE. —
 135. वास्तु E. It is wanting in CD. — 138. गृहमिष्ट° R. AFR.
 insert च after आयतनं, A. also before रुम्यं. The whole
 stanza is wanting in CD. — 139. इंद्रकोशस्तु° A. आवेशिनं A. —
 143. अतिनां शाला CD. — 146. °माला च CDEFR. °रोहिणी A.
 रोहि CD. — 147. गृहावगृहिणी ACF. गृहाचगृहिणी D.
 देहली च CDEF. वस्करः E. विक्करः F. — 148. नीधं CD.

°पाली and संज्ञां R. — 149. गवानस्तु R. प्रकोष्ठ स्यात् CD.
 प्रकाष्टे तु E. — 151. परिस्थंदः CD. परिर्द्धः AFR. तथोपकारणं CD.
 — 152. उपाश्रयस्तु A. आयाश्रयस्तु CD. अवाश्रयस्तु F. Want-
 ing in E. — 153. नवनं AFR. — 155. खंजक° E. खंजक° F.
 कद्° C. कडु° D. — 157. खदिका CD. Am. and HC. have only
 खजाका. — 158. °मुद्धानं A. °मुद्धानं CDE. °मुद्धानं R. °मधानं F.
 — 161. कौशिका E. — 162. मंथिनी CDFR. — 163. काचिकं CD.
 शुक्ति° CD. सुक्त° A. शिल्ल° E. — 164. क्रूरं E. तथोद्नं भित्ता A.
 तथोद्नो भित्ता EFR. तथोद्नो भिःसा CD. पूषिका CD —
 165. तरुणं ACDR. तरुणं F. नरुणं E. क्षरिणी AF. क्षैरेयं CE.
 क्षैरेयं D. — 166. मिष्टान्नं भोजनं क्षेयं R. वेशवार A. वेशवार CDF.
 कंबो CDE. — 167. मतं instead of स्मृतं FR. — 168. From
 संसिद्धं in the preceding stanza to संसिद्धं is wanting in CD. उख्य°
 मुखायां AFR. उख्यमुखाया E. — 169. फाणितं AR. फाणितं
 CDE. — 172. °चानुकर्षश्च CDE. — 173. °त्सपीतिः CD. °पद्मशौ
 FR. — 174. सीधु ACDER. परिशुता ABEFR. परिशुता CD.
 सुडा ABEFR. सुडा CD. — 175. कस्य ACDER. परिशुद्धा AR.
 परिशुद्धा° E. परिशुद्धा° CD. — 182. °पशदम° A. °मपकृष्टे R. —
 185. पाटचरः ACDE. पटचौरो E. — 187. कखटः A. कषडः CDR.
 कषडः F. Omitted in E. which has कर्कशो दृढ उच्यते. वरुत्त E. —

188. आर्यःपरिदुः CDE. — 189. ऋतोदरिणः CD. ररोदरुणः F.
 The whole stanza is omitted in ER. — 190. अवणस AEFR.
 मधमारी A. निर्गधः AF. निर्गधः CD. — 193. इतरः AEF. —
 194. दंडात्रनिकः A. दंडात्रनिकः CDE. दंडात्रनिकः F.
 दंडात्रनिकः R. See P. V, 2, 76. कापरिको CDE. — 196. पौर्धकः CD.
 पौर्धतः E. सौष्कलः E. and A. pr. m. मौष्कलः A. s. m.
 मौष्कलिः DFR. मौष्कलिः C. — 197. प्रहितः CDE. —
 198. प्रोक्त for लोलं CD. उत्सकः AEFR. प्रस्ततः E. प्रसितः R.
 — 201. महात्म्यो A. माहात्म्यो F. — 202. आभ्यागा AR.
 कुटंबः AEFR. — 203. जंघालो A. जंघालो CD. जंघाजो E.
 आवेशकः ACDEF. प्राधुणिक CDFR. प्राधुणिक E. —
 204. धनीयकः D. — 205. तुद्रान् A. तुद्रान् E. तु CD. बुभु-
 क्षितप्सतो C. बुभुक्षितप्सातो D. — 207. इष्यते for उच्यते CDE.
 — 208. तृष्णिको E. — 209. लिप्सा च शायनाया C. लिप्सा
 च शायनाया D. लिप्सा स्यादनाया E. लिप्सा स्यादनाया F.
 प्रसितः ER. — 211. प्राणघः A. प्रेणाध्यः CD. प्राणाध्यः E.
 प्रोणाध्यः F. प्राणाध्ये R. See P. III, 1, 128. — 214. °स्तिमा-
 न्मृतः E. °स्तिमान्मतः AR. °स्तिमवा मतः E. प्रेक्ष्यः R.
 प्रेक्षः F. — 219. सुमुखः ACDF. The whole stanza is wanting
 in E. — 220. शीली CD. — 223. °त्वद्दरः ACF. कर्द्दरः D.

काङ्क्षः E. प्रकांडोद्यौ AEF. प्रकांडोद्यौ R. प्रकांडाद्यौ CD. —
225. नार्यश्च कथ्यते CD. वात्तश्च कथ्यते E. नार्तश्च कथ्यते FR.
— 226. बलवान्मांसलो E. — 227. पञ्चविकः CDE. —
228. दीर्घसूत्री AER. निष्कृतो A. निःकृतो E. निःकुष्टो F.
स्याद्द्वैमूर्द्धमः स्थितः E. स्याद्द्वैमूर्द्धमवस्थितः R. स्यात्
ऊर्ध्वमूर्धमदस्थितः C. स्यात् ऊर्ध्वमूर्धमदस्थितः D. स्याद्द्वै
ऊर्ध्वमस्थितिः E. — 232. सीतको ACD. शीतगो E. विपुलांगः A.
— 233. द्रोदरं AE. — 234. कुलीनश्च कु° AE. — 239. कर्मसां° AD.
कर्मसो° C. — 241. °भिजनं A. °भिजन R. — 242. This and
the preceding stanza are wanting in CD. — 244. शांतः प्रांतश्च A.
— 245. शैद्यः A. शिष्यः CD. शैष्यः R. — 246. °णामिति स्मृतं A.
— 247. शंसितश्च AR. — 248. ज्योतिषको CD. — 250. धर्मधजो.
Both Am. and HC. write धर्मधजी. कांडपृष्ठो CD. कांडपृष्ठे E.
°द्विजाधमः R. °द्विजोत्तमः CD. — 251. अन्नक्षयवर्णं D.
अन्नक्षयं C. अन्नक्षयमवर्णं R. ब्रह्मणो D. ब्राह्मणो AER. —
254. पारिरक्तकः CER. परिरक्तकः D. — 255. वैकथ्य° CD.
वैकथ्य° R. — 256. घृसी A. गृसी E. — 260. परिस्कृता mss.
— 261. सान्नायं CD. नार्यद्विरुच्यते E. See the notes on
HC. 3, 495. आमिष्यां AR. आमन्नः E. — 264. विहायनमं°
हि° A. विहायितमं° CD. विहायतमं° E. विहायनमं° R.

निर्वापणं AR. निर्वापणं E. — 266. °पालाश ER. — 268. च instead of तु CD. प्रकीर्तितं ACD. — 270. गूढपौरुषः ADR. गूढपौरुषः C. हृक् CD. धेरिक् E. The comm. to HC. 3, 397 writes कैरिक without giving a derivation. — 272. महामात्यः AE. प्रधानः E. प्रधानः प्रधानः स्या° R. — 274. स्तयो F. श्रेयो CD. — 275. वर्षचरः CD. उभयं व्यंजनं mss. पोद्यो A. पोद्योद्या OD. — 277. केलिकलो OE. केलिकल D. केलिकिरो R. pr. m. केलिक्रो R. s. m. — 279. लंबोत्को° A. नृषोत्को° CD. लंकोत्को° E. — 280. आहोदनं AR. अहोदनं OD. आहोदनं D. °खोटकभि° CD. °खेटकभि° E. — 281. ताक्षो AE. — 285. सूक्लो E. HC. IV, 301. writes शूक्ल. — 286. कस्य CDR. खुराः शिफाः R. pr. m. खुराः शफाः R. s. m. — 287. कसा A. कसाः R. वल्गारम्मिकशाः स्मृताः A. वल्गुरम्मिः कशा स्मृता CD. बलारम्मिकशाः स्मृताः E. वल्गारम्मिकशाः स्मृताः R. — 290. अधन्यः A. वैनविको अधन्यः R. वैनयको अधन्यः R. पारियात्रकः CD. पारियातिकः R. तनयं CD. नयनं E. — 291. सांपरायकः R. — 294. युग्मं E. युग्मं C. युग्मं D. — 295^a. पदातिपादातिपादिकपदातयः C. पदातिपतिपादा-
तिपादिकपदातयः D. पदातिः पादतिः पतिः पदातिकः
पदातयः E. पदातिः etc. R. — 295^b. पादाकः पदिकसेति C.

प्राहाकः पदिक पदिकश्चेति D. पादतः पदिकश्चेति E. पदातः
 पदिकश्चेति R. — 296. कैलिका CDER. — 298. संजित्कलिः A.
 संस्फोटः ER. संस्फोटो CD. प्रविदारणं CD. — 300. अभिजातिः
 CDR. — 303. तु for च E. — 304. संनाहं E. — 308. क्षुरकादिकं
 CDE. — 309. स्यान्मूर्खी A. — 310. °वेदृणिः A. वेदृनी CD.
 °वेदृनिः E. — 311. °कर्द्वाः A. — 312. This stanza is want-
 ing in CD. — 319. परस्वधः AE. निशानं A. निशातं CE. नि-
 शातां D. — 321. °पदिशं mss. °मुखंडी° A. °भृशंडी° CD.
 °मुखंडी° E. °मुखंडी° R. The comm. to HC. III, 451. writes
 मुखुंडी. भिंडिमाला° CD. भिंडिमाल° E. भिंडुमाल° R. Am.
 and HC. have भिदिमाल. — 322. निःसरणं CD. निसर्ण E. —
 323. HC. III, 34 reads प्रमयः. — 324. जितकासी A. — 328.
 Rāyamuk. on Am. II, 6, 1, 17. reads कोदृवी. — 332. च निष्कला
 ACD. तु निष्कली E. अवणा AR. भ्रमणा CD. — 333. बिडुः C.
 विडुः D. किडुः E. भिडुः R. HC. reads निडुः. — 334. मत्तका-
 मिनी AR. मत्तगामिनी E. मत्तकाशिनी CD. — 336. तु for
 च CD. — 337. कुहिनी CD. Am. and HC. write कुहनी. चुंठी AR.
 चंडी CD. कुट्टि° A. कुदि° CD. — 338. च for तु CDR. — 339.
 गृहणी ADE. — 340. कुलवातिका E. कुलबाधिका CD. —
 341. बंधका Am. and HC. धर्षणी ER. इर्विनीता CD.

- ह्यभिनीता E. — 343. समा स्मृता ACD. समा स्मृताः E. —
 345. फलितं CD. कलितं R. pr. m. — 348. विश्रुता AER.
 विश्रुता CD. दारुका AR. — 350. श्रेयो नप्ता पौत्रश्च E.
 पौत्रस्तु CDR. — 351. भ्रातृजः स्मृतः E. — 353. स्मृताः for
 समाः CDR. — 356. अंध्रिः AD. अंध्रिः C. पाणिशय* mss. —
 357. भारोहस्तु AE. — 358. युतौ mss. ककुंदरौ CD. ककुंदरा E.
 The whole verse is quoted in the comm. on HC, III, 272 and
 ascribed to Bhāguri. — 360. पिलिंडं CD. °तुद्र° A. °तुंड° E. —
 361. कर्णश्रोत्रं ACD. कंधरो E. — 364. °जलाश्राशुनामानि A.
 जलाश्राशिभिनामानि CD. °जलास्ताशुनामानि E. °जला"
 शुनामानि R. — 365. स्यात् after °पांगः ACD. सूक्कः A.
 सूकि CD. सूक्कं E. सूक्ता R. °पर्यंतं A. — 366. संधिनी CD.
 सिधनी E. — 368. मुष्टिरिष्यते R. मुष्टिरिच्यते CD. वंक्षिणाः A.
 वक्षणाः R. — 370. °शुवकं D. °शुबकं C. कक्षा A. — 371. °ना"
 मानः CDR. भवन्ति instead of शिखा च CD. — 372. वक्ष-
 मिहन्ति A. — 378. कफणः A. केणिः C. कफेणिः D. प्रकांडः Am.
 and HC. have प्रगंडः. — 380. वांक्षिताश्रो CDR. श्रोतो AR. —
 381. सकनिष्ठकः R. Perhaps we ought to read °रलिर्कनि-
 ष्टिकः. — 385. समालम्भ° CDR. °रिस्कारश्च mss. — 387. पत्रवल्ली
 तु CD. — 388. ज्ञागुडं A. ज्ञागुडा C. ज्ञागुडी D. — 391. °मंतरीयं R. —

393. पढपोढः R. HC. III, 331. writes प्रोतः. — 394. पत्तोर्ण AR. पूत्पूर्ण C. पूत्पूर्ण D. — 395. पढधर्ः AR. — 396. दशा AD. देशो C. आधिको° mss. — 398. वैकन्ति° CD. — 399. आपीडशे° AR. — 401. ताडकं ता° R. — 405. रशना A. दशमा C. दशना D. — 406. शिजिनी A. — 407. अर्धा माणकः C. अर्धो माणकः D. हारौ R. — 408. °माला च A. °मौक्तिकः C. °मौक्तिके D. — 411⁴. This verse is wanting in CD. — 414. रतिकूजित CDR. — 415. श्रौरव्याश्च A. उरुधाश्च C. उल्वाश्च D. श्रौरव्याश्च R. — 416. कुशीदिकः AR. कुसीदिकः C. कुसीदः D. — 418. कुसकं CDR. धक्रयस्तथा CD. — 419. कर्बुकः A. कुटंबी R. सैत्यं CR. सैन्यं D. — 420. सीरं CD. शीरं R. °कीलिका CD. कीलिकं R. — 421. कोटीरं A. कीटिशै D. काटीशं C. — 422. लूनं दात्र° A. लूनं दान° CD. — 423. मेढिः AR. मेदिः D. HC. has मेधि and मेधि. — 424. गुंछो AR. गुच्छो C. गुष्ठो D. — 426. भांगल्यको A. — 428. °रण्यप्रभव° A. तिलपिंग° A. — 430. अष्ट and afterwards अष्टा mss. — 432. रथकारस्तु A. 434. °अंडालो A. आडिलो CD. प्रातहारिकः A. प्रतिहरिकः D. — 435. संवारुकों गमर्द C. संवारुकों गमर्दः D. — 436. चित्रकर्मादिकं CD. — 438. सौंडिकः A. — 439. मत्स्यबाधिनी ACR. — 440. शौनिकः mss. शूना AR. — 442. रज्जुर्वठारश्च A. रज्जुर्वराकरदश्च CD.

HC. writes वठार्क वठस्तंत्रीगुणः AC. वठस्तंत्रागुणः D. वठस्तं-
 त्रीगुणस्तथा R. — 443. चांडालो A. पक्षश mss. This word is
 written पुत्कस पुक्कस पुक्कश बुक्कस, but the first seems to
 be the oldest and most correct form. प्रवगः CDR. — 444. शि-
 विरा A. — 447. खशः CDR. — 448. खर्तुः mss. — 449. र्गंडः AD.
 — 450. प्रतिशायश्च AR. प्रतिश्रयावश्च CD. — 452. दद्रणो दद्र° A.
 दद्रणो दद्र° CD. — 453. पिचिडिल्लो A. पिडिल्लोचि C.
 पिचडिल्लो D. — 454^a. This verse is wanting in CD. 454^b.
 कल्लमू AR. — 458. व्यालयाच्छोहि° AR. This and the pre-
 ceding stanza are wanting in CD. — 459. माणिबोधं CD. —
 460. सुंठी A. शुंठी C. शंठी D. — 460. गडूची A. — 461. प्रोक्तं
 ज्युषणं CD. प्रोक्तं पूषणं R. — 462. कस्तंबरु A. कुस्तुंबरु C.
 कुस्तंबरु D. कुस्तंबरु B. रामठो किंगुरुच्यते A. किंगु व्योषं
 रामठ उच्यते CD. 464. प्रमुन्नाहो AR. प्रमुन्नाहो CD. निर्दि-
 ग्धिका AR. निदिग्धिका CD. गुणैः कंठकैर्वा निदिच्छते स्म
 उपचिता । दिक्षु उपचये । निदिग्धा । कनि निदिग्धिका ।
 Rāyamukuta. — 465. सुराव्यो CD. महिषाख्यश्च CDR. मरुता-
 रजत° AR. कुसंगं ACD. — 466. कर्विदं A. प्रवक्षते instead of
 निगद्यते B. — 467. उत्तीरं B.

BOOK III.

2. अंतरमवाक् CD. अंतरमवट R. — 3. शैवात्यवाहकाः A.
 शैवातिवाहकाः DR. — 4. दुःखमर्तिः A. दुःखमार्तिः CD.
 — 5. कलुष° A. — 9. ज्ञागर् CD. विग्रं AR. — 11. च यत् AR.
 — 13. मस्तकथं A. मस्तिथु C. मस्तिकथं R. — 14. क्लोम-
 मिष्यते CD. — 18. पवनाशंसर्प° A. व्यालः CDR. भुजगभुजंगम्° A.

The metre of this stanza is called Dhṛitācṛī, or according to others Pañcakāvālī. It consists of 4 tetrastichs, each containing 28 short syllables, arranged in the following order: —

—————l. It occurs again in IV, 1. and is used in the Ćiçupālavadhā III, 82. Without considerable alterations, it would have been impossible to restore the necessary order in the first verse. — 19. आशीर्विषो A. — 20. आशीर्दृष्टा R. आसीर्दृष्टा CD. भवेत्तिलंसो A. भवेत्तिलिंगो CD. भवेत्तिलंगो R. स्मृतः instead of शयुः A. — 21. डुडुमः AR. डुडुभिः CD. अह्रीरामी C. अह्रीरगी D. द्विजिह्वः स्यात् instead of स्यात् द्विमुखो CD. — 22. निर्लयिनी CD. निर्लूयनी R. वप्रीकूट° A. वल्मीकूट° C. वील्मीकूट° D. — 23. वप्री A. — 24. शौलिककेयः DR. — 25. मृगिका CD. विस्फुलिंगः स्यात्° A. तद्देहा अप्यनेकधा

- CD. — 26. कुशजलवन° mss. — 27. °मस्तांगं CD. — 29. रोमोद्गमो रोमविकारो AR. रोमोरोमविकारो C. रोमोद्गरो रोमविकारो D. — 32. कूलदेशेस्य A. कूलदशाश्च C. कूलदशाश्च D. — 33. प्रोतः A. Omitted in CD. — 35. वैसारणो A. वैशारणो R. — 36. प्रौष्टी AR. — 37. लोहितश्च A. पञ्चपिकः CD. °मुदुरु° ACD. — From महामत्स्याः to महामत्स्याः is omitted in R. — 38. चिरिष्टि° CD. A long syllable is wanting. — 38. पोतादानं A. कंचुलको AR. किंजलको CD. जल्लौकाश्च जल्लोकसः CD. जल्लोकाः स्यु° A. — 41. तोपे विज्ञेयाः A. — 44. उध्यो A. उयो C. उयो D. उयो R. — 45. अवाक्कूल° CD. — स्याद्दभसां D. डिंडिम CD. — 47. वेणी तु CD. संवेद्यस्तु D. संवद्यस्तु नि° C. — 49. सेतुर्वारणमुच्यते CD. तत्त्वं स्यादुडुपं CD. — 53. पल्यणं A. आखातो seems to be a wrong reading instead of अखातो. — 55. असः प्रवहणं R. — 56. स्याद्विज्ञवर्त्तं CD. बुधेरिचकिल° A. — 57. विसप्रसूतं A. विसप्रसूतं R. — 60. बीजकोशं CD. किंजलकः D. किंजः C. स्याद्विसर्कदो CD. — 61. शैवालं CDR. — 62. चंठी A. चुंडी CDR. — 63. उद्घाटनं R. सारणोः A. सारणं CD.

BOOK IV.

1. °निकर्ब° AR. कर् हेरने । कुरति विच्छिन्नं भवति ।
 बाहुलकात् स्थ स्तो ऽबजकवावित्यबजकारस्थोर्त्वं च ।
 निकर्त्तुं । Rāyamuk. on Am. II, 5, 40. — 2. पेष्टन्त ACD. पेष्टति
 पेष्टः । लिङ्गादिवाङ्त्ततः स्वार्थे के पेष्टकः । त्रिलिङ्गः । Comm.
 on HC. VI, 47. ते सभाः CD. — 4. प्रायं AR. — 5. सतमनुत्तमं A.
 सतममुत्तमं C. सत्तमुत्तमं D. — 6. °संशयोवेक° C. °संशया-
 वेक° D. संशयोद्वेक° R. — 7. °भ्यासमा° AR. — 14. रुद्रं A.
 वृद्धं CD. भद्रं R. The true reading is, perhaps, वृद्धं. — 15. स्त्री-
 पुंसयोश्च A. — 16. प्रायं for प्राज्यं CD. पुरुजं mss. Is it meant
 for पुरुहं? — 25. कामना स्याद्गुं CD. — 27. निवृत्तं वेष्टित-
 मुक्तं A. निवृत्तं वेष्टनमुक्तं C. निवृत्तं वेष्टशुक्तं C. — 29. This
 stanza is wanting in CD. — 30. स्त्रीणां A. स्त्रीणां D. — 31
 मूलकर्म CD. — 32. क्षामं क्षातं A. क्षामं क्षातं D. क्षामं क्षामं
 क्षातं C. — 33. निवृत्तं निवृत्तीशं A. — 34. °तर्धिपारेवारणं CD.
 — 43. वेचा A. त्रिविराले° R. त्रिविरालेवाक्षरस्य A. — 45.
 This stanza is wanting in CD. — 46. °मुक्ताद्भिनमाङ्गुः A. —
 47. पाङ्गुकः A. पाङ्गुरः CD. — 48. मांजिष्ठः mss. शब्दाः कवि-
 भिः A. — 49. सिति A. सित CD. — 50. यिजिष्ठः परि° A. —

- 50^b. R. omits this and the next verse. म्यामं CD. — 52. This verse is wanting in CD. — 54. स्यादुदाशयो C. स्यादुपशयो D. — 55. कुकुटिः ACD. कुकुटिः R. कुक्कुट इवाचरति कुक्कुटति दमेन निभते चरति । कुक्कुटने कुक्कुटिः । Comm. on HC. III, 42. *निष्कृति° A. निःकृति° R. पृथुकल्पिनी CD. — 56. चित्रकर्मिर्° mss. — 61^b. This and the next verse are wanting in CD. — 63. कीर्त्यते D. कीर्त्यते C. — 66. तुम् उदतं CD. — 67. स्मृतं C. स्मृ D. — 68. विसंकटं CD. कृपुटं A. सपुटं CD. — 69. अवगाहो CD. स्यादत्यादान° A. स्यादन्याधान° CDR. — 70. मुकुर्दिष्ट° CD. मुकुर्डिष्ट° R. — 71. प्रतिकूलानुकूलार्थो अपपुरमपणु च C. प्रतिकूलानुकूलार्थे अपपुरमपह च D. — 72. पराचीनपाचीनं A. पराचीनं परासुखं CD. शक्यमिति mss. — 74. प्रसभ उच्यते A. पण्योक्षेण AR. पण्योक्षेण C. पण्योक्षेण D. — 76. प्रयुष्येतां A. दोर्मध्यं CD. — 77. स्थानमिष्यते CD. — 79. °प्रसेधकः A. — 82. तुवं क्षिप्तं तुवं A. शब्दं शतं A. — 83. गुडितं AR. गुडितं CD. — 86. सुरंगा mss. — 88. This stanza is wanting in CD. — 91. नियमः स्थितिः A. व्रज्याद्या AR. मीज्याद्या CD. — 92. व्युष्टफलं A. व्युष्टिफलं CD. व्युष्टफलं R. — 94. भुक्कुटिर्भुक्कुटि° D. उत्साहो भुक्कुटि° C. भुक्कुटिर्भुक्कुटि° R. — 96. प्रतिष्ठं तु पदाधुतं C. प्रतिष्ठं तु पदाधुतं D. प्रतीष्ठं प्रतदा°

इते R. — 97. स्याद्वतापो AR. स्याद्वपानो C. स्याद्वदः
 स्मृतः D. स्याद्वेत्ता AR. स्याद्वेत्ता D. — 98. I leave this
 passage as given in R. *माचारोत्तिक्रमः A. *मावारातिः
 कमत्तघा CD. — 98. पत्रशरा mss. — 99. स्पईया किंचित् A.
 स्पईयाधिकि किंचित् CD. — 100. प्रभावती mss.

BOOK V.

1. एकार्थो CD. — 2. प्रतीक्षारः mss. प्राकाराये पि की-
 र्तितं CD. — 3. त्रिषु from R. — 8. राप्रधानं C. राप्रधानं D. —
 12. तारा CD. धातारो A. — 13. धेनुका मणिका CD. —
 15. प्रस्यं CD. — 17. पृष्टास्थिन्यपि ACD. — 20. सुडा A. —
 22. रुद्रो वृषभे CD. — 23. बलः काले A. बलिः काके C. ब-
 लिकाले D. — 25. खंडश्च पादपाना AR. खंड पादपाना CD. —
 26. सर्लः शालः शाकोधवार्तुनस्तिलकः C. सर्लः शाको-
 धवार्तुनस्तिलकः D. सर्लः शालः शाको धवो ज्ञनस्तिलकः
 R. पद्म may be meant for पद्मा. कथयति instead of अपि दृश्यते
 CD. — 29. दत्तावपि mss. — 32. निर्दिष्टः for पतन्त्यः R. —
 33. देवनं for वेदना CD. — 34. कलत्तं A. — 35. विडुः प्रभावे
 पि CD. — 38. प्युक्त A. युक्तः CD. — 40. विधिर्घमार्धनः A.

विधिनामनः C. विविधिनामनः D. विधिनामनः R. शक्रवर्ष°
 CDR. — 44. This stanza is omitted in R. — 45°. बुडाडके.
 This reading is by no means satisfactory. बुडाडके A. बुडा-
 डके CD. बुधाडक. R. Two mss. of Ajaya explain चैत्य thus: चैत्य
 उद्देशयते स्याद्विताचिक्रे जिनाडजे । — 45°. शलंध्र A. शिलंध्र R.
 — 46. हिंस्रः CD. — 50. अचम्य ADR. °र्षाखयोः CD. — 51. बुध्र°
 स्तुडु° A. ब्रध्रस्तुडि° CD. ब्रध्रस्तुडु° R. विकाश° CDR. See P.
 VI, 3, 123. — 52. समुद्रनदयोः CDR. — 53. °मूर्खयोः ACD.
 °मौर्खयोः R. हसो वला CD. हसोर्वला AR. सूर्यपर्वतयो
 रविः A. — 55. परुहः स्वे C. परुहः खे D. 58. हाने विशेष° A.
 °पितृसकथे A. पितृरिक्थे R. पथमिहति CD. — 59. °मिष्वंगः R.
 — 62. प्रत्ययः A. — 64. °जन्ममत्वाभि° C. °जन्मसत्वाभि° D. —
 65. कथ्यते कृतिभिः R. — 66. प्रयुज्यते CDR. — 67. शुक्ले C.
 शुल्के D. — 69°. च by conjecture. ललाम CD. — 70. °सीताशु-
 र्युमा कुर्यो C. °सीताशुर्यमा कुर्यो D. — 74°. वर्षे CD.
 प्रयुजते R. — 75°. लवणादिषु पारदे A. लवणादिकषट्सु
 पारदे R. लवणादिषु नसु (नवसु D.) लवणादिषु षट्सु पारदे CD.
 च by conjecture. — 75°. निर्यासे गुणवीर्ये (गुणवीर्य C.) धातु-
 गुणवृत्तादौ रसः शब्दः CD. निर्यासगुणवीर्यधातुविषयदादौ
 रसः प्रोक्तः A. निर्यासवीर्यगुणधातुविषयवृत्तादौ रसः प्रोक्तः R.

- 76. मंत्र्यान् A. — 77. खट्वादिषु A. — 79. तंतुषु च CD. —
 81. "प्रयोजनद्रव्य" A. "प्रयोजनकचकचकश्चार्थः" C. "प्रयोजनक"
 चार्थः D. — 82. स्थाप्ति AR. — 83. "चारे" A. "सिद्धांतसमयाः"
 CDR. स्मृताः instead of समाः R. — 84. तंत्रेषु AR. Omitted in
 CD. — 87. विराचिरेण AR. च विकल्पप्रधानयोः C. च विक-
 ल्यप्रधानयोः D. — 88. संगोच्यये किल CD. — 89. कृतशब्दं
 प्रचक्षते CD. — 90. मरुः AR. रुनः CD. — 93. तर्कनिश्चययोः A.
 तर्कनिश्चययोः CD. "काम्ययोः" A. — 94. नुश्चित्प्र" AR. —
 96. सानुशये A. — 101. नित्यार्थे A.
-

GLOSSARY.

GLOSSARY.

अ

अंशु m. 1) a ray of light 1, 39.—2) the sun. 1, 36.

अंशुक n. cloth, dress. 2, 393.

अंशुमत् m. the sun. 1, 36.

अंशुमालिन् m. the sun. 1, 35.

अंस n. the shoulder. 2, 370.

अंसकूट m. a bull's hump. 2, 111.

अंसल adj. strong. 2, 226.

अंरुति f. a gift, a donation. 2, 264.

अंरुस् n. sin. 3, 5.

अहि m. a foot. 2, 356.

अहिप m. a tree. 2, 22.

अकार्य n. an improper act. 5, 44.

अकिंचन adj. poor. 2, 193.

अकूप्य n. gold or silver. 1, 81.

अकूपार् m. the ocean. 3, 30.

अक्ष m. 1) Terminalia Belerica. 2, 463. 5, 66. 2) ■ die for playing with, 5, 59. 3) playing with dice, gambling. 2, 233. 5, 66.

अक्ष m. 1) justice, equity. 2, 274. 2) custom, practice (१ ācāra). 5, 66.

अक्ष n. 1) the axle of a wheel. 5, 66. 2, 293. 2) an organ of sense. 2, 380. 5, 66.

अक्षदण्ड m. a judge. 2, 274.

अक्षर n. 1) eternal beatitude. 1, 124. 2) a letter of the alphabet. 5, 74. 4, 43.

अक्षरजीवक m. a scribe. 2, 431.

अक्षयती f. playing with dice. 2, 233.

अक्षि n. the eye. 2, 364.

अक्षिगत adj. hateful, detestable. 2, 211.

अखिल adj. all, whole, entire. 4, 28. n. निखिल.

अग m. a tree. 2, 22.

अगद m. a drug, a medicine. 2, 458. 5, 72.

अगरु m. Aloeswood. 2, 390.

अगस्ति } m. the name of a Rishi.
अगस्त्य } 2, 258.

अगाध adj. 1) deep. 3, 27. 2) m. a hole, a chasm. 3, 2.

अगार n. a house. 2, 137. See वासागार.

अग्रायी f. the wife of Agni. 1, 66.

अग्नि m. fire, both as a god and an element. 1, 62. 5, 54. 64. Agni is the regent of the south-east quarter. 1, 100.

अग्निभू m. Skanda, the god of war. 1, 19.

अग्र adj. first. 4, 22.

अग्रज m. the firstborn son, an elder brother. 2, 351.

अग्रजन्मन् m. a Brahman. 2, 236.

अग्रणी adj. best, excellent. 4, 5. See ग्रामणी.

अग्रमांस n. the heart. 3, 14.

अग्रिम adj. prior, foremost. 4, 90.

अग्रेसर adj. best, excellent. 4, 5.

अग्र्य adj. 1) prior, foremost. 4, 90. 2) best, excellent. 4, 5.

अघ n. a sin, a crime. 3, 5.

अघन adj. liquid. 2, 120.

अध्या f. a cow. 2, 113. 5, 48.

अङ्क m. 1) a mark, a sign. 1, 45. 2) the lap. 2, 373.

अङ्कपाली f. embracing. 2, 413.

अङ्कुर m. a sprout, a shoot. 2, 30.

See अङ्कूर.

अंकुश *m.* the hook used to drive an elephant. 2, ■.

अंकुशवाराण *n.* driving the elephant with a hook. 2, 67.

अंकुर *m.* a sprout, a shoot. 2, 30.

See अंकुर.

अंग *n.* 1) a limb, a member. 4, 59.
2) the body. 2, 335.

अंग a vocative particle. 5, 97.

अंगज *m.* Kāma, love. 1, 32.

अंगद *n.* a bracelet worn upon the upper arm. 2, 402.

अंगना *f.* a woman. 2, 326.

अंगनार्जसु *n.* the menstrual flux. 5, 8.

अंगमर्दिन् *m.* a man who makes it his employment to rub or knead the body of bathers. 2, 435. v. r. अंगमर्द.

अंगराम *m.* different unguents used for perfuming the body. 2, 390.

अंगविक्षेप { *m.* gesticulation.
1, 94.

अंगार *mn.* charcoal. 2, 168.

अंगारक *m.* the planet Mars. 1, 46.

अंगारशकटी *f.* a portable fire-stove. 2, 159.

अंगीकृति *f.* assent. 5, 99.

अंगुलि *f.* the tip of an elephant's trunk. 2, 64.

अंगुलिमुद्रा *f.* ■ signet-ring. 2, 404. 5, 37.

अंगुली *f.* a finger. 2, 361. 404.

अंगुलीयक *n.* ■ finger-ring. 2, 404.

अङ्घ्रि *m.* a foot. v. r. 2, 356.

अङ्घ्रिप *m.* a tree. v. r. 2, 22.

अचक्षुस् *n.* the evil eye (asanyam caxus) 4, 87.

अचंडी *f.* a tractable cow. 2, 115.

अचल *m.* 1) a mountain. 2, 10.

2) अचला *f.* the earth. 2, 1.

अधिराशु *f.* lightning. 1, 60.

अक्षभक्ष *m.* a bear. 2, 73.

अक्षोदन *n.* hunting. 2, 280. See अक्षोदन.

अच्युत *m.* Vishnu. 1, 23.

अज *m.* a ram. 2, 122.

अज्ञ m. Vishnu. 1, 25.

अज्ञगर m. a large snake, the
boa constrictor. 3, 20.

अज्ञगव n. Śiva's bow. 1, 14.

अज्ञान्य n. a portent forboding
misfortune. 1, 127.

अज्ञर्य n. friendship. 4, 21.

अज्ञस्त्रं adv. continually, eter-
nally. 4, 13.

अज्ञाजी f. cummin-seed. 2, 461.

अज्ञाजीव m. a goatherd. 2, 226.

अज्ञिन n. the skin. 3, 8.

अज्ञिर् n. a court, a yard. 2, 144.

अज्ञ adj. ignorant, foolish. (2, 222.)

अञ्चल m. the border of a cloth.
2, 395.

अञ्जन m. 1) the elephant of the
west. 1, 104. 2) a kind of tree.
5, 26. 3) n. a collyrium ap-
plied to the eyelashes. 2, 400.

अञ्जनिका f. = kind of lizard.
2, 102.

अञ्जलिकारिका f. a doll made
of clay. 2, 338.

अञ्जसा adv. 1) quickly, speed-
ily. 4, 12. 5, 96. 2) truly. 5, 96.

अरुनि (v. r. अरुनी) f. the
notched end of a bow. 2, 310.

अरुद्रक m. the name of a tree
(Justicia Adhatoda). 2, 43.

अरुवी 1 a wood, a forest. 2, 55.

अरु } m. a room at the top
अरुल्लक } of a house 2, 139.

अरुया f. roaming or wandering
about. 4, 91.

अरुणक adj. vile, inferior. 2, 182.

अरुणि m. f. 1) the pin of an axle.
2, 293. 2) a corner. 4, 42.

अरुण 1) adj. (f. अरुणी), small.
4, 3. 2) m. a kind of grain
(panicum miliaceum). 5, 28.

अरुड 1) m. an egg. 2, 85. 2) n.
a testicle. 2, 368.

अरुडन m. a bird. 2, 83.

अरुल्लस्पर्श adj. deep, fathom-
less. 3, 27.

अरुतस् adv. therefore. 5, 92.

अरुतसी f. flax (linum usitatissi-
mum). 2, 427.

अतिक्रम m. 1) = अत्याधान 4,
69. 2) transgression. 5, 40.

अतिगर्वित adj. conceited, arrogant. (2. 228.)

अतिथि m. a guest. 2, 203.

अतिभी m. the flash accompanying thunder. 1, 57.

अतिमर्याद् adj. excessive. 4, 34.

अतिमात्र adj. excessive. (5, 17.)

अतिमुक्तक m. the name of a plant (*Gaertnera racemosa*). 2, 53.

अतिरक्ता f. one of the seven tongues of Agni. 1, 68.

अतिवाहिक m. a spirit abiding in hell. 3, 3.

अतिवेत्त adj. excessive. 4, 34. 5, 17.

अतिसंधान n. cheating, deceiving. 4, 63.

अतिसार m. diarrhoea. See **सातिसार**.

अतिसारकिन् adj. afflicted with diarrhoea. 2, 451.

अतीत adj. passed. (5, 73.)

अत्यय m. 1) a transgression. 5, 40. 2) distress, danger. 5, 40. 3) death. 3, 6.

अत्यर्थ adj. exceeding, excessive. 4, 34.

अत्याकार m. disrespect, contempt. 4, 19.

अत्याधान n. **अतिक्रम**. 4, 69. (The *Bhûriprayogakosha* explains this word, like *Halâyudha*, merely by **अतिक्रम**.)

अग्निनेत्रप्रसूत m. the moon. 1, 42.

अथ, अथो ind. 1) then (**स्नातो ऽथ भुक्ते**, first he bathed, then he partook of a meal). 2) now (auspicious and inceptive; **अथ परस्मैपदानि**, now let us treat of the middle voice). 3) what, how (interrogatively; **अथ शक्तो ऽसि भोक्तुं**, what you are able to eat? *Kshirasvâmin*). 5, 100.

अद्भ्य adj. much. 4, 16.

अद्विति f. the mother of the gods. †, 119.

अडा ind. certainly, truly, verily.
5, 99.

अहृत n. 1) surprise, wonder.
4, 60. 2) one of the nine sentiments to excite which is the object of a poetical composition. 1, 92.

अभर adj. gluttonous, voracious.
2, 195.

अद्रि m. 1) a tree. 2, 22. 2) a mountain. 2, 10. 3) the sun.
5, 34.

अहपवादिन् m. Buddha. 1, 85.

अद्विज m. a Brahman who has lost his caste by suffering the domestic fire to become extinct. 2, 249.

अधम adj. low, vile, inferior.
2, 182.

अधर 1) adj. low, below. 5, 92. 2) overcome in argument or controversy. 2, 209. 3) m. the underlip, or lip in general. 2, 369.

अधरतस् {
अधरस्तात् { adv. below, beneath. 5, 92.

अधस् adv. down, below, downwards. 1, 102. 2, 27. 63. 4, 83. 5, 92.

अधस्तात् adv. down, below, downwards. 1, 102. 5, 92.

अधिकृत 1) adj. superintending. 2, 274. 2) m. a superintendent. 2, 107. 272.

अधित्यका f. a wood upon the upper part of a mountain. 2, 56.

अधिय {
अधिपति { m. a lord or master.
2, 188.

अधिभू {
अधिरोहिणी f. a ladder. 2, 146.
vr. अधिरोहणी.

अधिस्रयणी f. an oven or stove.
2, 158.

अधिष्ठान n. a town. 2, 130.

अधीर adj. wavering, unsteady.
4, 10.

अधीश m. = lord or master.
2, 188.

अधृष्ट adj. modest, bashful, timid. 2, 220.

अधोक्ष m. Vishnu. 1, 23.

अधोभुवन n. the infernal regions. 3, 1.

अधोमुख adj. (f. ई) looking downward, turned downward. 2, 230. 303.

अध्यक्ष m. a superintendent. 2, 272.

अध्यात्म n. the supreme spirit. 5, 82.

अध्यापक m. a teacher. 2, 245.

अध्वेषणा f. begging, solicitation. 2, 205.

अध्वग m. a traveller. 2, 202.

अध्वन् m. a way, a road. 2, 105.

अध्वनीन m. a traveller. 2, 202.

अध्वन्य 1) adj. fit for travelling. 2, 290. 2) m. a traveller. 2, 202.

अध्व m. a sacrifice. 2, 259.

अर्नग m. Kāma. 1, 33.

अनडुक् 1) m. (nom. अनडान्) = bull or ox. 2, 108. 2) f. अनडुकी or अनडाकी. = cow 2, 113.

अर्नत 1) m. Baladeva. 1, 28. 2) अर्नता f. the earth. 2, 1.

अर्नतर adj. following immediately, near. 5, 100.

अनपक्ष adj. not contrary, coincident. 4, 71.

अनय m. ill-luck, misfortune. See अयानय.

अनर्गल adj. unrestrained, unhindered. 4, 66.

अनर्थक adj. useless, worthless, void of sense. 1, 150.

अनल m. fire. 1, 62. 100.

अनवधान n. inadvertence, carelessness. 4, 69.

अनवरत adj. unceasing, continual. 4, 13.

अनवस्कर् adj. unsoiled, clean. 4, 85.

अनशन n. abstaining from food, fasting. 4, 75.

अनघर् adj. imperishable, eternal. 1, 125.

अनस् n. a cart. 2, 289.

अनादर m. disregard; disrespect. 4, 19.

अनादिवास्ता f. a tradition. 1, 147.

अनादृत adj. unrespected, despised. 4, 29.

अनामा f. the ringfinger. 2, 383.

अनायासार्थक adj. prepared without exertion or difficulty. 4, 89.

अनास्त adj. unceasing, continual. 4, 13.

अनार्त adj. unscathed, healthy. 2, 225. v. r.

अनाविल adj. unsoiled, clean, pure. 1, 132.

अनिबद्ध adj. disconnected. 1, 139.

अनिमिष m. 1) a god. 1, 4. 2) a fish. 3, 35.

अनिरुद्ध m. the son of Kāma. 1, 34.

अनिल m. wind. 1, 75.

अनिश adv. continually. 4, 13.

अनीक m. n. 1) a host, an army. 2, 302. 2) war, combat. 2, 298.

अनीकस्य m. a guard, a sentinel. 2, 278.

अनीकिनी f. a host, an army. 2, 302.

अनुकूल adj. agreeing or in accordance with. 4, 71.

अनुक्रम m. succession, order. 4, 54.

अनुक्रोश m. compassion. 4, 39.

अनुग m. 1) an attendant, a servant. 2, 273. 2) a lover a husband. 2, 342.

अनुचर m. an attendant, a servant. 2, 273.

अनुच्छिष्ट adj. moral, righteous. 2, 247.

अनुज m. a younger brother. 2, 351.

अनुजीविन् m. a companion, a follower. 2, 273.

अनुतर्ष m. a goblet, a vessel used for drinking spirits with. 2, 172.

अनुताप m. repentance. 4, 31.

अनुत्तम adj. unequalled, best, excellent. 4, 4.

अनुत्तर adj. deserving no reply, talking nonsense. 2, 222.

अनुनय m. salutation, obeisance. 4, 64.

अनुपदे adv. following. 4, 46.

अनुपदिन् adj. searching, inquiring. 2, 225.

अनुपदीना f. a boot. 2, 156.

अनुप्रात्यय m. absence of neglect, following the appointed order. 4, 54.

अनुमति f. the fifteenth day of the moon's age, on which she rises one digit less than full. 1, 112.

अनुमानोक्ति f. the art of reasoning, logic. 1, 10.

अनुयोग m. a question. 1, 154.

अनुत्ताप m. a repetition of what had been said before, tautology. 1, 150.

अनुलेपन n. ointment, anguish. 2, 387.

अनुवृत्ति f. = घात्रा. 5, 33.

अनुशय m. 1) repentance. 4, 31.
2) ancient enmity. 5, 29.

अनुषंग m. compassion. 5, 37.

अनूक n. 1) race, family. 5, 43.
2) temperament, disposition. 5, 43.

अनूचान m. a Brahman versed in the Vedas and Vedāṅgas. 2, 240.

अनृत n. untruth, falsehood. 1, 144.

अनेकधा adv. variously, numerously. 2, 282. 3, 25.

अनेकप m. an elephant. 2, 59.
See द्विप.

अनेडमूक adj. blind. 2, 454.

अनेकस् m. time. 1, 105.

अनोक्क m. a tree. 2, 22.

अंतःपुर n. a seraglio, a harem. 2, 274. 325. 336.

अंतक m. Yama. 1, 72.

अंतर 1) adj. external (अंतरे
चंडालगृहा वाक्छा इत्यर्थः
Kshirasvamin). 5, 85. 2) n.
the middle, the midst. 5, 85.
3) intervening space. 2, 106.
2, 6f. 5, 85. 4) the soul. 5,
85. 5) a hole, a rent. 3, 2.
6) a foible, a weak side (अंतरं
लब्धारेः प्रकुरेत् Ksh.). 5, 85.
7) room, opportunity (अंतरं
देहि Ksh.). 5, 85. 8) differ-
ence. 5, 85. 9) clothing. 5, 85.

अंतरात्मन् m. the soul. 5, 85.

अंतराय m. obstacle, impedi-
ment. 2, 246.

अंतरात्स adj. intermediate. 1, 102.

अंतरिक्ष n. the sky, the atmo-
sphere. 1, 137.

अंतरीप n. an island. 3, 48.

अंतरीथ n. a lower garment. 2,
39f.

अंतरेण prep. except, without.
5, 90.

अंतर्गु adj. useless, worthless.
4, 89.

अंतर्देह (?) m. n. entrails. 5, 31.

अंतर्धि m. concealment. 4, 34.

अंतर्वेशिक m. the superinten-
dent of a harem. 2, 274.

अंतर्वन्नी f. a pregnant woman.
2, 343.

अंतर्वाणि adj. skilled in sci-
ence. 2, 244.

अंतावसायिन् m. a man of a
low tribe. 2, 443.

अंतिक n. vicinity, neighbour-
hood. 4, 7. 5, 99.

अंतिम adj. final, last. 4, 90.

अंतेवासिन् m. a pupil. 2, 245.

अंत्य adj. final, last. 4, 90.

अंत्यज m. a man belonging to
the Qūdra caste. 2, 237.

अंत्यजाति m. a man of a low
tribe. 2, 444.

अंत्यवर्ण m. a Qūdra. 2, 431.

अंत्र n. an entrail. 3, 13.

अंडुक m. the chain with which
the feet of elephants are se-
cured. 2, 68.

- अंध adj. blind. 2, 454.
 अंधकरिषु m. Civa. 1, 11.
 अंधकार m. n. darkness. 1, 110.
 अंधतमस n. great darkness. 1, 110.
 अंधस् n. boiled rice. 2, 164.
 अंधु m. a well. 3, 62.
 अन्न n. boiled rice. 2, 164.
 अन्यभृत m. the Indian cuckoo. 2, 88. See परपुष्ट.
 अन्योन्य pron. mutual, reciprocal. 4, 35.
 अन्वत्त {
 अन्वच् { adj. following. 4, 46.
 अन्वय m. race, lineage. 2, 241. 5, 43.
 अन्ववाय m. race, lineage. 2, 241.
 अन्वासन n. a workshop, a manufactory. 2, 142.
 अन्वेषण n. search, inquiry. 5, 21.
 अन्वेष्ट adj. searching, inquiring. 2, 225.
 अप् f. pl. water. 3, 26.
 अपकार m. injury, offence. 4, 86.
 अपकृष्ट adj. low, inferior. 2, 182.
 अपघन m. a limb, a member. 4, 59.
 अपचित adj. honoured, respected. 2, 229.
 अपज्ञान n. concealment of knowledge. 4, 45.
 अपटी f. = screen surrounding a tent. 2, 154.
 अपत्य n. offspring, a child, male or female. 2, 342.
 अपत्रपा f. bashfulness. 2, 412.
 अपदांतर adj. adjoining, contiguous. 4, 8.
 अपभित्तक n. debt. 2, 417.
 अपर adj. unsurpassed, superior. 4, 4.
 अपराजिता f. a plant (clitoria ternatea). 2, 47.
 अपराद्धेभु m. an archer who always misses the butt. 2, 316.

अपराध m. a fault, a transgression. 4, 64.

अपराह्ण m. the afternoon. 5, 36.

अपर्णा f. Durgā. 1, 16.

अपलाप m. concealment of knowledge. 4, 45.

अपवर्क n. a lying-in chamber. 2, 137.

अपवर्ग m. exemption from further transmigration, eternal beatitude. 1, 124.

अपवर्जन n. gift, donation. 2, 264.

अपवाद m. censure, blame. 1, 148.

अपवर्ण n. concealment. 4, 34.

अपवारित adj. covered, concealed. 4, 58.

अपविड adj. rejected. 4, 18.

अपह adj. contrary, opposite. 4, 71. See **अनपह**.

अपसद m. an outcaste. 2, 182.

अपसर्य m. a spy. 2, 270.

अपसज्य adj. not left, right. 4, 74.

अपस्कर् m. any part of a carriage. 2, 293.

अपस्नान n. bathing after the performance of a funeral ceremony. 3, 17.

अपहस्तित rejected, despised. 4, 29. This word occurs in the notes to *Urva* 1, ed. Bollenstein, p. 253.

अपङ्गव m. 1) concealment of knowledge. 4, 45. 2) affection. 5, 29.

अपांग m. the outer corner of the eye. 2, 365. 62.

अपात्रीन adj. 1) turned away. 4, 72. 2) southern. 1, 103.

अपांच (अपाङ् अपात्री अपाक्) southern. 1, 103.

अपाठव n. sickness, disease. 2, 445.

अपात्यय m. concealment of knowledge. 4, 45.

अपान n. the anus. 2, 358.

अपां पित्त n. fire. 1, 63.

अपार n. the near bank of a river. 3, 45.

अपाश्रय m. ■ fence or hedge in front of a building. 2, 152.

अपिनद्ध adj. dressed, accoutred. 4, 62. See **पिनद्ध**.

अपुनर्भव m. exemption from further transmigration, eternal beatitude. 1, 124.

अपूप m. a cake. 2, 164. See **पूप**.

अप्रधान n. subordination, inferiority. 5, 79.

अप्रलंब adj. quick, expeditious. 4, 98.

अप्रवृत्त adj. untilled, fallow. 2, 3.

अप्सरस् f. a nymph of Indra's heaven. 1, 87, 88.

अफल adj. barren, unprofitable, useless. 4, 75.

अबद्ध adj. unconnected, senseless. 1, 141.

अबला f. a woman. 2, 327.

अरुण 1) m. the moon. 1; 42. 2) n. a lotus. 3, 57.

अरु m. 1) a cloud. 1, 58. 2) a year. 1, 115, 116.

अरुक्मय n. used as an exclamation: sacred, not to be hurt. 2, 251.

अभया f. yellow myrobalan (*terminalia citrina*). 2, 463.

अभिक m. a lover, a husband. 2, 342. See **अभीक**.

अभिरुचा f. 1) beauty. 2, 410. 2) fame, glory. 1, 153.

अभिजन m. family, race. 2, 241.

अभिजात adj. well-born, of noble descent. 2, 234.

अभिज्ञ adj. skilful, clever. 2, 180.

अभिज्ञान n. a sign, a token. 1, 45.

अभिधा f. a name. 1, 152.

अभिधान n. speaking, speech. 1, 138.

अभिधेय n. meaning, signification. 5, 81.

अभिनय m. dramatic action expressive of sentiment. 1, 94.

अभिनव adj. new. 4, 26.

अभिनिर्वाण n. march. 2, 306.

अभिनिवेश m. perseverance, determination to accomplish an object. 4, 99. 5, 55.

अभिन्न adj. not different, identical. 2, 16. 280. 4, 9.

अभिप्राय m. 1) intention, purpose. 4, 77. 5, 81. 2) meaning. 5, 64.

अभिमव m. 1) disregard, disrespect. 4, 19. 2) defeat. 5, 59.

अभिमंत्रण n. calling, inviting. 1, 154.

अभिमान m. pride, haughtiness. 5, 35.

अभियाति m. an enemy. 2, 300.

अभियोग m. an attack. 5, 57.

अभिरूप adj. learned. 2, 177.

अभिलाष m. greedy desire after, covetousness. 2, 209.

अभिलाषुक adj. craving, desiring, covetous. 2, 208.

अभिवादन n. salutation, obeisance. 2, 243.

अभिवाद्य adj. to be saluted. 2, 243.

अभिषंग m. 1) connexion. 2) defeat. 3) imprecation. 5, 59.

अभिषव m. sour gruel. 2, 163.

अभिषेयन n. march to attack an enemy. 2, 306.

अभिसंघात m. war, battle. 2, 299.

अभिसार s. सर्वाभिसार.

अभिसारिका f. a woman who makes an assignation. 2, 341.

अभिहार m. 1) robbing. 2) attack. 3) arming, taking up arms. 5, 57.

अभीक m. a lover, a husband. 2, 342. See अभिक.

अभीक्षा adv. repeatedly. 4, 39.

अभीरु f. asparagus racemosus. 2, 434.

अभीशु m. a ray of light. 1, 38.

अभ्यय adj. near. 4, 7.

- अभ्यर्ण** adj. near. 4, 7.
अभ्यवहार m. eating. 2, 170.
अभ्यागम m. war, battle. 2, 298.
अभ्यागारिक, adj. diligent in supporting one's family. 2, 202.
अभ्याश m. vicinity, neighbourhood. 4, 7. v. r. **अभ्यास**.
अभ्यास m. military practice. 2, 315.
अभ्युत्थान n. dignity, respectability. 4, 93.
अभ्युपगम m. granting, allowing. 5, 100.
अभ्यूष m. slightly parched grain. 2, 430.
अभ्र n. a cloud. 1, 58.
अश्रमातीग m. Airāvata, Indra's elephant. 1, 61.
अमत्र n. a vessel. 2, 172.
अमर m. an immortal, a god. 1, 4.
अमरावती f. the city of Indra. 1, 35.
अमर्त्यभुवन n. heaven. 1, 3.
अमर्ष m. anger, passion. 2, 207.
अमर्षण adj. angry, passionate. 2, 206.
अमलानक n. the blossom of globe amaranth (*gomphraena globosa*). 2, 52. vr. **अमलातक**.
अमा adv. 1) together. 2) near. 5, 99.
अमात्य m. a minister, a senator. 2, 271.
अमावास्या f. the first day of the first quarter, on which the moon is invisible. 1, 112.
अमित्र m. an enemy. 2, 300.
अमुक्त n. a weapon which is always held in the hand, and not thrown, e. g. a knife. 2, 307, 308. See **मुक्तामुक्त**, **यंत्रमुक्त**.
अमुत्र adv. in a future world. 5, 91.
अमृत n. 1) the food of the gods. 1, 133. 2) water. 3, 26. 3) final beatitude. 1, 124. 4) f. **अमृता** a plant (*menispermum cordifolium*). 2, 460.
अमृताशन m. a god. 1, 4.
अंजक n. the eye. 2, 364.

अंबर n. 1) cloth, dress. 2, 383.

2) the sky or heaven. 1, 137. 5, 15.

अंबरीष m. a frying pan. 2, 158.

अम्बा f. a mother. 2, 349.

अम्बिका f. Pārvati. 1, 15.

अंबु n. water. 3, 26. 5, 61.

अंबुज n. a lotus (nymphaea nelumbo) 3, 57.

अंबुद m. a cloud. 5, 40.

अंबूक्त adj. sputtered (of speech). 1, 142.

अम्बस् n. water. 3, 26. 46. 5, 83.

अय m. good luck. 1, 126. (अयानय 'whether producing good or ill luck').

अयन n. 1) a road, a path. 2, 105. 2) a place, a site (?). 4, 77.

अयंत्रित adj. unrestrained, unhindered. 4, 66.

अयस् n. iron. 2, 16.

अयस्कांत m. the loadstone. 2, 14.

अयि a particle introducing a kind enquiry 5 96.

अरं adv. quickly. 4, 12.

अरघक m. a wheel for drawing water with. 3, 63. Hind. ارغاک.

अरणि m. f. wood used for kindling by attrition the sacrificial fire. 2, 260.

अरण्य n. a wood, a forest. 2, 55.

अरण्यघ्न m. a wolf. 2, 73.

अरति f. longing, regretting. 4, 57.

अरलि m. a cubit, or measure from the elbow to the tip of the little finger. 2, 381.

अरर m. n. the leaf of a door. 2, 133. v. r. अररि.

अरविंद n. a lotus (nymphaea nelumbo). 3, 58.

अराति m. an enemy. 2, 300.

अराल adj. bent, crooked. 4, 11.

अरि m. an enemy. 2, 300.

अरित्र n. = rudder. 3, 50.

अरिष्ट m. 1) a tree (nimba azadaracta). 2, 41. 2) a crow. 2, 90. — n. 3) a natural phenomenon boding misfortune.

- 1, 127. 4) misfortune. 5, 18.
5) buttermilk. 2, 120.
- अरिष्टगृह्** n. a lying-in chamber.
2, 344.
- अरुण** adj. red. 4, 48.
- अरुतुद्** adj. inflicting pain, painful. 2, 218.
- अरुस्** n. a wound. 3, 8.
- अर्क** m. the sun. 1, 36. 120. 5, 70.
- अर्काश्मन्** m. crystal. 2, 21.
See **सूर्यकांत**.
- अर्गला** f. a bolt to fasten a door.
2, 145.
- अर्घ** m. 1) price. 2) an oblation given to a venerable person.
5, 49.
- अर्चना** f. worship, homage. 5, 49.
- अर्वा** f. 1) worship, homage. 1, 128. 2) an image. 1, 131.
- अर्चिष्मत्** m. fire. 1, 62.
- अर्चिस्** n. flame. 1, 65. 67.
- अर्जुन** 1) adj. (f. ई.) white. 4, 47.
2) m. a tree (pentaptera ar-
juna). 2, 40. 3) v. r. instead of
अंजन. 5, 26. 4) n. grass. 2,
35. 5) f. a cow. 2, 113.
- अर्णव** m. the ocean. 3, 30.
- अर्णस्** n. water. 3, 26.
- अर्ति** f. pain. 3, 4.
- अर्थ** 1) cause, motive. 5, 81. 2)
intention, purpose. 3) mean-
ing, signification. 4) wealth.
1, 80. 5, 81. Comp. **देवतार्थ**,
युद्धार्थ 2, 291.
- अर्थवाद** m. praise. 1, 145.
- अर्थव्ययसह** adj. prodigal. 5,
46.
- अर्थगम** m. income. 2, 278.
- अर्थिन्** m. a beggar. 2, 204.
- अर्ध** 1) adj. half. 2, 407. 2) m.
a part. 4, 28.
- अर्धगुच्छ** m. a necklace consist-
ing according to HC. and Rā-
yam. (**मुत्सार्ध**) of 24 strings.
2, 407.
- अर्धबद्ध** m. an arrow with a head
like a crescent. 2, 314.

अर्धोरुक adj. reaching to the middle of the thigh, e. g. a petticoat. 2, 392.

अर्भक m. a child, the young of any animal. 2, 347.

अर्यमन् m. the sun. 1, 35.

अर्य m. a master. 2, 188.

अर्वत् 1) m. a horse. 2, 281. 2)

f. **अर्वती** a mare. 2, 285.

अर्वन् adj. bad, inferior. 2, 182.

अर्वाक्कूल n. the near bank of a river. 3, 45.

अर्श n. piles. 2, 451.

अर्शस् n. piles. 2, 450.

अर्शस adj. afflicted with piles or haemorrhoids. 2, 451.

अर्हत् m. = Jaina saint. 1, 86.

अल n. the tail (or rather the sting) of a scorpion. 3, 23.

अलक n. curled hair, a lock. 2, 376.

अलका f. the residence of Kuvera. 1, 83.

अलक्तक m. lac. 2, 400.

अलक्ष्मी f. (nom. **अलक्ष्मीः**), misfortune, calamity, personified as a goddess. 1, 86.

अलमई m. a water snake. 3, 21.

अलङ्करण n. an ornament. 2, 403.

अलङ्कर्णीण adj. skilful, clever. 2, 215.

अलङ्कार m. an ornament. 2, 384.

अलर्क m. = mad dog. 2, 127.

अलस adj. indolent, lazy. 2, 232.

अलात n. a fire brand. 1, 67.

अलाबू f. a long white gourd (*cucurbita lagenaris*). 2, 64.

अलि m. a bee. 2, 100.

अलिक n. the forehead. 2, 370.

अलिङ्ग m. an earthen water jar. 2, 162.

अलिन् m. a bee. 2, 100.

अलिङ्क m. a terrace before a house. 2, 144.

अलीक n. untruth, falsehood.
1, 144.

अल्प adj. small. 4, 3.

अवक् m. dust, sweepings. 2,
147.

अवकाश m. opportunity. 5, 85.

अवकीर्ण adj. scattered. 4, 29.

अवकीर्णिन् m. a religious stu-
dent who has broken his
vows by incontinency. 2, 249.

अवकृष्ट adj. vile, inferior. 2,
182. v. r. for अवकृष्ट.

अवकेशिन् m. = tree without
fruit. 2, 23.

अवक्रय m. price. 2, 418.

अवगाह m. a bucket (? -
जलद्रोणी). 4, 69. The Çkd. of
Rādhākānta reads अवगाह,
but the meaning नौकाजल-
सेवनपात्र has no authority.
The Oxford Ms. of the Çab-
damālā reads अवगाहो
जलद्रोणी.

अवगीत adj. 1) seen frequent-
ly, well known, decanta-

ted. 2) censured, blamed.
4, 70.*

अवयह m. the forehead of an
elephant. 2, 63.

अवयहिणी f. See गृह.

अवचूल m. an ornament hang-
ing downwards from the top
of a banner. 2, 303. See
उचूल.

अवज्ञा f. disregard, contempt.
4, 30.

अवज्ञात adj. despised. 4, 29.

अवह m. a hole or pit. 4, 97.
5, 16.

अवह 1) f. the nape of the neck.
2, 370. 2) n. (?). a hole, a
rent. 3, 2.

अवतंस } m. 1) a garland of
अवतंसक } flowers worn on the
crown of the head. 2) an ear-
ring. 2, 399.

* अवगीत तु निर्वेदे ज्ञात-
दृष्टे विगर्हिते. Ajaya.

अवतमस n. slight darkness.
1, 110.

अवतोका f. a cow which has
miscarried. 2, 115.

अवदृश m. a stimulant to drink.
2, 173.

अवदात adj. white. 4, 47.

अवद्व adj. low, inferior. 2, 182.

अवधारण n. determining, stat-
ing or holding with posi-
tiveness and assurance. 5,
95, 98.

अवधि m. 1) a boundary, a li-
mit. 2, 104. 2) a hole, = pit.
5, 16. 3) an agreement 5, 32.

अवध्य adj. not to be killed,
sacred. 2, 251.

अवधस्त adj. scattered. 4, 29.

अवनि f. the earth. 2, 1.

अवतिसोम m. sour gruel. 2,
163.

अवती f. Ujjayini, the modern
Onjein. 2, 132.

अवपात m. a hole or pit. 4, 97.

अवभृथ m. a supplementary
sacrifice made to atone for
any defects in a principal
and preceding one. 2, 262.*

अवम adj. low, inferior. 2, 182.

अवयव m. a member, a part.
4, 59.

अवरज m. a younger brother.
2, 351.

अवरोध m. a seraglio, a haram.
2, 325.

अवरोह m. a creeping plant
climbing up to the top of a
tree. 2, 29.**

* प्रधानभागो दीक्षा, त-
स्यातः समापको यो उपरो
धस्तो न्यूनत्वाद्विरोधनिरा-
साय प्रधानभागस्य पूरणाय
प्रतिष्ठार्थं क्रियते सो अवभृथः।
Rāyam.

** वृक्षमूलात्प्रभृति वृक्षा-
वपर्यन्तं गता गुडूच्याद्विलता-
व्यवरोहः। Rāyam.

अवर्णवाद m. censure, blame, reproach. 1, 148.

अवलम्ब n. the waist. 2, 362.

अवलीला f. disregard, contempt. 4, 30.

अवत्तेप m. pride, haughtiness. 4, 37.

अवलोकन n. looking, seeing. 2, 411.

अवम्यं adv. certainly, positively. 5, 50.

अवम्षाय m. frost, hoar frost. 3, 28.

अवष्टम्भ m. —सौष्ठव. 4, 74.

अवसर m. occasion, opportunity. 4, 65. 5, 65. 85.

अवसान n. end, termination. 5, 39. 67. 2, 25.

अवस्कन्द m. assault, attack. 2, 297.

अवस्कर m. 1) faeces, excrement. 3, 15. 2) a privy, an organ of generation. 5, 37.

अवहार m. a shark. 3, 34.

अवहित्य n. dissimulation. 4,

87. अंगविकृतस्य रोमांचा-

देराच्छादनादवहितःस्थित-

त्वमवहित्या। अवहित्वम-

थोयतेति भारतात् क्लीव-

मपि । Rāyam.

अवहेल n. disregard, contempt. 4, 30.

अवाक्यमृति adj. deaf and dumb. 2, 454.

अवाग्भाग m. the part below. 2, 26.

अवाक् 1) n. of अवाच, down, below, downwards. 1, 102. 2) f. अवाची the south. 1, 101.

अवि m. a sheep. 2, 124.

अविहस n. ewe's milk. 2, 124.

अविनीता f. an immodest woman. 2, 341.

अविमरीस n. ewe's milk. 2, 124.

अविरत adj. unceasing, continual. 4, 13.

अविस्रोह n. ewe's milk. 2, 124.

अविस्पष्ट adj. unclear, indistinct. 1, 141.

अवी f. (nom. ई), a woman in her courses. 2, 333.

अवेत्ता f. attention, watchfulness. 4, 97.

अव्यक्त 1) adj. indistinct, unclear. 5, 56. 2) inarticulate. f, 140. 3) m. the supreme spirit. 5, 56.* 4) a fool. 5, 56.

अव्यक्तवाच् adj. speaking indistinctly. 2, 232.

अव्यंजन adj. beardless. 2, 123.

अव्यापार m. vacation from work, state of being unemployed. 5, 65.

अशन m. 1) eating. 2, 170. 2) food. 2, 164. 5, 83.

अशनाया f. hunger. 2, 206.

अशनि m. f. Indra's thunderbolt. 1, 56.

अशुभ n. 1) sin. 3, 5. 2) misfortune. 5, 18.

अशोक m. a tree (jonesia asoka). 2, 37.

अश्मगर्भ n. an emerald. 2, 20.

अश्मन् m. a stone. 2, 13.

अश्मंतक n. an oven or stove. 2, 138.

अश्मसार n. iron. 2, 16. **अश्मसारं च शस्त्रकमित्यमरं मालायां लीवमपि**. Rāyam.

अश्र 1) m. a corner. 4, 42. See **अश्रि**. 2) a tear. 2, 364. See **अश्रु**.

अश्रति adj. continual. 4, 13.

अश्रि f. a corner. 4, 42.

अश्रु n. a tear. 2, 364.

अश्रुति adj. coarse, vulgar. 1, 142.

अश्व m. a horse. 2, 281.

अश्वतर m. a mule. 2, 293.*

अश्वत्थ m. the holy fig tree. (ficus religiosa) 2, 41.

अश्वमुख m. a Kinnara, an attendant on Kuvera. f, 82.

* In this sense it appears generally as a member.

अशारोह m. a horseman. 2, 235.

अश्विन् m. du. the twin sons of
Açvinî, and physicians of the
gods. 1, 84.

अष्टापद n. gold. 2, 18.

अष्टीचत् m. the knee. 2, 360.

असंशय m. absence of doubt,
certainty. 5, 99.

असकृत् adv. repeatedly, again.
4, 39.

असक्त adj. continual. 4, 13.

असती f. an unchaste woman.
2, 341.

असन n. a tree (pentaptera
tomentosa). 2, 44.

असंपूर्ण adj. incomplete. 4, 28.

असंमत adj. disapproved, des-
pised. 2, 211.

असहन m. an enemy. 2, 300.

असार adj. pithless, empty, vain.
4, 92.

असि m. a sword. 2, 317.

असिकी f. a woman in attend-
ance in a haram. 2, 336.

असित 1) adj. black. 1, 50. 4,
49. 2) m. the planet Saturn.
1, 48.

असिधेनु
असिपुत्रिका } f. a knife. 2, 318.

असु m. pl. life. 1, 134.

असुर m. a demon. 1, 5.

असुहृद् m. an enemy. 2, 300.

असृग्धरा f. the skin. 3, 11.

असृज् n. blood. 3, 10.

असेचनक adj. insatiable. 2, 195.
According to Amara 'charming
to such extent that the eye
does not get tired of look-
ing at it.'

असौम्य adj. not pleasing, un-
friendly. 4, 87.

अस्तिमत् adj. wealthy. 2, 214.

अस्त्र n. 1) a weapon in general.
2, 307. 2) a bow. 2, 309.

अस्थाय adj. deep. 3, 27.

अस्थि n. a bone. 3, 10, 11.

अस्थिपंजर n. a skeleton. 3, 11.

अस्निग्ध adj. unkind, harsh. 4, 98.

अस्र n. blood. 3, 10.

असु n. a tear. 2, 364.

अस्वप्न m. a god. 1, 4.

अस्वाध्याय m. a brahman who has not read the Vedas previous to his investiture. 2, 250.

अहंयु adj. proud, conceited. 2, 224.

अहंकार m. pride, haughtiness. 4, 37.

अहंकारिन् adj. proud, conceited. 2, 224.

अहृत n. new clothes. 2, 395.

अहमहमिका f. outdoing a rival. 4, 99.

अहर्षति m. the sun. 1, 37.

अहस् n. a day. 1, 106.

अहार्य m. = mountain. 2, 10.

अहि m. a snake. 3, 18, 20.

अहित m. an enemy. 2, 300.

अहिर्बुध्न m. Īiva. 1, 13.

अहीरणिन् m. a kind of snake. 3, 21. Purushottama writes अहीरणि.

अहोरात्र n. day and night. 1, 105. A day and night of the Pitris last a month, of the gods a year, of Brahman 2000 yugas of the gods. 1, 115.

अक्राय . adv. soon, quickly, speedily. 4, 12.

आ.

आकर m. a mine. 2, 14.

आकर्ष m. 1) a die, dice. 2) playing with dice. 3) a draught-board. 5, 59.

आकल्प m. ornament, decoration. 2, 384.

आकल्य n. sickness, disease. 2, 445.

आकस्मिक adj. (f. l), sudden.
5, 98.

आकार m. an affection of the
body, considered as indicative
of mental sentiment or emo-
tion. 4, 87.

आकारण n. calling, inviting.
1, 154.

आकुल adj. filled with. 4, 17.

आकुलक = आकुल adj. con-
fused, disordered. 4, 46.

आकूल n. intention, purpose.
4, 77.

आक्रंद m. war, battle. 2, 298.

आक्रांत adj. = आस्थित. 4,
96.

आक्रोश m. reviling, impre-
cation. 1, 149. 5, 59.

आक्षेप m. abuse, 'taunt. 1, 149.
2, 223.

आखंडल m. Indra. 1, 53.

आखात m. a natural pond.
3, 53.

आखु m. a rat, n mouse. 2, 80.

आखुरथ m. Ganeṣa. 1, 18.

आखेटक m. chase, hunting. 2,
280.

आख्या f. a name. 1, 152.

आख्यान n. } a tale, a le-
आख्यायिका f. } gend. 1, 152.

आगंतु m. a guest. 2, 203.

आगम m. sacred science. 1, 9.

आगस् n. offence, transgres-
sion. 4, 64.

आगुर f. assent. 4, 30.

आग्नेयी f. the wife of Agni. v. r.
1, 66.

आघाट m. a boundary, a limit.
2, 104.

आघार m. clarified butter. 2,
120.

आगिरस m. Brihaspati. 1, 47.

आचमन n. sipping water be-
fore or after religious cere-
monies. 2, 253.

आचार m. custom, usage, prac-
tice. 5, 66. 83.

आचारातिक्रम (?) 4, 98.

आचित adj. gathered, accumulated. 4, 17.

आच्छाद् m. clothes. 1, 121.

आच्छादन n. 1) clothes. 2, 393.
2) the wooden frame of a roof. 2, 148.

आच्छोदन n. hunting, chase. v. r. 2, 280.

आजानेय m. a horse of a good breed. 2, 284.

आजि f. war, battle. 2, 298.

आजीवि m. 1) livelihood, subsistence. 2, 415. See पाश्चा-
जीवि. 2) a Jain beggar. 2, 190.

आज्य n. clarified butter. 2, 120.

आटि f. a bird (turdus ging-
inianus). 2, 94. See आति.

आटोप m. pride. 4, 37.

आडंबर m. 1) the sound of a drum (?). 2) the roaring of elephants (?). 3) — प्रपंच. 5, 55.

आढकी f. a kind of pulse (cytissus cajan). 2, 429.

आध adj. rich, wealthy. 2, 201.

आतंक m. 1) sickness, disease. 2, 445. 2) fear. 4, 40.

आतप m. the heat produced by sunshine. 1, 40.

आतपत्र n. a parasol. 2, 268.

आतर् m. money paid for being ferried over a river, fare, freight. 3, 49. The same is expressed, according to Rāyam. by आतार and अनुतर.

आतापिन् m. a kite. v. r. 2, 95.

आतोयिन् m. a kite. 2, 95.

आति f. a bird (turdus ging-
inianus). 2, 94.

आतिथेय n. }
आतिथेयी f. } hospitality. 2,
204.
आतिथ्य n. }

ओत्तोम n. a musical instru-
ment. 1, 93.

आत्मज m. a son. 2, 342.

आत्मन् m. 1) the soul. 1, 134.
2) nature, disposition, cha-
racter. 4, 97. 5, 64.

आत्मभू m. 1) Vishnu. 1, 24.
2) Kāma. 1, 33.

- आत्मीय** adj. related, cognate. 2, 354.
आत्रेयिका f. a woman in her courses. 2, 333. .
आदर्श m. a mirror. 2, 400.
आदि adj. 1) first. 4, 22. 2) at the end of a compound: et cetera, and so on. 5, 101.
आदित्य m. 1) the sun. 1, 35. 2) a deity in general. 1, 4.
आदिम adj. first. 4, 90.
आहीनव m. a fault. 4, 86.
आदेशिन् m. an astrologer. 2, 248.
आदेश m. a person instituting the performance of a sacrifice. 2, 265.
आम adj. first. 4, 90.
आयून adj. voracious. 2, 195.
आधार m. 1) a receptacle. 5, 12. 2) a pond. 3, 54.
आधि m. mental pain, anxiety. 2, 380.
आधोरपा m. an elephant-driver. 2, 70.
आनक m. a sort of drum. 1, 97.
आनकडुंभि m. Vasudeva, the father of Krishna. 1, 27.
आनन n. the face. 2, 363. 97.
आनन्द m. joy, delight. 1, 123.
आनाय m. a net. 2, 439.
आनाह m. length. 4, 101.
आनुपूर्वी f. order, method, succession. 4, 54.
आपगा f. a river. 3, 43.
आपण m. a shop. 2, 141.
आपन्नसत्त्वा f. a pregnant woman. 2, 343.
आपान n. a liquor shop. 2, 173.
आपीड m. a chaplet worn on the crown of the head. 2, 399.
आपीन n. an udder. 2, 116.
आप्त m. a relation. 2, 354.
आप्लवन n. bathing, ablution. 2, 253.
आबन्ध m. a thong of leather

- which fastens the oxen to the yoke of a plough. 2, 420.
- आबन्धन** *n.* a tie. 5, 19.
- आबाधा** *f.* pain. 3, 4.
- आभरण** *n.* an ornament. 2, 384, 404.
- आभीर** *m.* a cow-herd. 2, 432.
- आभीरपल्ली** *f.* a station of herdsmen. 2, 106.
- आभील** *adj.* formidable, fearful. 4, 20.
- आभोग** *m.* fulness, completeness. 4, 70.
- आम** *m.* sickness, disease. 2, 445.
- आमर्गधिक** *n.* the smell of raw meat. 3, 9.
- आमंत्रण** *n.* calling to, addressing a person. 5, 97.
- आमघ** *m.* sickness, disease. 2, 445.
- आमलकी** *f.* emblic myrobalan (*phyllanthus emblica*). 2, 463.
- आमिक्षा** *f.* a mixture of boiled and coagulated milk. 2, 261.
- आभिष** *n.* 1) meat. 3, 9. 2) a present, a bribe. 2, 279.
- आमुक्त** *adj.* dressed, accoutred. 4, 62.
- आमुष्यायण** *m.* the son of a celebrated father. 2, 240.
- आमोद्** *m.* fragrance. 1, 77.
- आम्नाय** *m.* sacred doctrine, handed down by oral tradition. 2, 247. 2) the Veda. 1, 9.
- आम्र** *m.* the mango tree (*mangifera indica*). 2, 37.
- आम्नेडित** *n.* repetition of a sound or word. 1, 153. *
- आय** *m.* income, revenue. 2, 278.
- आयःशूलिक** *m.* a man who, in order to attain an object, uses forcible, instead of gentle means, as for instance a beggar, who holds a lance to your breast, in begging for alms. 2, 216.

आयत adj. long. 4, 66.

आयतन n. a shed for sacrifices.
2, 138.

आयति f. future time. 4, 118.

आयल्लक n. regretting, long-
ing. 4, 57.

आयाम m. length. 4, 101.

आयुध n. a weapon. 2, 307. 5,
48. 81.

आयुर्वेदिन् m. a physician. 2,
457.

आयुष्मत् adj. long-lived. 2, 226.

आयोधन n. war, battle. 2, 298.

आरकूट m. brass. 2, 15.

आरत्त m. the part beneath the
frontal projections on the
forehead of an elephant. 2, 63.

आरग्वध m. a tree (cassia fis-
tula). 2, 43.

आरनाल n. sour gruel made
from boiled rice after fer-
mentation. 2, 163.

आरंभ m. beginning. 4, 22.

आराय n. the head of certain
arrows, having the shape of
an awl, or an arrow of that
kind. 2, 314. Cf. Cārngadhara-
paddhati 80, 64. आरामुखं
क्षुरप्रं च गोपुच्छं चार्धचंद्रकं ।
सूचीमुखं च भृशं च वत्सर्दतं
द्विभल्लकं ॥ कर्णिकं काकर्तुंडं
च तथान्यान्यप्यनेकशः । फ-
लानि देशदेशेषु भवन्ति च-
कुह्यतः ॥ आरामुखेन वै चर्म
क्षुरप्रेषा च कार्मुकं । सूचीमु-
खेन कवचमर्धचंद्रेणा मस्तकं ।
भस्त्रेण नृद्वयं वेध्यं etc.

आरात् adv. 1) near. 4, 7. 2)
far. 4, 8.

आराधना f. service, worship.
1, 129.

आराम m. a grove in the out-
skirts of a town. 2, 57.

आरालिक m. a cook. 2, 276.

आरेक m. doubt, uncertainty.
4, 6.

- आरोपित** adj. placed in or upon. 4, 62.
- आरोह** m. 1) height. 2, 26. 2) the buttocks. 2, 357.
- आरोहण** n. a ladder, a staircase. 2, 146.
- आर्त्ति** f. pain. v. r. 3, 4.
- आर्द्रक** n. ginger in the undried state. 2, 461.
- आर्द्रालुब्धक** m. the dragon's tail or descending node. 1, 49.
- आर्य** m. 1) a respectable, venerable man. 1, 99. 2, 217. 2) a Vaiçya. 2, 415. 3) a guard of the women's apartments. 5, 28. 4) f. **आर्या**, Pārvatī, 1, 15.
- आर्षभ** m. a bull fit for castration. 2, 109.
- आलम्ब** m. killing. slaughter. 2, 323.
- आलय** m. a dwelling, a house. 2, 137.
- आलवाल** m. a trench for water dug at the root of a tree. 2, 29.
- आलस्य** n. idleness, indolence. 4, 72.
- आलान** n. the post to which an elephant is tied. 2, 66.
- आलि** m. a scorpion. 3, 23.
- आलिङ्गन** n. embracing, an embrace. 2, 413.
- आली** f. 1) a woman's female friend. 2, 332. 2) a row or range. 4, 36. 3) a causeway, a bridge. 3, 54.
- आलोच्यलोका** f. painting. (?). 4, 43.
- आलोक** m. light, lustre. 1, 66.
- आवर्ण** n. a shield. 2, 305.
- आवर्त** m. a whirlpool. 3, 46.
- आवर्हित** adj. eradicated. 4, 27.
- आवली** f. a row or range. 4, 36.
- आवसथ** n. a dwelling, a house. 2, 136.
- आवाप** m. 1) a trench for water dug at the root of a tree. 2, 29. 2) a bracelet. 2, 402.

आवातं n. a trench for water dug at the root of a tree. 2, 29.

आवास m. a dwelling, a house. 2, 136. Comp. **त्रिदश**°

आविक m. (?) a woollen blanket. 2, 396.

आविद्ध adj. crooked. 4, 11.

आलुक् m. a father (in theatrical language). 1, 99.

आवेश m. conceit, pride. 4, 37.

आवेशन n. a work-shop. 2, 141.

आवेशिक m. a guest. 2, 203.

आवेष्टक m. an enclosure, a wall. 2, 135.

आशंसा f. wish, desire. 4, 25.

आशंका f. fear. 4, 40.

आशय m. a receptacle. 5, 12.

आशा f. 1) a region. 1, 100. 2) desire. 2, 209.

आशिस f. (nom. *āśis*) a serpent's fang. 3, 20.

आशी f. v. r. for **आशिस**. 3,

20. (*āśim* iva *kalām* indeh. *Rājasekhara* quoted by R.M.).

आशीर्विष v. r. for **आशीविष**. 3, 19.

आशीविष m. a snake. 3, 19.

आशु adj. quick, fast. 4, 12.

आशुसुक्षणि m. fire. 1, 63.

आश्चर्य n. a wonder, a marvel. 4, 60.

आश्रम m. 1) a hermitage. 2, 143. 2) a religious order of four kinds, according to the different periods of life. See **ब्रह्मचारी, गृहस्थ, वानप्रस्थ, यति**. 2, 238.

आश्रय m. support, shelter, refuge. 2, 143.

आश्रयाश m. fire. 1, 64.

आश्लेष m. embracing, an embrace. 2, 413.

आषाढ m. a staff of Palāṇa wood carried by ascetics on the day of full moon of the month *Ashāḍha*. 2, 256.

आसन n. 1) a seat in general; a stool, chair, couch, carpet, etc. 1, 121. 2, 155. 256. 2) the withers of an elephant. 2, 62.

आसीदी f. a couch. 2, 156.

आसन्न adj. near. 4, 8.

आसव m. spirituous liquor. 2, 175.

आसार m. a heavy fall of rain. 1, 59.

आसीन adj. sitting. 2, 231.

आसुतीवत्त m. one who causes a sacrifice to be performed on the day of the new or full moon, etc. 2, 265.

आसुरी f. black mustard (*sinapis chinensis*, Lin.). 2, 426.

आस्तरण n. a coloured cloth or blanket thrown over the back of an elephant, or a carriage, etc. 2, 153.

आस्थान 1) n. a royal waiting-room. 4, 93. 2) **आस्थानी**, an assembly. 4, 60.

आस्थित — **आकांत**. 4, 96.

आस्य n. the mouth, the face. 2, 363.

आरुव m. war, battle. 2, 298.

आरुवनीय m. the sacred fire in which oblations are offered. 5, 3.

आहार m. 1) eating. 2, 170. 2) food. 2, 164. Comp. **त्रिदश**.

आसाव m. a trough or ditch near a well for watering cattle. 3, 62.

आहित adj. placed. 4, 62.

आहितुंडिक m. a snake-catcher. 2, 458.

आहो part. or. 5, 94. (**स्थाणुराहो पुरुषः** 'is this a trunk of a tree or a man?' *Kshira-svāmin*).

आहोपुरुषिका f. a vain determination to accomplish an object, vaunting of one's power. 4, 99. (*Durgā* is called *Indra's āhopurushikā* i. e. his vaunting in battles. *Ānandalahari*. 7.) **निजमुजबलाहो**

पुरुषिकांकारंकारं Bhv. I, 79.

आह्वान n. 1) calling, inviting. 1, 154. 2) a name. 1, 152.

इ.

इ m. a name of Kāma. 1, 34.

इचिकिल m. mud, mire. 3, 56.

इच्छा f. wish, desire. 4, 25.
Comp. महेच्छ.इरजित m. a plant (*barringtonia acutangula*). 2, 40.

इत्याशील adj. performing many sacrifices. 2, 265.

इडा f. 1) earth. 2) heaven. 3) an artery on the left side of the body, one of the three (*idā*, *pingalā*, *sushumnā*) principal channels of vital breath.* 5, 60.

* Comp. Vṛhannāradya-
purāṇa Chapter 31: जंतुनां
दक्षिणा नाडी पिंगला परि-
कीर्तिता । सूर्यदेवतका चैव
पितृयोनिरिति श्रुता ॥१५५॥
देवयोनिरिति ज्ञाता इडा
नाडी वृक्षिणा । तत्राधि-
देवतं चंद्रं शृणुधं मदतो भग
॥१५६॥ एतयोरुभयोर्मध्ये सुषु-
म्ना नाडिका स्मृता । अतिसू-

इतर pron. adj. 1) other, diffe-
rent. 2, 325. 2) low, vile, vul-
gar. 2, 193.इतरेतर pron. mutual, recipro-
cal. 4, 33.इति part. 1) therefore (हंती-
तिपलायते 'he strikes, there-
fore the other runs away.'). 2)
thus, similarly (गौरश्चो
हस्तीनि जातिः 'a cow, a
horse, an elephant, and ani-
mals of a similar kind form
a class.'). 3) it is so. 4, 95.

त्मा गुह्यतमा ज्ञेया सा ब्रह्म-
देवता ॥१५८॥ Gorakṣhaṭāka
99. प्राणां चेदिडया पिवे-
त्परिमितं भूयो अन्यथा रेचये-
त्पीत्वा पिंगलया समीरणं-
धो बद्धा त्वजेद्वागधा । सूर्या-
चंद्रमसोर्मेन विधिना विब-
द्धयं ध्यायतां शुद्धा नाडिगणा
भवन्ति धमिनां भासत्रया-
हर्षतः ॥

- 4) and so on (ब्राह्मिण्या-
मास्तु मातरः 'the divine
mothers are Brāhmi etc.').
5) in conclusion, here ends
(इति स्वर्गवर्गः 'here ends
the chapter of heaven'). 5, 101.
- इतिह part. according to tra-
dition. 5, 91. (इतिह वृद्धे-
रुक्तमिह वदे यक्षः प्रतिवस-
तीति 'it is told by old men,
n. & t., that this figtree is inha-
bited by a Yaksha' R. M.)
- इक्ष्वरी f. an unchaste woman.
2, 341.
- इध्म m. fuel. 1, 69.
- इन m. 1) a master, a lord. 5,
39. 2) a wealthy or power-
ful man. 2, 201. 3) the sun.
1, 35.
- इन्दिर m. a bee. 2, 100.
- इन्दिरा f. Lakshmi. 1, 31.
- इन्दीवर n. a blue lotus. 3, 59.
- इन्दु m. the moon. 1, 42.
- इन्द्र m. the god of heaven and
regent of the east quarter.
1, 52. 55. 100.
- इन्द्रकोश m. a platform. 2, 139.
- इन्द्रप्रचुरा n. Indra's thunder-
bolt. 1, 56.
- इन्द्रतुष n. a disease producing
baldness. 2, 450. Comp. ऐन्द्र-
लुप्तिक.
- इन्द्राणी f. the wife of Indra.
1, 55.
- इन्द्रायुध m. a horse marked with
black about the eyes. 2, 283.
Comp. HC. on IV, 309: म-
लिकाक्षः सितैर्नेत्रैः स्याद्वा-
न्नीदायुधो ऽसितैः ॥
- इन्द्रावर्त m. Vishnu or Krishna.
1, 23.
- इन्द्रिय n. 1) an organ of sense.
2, 380. 2) semen virile. 3, 16.
- इन्द्रिययाम m. the senses col-
lectively. 5, 25.
- इधन n. fuel. 1, 69.
- इभ m. an elephant. 2, 59.
- इरमद् m. a flash of lightning. 1, 70.
- इरा f. 1) the earth. 2) water.
3) speech. 4) food. 5, 83.

इरिष n. a spot with saline soil. 2, 3.	इषीका f. a kind of reed (saccharum spontaneum). 2, 36.
इला f. 1) a cow. 5, 48. 2) the earth. 2, 1. 3) speech. 5, 48. Comp. इडा, इरा.	इषु m. f. an arrow. 2, 311.
इष m. the month Āṣvina (September-October). 1, 114.	इषुधि m. f. a quiver. 2, 310.
	इष्टका f. a brick. 2, 138.
	इष्वास n. a bow. 2, 309.

इ.

ई A part. expressive of 1) grief, 2) anger, 3) possibility, 4) proximity. 5, 89.	ईर्ष्या f. envy. 4, 55.
ईक्षणा n. 1) sight, seeing. 2, 41f. 2) the eye. 2, 364.	ईर्ष्यालु adj. envious. 2, 229.
ईडा f. praise. 1, 145.	ईली f. According to Kshītra-svāmin, a single-edged sword, used as a weapon by the Turushkas. 2, 440.
ईति f. calamity, arising from excessive rain or drought, foreign invasion, or birds, rats, locusts, which destroy the crops. 1, 127.	ईश m. a lord, a mighty man. 2, 201.
ईप्सा f. wish, desire. 4, 25.	ईशान m. Īśāna. 1, 11.
ईर्ष n. a wound. 3, 8.	ईश्वर m. a lord, a powerful man. 2, 201.
ईर्वारु v. r. for एर्वारु. 2, 54.	ईषत् adv. a little. 5, 96. 2, 412.
	ईहामृग m. a wolf. 2, 73.

उ.

उत्ततर m. a large bull. 2, 110.

H. C. on IV, 324 explains the word by *hrasita ukthā*.

उत्तन् m. an ox or bull. 2, 108.

उत्ता f. a pot. 2, 159. 168.

उत्थ adj. boiled in a pot, as e. g. meat. 2, 168.

उग्र m. Īiva. 1, 11.

उग्रधन्वन् m. Indra. 1, 54.

उचित adj. right, proper. 4, 61.

उच्च adj. high. 4, 66.

उच्च adj. quick, fast. 4, 98.

उच्चय m. the knot which fastens the lower garments round the loins. 2, 392.

उक्षार् m. faeces, excrements. 3, 15.

उक्षवच adj. various, unconnected, digressive. 1, 139.

उक्षुल्ल m. an ornament tied upwards on the top of a banner. 2, 303. Comp. अक्षुल्ल.

उक्षैश्वस m. the horse of Indra. 1, 61.

उक्षैस्तर adj. higher, louder, very high. 1, 140.

उक्षिष्ट 1) adj. left, rejected.

2) n. remainder. Comp. अनु-

क्षिष्ट, भुक्तोक्षिष्ट, मधूक्षिष्ट.

उक्षीर्षक n. a pillow. 2, 154.

उक्षुल्ल adj. unshackled, unrestrained, free. 4, 66.

उज्जयिनी f. n. pr. of a city the modern Ujein. 2, 132.

उज्ज्वल adj. splendid, bright, pure. 1, 132.

उज्जित adj. left, rejected. 4, 29.

उज्ज n. a hut, a house. 2, 136.

उज्जु n. a star. 1, 51.

उज्ज n. a raft, a float. 3, 49.

उताहो part. or. 5, 94. Comp. आहो.

उत्क adj. desiring or longing for. 2, 231.

उत्कृष्ट adj. exceeding, excessive. 4, 59.

उत्कंठा f. regretting, longing. 4, 57.

उत्कंठित adj. desiring or longing for. 2, 231.

उत्कर् म. a multitude. 4, 1.

उत्कर्ष m. 1) excellence, eminence, superiority. 5, 50. 67. 2) joy, pleasure (?). 1, 123. Comp. गुणोत्कर्ष.

उत्कलिका f. 1) a wave, a billow. 3, 31. 2) strong desire, longing. 4, 57.

उत्क्रोच m. a bribe. 2, 279.

उत्क्रोश m. an osprey. 2, 94.

उत्तंस m. 1) a chaplet, a wreath worn on the crown of the head. 2) an earring. 2, 399.

उत्तम adj. chief, principal, best. 4, 5.

उत्तमगि n. the head. 2, 363.

उत्तर adj. 1) future. 1, 118. 2) f. उत्तरा the north. 1, 101.

उत्तरंग n. the lintel of a door. 2, 145.

उत्तरच्छद m. a cover, a wrapper. 2, 153.

उत्तराशापति m. Kuvera 1, 79.

उत्तरासंग m. an upper garment. 2, 255.

उत्तरीय n. an upper garment. 2, 391.

उत्ताल adj. swift, speedy. 2, 215. 2) high, tall. 5, 14.

उत्पल n. a blue lotus. 3, 59.

उत्पश्य adj. looking upwards. 2, 230.

उत्पाटित adj. torn out, eradicated. 4, 27.

उत्पात m. a portent, any natural prodigy or phenomenon. 1, 127. 5, 54.

उत्पिन्तल adj. confounded, confused. 4, 46.

उत्प्रास m. excess (*adhiḥyaRM.*) Comp. सोत्प्रास.

उत्स m. a spring, a fountain. 3, 55.

उत्संग m. the lap. 2, 373.

उत्सर्ग m. gift, donation. 2, 264.

उत्सव m. a festival. 4, 78. 5, 65.

उत्साहन n. rubbing and cleaning the body with fragrant unguents. 4, 46.

उत्सारक m. a doorkeeper, a porter. 2, 269.

उत्साह m. effort, exertion, energy, magnanimity. 1, 91. 4, 94. Comp. महोत्साह.

उत्साहन n. effort, perseverance. 5, 84.

उत्सुक adj. desiring, longing for, attached to. 2, 198.

उत्सृष्ट adj. thrown away, left. 4, 29.

उत्सेध m. the body. 5, 17.

उत्क n. water. 3, 26.

उत्क्या f. a woman in her courses. 2, 333.

उद्गम m. fertile soil. 2, 5.

उद्ग adj. high, tall. 4, 66.

उद्ग 1) adj. (nom. उद्ग, उद्गी

धी, उद्ग) northern. 1, 103.

2) f. (udgi) the north. 1, 101.

उद्घन n. a lid or cover. 2, 161.

उद्घित adj. thrown upwards. 4, 83.

उद्धि m. the ocean. 3, 30.

उद्घत m. tidings, intelligence. 1, 146.

उद्घ्या f. thirst. 2, 208.

उद्घ्वत् m. the ocean. 3, 30.

उद्घान n. = well. 3, 62.

उद्घ n. the belly. 2, 360. 5, 41.

उद्घिल्ल adj. fat, corpulent. 2, 453.

उद्घर्क m. the future result of actions. 1, 118.

उद्घावणिक adj. (f. i), prepared with brine. 2, 167.

उद्घसित n. a house, a dwelling. 2, 136.

उद्घित n. buttermilk with an equal proportion of water.

2. 120. अर्थं दधि अर्थं जलं
यत्र तदुदयित्. Rāyam. Comp.
the note on तक्र.
- उदात्त 1) adj. generous, noble.
2, 201. 2) m. the high accent
or acute. 5, 77.
- उदार adj. generous, noble. 2,
201.
- उदीचीन adj. northern. 1, 103.
- उदीरण n. speaking, saying.
1, 138.
- उदीर्घा adj. generous, noble.
2, 201.
- उडुबर् n. copper. 2, 15.
- उदमनीय n. bleached clothes.
2, 396.
- उद्ग m. fig. a model, a pattern.
2, 223. Bhk. 7, 64 as an adj.
- उहाटक n. the rope and
bucket of a well. 3, 63.
- उद्घात m. commencement. 4, 65.
- उद्दाम adj. unfettered, unre-
strained, free. 4, 66.
- उद्दाल m. an inferior grain (pas-
alum frumentaceum). 2, 425.
- उद्द्योत m. light, brilliancy.
1, 66.
- उद्भूत adj. exceeding, excessive.
4, 59.
- उद्व m. joy, rejoicing. 1, 123.
- उद्भान v. r. for *udbhāna*.
- उद्धार m. debt. 2, 417.
- उदुषण n. erection of the hair
of the body. 3, 29.
- उद्धूत adj. torn out, eradicated.
4, 27.
- उद्भमान n. a fire-place, an oven.
2, 158.
- उद्भ m. a river. 3, 44. Bhk. 6,
59.
- उद्भुज adj. budded, blown. 2,
32. Comp. उन्विद्र.
- उद्भट adj. excellent. 4, 59.
- उद्भान n. a garden, a park. 1,
55. 83. 2, 58.
- उद्भोग m. exertion, persever-
ance. Comp. मद्भोगि.
- उद्भर्तन n. rubbing and clean-
ing the body with fragrant
unguents. 4, 46.

उद्धान v. r. for *uddhama*.

उद्वाह m. marriage. 2, 340.

उडर m. a rat. 2, 80. v. r. उडरु.

उव adj. whet. 4, 82.

उवत adj. raised, high, tall. 4, 66. 5, 14. 2, 453.

उविद्र adj. budded, blown. 2, 32. Çiçup. 4, 13. 31. Comp.

उडुड.

उन्माथ m. a snare, a trap. 4, 97.

उन्मिश्र adj. variegated. 4, 56.

उन्मिषित }
उन्मीलित } adj. budded, blown.
2, 32.

उन्मुख adj. (f. ई), looking upwards. 2, 230.

उन्मूलित adj. eradicated. 4, 27.

उपकंठ 1) adj. near, neighbouring. 4, 7. 2) n. neighbourhood, vicinity. 2, 56. 58. 3, 32.

उपकरण n. 1) an implement, instrument, tool. 5, 35. 80. 2) retinue. 2, 151.

उपकारिका } f. a royal tent
उपकार्या } 2, 135.

उपकुल्या f. long pepper. 2, 459.

उपक्रम m. beginning. 4, 22.

उपक्रोश m. censure, reproach. 1, 148.

उपगूहन n. embracing, an embrace. 2, 413. Uj. p. 150.

उपग्रहण n. the taking prisoner. 5, 57.

उपयोक्तृ m. a present. 2, 279.

उपग्र m. a contiguous resting place, or shelter (Comp. Bhk. पिपायाद्दिगुहोपग्रान्वा-
नरान्, she fed the monkies who had taken shelter in the cave). 2, 143.

उपचर्या f. the practice of medicine. 2, 457.

उपचार m. 1) attention, courtesy. 1, 129. 2) a present, an offering. 2, 279.

उपज्ञाप m. the stirring up dissension or disunion. 4, 95. Çiçup. 2, 99.

उपजिह्वा f. a sort of ant. 3, 23.

उपज्ञा *f.* the commencement
of a thing not previously done.
4, 22. लघुर्वं केकयुपज्ञं Bhk.
3, 31.

उपताप *m.* disease. 2, 445.

उपत्यका *f.* a forest at the foot
of a mountain. 2, 56.

उपदेश *m.* a relish, a stimulant
to drink. 2, 173.

उपदा *f.* a present. 2, 279.

उपदीका } *f.* a sort of ant. 3,
उपदोहिका } 23. Taittir. Br.
1, 1, 3, 4.

उपद्रव *m.* a disaster, a cala-
mity. 1, 127.

उपधा *f.* trial of honesty. 4, 72.
Bhk. 7, 72.

उपधान *n.* a pillow. 2, 154.

उपधि *m.* imposition, deception.
4, 24.

उपधृति *f.* a ray of light. 1, 39.

उपनगर *n.* a suburb. 2, 131.

उपनत *adj.* approached, near.
4, 65.

उपनिधि *m.* a deposit, a trust,
especially if the goods are
not shown to the trustee. 1, 82.

उपनिषद् *f.* the knowledge of
Brahman as the only existent,
and the sections of the Veda
which treat of this knowledge.
1, 9.

उपपत्ति *m.* a paramour. 2, 229.

उपप्लव *m.* an eclipse. 1, 41.

उपबर्ह *n.* a pillow. 2, 154.

उपभोग *m.* enjoyment. 4, 70.

उपमर्द *m.* — विप्रकार.
4, 84.

उपमातृ *f.* a foster-mother, a
nurse. 2, 352.

उपमान *n.* analogy, illustration.
5, 87.

उपयाम *m.* marriage. 2, 340.

उपराम *m.* an eclipse. 1, 41.

उपरि *adv.* and *prep.* above.
1, 102. 2, 145.

उपरिष्ठात् *adv.* above. 1, 102.
2, 56.

उपल m. a stone. 2, 13.

उपलब्धि f. comprehension, understanding. 2, 179.

उपलिंग n. a portent, boding misfortune. 1, 127.

उपलेपन n. ointment, unguent.

5, 11. गोचर्ममात्रभूमेस्तु

ह्युपलेपनं फलं दत्त्वा । Bri-hannârad. 34, 43.

उपवन n. a grove, a plantation. 2, 57.

उपवर्तन n. a country. 2, 129.

उपविष्ट adj. sitting. 2, 231.

उपवीत n. the sacrificial cord or piece of cloth worn by the three first classes of Hindus over the left shoulder and under the right. 2, 252. Comp. निवीत, प्राचीनावीत.

उपशल्य n. an open piece of ground near a town or village. 2, 104. Comp. शैलोपशल्य, Çiçup. 5, 8.

उपशाय m. sleeping alternatively. 4, 54. Said of soldiers

when mounting guard etc. निशोपशाय, Bhk. 7, 41. Comp. उपशायिका रत्नस्थः Bhk. 8, 123.

उपसंख्यान n. a lower garment. 2, 391.

उपसंयकृणा m. embracing one's feet as a token of respect. 2, 243.

उपसंग्राह्य adj. worthy to be saluted in the described manner. 2, 243.

उपसन्न adj. approached, near. 4, 65.

उपसंपन्न adj. 1) sufficient. 2, 171. 2) dead. 3, 7.

उपसर्ग m. a portent of evil omen, a calamity. 1, 127.

उपसर्जन n. something subordinate, or inferior. 4, 78.

उपसर्जनं भार्या 'a wife is subordinate or inferior (with regard to the husband)', Kshirasvâmin.

उपसर्वा f. a cow fit to receive the bull. 2, 117. Bhk. 6, 52.

उपसूर्यक n. the halo round the sun. 1, 41.

उपस्कर m. a particular condiment, consisting of mustard-seed, tamarind, peppers etc. 2, 166.

उपस्थ m. pudendum muliebre. 2, 339.

उपस्थित adj. approached, near, at hand. 4, 63.

उपस्थर्शन n. rinsing the mouth, sipping water for the purpose of religious purification. 2, 253.

उपहसित m. ridiculing, derision. 4, 46.

उपहार m. tribute, a present, a gift. 1, 128.

उपहार n. 1) vicinity. 5, 5. 2) solitude. 4, 23.

उपाशु adv. privately, secretly. 4, 23.

उपाकृत m. an animal immolated after previous solemn prayers 2, 262.

उपाग्र n. something subordinate or inferior. 4, 78.

उपात्त m. an elephant out of rut. 2, 65.

उपादान n. a present. 2, 279.

उपाधि m. consideration of moral duties. 4, 85.

उपाध्याय m. an expounder of the sacred books, a teacher, ■ preceptor. 2, 245. यो ऽध्यापयेदेकदेशं श्रुतेरङ्गान्यथापि वा । वृत्त्यर्थं स उपाध्यायो विद्वद्भिः परिगीयते ॥ Kāçikā. 36, 54.

उपानरु (nom. उपानत्) f. a shoe of leather. 2, 156.

उपांत n. vicinity. 4, 8. Comp नयनोपांत.

उपायन n. a present, a gift. 2, 279.

उपालंभ m. reproach, censure. 1, 154.

उपासंग m. a quiver. 2, 310.

उपासना } f. worship, adoration, devotion. 1, 129.
उपास्ति }

वैष्णव m. Vishnu or Krishna. 1, 23.

अयव्यञ्जन adj. having the marks of both sexes. 2, 275.

उमा f. 1) linseed. 2, 427. 2) the wife of Īiva. 1, 16.

उमापति m. Īiva. 1, 11.

उम्य n. a field of linseed. 2, 8. Comp. **श्रीमीन**.

उग m. a snake. 3, 18. 1, 119.

उण } m. a ram. 2, 124.

उभ

उरी, a particle expressing
1) expansion, (**उरीकृत्य पटं**, 'having spread out the cloth');
2) assent or acceptance,
(Comp. **तद्वलेन च किं राज्यं नयेदमुरीकृतं** Kāçikh. 45, 93. **तद्वीतमुरीकुरु** Kāçikh. 59, 36.) 5, 99. Comp. **उरी**.

अम्बर m. a corselet, a mail. 2, 304.

अम् n. the breast. 2, 372.

असित m. the female breast.

2, 371. Comp. **असिरुह**. Īi-
cup. 8, 59.

अ 1) adj. (f. **अ** or **अवी**),
large, great. 4, 14. 2) f. **अवी**,
the earth. 2, 1.

अर्वरा f. fertile soil. 2, 3.

अर्वशी f. the name of an Ap-
saras. 1, 88.

अलप m. 1) a shrub. 2, 35. 2)
a kind of grass (saccharum
cylindricum). 2, 36 Īicup. 4,
8. 5, 62. Comp. Hindi *ālā*.

अलूक m. an owl. 2, 91.

अल्का f. a flame. 1, 67.

अल्मुक n. a fire-brand. 1, 67.

अलकसन n. erection of the
hair of the body. 3, 29. Pro-
bably from **अल**—**अर्ला** Lat.
villus, and **कसन**.

अलाघ adj. recovered from
sickness, convalescent. 2, 225.

अलाप m. an outcry. 1, 150.

अलोच m. an awning, a canopy.
2, 155. **अलोचैश्वर्यचारुभिः**

KAṣṭh. 3, 12. ध्वजस्तम्भपता- काश्च विचित्रोद्भोचकानि च, <i>ibid.</i> 34, 106.	अस् n. the dawn. 1, 111.
उद्योल m. a surge, a billow. 3, 31. Comp. कद्योल.	उषारमण m. a name of Aniruddha, the husband of Ushas. 1, 34.
उत्स्य n. the uterine germ. 2, 345.	उष्ट्र m. a camel. 2, 125.
उत्सवाण adj. exceeding, much. 4, 59.	उट्टिका f. an earthen vessel. 5, 4.
उशनस् m. (nom. उशना), the planet Venus. 1, 48.	उष्ण adj. hot, warm. 1, 40.
उशीर n. the fragrant root of andropogon muricatum. 2, 467.	उष्णिका f. rice-gruel. 2, 163.
उषर्बुध m. a name of Agni. 1, 62.	उष्णीष m. n. 1) a turban. 5, 10. 2) a diadem. 2, 410.
	उस्र 1) m. a ray of light. 1, 39. 2) उसा f. a cow. 2, 113.

उ.

उधस् n. an udder. 2, 116.	उधस्य n. milk. 2, 119.
उध्व m. a man of the third, or agricultural and mercantile caste. 2, 415.	उर्ध्व n. an udder. 2, 116.
उः, = particle expressing 1) expansion; 2) assent or ac-	उर्ध्व m. the thigh. 2, 360, 368.
	उर्ज m. 1) power, energy. 4, 94. 2) the month Kārttika (October-November). 1, 114.

उर्षानाम m. a spider. 2, 101.

उर्षायु m. 1) a ram. 2, 124. 2) a woollen blanket. 2, 396.

उर्ध्व. 1) adj. high, raised up. 2, 231. 2) उर्ध्व, adv. on high, up, upwards. 1, 102. 2, 303. 4, 83.

उर्ध्वम् adj. raised up, standing up. 2, 231.

उर्ध्वलोक = heaven. 1, 3.

उर्मि m. f. a wave. 3, 31.

उर्मिका f. a finger-ring. 2, 404.

दीक्षितेन परिधाता देवात्

भूतकृतः करे । उवाच दी-
क्षितस्तं च कुतो लब्धा
वयोर्मिका ॥ K&ikh. 13, 69.

उर्मिमत् adj. bent, crooked.
4, 11.

उष्ण n. pepper. 2, 461. Comp.
ऋष्णा.

उष्मन् m. heat. 1, 67.

उष्ण n. a spot with saline soil.
2, 3.

उह m. reasoning. 1, 10.

ऋ.

ऋक्थ n. property, wealth. 1, 80.

ऋक्ष 1) m. a bear. 2, 73. 2) n.
a star. 1, 51.

ऋक्षेण m. the moon. 1, 42.

ऋक्षु adj. straight. 1, 57.

ऋषा n. debt. 2, 417.

ऋत n. truth. 1, 144. Comp. ऋत.

ऋति f. = road (?). 5, 29.

ऋतु m. 1) a season of the Hindu

year, consisting of two months.
1, 113. 2) the menses. 5, 68.

ऋते prep. with acc. or abl., ex-
cept, without. 5, 90.

ऋभु m. a god, a deity. 1, 4.

ऋषभ m. = bull. 2, 108

ऋषि m. a seer, a prophet, a
saint. 2, 257.

ऋष्य m. the black antelope. 2, 75.
The correct spelling is ऋष्य.

ए.

- एककुडत्त** m. a name of 1) Baladeva. 1, 28. 2) Kuvera. 5, 2.
एकतान adj. intent or bent upon one object. 2, 379.
कृष्णोक्तानात्मन् Gg. 12, 28.
एकदंत m. a name of Ganeṣa. 1, 18.
एकदंश m. a crow. 2, 90.
एकदेश m. a part, a portion. 4, 59.
एकयद् n. time being, sometime. 4, 67. Used chiefly adverbially in the loc.
एकयद्दी f. a path. 2, 105.
एकयष्टि f. a single string of pearls. 2, 408. Com. **एकावल्ली**.
एकाय adj. turned towards one point, intent upon one object. 2, 379.
एकांत adj. private, secret, hidden. 4, 23.
एकायन adj. — **एकाम**. 2, 379.
एकावल्ली f. a single string of pearls. 2, 408.
एड adj. deaf. 2, 454.
एडगत m. the ringworm-shrub (*cassia alata* Lin.) 2, 464.
एणा m. a kind of deer. 2, 75.
एध m. fuel. 1, 69.
एधस् n. fuel. 1, 69.
एनस् n. sin. 3, 5.
एर्षारु m. f. a cucumber. 2, 54.
एषणा 1) m. an iron arrow. 2, 312. 2) f. **एषणा**, begging solicitation. 2, 205.

ऐ.

ऐकागारिक m. a thief. 2, 183.

ऐनिष्ठ n. oral tradition, a legend. 1, 147.

ऐन्द्र adj. (f. इ), belonging to Indra. 1, 101.

ऐन्द्रलुम्बिक adj. bald in consequence of disease. 2, 453.

ऐरावण m. Indra's elephant. 1, 61.

ऐरावत 1) m. Indra's elephant, placed at the east quarter. 1, 61, 104. 2) f. ऐरावती, lightning. 1, 60.

ऐलविल्ल m. a name of Kuvera. 1, 78.

ओ.

ओकस् n. a dwelling, a house. 2, 136.

ओघ m. 1) a stream, a current, a course of water. 3, 47. 2) a multitude. 4, 1.

ओङ्कार m. the mystic syllable Om. 1, 8.

ओजस् n. vitality, power, strength. 4, 38.

ओडुपुष्प n. the China-rose. 2, 52.

ओतु m. f. a cat. 2, 81.

ओदन zn. boiled rice. 2, 164.

ओषधि f. an annual plant. 2, 25.

ओषधीश m. the moon. 1, 42.

ओष्ठ 1) m. the lip. 2, 369, 365, 370. 2) f. ओष्ठी, a plant (bryonia grandis Lin.) 2, 48.

औ.

औत्सुक्य n. anxiety, eagerness, regret. 4, 57.

औदरिक adj. (f. ई), voracious. 2, 195.

सौवधिक adj. (f. ई), fit, proper. 4, 61.

सौपवाह्य m. a royal elephant. 2, 69.

सौमिन n. a field of linseed. 2, 8. Comp. उम्य.

सौरभ m. a woollen blanket. 2, 396.

सौर्व m. submarine fire. 1, 70.

सौशीर n. a couch, serving also the purposes of a chair; or, according to Subhāṭi: 1) a couch, 2) a chair. 1, 121.

सौषध n. any drug or medication. 2, 458.

क.

क m. 1) the god Brahman. 5, 61. 2) wind. 5, 61. 3) n. the head. 5, 61. 4) water. 3, 26. 5, 61, 5) pleasure. 5, 61.

कैतवित् m. Krishna. 1, 25.

ककुद् m. n. 1) the top of a mountain. 5, 33. 2) a bull's hump. 2, 111. 3) eminence, superiority. 5, 35. Also ककुद् f. with the same significations.

ककुच्चत् 1) m. a bull. 2, 108. 2) f. (मती), the hips and loins. 2, 357.

ककुम् f. a region, a quarter. 1, 100.

ककुम्भ m. a tree (terminalia arjuna Rox.), 2, 40.

ककावट adj. hard. 2, 187.

कक्ष m. 1) the hem of a garment tucked into the waistband. 5, 47. 2) a creeping plant. 5, 47. f. कक्षा. 3) the armpit. 2, 370. 4) a girdle. 5) a piece of cloth worn between the legs to conceal the privities. 6) a court in a palace etc. Comp. प्रावेशयत्ततः कक्षां द्वितीया राजवेष्टमनः Devibhāg. I, ch. 54. 7) a house (? मेहे प्रकोष्ठे seems a mistake of the mss. for गेहप्रकोष्ठे). 5, 56.

कक्षातर *n.* an inner court of a palace etc. 2, 149.

कक्षापट *m.* a piece of cloth serving to cover the privities. 2, 256.

कक्ष्या *f.* an elephant's girth. 2, 66.

कंकट *m.* armour, mail. 2, 304.

कंकण *m. n.* an ornament for the wrist, a bracelet. 2, 403.

कंकत *n.* a comb. 2, 156.

कंकपत्र *m.* an arrow. 2, 311.

कंकाल *n.* a skeleton. 3, 11.

वक्षः पातु रविः शशवारि
सूर्यः स्वयं सदा । कंकालं मे
सदा पातु सर्वदेवनमस्कृतः *n.*
Brahmav. III, 20, 26.

कंकेलि *f.* the *Agoka* tree. 2, 37. *Anandal*, 86.

कंगु *f.* a kind of millet (*panicum italicum* Lin.). 2, 427. *Hind. kángni.*

कष *m.* the hair of the head. 2, 375.

कश्चित्, a particle introducing
1) a direct question with expected positive answer, (कश्चित्त्वं पुराणमधीषे, do you read the Purāṇa?); 2) a kind enquiry, (कश्चिज्जीवति मे माता, I hope my mother is living?). 5, 93.

कच्छ *m.* 1) the bank of a river. 3, 45. 2) the hem of a garment tucked into the waistband. 5, 47.

कच्छ *m.* a tortoise. 3, 34.

कक्कू *f.* scab or itch. 2, 447.

कङ्कल *n.* lamp-black, and a collyrium prepared from it. 2, 400.

कङ्कु *m.* 1) mail, armour. 2, 397. 2) the skin of a snake. 3, 22.

कङ्कुकिन *m.* 1) an attendant on the women's apartments. 2, 272. 2) a snake. 3, 18.

कर, *m.* 1) the hip. 2, 373. 2) the temples of an elephant. 2, 61. 3) the outskirts of a town. 2, 104. 4) — समय. 3, 34.

कःक m. 1) the ridge of a mountain. 2, 11. 2) a bracelet. 2, 402. 3) an army. 5, 4.

कटाक्ष m. a side-glance. 2, 412.

कटान्त m. a boiler. 2, 160.

कटि and कटी f. the hip, the loins. 2, 357. 5, 38.

कटिप्रोथ m. the buttocks. 2, 358.

कटिशीर्षक m. the hip, the loins. 2, 373.

कटिसूत्र n. a silk cord worn by females round the loins. 2, 403.

कटीर n. the hip, the loins. 2, 357.

कटु adj. strong-scented, pungent. 5, 27. लोकेषुणैः प-
रिमलेः परिपूरितस्य का-
ष्मीरजस्य कटुतायि नि-
तातरम्या. Bhām. 1, 69.

कट्टर adj. contemptible. 2, 223.

कठिन adj. hard, solid. 2, 187.
" 5, 39.

कठोर adj. hard, solid. 2, 187.

कड adj. dumb. 2, 454.

कडंगर m. chaff, husk. 2, 423.

कडार adj. (L. ई), tawny. 4, 50.
पथरितः कर्मकठकडार
Cicup. 5, 3.

कण m. 1) a single grain of rice
etc. 2, 423. 2) a particle, a
small bit. 4, 3. 3) a spark.
1, 67. 4) f. कणा, long pep-
per. 2, 459.

कपाश n. an ear of corn. 2,
424.

कलक n. erection of the hair
of the body. 3, 29. कलकवती
तव गीवा Anand. 68.

कलकारिका f. a plant (sola-
num jacquini Lin.). 2, 464.

कंठ m. the throat, the forepart
of the neck. 2, 361. 252. 367.

कंठिका f. a single string of
pearls. 2, 408.

कंठीरव m. a lion. 2, 59.

कंदरा f. a principal artery of
the body. 3, 12.

कड़ f. itching, scratching, the itch. 2, 448.

कड़ति १ - कड़. 2, 448. गवा-
त्रिकं च नो दत्तं गो-कड़तिर्न
वे कृता K&lk. 7, 34.

कड़यन n. - कड़. 2, 448.

कड़या f. - कड़. 2, 448.

कथन n. saying, telling, relat-
ing. 1, 138.

कथा f. a tale, a story. 1, 152.

कङ्क m. an awning, a canopy.
2, 155. 5, 62.

कहन n. destroying, killing. 2,
323.

कड्ख or कड्खक n. a mass, a
multitude. 4, 1. कड्खाना

कड्खेषु गुप्तद्रोतंबयुग्मकं
K&lk. 32, 94. गोपकड्ख

Gg. 2, 4. केनकड्ख Gg. 11,

25. मृगाणां कड्खकं Bhk. 2,

17. कृताधिकड्खकं Çcup. 6,

31. मत्तकड्खक Çcup. 6, 26.

स्विकड्खक M&rt. 6, 8.

कड्य adj. mean, miserly, stingy.
2, 192.

कडली f. 1) the plantain or
bansna tree. 2, 37. 2) a flag
carried by an elephant. 5, 17.
Comp. Çcup. 5, 2

कहु 1) adj. brown, yellowish.
4, 50. 2) कहु f. the mother
of the Nāgas. 1, 119.

कड्द adj. speaking improperly.
2, 223. प्रियापाये कड्द
हंसको किल्लं ज्ञातं Bhk. 6, 75.

कनक 1) n. gold. 2, 19. 2) f.
कनका, one of the seven
tongues of Agni. 1, 68.

कनकालुका f. a golden vase.
2, 160.

कनिष्ठ 1) m. a younger brother.
2, 351. 2) f. कनिष्ठा or
कनिष्ठका, the little finger.
2, 383. 5, 7.

कनीनिका f. the pupil of the
eye. 2, 365.

कद् m. a bulbous root. 2, 28.
3, 60

- कंदर** m. **कंदरा** f. a cave. 2, 12.
कंदर्प m. Kāma. 1, 32.
कंड m. f. an iron plate or pan for baking cakes etc. 2, 158.
कंधरा f. the neck. 2, 361.
कन्यकुब्जा f. n. pr. of a city, Kanoj. 2, 132.
कन्या f. a young girl. 2, 328.
कन्यापुत्र m. the child of an unmarried girl. 2, 346.
कपट n. deceit, fraud, illusion. 4, 24, 5, 18.
कर्द m. 1) a small shell used as a coin. 3, 42. 2) the braided hair of Īiva. 1, 14.
कर्दिन् m. a name of Īiva. 1, 11.
कपाट m. n. the leaf of a door. 2, 133.
कपाल n. 1) a fragment of broken earthen-ware. 5, 18. 2) the skull. 3, 11. Comp. *testa*.
कपालिन् m. a name of Īiva. 1, 12.
कपि m. a monkey. 2, 76, 77.
कपिञ्जल m. the francoline partridge. 2, 99.
कपिल adj. tawny. 4, 51.
कपिश adj. of a dark brown colour. 4, 50.
कपिशिर्ष n. the coping of a wall. 5, 2.
कपोत m. a dove or pigeon. 2, 99.
कपोतपाली f. a dove-cot. 2, 148. Īigu. 3, 51.
कपोल m. the cheek. 2, 367, 387.
कफ m. phlegm. 2, 450.
कफणि f. m. the elbow. 2, 378.
कबंध m. a headless trunk (retaining some power of action). 3, 8.
कमठ m. a tortoise. 3, 34.
कर्मडलु m. an ascetic's or student's water-pot. 2, 256.
कमल 1) n. a lotus. 3, 57. 2) f. **कमला**, a name of Lakṣmī.

1. 31. *Brahmav.* III, 22, 2. *आधिपत्यकमलातिचंचला*. *Kāṣikh.* 15, 34. *Gg.* 1, 17.
- कमलासन** *m.* Brahman. 1, 7. *Ks.* 7, 70.
- कामित्** *m.* a lover. 2, 342.
- कम्** *m.* trembling, tremor. 2, 446.
- कंबल** *m.* a blanket. 2, 396.
- कंबलवाह** *m.* a cart drawn by oxen. 2, 289. This word is *m.* and *n.*, but *कंबलिवाह* seems to be the more correct spelling. *कंबलिन्* is said to signify 'having a dewlap, an ox'.
- कंठु** *m.* a conch, a shell. 3, 42. *Bhk.* 3, 34.
- कर्बुमीवा** *f.* a neck marked with three lines like a shell. 2, 362. The same is called *त्रिवलया*.
- कम** *adj.* loving, desirous, lustful. 2, 226. *Bhk.* 4, 20. 7, 24.
- कर** *m.* 1) the hand. 2, 356. 2) the distance from the elbow to the tip of the middle finger, taken as a measure. 2, 361. 3) a ray of light. 1, 39. 4) tax, impost, revenue. 2, 278.
- करक** *m.* 1) hail. 1, 59. 2) an ascetic's waterpot. 2, 162.
- करज** *m.* a tree (*dalbergia arborea* Willd.). 2, 43.
- करद** *m.* 1) an elephant's temples. 2, 61. 2) a crow. 2, 90.
- रुतः करगः कुरु**, *Kāṣikh.* 68, 53. **करदो रारुदित्येव**; *ibid.* 56, 26.
- करण** *n.* 1) an instrument or means. 5, 80. 2) an organ of sense. 2, 380. 3) the body. 5, 10.
- करणमाम** *m.* the senses collectively. 5, 25.
- करपत्र** *n.* a saw. 2, 320. **विहार्यास्य मूर्धानं करपत्रेण हारुवत्** । *Kāṣikh.* 8, 60.
- करवाल** *m.* a sword. 2, 317.
- कर्म** *m.* 1) the distance from the wrist to the tip of the

- little finger. 5, 7. 2) a young camel. 2, 125.
- करमुक्त** n. a weapon thrown by the hand, e. g. a dart. 2, 307.
- करंज** adj. mixed. 4, 56.
- करंभ** m. barley-meal mixed with curds. 2, 166.
- कररुक्** m. a finger-nail. 2, 356.
- करवीर** m. a shrub (oleander or nerium odorum.) 2, 39.
- करशाखा** f. a finger. 2, 361.
- करसीकर** m. the water which an elephant ejects from his trunk. 2, 61. Pk. 1. 30.
- करहाट** n. the bulbous root of a lotus. 2, 28.
- कराय** n. the tip of an elephant's trunk. 2, 64.
- कराल** adj. great, large. 4, 68.
- करिन्** m. an elephant. 2, 59. 3, 41.
- करिपोत** m. a young elephant. 2, 69.
- करिम्कर** m. a fabulous sea-monster. 3, 38.
- करिवैतगती** f. a flag carried by an elephant. 5, 17.
- करिस्क्व** m. a flock of elephants. 5, 25.
- करीर** 1) m. a jar, a water-vessel. 2, 161. 2) n. the shoot of a bamboo. 5, 42. 3) a shrub (*capparis ap'hilla* Rox.) 5, 42. 4) f. करीरी, the root of an elephant's tusk. 2, 68.
- करीरक** n. fight, battle. 4, 76.
- करीष** n. cowdung. 2, 118.
- करुण** 1) m. the pathetic sentiment in poetry. 1, 92. 2) f. करुणा, compassion. 4, 39. 5, 7.
- करुण** m. a tree (*citrus decumana*) 2, 39.
- कोण** 1) m. the male elephant. 2) f. the female elephant. 5, 47.
- करोटि** f. the skull. 3, 11. Also करोटी. नृकरोटी तव प-
रिकरः Mahi. 24. छत्कडे नृक-
रोटीय Kāçikh. 73, 137.

कर्क m. a white horse. 2, 282.

कर्कट 1) m. a crab. 3, 36. 2) f. कर्कटी, a sort of cucumber (*cucumis utilissimus* Rox.). 2, 54.

कर्कशु m. f. the jujube. 2, 39.

कर्करी f. a waterpot. 2, 162.

कर्करी तौयपूरिता *QAradail* t.

कर्कश adj. hard, firm. 2, 187.

कर्करु m. a pumpkin-gourd. 2, 54.

कर्ण m. the ear. 2, 381.

कर्णधार or कर्णधारक m. a pilot, a helmsman. 3, 33.

कर्णपर m. an ornament for the ear. 2, 399.

कर्णमूल n. the root of the ear. 2, 62.

कर्णमोटी f. the name of a goddess, one of the incarnations of Durgā. 1, 17.

कर्णपट्टेन n. an earring. 2, 401.

कर्णाल्लकर्ण n. an ornament for the ear. 2, 401.

कर्णिका f. 1) any ornament for the ear. 2, 401. 2) the tip of an elephant's trunk. 2, 64. 3) the pericarpium of a lotus. 3, 60.

कर्णिकार m. a tree (*pterosperrnum acerifolium*). 2, 44.

कर्णिरिध m. a litter borne on men's shoulders. 2, 290.

कर्णोन्नय m. a slanderous whisperer, a tale-bearer. 2, 191. Bhk. 3, 7. *Ānandalah*. 55.

कर्तन n. cutting, clipping, shearing. 4, 44.

कर्तरी f. 1) scissors, shears. 2, 440. 2) the feathered part of an arrow. 2, 313.

कर्म् m. mud, mire. 3, 56.

कर्पट m. a rag, ragged clothes. 2, 393.

कर्पर m. a pot, a boiler. 2, 160.

कर्पास m. the cotton-plant. 2, 47.

कर्पूर m. camphor. 2, 390.

कर्ष 1) adj. greyish, variegated. 4, 56. 2) n. gold. 2, 19.

कर्मठ adj. accomplishing one's work carefully or scrupulously. 2, 214. Bhk. 1, 11.

ब्रह्मकर्मसु कर्मठौ Pk. 1, 14.

इत्यादानादिक्रियाकर्मठौ

विप्रः Pk. 1, 9. 3, 6.

कर्मण्या f. wages. 4, 43.

कर्मन् n. an act, an action. 4, 88. 2, 228.

कर्मादिन् m. a religious mendicant of the Brahminical caste. 2, 254.

कर्मवियाक m. the result of actions done in former stages of existence. 5, 13. Mārk. 10, 71.

कर्मशाला f. a workshop. 2, 142.

कर्मशील adj. able to accomplish a work. 2, 215.

कर्मशूर m. one who accomplishes his work assiduously or scrupulously. 2, 214.

कर्मसंन्यासिक m. one who has cast off all worldly desires, an ascetic. 2, 239.

कर्मसञ्ज्ञिन् m. the sun. 1, 37.

कर्षक m. = husbandman. 2, 419.

कर्ष f. a canal. 3, 44.

कल adj. (a note or tone) inarticulate, but melodious. 1, 140.

कलकंठ m. the Indian cuckoo. 2, 88.

कलकल m. the confused noise of a crowd. 1, 139.

कलक m. (n.) 1) a stain, a spot. 1, 45. 5, 34. 2) a blemish, a fault. 5, 34.

कलत्रं n. 1) the hips and loins. 2, 357. 2) a wife. 2, 339.

कलधौत n. 1) gold. 5, 20. Comp. Cūp. 3, 47. 4, 31. 2) silver. 2, 17.

कलम m. a young elephant. 2, 69.

कलम m. a sort of rice. 2, 425.

कलब m. an arrow. 2, 341.

- कलन** *n.* 'the uterine germ'. 2, 345.
कलविक *m.* a sparrow. 2, 88.
कलश *m.* a jar, a jug. 2, 161.
कलह *m.* quarrel, strife, contention. 2, 298. 5, 3.
कलहंस *m.* a kind of goose with greyish wings. 2, 98.
कला *f.* a measure of time. 1, 105. According to Manu (= Nārasinhap.) 48 seconds; according to Am. and HC. 8 seconds.
कलाइ *m.* a goldsmith. 2, 433.
कलांतर *n.* interest on money. 2, 417.
कलाप *m.* 1) a peacock's tail. 2, 87. 2) a quiver. 2, 310. 3) a zone. 2, 405.
कलापिन *m.* a peacock. 2, 86. *Çigu.* 6, 31.
कलाय *m.* peas (*pisum sativum*). 2, 427.
कलि *m.* 1) a tree (*terminalia*

belerica). 2, 463. 2) contention, strife. 2, 298. 5, 3.
कलिका *f.* a bud. 2, 31.
कलिंग *m.* the fork-tailed shrike. 2, 93.
कलिन *adj.* impervious, inaccessible, crowded. 4, 92.
कलेवर *n.* the body. 2, 355.
कल्क *n.* sin. 3, 5.
कल्प *m.* a precept, an injunction. 5, 40.
कल्पन *n.* cutting. 4, 44.
कल्पपाल *m.* a distiller of spirituous liquors. 2, 438.
कल्पवृक्ष *m.* a fabulous tree of Svarga, granting every thing desired. 1, 135.
कल्पांत *m.* the end of a *kalpa*, or of a day and night of Brahman, at the end of which the total destruction of the world ensues. 1, 117. *Mārk.* 8, 115.
कल्पित *adj.* (an elephant) armed for war. 2, 66.

कल्मष m. a stain, a blemish, sin. 3, 5.

कल्माष adj. (f. ई), 1) greyish white. 4, 51. 2) variegated. 4, 56.

कल्मस्य 1) adj. well, healthy. 2, 225. 2) n. the dawn, the morning. 1, 11f. 3) yesterday. 5, 23. 4) spirituous liquor. 2, 175.

कल्याण 1) adj. (f. ई) lucky, auspicious. 1, 122. 5, 100. 2) n. gold. 2, 18.

कलमक adj. deaf and dumb. 2, 454.

कलोल्ल m. a surge, a billow. 3, 31.

कवच n. armour, mail. 2, 304. 5, 9.

कवचित adj. clad in armour. 2, 305.

कवर् 1) adj. mixed, blended. 4, 56. Comp. व्याकीर्णमा-
त्यकवर् कवरी तरुण्याः।
(Cica. 5, 19. 2) f. कवरी, a braid
of hair. 2, 375.

कवि 1) adj. wise, clever. 2,

178. 2) m. a name of Qukra. 1, 48.

कविक n. the bit of a bridle. 2, 287.

कशा f. a whip. 2, 287.

कशिपु m. food or clothing, or an object which can serve as well for food as for clothing. 1, 121.

कम्पल्ल adj. foul, dirty. 4, 42.

कश्य n. 1) spirituous liquor. 2, 175. 2) the flank of a horse. 2, 286.

कम्प्यप्रनन्दन m. a name of Garuda. 1, 30.

कषाय adj. 1) of an astringent flavor. 4, 86. 2) fragrant. 5, 27.

कसेरु n. the backbone. 3, 12.

कस्तूरिका f. musk. 2, 389.

कल्लार n. the white water-lily. 3, 59. Mark. 6, 21.

कास्थ n. brass. 2, 15.

काक m. 1) a crow. 2, 90. 5, 23. 2) a sort of tree. 5, 26.

- काकतुंड** m. a dark species of agallochum. 2, 390.
- काकतुंडिका** f. a tree — ता-यिक्क (?) 2, 48.
- काकयज्ञ** m. three or five locks left on the crown or the sides of the head of children (of the military class) at the time of tonsure. 2, 377.
- काकु** f. a significative alteration of voice. 1, 143, 150.
- काकुद्** n. the palate. 2, 366.
- काकोद्** m. a snake. 3, 18; e. g. काकोद्सोद्; खल्लः
- काकोल्ल** m. 1) a raven. 2, 91. 2) a sort of poison. 3, 25.
- कांक्षा** f. wish, desire. 4, 25.
- काच** n. (?) the looped strings by which the articles to be carried are suspended to the cross-pole. 4, 73.
- काचित** adj. suspended in = *kāca*. 4, 83.
- काचन** n. gold. 2, 19.
- काचनार्क** m. a species of ebony (*baubinia variegata*). 2, 51.
- काची** f. a girdle, a zone. 2, 405. 5, 56.
- काचीपद्** n. the hips and loins. 2, 357.
- काजिक** n. sour gruel. 2, 163.
- कांड** m. n. 1) a stalk, a stem. 2, 424. 2) an arrow. 2, 311. 312. 5, 81. 3) a multitude. 5, 81. 4) season, opportunity. 5, 81. 5) water. 5, 81. 6) used at the end of compounds, to express a censure: bad, inferior. 2, 182. 5, 81.
- कांडपट** m. — अपटी 2, 154.
- कांडस्पृष्ट** m. a Brahman, who lives by the profession of arms. 2, 250.
- काता** adj. irresolute, timid. 2, 199.
- कात्यायनिका** f. a middle-aged woman. 2, 330.
- कात्यायनी** f. Durgā. 1, 15.
- कादंब** m. a kind of goose with grey wings. 2, 99.

काईधरी *f.* a sort of spirituous
-liquor. 2, 174.

काईविनी *f.* a series of newly
arisen moving clouds. 1, 59.

काइवेय *m.* a snake. 3, 18.

कानन *n.* a grove, a wood. 2,
55. 5, 13.

कानीन *m.* the son of an un-
married young woman. 2, 346.

कांत 1) *adj.* lovely. 4, 4. 2) *m.*
= lover, a husband. 2, 342.
3) *f.* कांता, a mistress, a wife.
2, 327.

कांता *n.* 1) = difficult road.
5, 30. 2) a forest. 2, 55.

कांति *f.* splendour, beauty.
5, 27.

कांदिशीक *adj.* not knowing
where to resort to (कां दिशं
प्रयामीति व्याकुलः Ksh.),
put to flight. 2, 324. कांदि-
शीकमभवज्जगत् Kācikh. 2,
27. कांदिशीका निषादास्तु
विधिशुस्तत्र, *ibid.* 50, 78.

कापारिक *v. r.* for कार्पारिक.
2, 194.

कापिशायन *n.* a sort of spi-
rituous liquor. 2, 175.

कापेय *n.* the tricks and doings
of a monkey. 2, 77.

काम *m.* 1) wish, desire. 5, 93.
2) the god of love. 1, 32. 3)
कामं *adv.* according to one's
wish. 4, 33.

कामघंसिन् *m.* a name of Civa.
1, 12.

कामना *f.* wish, desire. 4, 25.

कामयन्ती *f.* the wife of Kama.
1, 34.

कामयस्त *m.* a name of Bala-
deva. 1, 29.

कामाकुश *m.* a finger-nail. 2,
356.

कामिन् 1) *adj.* wishing, desir-
ing, lustful. 2, 226. 2) *f.* का-
मिनी, = loving or beloved
woman. 2, 326.

कामुक *adj.* desirous, lustful.
2, 226.

कांबोज m. a horse of the breed of Kamboja. 2, 284. Pk 4, 174.

काय m. the body. 2, 355. 5, 10, 17.

कायस्थ m. a man belonging to the writer-cast, a copyist, a clerk. 2, 431.

कारण n. — प्रकृति. 5, 78.

कारणा f. torment. 3, 4.

कारणिक adj. (f. आ or ई), investigating, examining. 2, 234.

कार्डव m. 'a sort of duck.' 2, 99.

कारा f. confinement, captivity. 3, 4.

कारु m. a mechanic, an artisan. 2, 438. 142. 5, 78.

कारुण्य n. compassion. 5, 37.

कार्तस्वर n. gold. 2, 19.

कार्तिक m. an astrologer. 2, 248.

कार्तिकेय m. Skanda, the deity of war. 1, 19.

कार्यटिक m. a juggler, a cheat. 2, 194. घाटाः कार्यटिकाः क्रूराः Bhavishyap.

कार्यास n. cotton-cloth. 2, 393.

कार्मण n. sorcery. 4, 31. का चित्कार्मणतत्त्वज्ञा Kā-
ṭikā. 45, 9. ~

कार्मुक n. a bow. 2, 309.

कार्मुककोटि f. the notched end of a bow. 2, 310.

काल m. 1) time. 1, 105. 5, 40.

51. 83. कालक्रियामान n.

a measure of the duration of (musical) time. 1, 94. काल-

विशेष m. a particular (point of) time. 5, 63. 2) death. 3,

■ 5, 83. 3) Yama. 1, 71. 5,

83. 4) f. काली, a name of Durgā. 1, 15.

काल adj. (f. ई), black. 4, 49. 5, 83.

कालकूट m. a particular poison. 3, 25.

कालिखंड n. the liver. 3, 13.

कालशेयं n. buttermilk. 2, 120.

कालायस n. iron. 2, 16.

कालिंदी f. the Yamunā. 3, 52.

कालिंदीकर्षण m. a name of
Baladeva. 1, 29.

कालिंदीसोदर m. a name of
Yama. 1, 71.

कालेय n. saffron. 2, 388.

काल्या f. a cow fit to receive
the bull. 2, 117.

काव्य m. Cakra. 1, 48.

काश m. a kind of reed (sac-
charum spontaneum). 2, 36.

काशि f. Benares. 2, 132. Also

काशिका, e.g. तदेव हि शुभः

कालो यदेवाप्यते काशिका.

Kāṣikā. 58, 14, 79, 36.

काश्मीरत n. saffron. 2, 388.

काश्मयी f. the earth. 2, 2.

काष्ठ n. wood. 2, 338.

काष्ठतक्ष m. (nom. °तक्ष्) a car-
penter. 2, 432.

काष्ठा f. 1) a region or quar-
ter of the world. 1, 100. 2)
a measure of time, eighteen
twinklings of an eye. 5, 51.
3) excellence. 5, 51.

कास m. cough, catarrh. 2, 446.

कासर m. a buffalo. 2, 72.

कासार m. a pond. 3, 53.

किंवदंती f. rumour, report,
whether true or not. 1, 147.

किंशरु m. 1) the beard of
corn. 2, 424. 2) an arrow.
3, 5.

किंशुक m. a tree (butea fron-
dosa). 2, 42.

किंकिरीधि m. the blue jay.
2, 92.

किंकर m. a servant. 2, 210.

किंकिणी f. a small bell, a tink-
ling ornament. 2, 405.

किंकिरात n. the blossom of
a species of amaranth. 2, 52.

किंचन adv. somewhat. 5, 96.

किञ्चित् adv. 1) somewhat. 5, 96. 2) a little. 4, 3, 5, 96.

किञ्चुलक m. an earthworm. 3, 39.

किञ्जल्क n. the filament of the lotus and some other flowers. 3, 60.*

कितव m. a gambler. 2, 233.

किनर् m. a demigod attached to the service of Kuvera. 1, 82-87. Comp. किपुरुष.

किनरेसर m. a name of Kuvera. 1, 78.

किपचान adj. niggardly, avaricious. 2, 192. Comp. मितपच.

किपाक m. — महाकाल. 2, 48.

किपुरुष — किनर्. 1, 82.

किर v. r. for किरि. 2, 71.

किरण m. a ray of light. 1, 38.

* This word is as well n. as m. Comp. HC. 4, 232, where the comm., in explaining किञ्जल्क केसर, says expressly: पुष्पावलिभावेन #

किरात m. 1) the name of a mountainous savage tribe. 2, 444. Kum. 1, 6, 15. Rgh. 4, 76. 2) a dwarf. 2, 456.

किरि m. a hog. 2, 71.

किरीट m. n. a crest, a diadem. 2, 410.

किर्मिरि adj. variegated. 4, 56.

किल adv. 1) as reported (अधान कंस किल वासुदेव). 2) probably (अर्जुनः किल ज्ञेयते कुत्रन् Kshirasv.). 5, 88.

किलाट m. 'inspissated milk.' 2, 169.

किलास n. a sort of cutaneous eruption. 2, 447.

कित्विष n. wrong, sin. 3, 5. †

किशोर or किशोरक m. a colt. 2, 285.

किसलय n. a sprout, a shoot. 2, 30.

कीकस n. a bone. 3, 10.

कीचक m. a hollow bamboo,

- said to be sounding when shaken by the wind. 2, 49.
- कीट 1) m. a worm, an insect. 3, 14. 2) n. excrements. 3, 15.
- कीनाश 1) adj. niggardly. 2, 192. 2) m. a name of Yama. 1, 71. Ānanda. 26. कीनाशनगरी Kāçikā. 42, 17. कीनाशननिकेतनं Çiçu. 1, 73.
- कीर m. a parrot. 2, 93.
- कीर्ण adj. spread over, covered, full. 4, 17.
- कीर्ति f. praise, fame, glory. 1, 153.
- कील 1) m. a pin, a stake, a post. 5, 11. 2) कीला f. a flame. 1, 65.
- कीलक m. a pin, a bolt, a stake. 2, 296. Comp. युग°.
- कीलातल n. 1) water. 2) blood. 5, 44.
- कीलिका — कीलक. चक्राय-कीलिका, the pin of an axle. 2, 293.
- कोश m. a monkey. 2, 76. Kāçikā. 42, 31.
- कु f. the earth. 2, 1.
- कुकुदर m. the cavities of the loins. 2, 358.
- कुक्कुत 1) m. conflagration of husks. 2) n. a hole filled with stakes. 5, 44.
- कुक्कुट m. a cock. 2, 92. 5, 49.
- कुक्कुटि f. (?) hypocrisy. 4, 55.
- कुक्षि m. the belly. 2, 360.
- कुंकुम n. saffron. 2, 388.
- कुच m. the female breast. 2, 371.
- कुचमुत्र n. a nipple. 2, 371.
- कुचर adj. (f. ई), malevolent. 2, 234.
- कुज m. a tree. 2, 22.
- कुञ्चितांगुलि adj. with bent in fingers. 2, 382.
- कुञ्ज m. the jaw. 5, 32.
- कुंवर m. an elephant. 2, 39. 5,

11. कुंठरकर m. an elephant's trunk. 5, 20.

कुठ 1) m. a jar, a jug. 2, 161.
2) n. a house. 2, 136.

कुञ्ज m. a tree (nerium anti-dysentericum Lin.). 2, 38.

कुटिल adj. 1) crooked. 4, 11.
2) curly. 2, 376.

कुटिलाशय adj. ill-intentioned, malevolent. 2, 234.

कुटुंबव्यापत adj. engaged in (the support of) the household. 2, 202.

कुटुंबिन् m. a householder, a husbandman. 2, 419.

कुटुहारिका f. a female servant. 2, 337. HC. writes कुटु.

कुटित adj. pounded, flattened. 2, 430.

कुटिनी f. a procuress. 2, 337.

कुट्टिम n. a tessellated pavement. 2, 139. हर्म्याणि यत्र मणि-
कुट्टिममनुत्तानि Pl. 1, 5.

कुठ m. a tree. 2, 22.

कुठार m. an axe. 2, 319.

कुटिल m. n. an opening bud. 2, 31.

कुणय m. a corpse. 3, 7.

कुणि adj. one whose arm is crippled, or withered. 2, 455.

कुंठ adj. slow at work, inefficient, indolent. 2, 227.

कुंड n. a pot. 2, 159.

कुंडल n. an earring. 2, 401.

कुंडलिन् m. a snake. 3, 19.

कुंडिका f. a waterpot. 2, 256.

हृत्त्रोपनत्कुंडिकाश्च नाध-
माय समर्पिताः । Kāṭkh.
7, 18.

कुतप m. 1) Kuṣa-grass. 2) the afternoon. (?) 5, 36. Comp.

Matsyap. 22, 79: अन्नो मुदूता

विष्पाता दशपंचच सर्वदाः

तत्राष्टमो मुदूर्तो यः स

कालः कुतपः स्मृतः ॥

कुतूहल n. sport, play, amusement. 4, 35. Comp. **कौतूहल**.

कुत्सा f. censure, abuse. 5, 81.

कुत्सित adj. reproached, despised, contemptible. 2, 223

कुश m. 1) Kuṣa-grass. 2, 36. 2) **कुश** m. **कुशा** f. a variegated blanket. 2, 153. Çiçup. 1, 8. 5, 31. Bhk. 10, 1.

कुक्षि n. a spade, a hoe. 2, 422.

कुम्भ m. a mountain. 2, 10.

कुंत m. a lance. 2, 320.

कुतल m. a particular mode of dressing the hair. 2, 375.

कुम्भ n. any metal except gold and silver. 1, 81.

कुप्रिय adj. detested, base. 4, 85.

कुब्ज m. humpbacked. 2, 456.

कुमार 1) m. (in theatrical language), the heir apparent or crownprince. 1, 98. 2) Skanda. 1, 19. 3) f. **कुमारी**, a girl. 2, 328.

कुमुद 1) n. the white esculent waterlily. 3, 59. 2) m. the elephant of the south. 1, 104.

कुमुदपत्रा adj. resembling the leaves of the white waterlily. 4, 53.

कुमुदिनी or **कुमुदती** f. an assemblage of white waterlilies. 3, 61. **मुदं कुमुदिनीनां यस्तनोति चंद्रः** Kāçk. 15, 25. Bhk. 2, 4. 6.

कुम्भ m. 1) a pot, a jar. 2, 161. 2) the frontal globe on the upper part of the forehead of an elephant. 2, 61. 63. 3) f. **कुम्भी**, a pot. 2, 159.

कुम्भकार m. a potter. 2, 435.

कुम्भिन m. an elephant. 2, 59.

कुम्भिनस m. a kind of snake. 3, 18.

कुम्भीर m. a crocodile. 3, 34.

कुम्भ m. a deer, an antelope. 2, 75.

कुम्भक n. the blossom of a spe-

- cles of amaranth. 2, 52. v. r.
कुर्दक.
कुर m. an osprey. 2, 94.
कुरुविंद 1) m. a plant (cyperus rotundus). 2, 467. 2) n. vermilion. 2, 466.
कुरुर m. a dog. 2, 126.
कुल n. 1) a crowd, an assemblage of living beings. 4, 1. 2) family, race, lineage. 2, 241. 3) a house. 2, 136.
कुलटा f. an unchaste woman. 2, 341.
कुलबालिका f. a respectable woman. 2, 340. 5, 6.
कुलस्त्री f. a woman of a good family and respectable conduct. 2, 340. 5, 12.
कुलाय m. a nest. 2, 85.
कुलात् m. a potter. 2, 435.
कुलिश 1) n. a thunderbolt. 1, 56. 2) m. a sort of fish. 3, 37.
कुलीन adj. 1) of high descent. 2, 234. 5, 50. 2) of a good breed. 2, 284.
कुलीर m. a crab. 3, 36.
कुल्य n. a bone. 3, 10.
कुल्या f. — kulastri. 5, 12.
कुल्या f. a canal. 3, 44.
कुवलय n. a blue lotus. 3, 59.
कुवली f. the jujube. 2, 39.
कुविंदक m. a weaver. 2, 435.
कुवेषी f. a fish-basket. 2, 439.
कुवेर m. the god of wealth and regent of the north. 1, 79. 100.
कुश 1) m. sacrificial grass (poa cynosuroides). 2, 36. 2) n. water. 3, 26. 3) **कुशा** f. a bridle, a rein. 2, 287.
कुशल adj. skilful, clever, expert. 2, 180. 127. 387.
कुशायीमति adj. one whose understanding is ■ sharp ■ the point of a blade of Kuṣa: acute, penetrating, subtle. 2, 218. **कुशायीया बुद्धिः** Bhk. 5, 15.
कुशिक m. a ploughshare. 2, 420.

कुशीलव m. an actor, a mime.
2, 437.

कुशूल m. a granary. 2, 157.

कुशेशय n. a lotus. 3, 57.

कुष्ठ n. leprosy. 2, 449.

कुसीद n. usury. 2, 417.

कुसीदिक m. (f. i) a usurer.
2, 416.

कुसुम n. a flower. 2, 31.

कुसुमायुध m. Kāma. 1, 32. Ks.
6, 44. 7, 67.

कुसुम n. safflower (carthamus
tinctorius). 2, 465.

कुसुति f. evil practices, magic
rites, sorcery. 4, 55. Comp.
कौसुतिक.

कुस्तुबुत n. coriander-seed. 2,
462.

कुतुक m. a cheat, a rogue, a
juggler. 2, 194.

कुतुन 1) adj. envious. 2, 229.
2) कुतुना f. hypocrisy. 4, 55.

कुरु n. a hole. 3, 2.

कुरु f. the new mo n. 1, 112.

कुरु 1) n. the summit of a moun-
tain. 2, 11. 2) fraud, deceit.
4, 24. 3) m. an ox with broken
horns. 2, 112.

कुरुधन n. a snare, a trap. 4, 97.

कुर m. a well. 3, 62.

कुरक m. According to some
comm., the mast of a vessel;
according to others, a tree to
which a boat is moored. 3, 33.

कर n. boiled rice. 2, 164.

कूर्चक m. an ornament on the
top of a banner. 2, 303.

कूर्चिका f. 'inspissated milk.'
2, 169.

कूर्प n. the space between the
eyebrows. 2, 365.

कर्पर m. the elbow. 2, 378. 381.

कूर्मास m. a bodice, a jacket,
a mantle. 2, 397. Comp. कूर्मा-
सक Qicup. 5, 23.

कूर्म m. a tortoise. 3, 34.

कूल n. a bank, a shore. 3, 45.

46. कूलदेश m. 3, 32.

कूलकपा f. a river. 3, 43.

कूवर 1) n. the pole of a carriage. 2, 292. 2) कूवरी f. a kind of carriage. 2, 289.

कुम्भाड m. a pumpkin. 2, 54.

कुकलास m. the gecko (*lacerta* gecko). 2, 79.

कुकवाक m. a cock. 2, 92.

कुकारिका f. the nape of the neck. 2, 370.

कुच्छ n. distress, danger. 5, 40.

कृत adv. done with, enough. 5, 3. e. g. कृतमतिविस्तरेण, 'let us have done with too great detail.'

कृतकर्मन् adj. skilful, clever. 2, 180.

कृतमुख adj. skilled in archery. 2, 316.

कृतमाल m. —आरग्वध. 2, 43.

कृतमुख adj. conversant with the means of success, clever. 2, 180.

कृतहस्त m. handy, dexterous, skilful. 2, 180.

कृतांत m. 1) established truth or doctrine. 1, 10. 2) a name of Yama. 1, 71.

कृताभिषेक adj. anointed. 2, 325.

कृतिन् adj. wise, learned, skilful. 2, 178.

कृत्ति f. hide, skin. 3, 8.

कृतिका f. pl. the third of the lunar mansions, consisting of six stars, the Pleiades. 1, 50.

कृत्तिवासस् m. a name of Oiva. 1, 12.

कृत्स्न adj. all, whole, entire. 4, 28.

कृपाण adj. miserly, avaricious. 2, 192. Ujj. 2, 79.

कृपा f. pity, compassion. 4, 39.

कृपाण 1) m. a sword. 2, 317. Ujj. 2, 90. 2) कृपाणी f. scissors, shears. 2, 440.

कृपीट n. 1) the belly. 2) water.
5, 41.

कृपीटयोनि m. a name of Agni.
1, 63.

कृमि m. 1) = worm, an insect.
3, 14. 2) a spider. 2, 101.
3) the silkworm. 2, 394. 4)
lac. 5, 37.

कृश adj. thin, spare, slender.
4, 32.

कृशानु m. a name of Agni. 1, 62.

कृशाश्विन् m. a dancer, an ac-
tor. 2, 437. Pk. 5, 7.

कृषिक m. a husbandman. 2,
419. v. r. कृषक.

कृषीवत् m. a husbandman.
2, 419.

कृष्टि m. a wise man. 2, 178.

न चित्तेदनिष्ठानि तस्मा-
त्कृष्टिः (Schol. विद्वान्) क-
दाचन. Kāçikb. 12, 30.

कृष्ण 1) adj. (f. d), black or dark
blue. 4, 49. 2, 283. 2) m.
Vishnu, or one of the incar-

nations of Vishnu. 1, 21. 3)
f. one of the seven tongues
of fire. 1, 68. 4) long pepper.
2, 459.

कृष्णकाक m. = raven. 2, 91.

कृष्णपांडुर adj. greyish white.
4, 51.

कृष्णभूमि m. a country with black
soil. 2, 5.

कृष्णमृत्तिका f. black soil. 2, 5.

कृष्णाला f. a plant (abrus pre-
catorius). 2, 48.

कृष्णावक्त्र adj. blackfaced. 2, 77.

कृष्णवर्ण adj. of a black colour.
2, 282.

कृष्णावर्त्मन् m. fire. 1, 63.

कृष्णसार m. the black antelope.
2, 75.

कृत्तिक n. = प्रकाश. 2, 418

केका f. a peacock's cry. 2, 87

केकिन् m. a peacock. 2, 86.

केकी केकी परित्यज्य मौनं
तिष्ठति तद्वयात् Kāçikb. 3, 71.
१५

केपिक्ता f. a tent. 2, 296.

केतन n. a flag, a banner. 2, 303.

केतु m. 1) a ray of light. 1, 39. 2) a comet. 1, 49. 3) = flag, a banner. 2, 303. Comp. धूमकेतु.

केदार n. a field. 2, 419. HC. on IV, 31. says of *vapra* and *kedāra*: पुञ्जीवलिमावेतौ.

केयूर n. a bracelet worn on the upper arm. 2, 402.

केलि m. f. play, sport, pastime. 2, 277.

केलिकिल्ल m. a jester, a buffoon. 2, 277.

केवलिन् m. a Jaina deified saint. 1, 86. Pk. 3, 50.

केश m. the hair of the head. 2, 375. 376. 397. 5, 11.

केशघ्न n. a disease producing baldness. 2, 450.

केशयज्ञ, केशपाश, केशरुस्त m. a fine head of hair. 2, 376.

केशमार्जन n. a comb. 2, 156.

केशव m. Krishna or Vishnu 1, 21.

केसर 1) n. the filament of flowers. 3, 60. 2) m. a tree. (*Simusops elengi* Lin.) 2, 51.

केसरिन् m. a lion. 2, 59.

कैटमारि m. a name of Vishnu or Krishna. 1, 25. Comp.

कैटभजित् Çiçup. 9, 30. कैटभद्विष् Çiçup. 1, 23. कैटभगिद् Anandal. 30.

कैतव n. deceit, fraud. 4, 24.

कैव n. the white esculent waterlily. 3, 59.

कैरविणी f. an assemblage of white waterlilies. 3, 61. कैवेरुदारैरिन्दुर्विकासयति कैरविणीकुलानि. Bhām. 1, 73.

कैवर्त m. a fisherman. 2, 439.

कैवल्य n. absorption in the deity, eternal emancipation. 1, 124.

कोक m. 1) a wolf. 2, 73. 2) the ruddy goose (*anas casarca*). 2, 89.

कोकनद् n. the red lotus. 3, 58.

कोकिल m. the Indian cuckoo. 2, 88.

कोरु m. the hollow of a tree. 2, 27.

कोटि f. 1) the point or extreme part. Comp. कार्मुककोटि. 2) an angle or corner. 4, 42. 3) the tip-top, excellence, eminence. साहसिर्गस्य परा कोटिर्नर्ममे विधिना Pk. 3, 19. 4) ten millions. 5, 50.

कोटिपात्र n. a rudder. 3, 50.

कोटीर m. n. a crest, a diadem. 2, 410. स्वर्णाचलोत्तुंगको-

टिर्परिमंडिते द्वीपे Pk. 2, 1.

देवैर्दिव्यकोटीर्मंडितैः 2, 54.

Anandal. 30.

कोटीश n. a harrow. 2, 421.

कोण m. 1) an angle, a corner. 4, 42. 2) a drum-stick, an instrument for striking the cords of the lute, etc. 1, 98.

कोदंड n. a bow. 2, 309.

कोद्रव m. an inferior sort of grain (*paspalum frumentaceum*). 2, 423.

कोप m. anger, passion. 2, 207. 5, 60.

कोपन adj. inclined to anger, passionate. 2, 206.

कोमल adj. soft, tender. 2, 34.

कोयष्टि m. a sort of aquatic bird. 2, 94.

कोरक m. n. a bud. 2, 31.

कोरूषक m. an inferior sort of grain (*paspalum frumentaceum*) 2, 423.

कोल m. a hog. 2, 71. corrupted from क्रीड.

कोलाहल m. the confused noise of a crowd, an uproar. 1, 139.

कोविद् adj. skilled, experienced. 2, 177.

कोविदार m. a species of ebony. 2, 51.

कोश m. 1) a pod, a seed-vessel. Comp. **बीजकोश**. 2) a sheath, a scabbard. 2, 318. 3) a storehouse, a treasury. 5, 54. 4) an egg. 2, 85. 5) a testicle. 2, 368. 6) an ordeal, at which either the plaintiff, or the defendant is obliged to sip two handfuls of water, previously consecrated by the bathing of an idol. 5, 54. Yājñ. 2, 95.

कोशातकी f. a cucurbitaceous plant (*trichosanthes laciniosa* Klein?). 2, 47.

कोशिका f. a sort of drinking vessel. 2, 161.

कोष्ठ m. the intestines, viscera. 5, 31.

कौत्सेयक m. a sword. 2, 317.

कौटवी f. a naked woman. 2, 328.

कौरिक m. one who sells meat of beasts or birds. 2, 440.

कौशाव m. a Rākshasa. 1, 73.

कौतुक n. festivity, sport, play. 4, 35.

कौतूहल n. — **कुतूहल**. 4, 35.

कौद्रवाण n. a field sown with *kodrava*. 2, 7.

कौपीन n. 1) a privy part. 5, 44. 2) a cloth worn over the privy parts. 2, 256. 3) an improper act. 5, 44.

कौमुदी f. moonlight. 1, 44.

कौमोदकी f. the mace of Vishnu or Krishna. 1, 26.

कौलिन n. rumour, report. 1, 147.

कौत्सेयक m. a dog. 2, 126.

कौवेरी f. the north. 1, 101.

कौशिक m. 1) a name of Indra. 1, 52. Çiçup. 1, 53. 2) an owl. 2, 91.

कौशेय s. धौत.

कौसौम्य n. indolence. 4, 72.

कौस्तुभिक m. a juggler, a cheat.
2, 194.

कौस्तुभ m. the jewel suspended on Vishnu's (or Krishna's) breast. 1, 27.

क्रकच n. a saw. 2, 320.

क्रकर m. a sort of partridge.
2, 99.

क्रतु m. a sacrifice. 2, 259. 5, 60, 62.

क्रतुपुरुष m. a name of Vishnu.
1, 22.

क्रदित n. crying. 3, 17.

क्रमुक n. the betel-nut. 2, 390.
Māgha 3, 81.

क्रमेलक m. a camel. 2, 125.

क्रव्य n. raw flesh. 3, 9.

क्रव्याद् m. a Rākshasa. 1, 73.

क्रिया f. action, work, business.
2, 227. 4, 98.

क्रियावत् adj. active, indus-

trious, strenuous. 2, 228.

क्रतुषु क्रियावान् Bhk. 1, 10.

क्रीडा f. play. 2, 277. 77.

क्रीडारथ m. a pleasure-van.
2, 291.

कुच m. a kind of heron or curlew. 2, 89. Bhk. 6, 73. Comp. क्रौच.

क्रूर 1) adj. cruel, fierce, savage. 3, 34. 5, 10. 2) hard, solid. 2, 187. 3) v. r. for क्रूर.

क्रूरकर्मकृत् adj. perpetrating cruel actions. 2, 217.

क्रोड 1) n. the chest, the breast, the bosom. 2, 373. 2) m. a hog. 2, 71. 3) the planet Saturn. 1, 48.

क्रोडीकरण n. embracing, an embrace. 2, 413.

क्रोध m. anger, wrath, passion. 1, 91. 2, 207. 5, 89.

क्रोधन, क्रोधिन् adj. angry, passionate. 2, 206.

क्रोष्टु m. (nom. क्रोष्टा) a jackal. 2, 74.

क्रौंच m. — कृष्. 2, 69.

क्रौंचाराति m. a name of
Skanda. 1, 19.

क्लमथु m. fatigue, languor. 2,
446. क्लमथुरित्यपि पाठः
Kshirasv. on Am.

क्लिव adj. wet, moist. 4, 82.
2, 452 (dim with rheum).

क्लीव 1) m. a eunuch. 2, 275.
2) adj. emasculated, ener-
vated, impotent. 5, 34. 3)
mean, miserly. 2, 192.

क्लेश m. trouble, affliction, dis-
tress. 5, 67. 2, 244.

क्लोमन् n. the lungs (Schol.
pupphusa). 3, 14.

क्षण m. 1) a measure of time, equal
to four minutes. 5, 65. 2) lei-
sure. 5, 65. 3) season, op-
portunity. 4, 65. 5, 62. 65.
4) the middle. 5, 65. 5) a
festival. 4, 78. 5, 65. 6) de-
pendence. 5, 65.

क्षणादा f. the night. 1, 107.

क्षणमात्रानुरागिन् adj. one

whose affection lasts only a
moment. 2, 220.

क्षणिका f. lightning. 1, 60.
Comp. चपला.

क्षत n. a wound. 3, 8.

क्षतज्ञ n. gore, blood. 3, 10.

क्षतव्रत adj. having broken one's
vows. 2, 249.

क्षत्तु m. 1) a doorkeeper. 2, 269.
2) a charioteer. 2, 293.

क्षत्र n. the military and regal
class. 2, 266.

क्षत्रिय m. a man of the mili-
tary class. 2, 237. 238. 266.

क्षपण m. a Bauddha mendicant.
2, 190.

क्षया f. the night. 1, 107. क्षया-
नाथ m. the moon. Māgha
3, 22.

क्षम 1) adj. able, competent.
2, 231. 2) क्षमा f. forbearance,
patience. 4, 40. 3) the earth.
2, 1. Bhk. 3, 22.

क्षय m. a dwelling, a house.
2, 136. Bhk. 6, 7.

क्षय m. 1) the destruction of the universe. 1, 117. 2) pulmonary consumption. 2, 447.

क्षयश्च m. cough, catarrh 2, 446.

क्षान्ति f. patience, forbearance. 4, 40. Gg. 4, 21.

क्षाम adj. thin, spare, emaciated. 4, 32. Comp. क्षीण.

क्षार n. potash. 1, 69.

क्षारणा f. accusation of infidelity, or censure in general. 1, 149. Also क्षारण n.

क्षिति f. the earth. 2, 1. 5, 60.

क्षितिधर m. a mountain. 2, 10.

क्षितिरूढ m. a tree. 2, 22. Māgha 7, 54.

क्षिप्त adj. cast, thrown, thrown at. 4, 82. 83.

क्षिप्र adj. quick, swift. 4, 12.

क्षीण adj. emaciated, thin, slender. 4, 32. Gg. 4, 21. Anand. 80.

क्षीर n. 1) milk. 2, 119. 169. 2) water. 3, 26.

क्षीरोदतनया f. a name of Lakshmi. 1, 31.

क्षीव adj. drunk, intoxicated. 2, 231. Bhk. 8, 31. 6, 143.

क्षुण्ण adj. one who has mastered the principles of a science. 2, 197.

क्षुद्र adj. 1) small, little. 4, 3. 2) poor, indigent. 2, 193. 3) avaricious, niggardly. 2, 192. 4) low, vile, wicked. 2, 191. 5) cruel. 5, 10. क्षुद्रा f. 6) a bee. 2, 101. 7) a dancing girl. 2, 437. 8) a whore, a harlot. 2, 335.

क्षुद्रघटिका f. a small bell. 2, 405.

क्षुद्रतेजुल्ल m. a grain of rice. 2, 423.

क्षुद्रधान्य n. shrivelled grain. 5, 43.

क्षुद्रनासिक adj. small-nosed. 2, 452. Comp. नःक्षुद्र.

क्षुद्रपक्षिक m. a small bird. 2, 98.

क्षुद्रशंख m. a small shell. 3, 42.

- क्षुद्राड** adj. having (recently) come out of a small egg. 3, 39.
क्षुद्रत् adj. hungry. 2, 205.
क्षुध् and **क्षुधा** f. hunger. 2, 206.
क्षुधित adj. hungry. 2, 205.
क्षुप m. 1) a shrub, a bush. 2, 23. 2) a clump of grass (?). 2, 424.
क्षुभित adj. agitated, frightened. 2, 200.
क्षुमा f. Unseed. 2, 427.
क्षुरप m. a kind of arrow. 2, 314.
क्षुरमर्दिन् m. a barber. 2, 434.
क्षुरिका f. a knife, a dagger. 2, 308. 318.
क्षुल्लक 1) adj. miserly, avaricious. 2, 192. 2) m. a small shell. 3, 42.
क्षेत्र n. 1) a field. 2, 7. 9. 419. 2) a wife. 2, 339. 3) the body. 2, 355.
क्षेत्रज्ञ 1) adj. experienced, skillful. 2, 180. 2) the soul. 1, 134.
क्षेत्राज्ञीव m. a husbandman. 2, 419.
क्षीपणी f. an oar. 3, 50.
क्षेमकर adj. (f. ई), conferring happiness, promoting the welfare of. 2, 183.
क्षीरपी f. a dish made of milk, rice and sugar. 2, 163.
क्षोणी f. the earth. 2, 1.
क्षोद m. powder, dust. 2, 288.
मलयजक्षोद Kāçikh. 33, 93.
कर्पूरक्षोद ibid. 34, 51.
क्षौद्र n. honey. 2, 466.
क्षौम n. wove silk. 2, 394.
क्षौर n. shaving. 4, 36. Kulār-nava 12, 85.
क्ष्मा f. the earth. 2, 1.
क्ष्वेड m. poison. 3, 24. Anand. 29.
क्ष्वेडा f. a war-cry. 4, 100.

ख.

ख n. 1) the sky. 1, 137. 2) an organ of sense. 2, 380.

खग m. 1) the sun. 1, 37. 2) a bird. 2, 83. 3) an arrow. 2, 311. 316.

खचित mixed, combined. 4, 56.

खडक m. a churning-stick. 2, 121.

खटिका f. a spoon, a ladle. 2, 157.

खड्ग adj. lame. 2, 455.

खड्गन and खड्गरीट m. a wag-tail. 2, 89.

खड्ग m. a sword. 2, 317. 1, 26.

खड्गपिधान n. a sheath, a scabbard. 2, 318.

खड्गफल n. the blade of a sword. 5, 72.

खड्गिन् m. a rhinoceros. 2, 72.

खंड m. n. a fragment, a part. 4, 28.

खडपरशु m. a name of Rudra. 5, 2. Kāṭikā 8, 99. 63, 39.

खडशर्करा f. granulated sugar. 2, 189.

खडिक m. pease. 2, 427.

खद्योत m. a fire-fly. 2, 102.

खनक m. a rat. 2, 89.

खनि f. = mine. 2, 14.

खर् 1) adj. sharp, hot. 1, 40. 2) m. an ass. 2, 125.

खर्जू f. the itch. 2, 448.

खर्वशाख adj. dwarfish. 2, 456.

खल 1) m. a rogue, a scoundrel. 2, 191. 2) n. a threshing-floor. 2, 423.

खलति adj. baldheaded. 2, 453.

खलधान्य n. a threshing-floor. 2, 423. Hind. کھلیان.

खलीन n. the bit of a bridle. 2, 287.

खलूरिका f. a place for military exercise. 2, 315.

खलेवाली f. a post fixed in

the centre of a threshing-floor, to which the cattle are attached as they go round to tread out the corn. 2, 423.

खिस् m. itch, scab. 2, 447.

खाता f. an artificial pond. 3, 53.

खादन n. eating. 2, 170.

खित्त n. waste or fallow land. 2, 3.

खुर m. a hoof. 2, 286.

खेठ 1) m. phlegm. 5, 6. 2) m. at the end of a compound: bad, inferior. 2, 182.

खेठक n. 1) a village. 2, 103. 2) a shield. 2, 305.

खेद m. grief, despondency. 4, 69.

खेलन n. play, sport. 2, 277.
जलाखेलनक Kācikh. 12, 72.

ग.

गगन n. the sky, the atmosphere. 1, 137. 2, 85

गंगा f. the Ganges. 3, 51.

गंगरधर m. a name of Īva. 1, 13.

गज m. an elephant. 2, 59. 60. 5, 47. 55.

गजप्रिया f. the olibanum tree (boswellia thurifera). 2, 44.

गजबंधन n. the place where elephants are tied up. 2, 68.

गजवदन m. a name of Gaṇeṣa. 1, 16.

गजाजीव m. an elephant-keeper. 2, 70.

गजारोह m. an elephant-driver. 2, 235. Comp. कस्त्या रोह.

गज 1) m. a store-room. 5, 11. 2) गंजा f. a mine. 2, 14.

गडु m. a hump on the back. 2, 449.

गडुल adj. humpbacked. 2, 456.

गघा m. 1) = multitude. 4, 1. 2) pl. the host of Īva. 1, 14.

गणक m. an astrologer. 2, 248.

गणपति m. Gaṇeṣa. 1, 18.

मणरात्रि m. many nights. 1, 108.

मणाधिप m. a name of Civa.
1, 13.

मणिका f. 1) a harlot. 2, 335.
336. 2) the female elephant,
5, 13.

मंड m. 1) the cheek. 2, 367. 61.
2) a boil, a blister, a pimple.
2, 449.

मंडक m. a rhinoceros. 2, 72.

मंडशैल m. a rock fallen from
a mountain. 2, 13. Māgha 4,
13. 40. 8, 25.

मंडूष m. a kind of worm. 3, 39.

कोटिर्गंडूषदानां मम गृह-
पल्ले Kathārnava 6. गंडूषः
किमाधिरोहति मेरुशृंगं ibid.
14.

मंडूष m. a handful of water
taken for rinsing the mouth.

4, 100. e. c. तत्पुण्यं स्याच्छ-

तपुणं गंगागंडूषवानतः Ka-

ṣṭkh. 27, 103. गंडूषा द्वादश

धास्या मुखस्य परिशुद्धये

35, 78.

मति f. 1) going, moving, wan-
dering about. 2, 85. 4, 41. 91.
2) — karmavipāka 5, 13.

मद् 1) m. disease, sickness. 2,
445. 2) मदा f. a mace, a
club. 2, 321. 1, 26.

मदायन m. = name of Krishna.
1, 25.

मदाधर m. Vishnu or Krishna.
1, 24.

मंजरी f. a cart drawn by oxen.
2, 289.

मंघ m. the mere scent of a
thing, a little. 5, 7.

मंघकारिका f. a female em-
ployed with the preparation
of perfumes. 2, 337.

मंघन n. 1) manifestation. 2)
informing against. 3) effort.
5, 84.

मंघमूषिका f. the musk-rat.
2, 80.

मंघर्व m. 1) a celestial musician.
1, 87. 2) a horse. 2, 281.

मंघवरु m. the wind. 1, 76.

- मधोत्तमा** f. spirituous liquor. 2, 174.
मभस्ति m. a ray of light. 1, 39.
मभीर adj. deep. 3, 27.
मभीर adj. 1) deep. 3, 27. 2) (of sound) deep, full. 1, 140.
मर m. poison. 3, 19.
मरुत n. poison. 3, 19.
मरुड m. the bird and vehicle of Vishnu, the king of the birds. 1, 30.
मरुत् m. a wing. 2, 84. According to HC. on 4, 384. also n.
मरुत्मत् m. 1) a bird. 2, 82. 2) Garuda. 1, 30.
मर्गरी f. a churn. 2, 162.
मर्जन्मेघ m. a thunder-cloud. 5, 32.
मर्जित n. roaring. 5, 55.
मर्त m. a hole. 3, 2. 5, 44.
मर्द्भ m. an ass. 2, 125.
मर्धन 1) adj. greedy, covetous. 9, 209. ३३४, 7, 16. 2) **मर्धना** f. greediness, covetousness. 2, 209.
मर्भ m. 1) the womb. 2, 360. 2) an embryo or foetus. 2, 344. 3) a child. 2, 347.
मर्भक m. a wreath of flowers worn in the hair. 2, 397.
मर्भगृह n. a lying-in chamber. 2, 137.
मर्भाशय m. the womb, the uterus. 2, 343.
मर्भिणी adj. f. pregnant (used only of animals). 2, 114. 343. 5, 23.
मर्ब m. pride, arrogance. 4, 37.
मर्का f. reproach, censure. 1, 148.
मर्ख्वादिन् adj. speaking in an improper manner. 2, 223.
मल m. the throat. 2, 361.
मलकबल m. a dewlap. 2, 111.
मलतिका f. a water-jar. 2, 162.
देवालयेषु ये द्युर्बुद्ध्याः
मलतिकाः Kāçkh. 12, 55.
मलित adj. fallen. 2, 13.

मञ्ज m. the cheek. 2, 367. (corrupted from मंड). एतस्य

मञ्जावुत्फुटौ चुरेण वि-
पाठ्य Kāçikh. 8, 59.

मत्स्यकं m. a goblet. 2, 172.

मवत्त n. a buffalo's horn. 4, 79.

मवाच m. an air-hole, a little round window. 2, 149.

मव्यं adj. (anything) produced by a cow, as milk, butter, etc. 2, 118.

मदून 1) adj. impervious, inaccessible. 4, 92. 2) n. a thicket, a wood. 2, 55.

मदूर n. 1) a thicket. 2, 12. 2) hypocrisy. 5, 5.

मांगेय 1) m. Kārttikeya. 1, 20. 2) n. gold. 2, 18.

माढ adj. tight, close, compact. 4, 33.

माषिक्य n. an assembly of harlots. 2, 338.

मात्र n. the body. 2, 355.

मात्रसंकोचिन् m. a polecat. 2, 81.

मान n. singing, a song. 1, 93. Māgha 9, 54.

गिर f. speech. 1, 8.

गिरि m. a mountain. 2, 10.

गिरिकर्षी f. —aparājita. 2, 47.

गिरिजा f. Pārvatī. 1, 16. Anand. 79.

गिरिमञ्जिका f. —कुटज. 2, 38.

गिरिश m. a name of Śiva. 1, 11. 5, 51.

गिरिसानु n. table-land. 5, 24.

गिरिसार m. iron. 2, 16.

गीत n. a song. 1, 93. 95.

गीतक्रम m. the arrangement of a song (?). 5, 74. Comp. Ks. 5, 56.

गीर्वाण m. = god, a deity. 1, 4.

गुग्गुल m. bdellium. 2, 465.

गुच्छ m. a cluster of blossoms. 2, 33. 2) a necklace of 32 strings. 2, 407. 3) a clump of grass (?). 2, 424.

गुच्छक m. a cluster of blossoms. 2, 33.

गुंजा f. a plant (*abrus precatorius*). 2, 48.

गुडूची f. a plant (*menispermum cordifolium*). 2, 460.

गुण m. 1) a cord, a string. 2, 442. 5, 79. 2) a bow-string. 2, 309. 5, 79. 3) quality, property, (godness, etc., shape, etc.; heroism, etc.). 5, 79. 4) a subordinate quality or inferior degree. 5, 79. 5) flavour, taste (of which 6 are specified: स्वाद्वस्त्व-पातिस्तोषपाकषाधकाः). 5, 75.

गुणलवणी f. a tent. 2, 296.

गुणवृक्ष m. — *kṛpaka*. 3, 33.

गुणोत्कर्ष m. excellence, superiority. 4, 101.

गुंडित adj. crushed, pounded (2). 4, 83.

गुत्स v. r. for **गुच्छ**. 2, 33.

गुद m. the anus. 2, 358.

गुदकालक m. the piles. 2, 450.

गुंदा f. a kind of grass (*cyperus rotundus*). 2, 467.

गुफा m. stringing a garland. 4, 45.

गुरु 1) adj. (f. *gurvī*), great, large. 4, 14. 2) m. *Vṛihaspati*. 1, 47. 3) **गुर्वी** f. a pregnant woman. 2, 343.

गुरुक्रम m. oral tradition, handed down from teachers to their disciples. 2, 247.

गुलुक m. a cluster of blossoms. 2, 33.

गुल्फ m. the ancle. 2, 360.

गुल्म m. a shrub, a bush. 2, 35.

गुरु 1) m. a name of *Kārttikeya*. 1, 20. 2) **गुहा** f. a cave, a cavern. 2, 12.

गुह्य 1) adj. to be concealed, to be kept secret. 4, 23. 2) n. an organ of generation. 5, 37. 44.

गुह्यक m. 1) a class of demi-gods attendant on *Kuvera*, and guardians of his treasures. 1, 87. 2) *Kuvera*. 1, 79.

गुहायिधान n. a cover over the privities. 5, 56.

गूछ्याद् m. a snake. 3, 18.

गूछ्युरुष m. a spy. 2, 270.

गृथ n. excrements. 3, 15.

गूवाक m. the betelnut tree
(areca faufel or catechu). 2, 45.

गृध्र adj. greedy, craving. 2, 208.

गृष्टि f. a cow that has had one
calf. 2, 118.

गृह 1) n. a house. 2, 136. 138.
2) m. pl. a wife. 2, 339.

गृहगोधिका f. a house-lizard.
2, 102.

गृहबलिभुज् m. a sparrow.
2, 88.

गृहभित्ति f. the wall of a house.
5, 63.

गृहभूमि f. the site of a building.
2, 135.

गृहमेधिन् m. a householder.
2, 217.

गृहवाही f. a grove near a
house. 5, 30.

गृहस्थ m. a householder, a man
of the three first classes, who
having finished his studies,
and been invested with the

sacred cord, performs the duties
of the father of a family.
2, 239. 238.

गृहस्थान n. a temporary residence.
2, 135.

गृहाधिप m. — **गृहमेधिन्**. 2,
217.

गृहावयवहृणी f. the threshold.
2, 147.

गृहिणी f. a wife, a matron.
2, 339.

गृहीतदिश् adj. run away, re-
treated. 2, 324.

गृह्य adj. belonging to a party,
confederate. 2, 234. **देवगृह्या**
Bhk. 6, 61.

गृह्यक adj. domesticated, tame.
2, 186.

गृह् n. a house. 2, 136. 5, 56.

गृहेनर्दिन् and **गृहेश्वर** m. a pol-
troon, a dunghill-cock. 2, 212.
Bhk. 5, 41.

गैरिक n. 1) mineral, ore. 2, 15.
5, 71. 2) gold. 2, 18.

गो m. 1) a bull. 2, 108. 5, 68.

- 2) a ray of light. 1, 39. 5, 68. 3) heaven. 1, 3, 5, 68. 4) a thunderbolt. 1, 56. 5, 68. f. 5) a cow. 2, 113. 5, 68. 6) the earth. 2, 1. 5, 68. 7) speech. 1, 8. 5, 68. 8) Sarasvatī. 1, 8. 5, 68. 9) a quarter, a region. 5, 68. 10) an eye. 5, 68. 11) an arrow. 5, 68. 12) pl. water. 5, 68.
- गोकर्ण** m. a span from the tip of the thumb to that of the ringfinger. 2, 383.
- गोकुल** n. a station of cattle. 2, 107.
- गोक्षुर** m. a plant (*ruellia longifolia*, Roxb.). 2, 46.
- गोत्र** m. 1) a mountain. 2, 10. n. 2) family, race, lineage. 2, 241. 5, 43. 3) a name. 5, 43. 4) गोत्रा f. the earth. 2, 1.
- गोत्रभिद्** m. a name of Indra. 1, 53.
- गोदा** f. the Godāvarī river. 3, 52.
- गोदारुण** n. a spade, a hoe. 2, 422.
- गोदावरी** f. a river rising in the Deccan, and falling into the Bay of Bengal. 3, 52.
- गोधन** n. a multitude of cattle. 2, 107.
- गोधा** f. a kind of lizard. 2, 79.
- गोनास** m. a large species of snake. 3, 20.
- गोपति** m. 1) a name of Sūrya. 1, 35. 2) of Indra. 1, 52.
- गोपानसी** f. a beam supporting the framework of a roof. 2, 148. Māgha 3, 49.
- गोपाल** m. a cowherd. 2, 432.
- गोपुच्छ** m. a necklace, consisting, according to HC., of two strings. 2, 407.
- गोपुर** n. the gate of a city. 2, 133. आबइतोरणोत्तुंग गोपुरं Pk. 4, 5.
- गोप्य** m. the son of a female slave. 2, 346.
- गोमत्** m. rich in cattle. 2, 107.

गोमतक्षिका f. a tractable cow.
2, 115.

गोमथ n. cowdung, 2, 118.

गोमायु m. a jackal. 2, 74.

गोमिन् adj. — gomati. 2, 107.

गोमुख n. ointment, unguent.
5, 11. गोमयगोमुखानि Ci-
cup. 3, 48.

गोयुग n. a yoke of oxen or
other beasts, e. g. उष्ट्र 2, 128.

गोलांगुल m. a blackfaced
monkey with a tail like that of
a cow. 2, 77.

गोविन्द m. 1) the superinten-
dent of cowherds. 2, 107. 2)
a name of Krishna. 1, 22.

गोवृह n. a multitude of cattle,
a cow-station. 2, 107.

गोष्ठ 1) n. a cowpen, a cow-sta-
tion. 2, 107. 2) गोष्ठी f. an
assembly. 5, 12. Comp. पान°.

गोष्ठस m. the dog in the man-
ger. 2, 213.

गोसंभव adj. coming from, or
produced by, a cow. 2, 118.

गोसर्ग m. the break of day. 1, 111.

गोस्तनी f. the vine. 2, 38.

गोस्वामिन् m. a possessor of
herds. 2, 107.

गौडो f. rum distilled from mo-
lasses. 2, 169.

गौधेर m. the young of the *godha*
lizard. 2, 79.

गौर 1) adj. (f. i), white. 4, 47.
2) गौरी f. Pārvati. 1, 15.

गौरव n. dignity, respectabi-
lity. 4, 93.

गौरीपुत्र m. a name of Skanda.
1, 19.

गद्य m. 1) a composition, a book,
a code. 2) a line in a manu-
script, consisting of about
32 syllables. 3) substance.
5, 58.

गद्यन n. stringing a garland
composing a book. 4, 45.

गन्धि m. 1) a joint or knot of a
reed. 2, 34. 2) a knot. 2, 392

गस्त adj. slurred, uttered with

the omission of letters or syllables. 1, 142.

यह् m. 1) a planet. 2) an imp, an evil spirit. 3) perseverance. 5, 55.

यह्क m. a captive, a prisoner. 4, 74.

ग्राम m. 1) a village, a hamlet. 2, 103. 106. 129. 2) at the end of compounds: a group of organically connected things. 5, 25. Comp. indriya°, karana° etc.

ग्रामणी adj. chief, principal. 4, 5.

ग्रामाधान n. a village. 2, 103.

ग्रामीतिक n. the neighbourhood of a village. 2, 104.

ग्रामीण and ग्रामेयक adj. born or living in a village. 2, 103.

ग्राम्य adj. 1) rustic. 2, 103. 2) (of speech) coarse, vulgar. 1, 142.

ग्राम्यधर्म m. copulation. 5, 52.

ग्रावन् m. 1) a stone. 2, 13. 2) a mountain. 5, 20.

ग्राह m. a shark. 3, 34.

ग्रीवा f. the neck. 2, 361. 362. 398. 403.

ग्रीष्म m. the hot season, about June-July. 1, 113. 116.

ग्रीवेयक n. an ornament for the neck. 2, 403.

ग्लरु m. a stake at play. 4, 74.

ग्लानि f. fatigue, languor. 2, 446.

घ.

घट 1) m. a jar. 2, 161. 5, 18.

2) घटा f. an assembly. 5, 12.

3) a troop of elephants arrayed for battle. 2, 66.

घटना f. assembling, arranging. 2, 66.

घटयोनि m. a name of Agastya. 2, 258. Brahmap. Utt. 17.

घटीयत्र n. the rope and bucket of a well. 3, 63.

घटिका f. a small bell. 2, 405.

घन 1) adj. solid, compact. 4, 32. 2) m. the body. 2, 355. 3) a cloud. 1, 58.

घनरस m. water. 3, 26.

घनसार m. camphor. 2, 390. Cat. 158.^a

घनाघन m. 1) Indra. 2) a rainy cloud. 5, 40. ताडिदुष्टासैर्वर्षति स्म घनाघनः Pk. 6, 51.

घनोपल m. hail. 1, 59.

घर्म m. heat. 1, 40.

घस्मर adj. gluttonous. 2, 195. Bhk. 2, 38. हावानली घस्मरः Bhv. 1, 32.

घस्र m. a day. 1, 106. Pk. 4, 12.

घाटा f. the nape of the neck. 2, 370.

घातक adj. murdering, destroying. 2, 217.

घातन n. killing, slaying. 2, 322.

घातनस्थान n. a slaughtering-place. 2, 440.

घास m. grass for fodder. 2, 36.

घुट or घुटक m. the ankle. 2, 360.

घुनुषा n. saffron. 2, 388.

घृणा f. 1) tenderness, compassion. 4, 39. 2) disgust, contempt. 5, 14.

घृणि m. a ray of light. 1, 38. f. Anand. 96.

घृत n. clarified butter. 2, 120. 5, 75.

घृताची f. the name of an Apsaras. 1, 88.

घृष्टि m. a hog. 2, 71.

घोटक m. a horse. 2, 281.

घोणा f. 1) the nose. 2, 366. 2) the nostrils of a horse. 2, 286.

घोर adj. terrible, frightful. 4, 20.

घोष m. 1) sound, noise, roar. 1, 138. 2) a station or ward inhabited by herdsmen. 2, 106.

घोषवती f. the Vind. 1, 96.

घ्राण n. the nose. 2, 366.

च.

चकित adj. afraid, timid. 2, 199.

चकोर m. the francolin partridge (*perdix rufa* Lath.). 2, 99.

चक्र n. 1) a wheel. 2, 292. 2) a discus used as a missile weapon. 2, 321. 1, 26. 3) a circle, a multitude. 4, 2. 4) a host, an army. 2, 302. 5) the bend of a river. 3, 49. 6) m. the ruddy goose. 2, 89.

चक्रधारा f. the periphery of a wheel. 2, 292.

चक्रमर्दक m. ringworm shrub (*cassia alata* Lin.). 2, 464.

चक्रवर्तिन् m. a universal monarch, an emperor. 2, 267.

चक्रवाक m. the ruddy goose (*anas casarca*). 2, 89.

चक्रवर्त्तल n. a circle, a multitude. 4, 2.

चक्रांग m. a gander. 2, 96.

चकिन् m. a snake. 3, 18.

चक्रीवत् m. an ass. 2, 125. Māgha 5, 8.

चक्षुषा n. a stimulant to drink. 2, 173.

चक्षुष्य adj. pleasing, handsome. 2, 212. Māgha 8, 57.

चक्षुस् n. the eye. 2, 354. 5, 24.

चंचरीक m. a bee. 2, 100. Bhv. 1, 46.

चंचल adj. trembling, shaking, unsteady. 4, 10.

चंचु or चंचू f. the beak or bill of a bird. 2, 85. Bhv. 1, 56.

चरक 1) m. a sparrow. 2, 88. 2) चरिका f. = hen-sparrow. 2, 98.

चरु n. pleasing discourse. 1, 146. Māgha 4, 6. Comp. चारु

चरुस्त adj. trembling, shaking. 4, 10.

चंड 1) adj. hot. 1, 40. 2) चंडी Durgā. 1, 16.

चंडातक n. a short petticoat. 2, 392.

चंडाल m. an outcaste, a man of a low tribe, born from a Candra father and Brahman mother. 2, 443. 5, 28.

चंडिल m. a barber. 2, 434.

चतुःशाल n. a square formed by four houses. 2, 137. Matsyap. 241, 1. Also चतुःशाली f.

चतुर adj. dexterous, clever. 2, 180.

चतुर्भुज m. Vishnu or Krishna. 1, 22.

चतुर्वक्त्र m. Brahman. 1, 7.

चतुर्विध fourfold. 2, 307. 394. 5, 73.

चतुष्पथ n. a place where four roads meet. 2, 134.

चत्वर n. a court or yard. 5, 31.

चंदन n. sandal wood. 2, 389. Comp. लोहित.

चंद्र 1) m. the moon. 1, 42. 120. 2) n. gold. 2, 18.

चंद्रक m. the eye in the feathers of a peacock's tail. 2, 87. Comp.

चंद्रकिन् m. a peacock. Māgha 3, 49.

चंद्रद्वार m. pl. the 27 lunar stations. 1, 51.

चंद्रमस m. the moon. 1, 42.

चंद्रशाला f. a room on the top of a house, an upper story. 2, 149.

चंद्रहास m. a sword. 2, 317.

चंद्रातप m. चंद्रिका f. moon light. 1, 44.

चंद्रोदय m. an awning, a cloth spread over an open hall. 2, 155. Hind. *chandwad*.

चपल 1) adj. wavering, unsteady, fickle. 4, 10. 2) swift, speedy. 4, 12. 3) चपला f. lightning. 1, 60.

चमू f. an army. 2, 302.

चय m. a collection, a mass, a multitude. 4, 1.

चर m. a spy, a secret emissary. 2, 270. Comp. चार.

चर्या m. the foot. 2, 356. 97.

चर्याभर्या n. an ornament for the foot. 2, 406.

चर्यायुध m. a cock. 2, 92.

चर्म adj. last, final. 4, 22.

चरित n. conduct, behaviour. 2, 241.

चरित्र n. conduct, behaviour. 2, 241. Comp. चारित्र.

चरु m. 1) a pot. 2, 159. 2) an oblation consecrated by prayers, or the vessel in which such an oblation is offered. 2, 261.

चर्चा f. 1) smearing the body with sandal and other unguents. 2, 385. 2) reflexion, consideration. 5, 8. e. g. तत्त्व-चर्चा, अष्टांगयोगचर्चा Sin-
hāsana. 3) the name of a goddess, one of the incarnations of Durgā. 1, 17.

चर्मकृत् m. a carrier, a shoemaker. 2, 441. Comp. चर्मकर्तृ
Taitt. Br. I, 2, 6, 7.

चर्मदंड m. a whip. 2, 287.

चर्मन् n. 1) skin, hide, leather. 3, 8. 2) a shield. 2, 305.

चर्मप्रसेधक m. a bellows. 4, 79.

चलाचल adj. movable, unsteady. 4, 10.

चणक m. a drinking vessel, a goblet. 2, 172. Bhk. 8, 39. Māgha 10, 4. 11. 24.

चारु n. pleasing discourse. 1, 146.

चांडाल v. r. for चंडाल. 2, 443.

चातक m. a bird (cuculus melanoleucus). 2, 93.

चांद्रमसायन m. the planet Mercury. 1, 46.

चाप n. a bow. 2, 309. 1, 26.

चामर n. a chowrie, the tail of the bos grunniens used as a whisk. 2, 268.

चामीकर n. gold. 2, 19.

चामुंडा f. a goddess, an incarnation of Durgā. 1, 17.

चार m. a spy, a secret emissary. 2, 270. Comp. चर.

चारुण m. a strolling actor, a bard. 2, 437.

चारुढ m. a valorous warrior. 2, 199.

चारित्र n. conduct, behaviour. 2, 241. Comp. चरित्र.

चारु adj. beautiful. 4, 4.

चाष m. the blue jay. 2, 92.

चिकित्सक m. a physician. 2, 457.

चिकित्सा f. the practice of medicine. 2, 457.

चिकुर m. the hair of the head. 2, 375.

चिता f. a funeral pile. 3, 16.

चित्त n. the mind. 2, 379.

चित्था f. a funeral pile. 3, 16.

चित्र adj. 1) variegated. 4, 56. 2) n. a wonder, a marvel. 4, 60.

चित्रक n. the sectarian mark on the forehead. 2, 386.

चित्रकाय m. a tiger. 2, 71.

चित्रकृत् m. a painter. 2, 436.

चित्रयुत्त m. an arrow. 2, 311.

चित्रमानु m. 1) the sun. 1, 37. 2) fire. 1, 62.

चित्रशिखंडिन m. pl. the constellation of Ursa Major. 1, 50.

चित्रशिखंडिप्रसूत m. a name of Vrihaspati. 1, 47.

चिद्रूप adj. intelligent, thoughtful. 2, 218. (Schol. वस्तुतत्त्वज्ञानयुक्त).

चिन्ता f. thought, reflexion. 5, 8.

चिपिट m. grain flattened after boiling. 2, 430.

चिबुक n. the chin. 2, 370.

चिर, चिरात्, चिराय, चिरेण adv. a long time. 5, 87.

चिरंजीविन् m. a crow. 2, 90.

चिरंटी f. a young woman, whether married or not. 2, 329. Kshtrasvāmin quotes another form: चरंटी.

चिराज 1) m. a great many nights, a very long period. 1, 108. 2) dat. **चिराजाय** adv. a long time. 5, 87.

चिर्मट m. a sort of cucumber (*cucumis utilissimus*). 2, 54.

चिलिचिम m. — **नल्लमीन**, a sort of fish. 3, 36. Explained by **वल्लीगत, चलदंग, वृद्ध-चल. चिलिचिमस्त्रिदोष्क-दिति वैद्याः**। Sv.

चिह्न 1) adj. blear-eyed. 2, 452. 2) m. the Bengal kite (*falco cheela* Lath.), 2, 95.

चिह्न n. a mark, a sign. 1, 45.

चीर n. tattered clothes. 2, 393.

चीरिहि m. a sort of large fish. 3, 38.

चीरी f. a cricket. 2, 101.

चुही f. a small well. 3, 62.

चुदी f. a procuress. 2, 337.

चुबक m. a loadstone. 2, 14.

चुरी f. a small well. 3, 62.

बुह adj. blear-eyed. 2, 452.

बुझी f. an oven, a fire-place. 2, 158.

बूचुक m. n. a nipple. 2, 371.

बूडा f. 1) a peacock's crest. 2, 87. 2) the head. 5, 13.

बूडामणि m. a jewel worn in a crest or diadem. 2, 409.

बूत m. the mango tree. 2, 37.

बूतक m. a small well. 3, 62.

बूण n. powder, dust. 2, 268.

बूतिका f. the base of an elephant's ear. 2, 62.

बूषा f. an elephant's girth. 2, 66.

बेट 1) m. a servant. 2, 219. 2)

बेटो f. a female servant. 2, 337.

बेतन m. a sentient being. 1, 134.

बेतस् n. intellect, mind. 2, 379.

बेल 1) n. clothes. 2, 393. 2) at the end of compounds (f. s): bad, contemptible. 2, 182.

बेष्टा f. motion, action. 5, 64.

चैतन्य n. consciousness. 5, 36.

चैत्य n. 1) = temple. 2) a building containing an image of a Buddha (or Jina). 5, 45. e. g.

श्रीमत्तीर्क्षकराणां प्रतिदि-
वसमर्ह तत्र चैत्यानि घटे.

चैत्र m. the first month of the year (March-April). 1, 114.

चैत्रख n. the garden of Kuvera. 1, 83.

चोद्य n. surprise, wonder. 4, 60.

चौर m. = thief. 2, 183. 184.

चौर्य n. stealing, theft. 2, 184. 5, 24.

क.

काग m. a goat. 2, 122. Comp.
काग.

कगलक m. a goat. 2, 122.

कल n. a parasol, an umbrella. 2, 268.

कलक n. a mushroom. 5, 45.

कद् m. 1) a wing. 2, 84. Comp.
सेतकद्. 2) a leaf. 2, 30.

कदन n. 1) a wing. 2, 84. 2) a leaf. 2, 30.

कमन् n. disguise, fraud, deceit. 4, 24.

कंदस् n. the Vedas. 1, 9.

कन्व adj. covered, full. 4, 17.

कल्ल n. disguise, sham, deceit. 4, 24.

काग m. a goat. 2, 122.

कास m. a pupil, a disciple. 2, 245.

कांस m. a brahman conversant with the Vedas. 2, 240.

हायातनय m. the planet Saturn. 1, 48.

किं n. 1) a hole, a rent. 3, 2.
2) a foible, a weak side. 5, 85.

कुंकुंदरी f. the musk-rat. 2, 80.

केक adj. shrewd, clever. 2, 230

केदन n. cutting, breaking, tearing. 4, 44.

ज.

जगच्चक्षु m. the eye of the world, the sun. 1, 37. जगच्चक्षुस्त्वमोनुदः Kāçikh. 46, 44.

जगत् 1) n. the world; the universe. 1, 133. 2) जगती f. the earth. 2, 1. 3) the king and his subjects. 5, 8.

जगत्कर्त्ता m. the creator of the world, Brahman. 1, 7.

जगत्प्राण m. wind. 1, 75.

जगद्धिनाश m. the destruction of the universe. 1, 117.

जगन्नाथ m. Vishnu or Krishna. 1, 24.

जगर् m. armour, mail. 2, 304.

जग्धि f. eating. 2, 170.

जघन n. the loins. 2, 357.

जघनकूपक m. the cavities of the loins. 2, 358.

जघन्य adj. low, base, wicked. 4, 85.

जंघा f. the leg. 2, 360.

जंघाल adj. light-footed, fleet, swift. 2, 203. Also जंघिल.

जटा f. 1) matted hair as worn by ascetics. 2, 377. 2) a fibrous root. 2, 28.

जटाबंध m. a knot or tuft of matted hair. 1, 14.

जठर 1) adj. hard, firm, solid. 2) old. 5, 39. 3) m.n. the belly. 2, 360.

जड adj. 1) dull, slow, stupid, hebes. 2, 232. 181. 2) dumb. 2, 454.

जडक्रिय adj. slow at work, sluggish, dilatory. 2, 228.

जलु n. lac. 2, 400.

जनु n. the collar bone, the clavicle. 2, 368.

जन m. man, mankind, people. 2, 129.

जनक m. a father. 2, 349.

जनगम m. a man of a low caste, a Cāndāla. 2, 443.

जननी f. a mother. 2, 349.

जनपद m. an inhabited country. 2, 129.

जनवाद m. जनश्रुति f. popular talk, rumour, tidings. 1, 147.

जनार्दन m. Vishnu or Krishna. 1, 23.

जनाश्रय m. a temporary shed or hall. 2, 143.

जनी f. a daughter-in-law. 2, 349.

जंतु m. a creature, a living being. 3, 3.

जन्मन् n. birth, origin. 5, 64.

जन्ध n. war, combat. 2, 299.

जपा ■ the China-rose (hibis-

cus rosa Sinensis Lin.). 2, 52. 4, 53.

जपति m. du. husband and wife. 1, 120. Comp. दपति.

जंवात्त m. mud, mire. 3, 56. Pk. 1, 45.

जंबीर m. common lime. 2, 39.

जंबुक m. a jackal. 2, 74.

जयंत m. the son of Indra. 1, 55.

जरात् adj. (f. s) old. 4, 26.

जरद्व m. an old ox. 2, 110.

जरा f. old age. 2, 348.

जरायु m. the womb, the uterus. 2, 345.

जर्तिल m. sesame growing wild. 2, 428.

जल्ल n. 1) water. 3, 26. 5, 41. 44. 72. 81. Prefixed to the name of animals living on the continent, it signifies a corresponding aquatic animal, e. g. जलमाजिर, an otter. 3, 41. 2) — ज्वावेर. 2, 467.

जलचर m. a fish. 3, 35.

जलद् m. a sort of grass (*cyperus rotundus*). 2, 467. Any term for cloud signifies the same.

जलद्रोणी f. = *avagāha*. 4, 69.

जलपङ्क्ति f. a water-course, a gutter, a drain. 3, 63.

जलरकु m. a species of water-bird — *ddyūha*. 2, 94.

जलराशि m. the ocean. 3, 30.

जलवायस m. the diver. 2, 95.

जलव्याल m. a water-snake. 3, 21.

जलशयन m. a name of Vishnu. 1, 22.

जलशूक n. the green moss-like substance growing on the surface of stagnant water, duckweed. 3, 61.

जलाधिदेवत n. the supreme deity of the waters, Varuna. 1, 74.

जलावतार m. a landing-place at a river's side. 5, 76.

जलोच्छ्वास m. a drain, a sluice. 3, 55. Comp. *parivāha*.

जलौका f. sg. and **जलौकस्** pl. f. a leech. 3, 39. **जलौकयोपनीयते प्रमदा मद्बुद्धिभिर्ममीदृशा जलौकानां विचारान्मरुदतरं जलौका केवलं रक्तमाददाना तपस्विना । प्रमदा सर्वमादत्ते चित्तं विभ्रं बलं सुखं ॥** *Kā-ṭikh*. 36, 85, 86.

तव m. speed, velocity. 2, 288.

जवन adj. fleet, swift. 2, 203.

जवनिका (corrupted from *yavanika*) f. a curtain, a screen, a veil. 2, 154. *Māgha* 4, 54.

जाग्रण n. **जाग्रत** and **जागर्था** f. waking, being awake. 2, 448. Often used of religious vigils.

जागुड n. saffron. 2, 388.

जागल n. flesh. 3, 9.

जागुलिक m. a dealer in antidotes, a poison-doctor. 2,

458. **जागुलिको विषवि-**
द्याविशारदः Kaçikh. 46, 17.
जात n. a mass, a multitude.
 4, 2. **पदजात** n. a mass of
 words, a period. 1, 143. **अध-**
र्यात्रजातं Bhk. 3, 33. **अस्त्र-**
जातं Bhk. 2, 22. Rgh. 5, 1.
जातरित्सु adj. f. having the ca-
 tamenia. 2, 333.
जातहय n. gold. 2, 18.
जातवेदसु m. Agni. 1, 63.
जाति f. 1) birth, descent, caste.
जातिमात्रोपजीविन् adj.
 one who gets a living only
 by the merit of his caste. 2,
 251. 2) species. 2, 99, 321. 3)
 great-flowered jasmín. 2, 50.
जात्य adj. 1) of noble descent.
 2) excellent. 5, 50.
जानु m. the knee. 2, 360.
जाबाल m. a goatherd. 2, 226.
जामातु m. a daughter's hus-
 band, a son-in-law. 2, 350.
जामि ■ 1) a sister. 2, 352. 2)
 a virtuous or respectable wo-
 man. 5, 6.
जामेय m. a sister's son. 2, 352.
जामूनद n. gold. 2, 19.
जाया f. a wife. 2, 339. 353.
जायाजीव m. an actor. 2, 437.
जाघायति m. du. husband and
 wife. 1, 120.
जायु m. a medicament, medi-
 cine. 2, 458.
जार m. a paramour, an adul-
 terer. 2, 229.
जाल n. 1) a net. 2, 439. 2) a
 window. 2, 149. 3) entangle-
 ment, deception. 5, 18. 4) a
 heap, a multitude. 4, 2.
जालक n. 1) a window. 2, 149.
 2) a bud. 2, 31.
जालिक m. 1) a fisherman. 2, 439.
 2) a spider. 2, 101. 3) a knave,
 a rogue. 2, 194. 4) **जालिका**
 f. a net. Comp. **सूत्र**. 5) an
 iron corselet. 2, 304.
जात्य adj. acting inconsider-
 ately or foolishly. 2, 181.

तावुक m. a pole-cat. 2, 81.

ताङ्गवी f. the Ganges. 3, 51.

तिघत्सा f. appetite, hunger. 2, 205.

तिघत्सु adj. hungry. 2, 205.

तिघासु m. an enemy. 2, 300.

तितकाशिनः । तितावुष adj. victorious, triumphant. 2, 324.

तिन m. 1) a Buddha. 1, 85. 2) Vishnu or Krishna. 1, 25.

तिनेद्र m. a Jaina saint. 1, 86. Pk. 2, 33.

तिष्णु m. 1) Indra. 1, 52. 2) Vishnu or Krishna. 1, 25.

त्रेक्ष adj. 1) wry, crooked. 4, 11. 2) slow, tardy. 2, 232.

त्रेक्षग m. a snake. 3, 19.

त्रेक्षा f. 1) the tongue. 2, 366. 2) a tongue or flame of fire. 1, 67. 68.

त्रेभूत m. 1) a cloud. 1, 58. 2) a mountain. 5, 9.

त्रिस्क m. camellia-seed. 2, 461.

तीर्ण adj. old. 2, 395. 4, 26.

जीव m. 1) a living being, a creature. 3, 41. 5, 73. 2) life. 1, 134. 3) a name of Vrihaspati. 1, 47. Kāçikā. 17, 44. 4)

जीवा f. life. 1, 134. 5) a bowstring. 2, 309.

जीवक m. a Jain mendicant. 2, 190.

जीवजीव m. a species of pheasant or partridge. 2, 99.

जीवतोका f. a woman whose children are living. 2, 331.

जीवत्वति f. a woman whose husband is living. 2, 331.

जीवधन n. live-stock, property consisting of cattle. 1, 81.

जीवन n. living, means of subsistence, livelihood. 2, 415.

जीवनीय n. water. 3, 26.

जीवसू f. a woman whose children are living. 2, 331.

जीवस्थान n. a vital member or organ. 2, 374.

जीवित n. life. 1, 134.

तुमुप्ता f. disgust. 1, 91. 148.
5, 14.

जेतु adj. victorious, triumphant.
2, 291.

जेमन n. eating. 2, 170.

जेत्रय n. a triumphal car. 2,
291. Comp. Rgh. 12, 83. Rv.
I, 102, 3. 5.

जेन m. (f. i), a follower of the
Jaina doctrine. 2, 190. Comp.
स्वयं गत्वा त्रिनातिकं
प्रव्रज्यां जगृहे जैनी. Pk. 2,
36.

जेनाग्रम m. a Jain monastery.
5, 21.

जेवातृक 1) adj. long-lived. 2,
226. 2) the moon. 1, 43.

जोषं adj. 1) joyfully, happily.
1, 123. तदा जोषमासुः सामा
जिकामराः Pk. 3, 168. 2)
silently. 5, 97. जोषं स्थिते
मुनौ तत्र महाकालसाध-
सात् Kāç(kh. 89, 19.

ज्ञ adj. knowing, possessed of
knowledge. 2, 177.

ज्ञाति m. a kinsman, a relation.
2, 354.

ज्ञान n. knowledge. 5, 62.

ज्ञानिन् m. an astronomer or
astrologer. 2, 248.

ज्या f. 1) a bowstring. 2, 309.
2) the earth. 2. 1.

ज्येष्ठ 1) m. the first-born son,
an elder brother. 2. 351. 2)
ज्येष्ठा f. a house-lizard. 2, 102.

ज्योतिर्गण v. r. for ज्योति-
र्गण.

ज्योतिषिक m. an astronomer.
2, 248.

ज्योतिस् n. 1) light. 1, 65. 2)
a star. 1, 51. 3) the eye. 5, 24.

ज्योत्स्ना f. moonlight. 1, 44.

ज्वलन m. fire. 1, 62.

ज्वाला f. a flame. 1, 65. 67.

क.

ककावात m. a violent storm
with rain. 1, 77. आसारेक-

कामारुतभीषणोः Pk. 6, 52.
Jhanjhānita KAcik. 88, 98.

करिति adv. quickly, at once,
on the spot. 4, 12.

कष m. a fish. 3, 35.

कषकेतन m. a name of Kāma.
1, 32. Comp. कषधज Bhk.
8, 48.

काबुक m. a tree (*tamarix in-*
dica?). 2, 40.

किटी f. a plant (*bar'eria cri-*
stata). 2, 50.

किष्ठीका f. a cricket. 2, 101.

ह.

हक m. 1) a stonemason's hammer. 2) pride, conceit. 5, 35.

ड.

डमर m. a scuffle, a turmoil.
1, 127. जिनेघरे सानेहिते घा
वैरिडमरः Pk. 4, 186.

डयन n. 1) flying in the air.
2, 85. 2) a litter carried upon
men's shoulders. 2, 290.

डिडिम m. a kind of small drum
or tarubour. 1, 97. Gg. 11, 7.

डिंडीर m. cuttle-fish bone, con-
sidered as being the foam of
the sea. 3, 46.

डिब m. — डमर. 1, 127.

डिम m. any young animal. 2,
347.

त.

तक्र n. buttermilk with a fourth part of water. 2, 120. द्विगुणांबु से त्रसमर्थोदकमुदक्षितं । तक्रं भवेत्पादज्ञत्वं केवलं मथितं स्मृतं ॥ Dhānv. Nigh. यत्पादांबु घोलं तत्तक्रं । भागत्रयं यत्र दध्नश्चतुर्थो भागो जलस्य तत्तक्रं । RM *

तक्षन् m. a carpenter. 2, 432.

तट n. 1) the declivity or side of a hill. 2, 11. 56. 2) a bank or shore. 3, 45.

तटिनी f. a river. 3, 43.

तडाग n. a pond, a pool, a reservoir. 3, 54.

तडित् f. lightning. 1, 60.

तंडक n. a period containing many compound words. 1, 143.

तंडु m. one of the chief atten-

dants of Uva, and original teacher of the ballet. 1, 14. 5, 51.

तत्काल 1) m. time being, present time. 5, 98. 2) तत्कालं adv. at the time being. 1, 118.

तत्कालोत्पन्धी adj. possessed of presence of mind. 2, 221.

तत्क्षणं adv. at the time being, at the same time, forthwith. 4, 67. 3, 27.

तत्पर adj. intent on. 2, 197.

स्त्रीयोगादौ भेषजे तत्परः प्राणी Pk. 3, 73.

तत्रभवत् adj. (f. *tr*), venerable, respectable. Used in speaking of a person not present. 1, 155.

तथा adv. yes, it is so. 4, 95.

तथागत m. a Buddha. 1, 85.

तथ्य adj. true. 1, 144.

तदात्त्व n. time being, present time. 1, 118.

* Correct accordingly my translation of *takra* in the glossary to Uhs.

तद्रत adj. bent or intent on.
2, 379.

तद्धत m. a part of arrow. 2,
312.

तनय 1) m. a son. 2, 342. 2) f.
(d) a daughter. 2, 350.

तनु 1) adj. (f. u, ú, or vi), thin,
slender. 4, 32. 2) small, little.
4, 3. 3) f. (u or ú), the body.
2, 355.

तनुज m. a son. 2, 342.

तनुवाण n. armour, mail. 2, 304.

तनून्धात् m. a name of Agni.
1, 63.

तनूक n. 1) the hair of the
body. 2, 369. 2) the wing of
a bird. 2, 84.

तंतु m. a thread, a string. 5, 79.
84.

तंतुवाय m. a weaver. 2, 435.

तंत्र n. 1) a thread, a string. 2)
established doctrine, a scien-
tific treatise. 3) mystic pray-
ers. 5, 84. 4) a medicament.
2, 458. 5) retinue. 6) the qua-
lity of being chief or principal.

5, 84. 7) **तंत्री** f. (nom. is), the
string or wire of a lute, etc.,
or a string in general. 1, 96.
2, 442.

तपन m. the sun. 1, 35.

तपनीय n. gold. 2, 19.

तपस् 1) n. penance, austerity.
2, 244. 2) m. the month Māgha.
1, 114.

तपस्य 1) m. the month Phāl-
guna. 1, 114. 2) f. (d), reli-
gious penance, mental devo-
tion. 4, 91.

तपस्विन 1) adj. engaged in
religious austerities, subst.
an ascetic, a religious men-
dicant. 2, 189. 254. 2) exci-
ting pity, pitiable. 5, 7. *

तपात्यय m. the rainy season.
1, 116.

तमंग m. a platform. 2, 139.

तमस n. 1) darkness. 1, 110. 5,
60. 2) Rāhu. 1, 49. 3) sin. 3, 5.

तमास्विनी f. night. 1, 107.

तमास्तपन्न n. the sectarian mark
on the forehead. 2, 386.

- तमिस्र n. 1) darkness. 1, 110. 2) तमिस्रा f. darkness. 1, 110. Rgh. 5, 13. Māgha 6, 70. 3) night. 1, 107.
- तमी f. night. 1, 107. Māgha 9, 23.
- तमोघ्न m. fire. 1, 64.
- तरक्षु m. a tiger, or rather a hyena. 2, 71.
- तरंग m. a wave. 3, 31.
- तरंगिणी f. a river. 3, 43.
- तरणि m. the sun. 1, 35.
- तरपण्य n. money paid for being ferried over a river. 3, 49.
- तरल 1) adj. tremulous, unsteady. 4, 10. 2) m. the central gem of a necklace. 2, 409. 3) तरला f. rice-gruel. 2, 165.
- तरलित adj. undulating, dangling, tremulous, unsteady. 4, 61. कुचकन्तशोपरितरलित-कुरा Gg. 7, 14.
- तरवारि m. a sword. 2, 317.
- तस् n. 1) speed, velocity. 2, 268. 2) power, strength. 4, 38.
- तस् n. flesh. 3, 9.
- तरी f. (nom. *te*), a boat, a ship. 3, 50.
- तरु m. a tree. 2, 22.
- तरुण adj. (f. *i*), young. 2, 348. 123.
- तरुण्ड m. a group of trees. 2, 57.
- तर्क m. doubt. 5, 93. 2) the science of logic. 1, 10. (Lit. *turning and twisting*, Lat. *tricae*.)
- तर्षक m. a calf. 2, 109.
- तर्ह f. a wooden ladle. 2, 157.
- तर्पण n. fuel for lighting a sacrificial fire. 1, 69.
- तर्ष m. thirst. 2, 208.
- तर्षित adj. thirsty. 2, 207. Comp. तृषित.
- तल्ल m. 1) the palm with extended fingers. 2, 382. 2) the palmyra tree (*borassus flabelliformis*). 2, 37. Comp. ताल.
- तल्लिन 1) adj. thin. 4, 32. 2) n. a bed or couch. 2, 152.
- तल्ल्य n. 1) a bed or couch. 2, 152. 2) a wife. 5, 24. 3) a raft or float. 3, 49.

तझ n. a small pond. 3, 53.

तस्कर m. a robber. 2, 183.

ताडक m. ताडपत्र n. an earring.
2, 401.

ताडव n. dance accompanied
with violent gesticulations.
1, 93.

तात m. a father. 2, 349.

तापस m. an ascetic. 2, 254.

तापिष्क m. = tree (*xanthocy-
mus pictorius*). 2, 48.

तामरस n. a lotus. 3, 57.

ताबूली 1) f. the betel-plant
(piper betel). 2, 45. 2) ताबूल
n. the betel-nut. 2, 390.

ताम्र 1) adj. (f. i) of a dark red
or coppery colour. 2, 97. 4,
48. 2) n. copper. 2, 15.

ताम्रचूड m. a cock. 2, 92.

तार adj. high-sounding, so-
prano, shrill. 1, 140. ताम्र-
उधनिस्तारः Pk. 3, 41. डुडभय-
स्तारं दधनुः Pk. 3, 133.

तार (corrupted from स्तार)

1) m. a principal pearl in a
necklace, or a large pearl. 5,
12. 2) n. silver. 2, 17. 3) तारा
f. a star. 1, 51. 2, 365 (the
pupil of the eye).

तारक n. तारका f. a star.
1, 51.

तारकारि m. a name of Skanda.
1, 19.

तारापथ m. the starry path,
the sky. 1, 137.

तार्क्ष्य m. 1) a name of Garuda.
1, 30. 2) a horse. 2, 281.

ताल m. 1) musical time or mea-
sure. 1, 94. 2) a span mea-
sured by the distance be-
tween the extended thumb and
middle finger. 2, 383. 3) the
palmyra tree. 2, 37.

तालधत्त m. a name of Bala-
deva. 1, 28.

तालवृत्त n. a fan. 2, 155.

तालु n. the palate. 2, 366.

तिक्त adj. fragrant. 5, 27. Māgha
5, 33.

तिग्म adj. fiery, hot. 1, 40.

तिग्मांशु m. the sun. 1, 35.

तितिक्षा f. forbearance, patience, resignation. 4, 40.

तिमि m. 1) a fish in general. 3, 35. 2) a fabulous fish of an enormous size. 3, 38.

तिमिमिलमिल m. a fabulous fish of an enormous size. 3, 38.

तिमिर n. darkness. 1, 110.

तिमिररिपु m. the sun. 1, 36.

तिरस्करिणी f. a curtain, a veil. 2, 154. Ks. 1, 14. U. p. 27.

तिरस्कार n. disregard, disdain. 4, 19.

तिरोधान n. concealment. 4, 34.

तिर्यक् adv. obliquely, transversely, awry. 2, 65. 145. 398.

तिल m. sesame. 2, 428.

तिलक 1) n. the sectarian mark on the forehead. 2, 386. 2) the lungs. 3, 14. 3) m. a kind of tree. 5, 26.

तिलपिञ्ज and तिलपेज m. barren sesame. 2, 428.

तिलित्स m. a kind of snake — *gonias*. 3, 20.

तिलोत्तमा f. the name of an Apsaras. 1, 88.

तिल्य n. a sesame-field. 2, 8. Comp. तैलीन.

तिष्य m. the eighth lunar asterism. 1, 51.

तीक्ष्ण 1) adj. hot, fiery. 1, 40. 2) n. iron. 2, 16. 3) m. (?) poison. 3, 24.

तीक्ष्णोपाय m. a forcible means, a strong measure. 2, 216.

तीर् 1) n. a bank, a shore. 3, 45. 2) तीरी f. an arrow, the shaft of which consists of reed and a fourth part of iron. 2, 312.

तीर्थ n. 1) a landing place at a river's side. 5, 76. 2) a holy place in the vicinity of sacred streams or springs. 5, 72. 76. 3) a vessel (तीर्थ कल्पकव्ययोः Ksh.). 4) pu-

- deudum muliebria, 5) a minister and 17 other officers of state in whom a king ought not to place implicit confidence. Comp. Mhb. 2, 172. Pancat. p. 156. Rgh. 17, 68. Magha 2, 111. 6) a school of philosophy. 5, 76.
- तीव्र adj. fierce, hot. 1, 40.
तीव्रता f. exceedingness. 2, 315.
- तु part. 1) but. 2) indeed. 5, 95.
- तुक m. (तुकौ, तुकः), offspring, children. 2, 342. 5, 50.
- तुंग adj. high. 4, 66.
- तुक्क adj. empty. 4, 92.
- तुंड n. the beak of birds, the mouth. 2, 363.
- तुंडि f. a prominent navel. 2, 455.
- तुंडिका f. a plant — ओष्ठी, विम्बी. 2, 48.
- तुद n. the belly. 2, 360.
- तुहिल adj. gorbellied, corpulent. 2, 453.
- तुन्न adj. hurt, injured. 4, 82.
- तुन्नवाय m. a tailor. 2, 435.
- तुमल m. tamult. 1, 139.
- तुम्बी f. a long white gourd (cucurbita lagenaria). 2, 54.
- तुरग m. a horse. 2, 281. 3, 41.
- तुरंग m. a horse. 2, 281. 5, 25. 69. 70.
- तुरंगम m. a horse. 2, 281.
- तुरंगस्कंध m. a troop of horses. 5, 25.
- तुरासाह् (nom. तुराषाह्) m. a name of Indra. 1, 53.
- तुरीयवर्ण adj. belonging to the fourth caste. 2, 237.
- तुलाकोटि m. an ornament for the feet of women. 2, 406.
- तुल्य adj. similar. 4, 9.
- तुषर 1) adj. astringent. 4, 86.
2) f. तुवर्त a kind of pulse (cytissus cajan). 2, 429.
- तुषायि m. a fire of the husks of corn. 5, 44.
- तुषार n. frost, cold. 3, 28.

तुषोदक n. sour gruel. 2, 163.

तुहिन n. frost. 3, 28.

तूष्ण n. तूष्णी f. a quiver. 2, 310.

तूष्णिर n. (?) a quiver. 2, 310.

तूर्ण adj. quick, fleet. 2, 198.
4, 12.

तूर्णोद्दिष्ट adj. spoken rapidly.
1, 142.

तूलक n. cotton. 2, 47.

तूवर m. 1) a bull without horns.
2) a man without beard. 2, 123.

तूष्णी adv. silently. 3, 97.

तूष्ण n. grass. 2, 35.

तूष्णधान्य n. corn growing wild.
2, 429.

तूष्णराज m. the palmyra tree
(borassus flabelliformis). 2, 37.

तृतीया प्रकृति f. a hermaphro-
dite. 2, 275.

तृप्ति f. satisfaction. 2, 171. 193.

तृष् f. thirst. 2, 208.

तृषित adj. thirsty. 2, 207. Comp.
तर्षित.

तृष्णक adj. craving, longing for.
2, 208.

तृष्णा f. 1) thirst. 2, 208. 2) de-
sire, wish. 2, 209.

तेजस् n. 1) radiance, splendor,
light. 1, 65. 5, 12. 2) might,
power. 4, 38.

तेजित adj. sharpened, whetted.
2, 319.

तैजस n. any metal. 2, 21.

तैत्तिन n. a sesame-field. 2, 8.

तोक n. offspring, children. 2,
342.

तोच n. a goad for driving cattle.
2, 422.

तोय n. water. 3, 26. 27.

तोयनिधि m. the sea. 3, 30.

तोयाशय m. a lake. 3, 48.

तोरण n. a festoon suspended
across gateways on festive
occasions. 2, 146. .

त्यक्त adj. left, forsaken. 4, 29.

त्यक्तायि m. a brahman who
has neglected his household
fire. 2, 249.

त्रयः f. shame, bashfulness. 2, 412.

त्रयः n. tin. 2, 17.

त्रयी f. the Ric, Yajus and Samaveda collectively. 1, 8.

त्रयीतनुः m. the sun. 1, 37.

त्रस्त adj. frightened. 2, 199.

त्रास m. 1) fright. 4, 40. 2) a defect in a jewel. 5, 22.

त्रिकटुः n. the aggregate of three spices, viz. black and long pepper, and dry ginger. 2, 462. Comp. त्र्युषणः.

त्रिकंठकः m. = gokshura. 2, 46.

त्रिकस्थानः n. the part below the spine. 2, 357.

त्रिकास्तदर्शिनः adj. acquainted with the past, present, and future. 2, 257.

त्रिकास्तविद् m. a Jaina saint. 1, 86.

त्रितयः n. a triad. 1, 93. 2, 463.

त्रिदशः m. a god. 1, 4. 5, 64.

त्रिदशदीर्घिका f. a name of the Ganges. 3, 51.

त्रिदशाचार्यः m. a name of Vrihaspati. 1, 47.

त्रिदशास्तयः m. the mountain Meru. 1, 136.

त्रिदशावासः m. heaven. 1, 3.

त्रिदशाहारः m. the food of the gods, ambrosia. 1, 133.

त्रिदिवः n. heaven. 1, 3.

त्रिनयनः m. a name of Īiva. 1, 11.

त्रिपल्लवः m. a tree (butea frondosa). 2, 42.

त्रिपद्मगा f. the Ganges. 3, 51.

त्रिप्रसक्तः m. a name of Īiva. 1, 11.

त्रिफला f. the three species of myrobalan. 2, 463.

त्रियामा f. night. 1, 107.

त्रिविष्टयः n. heaven. 1, 3.

त्रिविष्टयसद् m. a deity. 1, 4.

तुष्टिः f. a small part. 4, 3.

त्रेता f. the aggregate of the three sacred fires, or the southern, household and sacrificial fires. 5, 3.

त्रोष्ठि f. the beak or bill of a bird. 2, 85.

त्र्यूषण n. — त्रिकुट. 2, 462.

त्वक्सार m. a bamboo. 2, 49.

त्वच् f. 1) bark. 2, 28. 394. 2) hide, skin. 3, 8. 22.

त्वचिसार m. a bamboo. 2, 49.

त्वरित 1) adj. quick, speedy, expeditious. 2, 198. 215. 2)

त्वरितं adv. quickly. 4, 12.

त्वष्ट्र m. 1) a carpenter. 2, 432.

2) n. pr. the architect of the gods. 1, 84.

वाष्ट्र m. Vritra, the son of Tvashtri. 5, 60.

विष् f. light. 1, 65.

त्सरु m. the hilt or handle of a sword and similar weapons. 2, 318.

द.

दंशन n. armour, mail. 2, 304.

दंशित adj. armed, mailed. 2, 305.

दंष्ट्रा f. a large tooth, a tusk, a fang. 3, 20.

दंष्ट्रिन् m. a hog. 2, 71.

देक n. water. 3, 26. नाभिमात्रदेके स्थित्वा. Phetk. 17.

दक्ष 1) adj. dexterous, skilful. 2, 180. 2) m. the name of a saint. 3) a cock. 5, 49.

दक्षार्धसकृत् m. a name of Giva. 1, 11.

दक्षिण 1) adj. right, not left. 4, 71. 2, 252. 2) straightforward, candid. 2, 230. 3) दक्षिणा f. the south. 1, 101. 4) presents given to Brahmans upon festal occasions; इत्तस वस्व-दक्षिणा, one who has given all his property to the priests. 2, 263.

दक्षिणस्थ m. a charioteer, who stands on the right of his master. 2, 293.

दक्षिणाशायि m. Yama, the regent of the south. 1, 72.

दंड m. 1) a stick, a staff, a rod.

- 2, 256. 4, 41. 2) a kind of weapon. 2, 321. 3) punishment. 4) an army. 5, 36.
- दंडधर** m. a name of Yama. 1, 72.
- दंडासन**, a kind of arrow. 2, 312.
- दंडाक्षत** n. buttermilk. 2, 120.
- दंडिन्** m. a staff-bearer, a door-keeper. 2, 269. .
- दंडोत्पल** m. a plant—*sahadevā*. 2, 44.
- दंडुष** m. ringworm-shrub (*casia alata* Lin.). 2, 464.
- दह्ण** or **दहुरोगिन्** adj. afflicted with ringworms. 2, 452.
- दधि** n. coagulated or curdled milk. 2, 120. 167.
- दधिमंड** m. the liquid part of curdled milk. 2, 166.
- दधिसक्तु** m. pl. barley-meal mixed with curds. 2, 166.
- दधिसार** n. fresh butter. 2, 119.
- दनु** ■ the mother of the Dānavas. 1, 119.
- दंत** m. 1) a tooth. 2, 372. 2) an elephant's tooth, ivory. 2, 63. 338.
- दंतच्छद** m. a lip. 2, 369.
- दंतमल** n. the root of a tooth. 2, 68.
- दंतवासस्** n. a lip. 2, 369.
- दंशुक** m. a snake. 3, 18.
- दभ्र** adj. small, little. 4, 3.
- दमन** n. subduing, restraining. 5, 36.
- दमुनस्** m. a name of Agni. 1, 63.
- दंपती** m. du. man and wife. 1, 120.
- दंभ** m. hypocrisy. 4, 55. 5, 5.
- दंभोलि** m. a thunderbolt. 1, 56.
- दम्य** m. a young bullock. 2, 109.
- दया** f. tenderness, compassion. 4, 39.
- दयित** 1) adj. cherished, beloved. 2, 212. 2) **दयिता** f. a beloved woman. 2, 327.
- दर** 1) m. fear. 4, 40. 2) **दर** m. n. **दरा**, **दरी** f. a cave, a cavern. 2, 12. 3, 2. 3) **दर** adv. a little. 2, 430.

दरित adj. frightened, timid.
2, 199.

दरिद्र adj. poor. 2, 193.

दरोदर n. a die, dice. 2, 233.
v. r. for डरोदर.

दडैर m. a frog. 3, 40.

दर्प m. pride. 4, 37.

दर्पक m. a name of Kāma. 1, 33.

दर्पण m. a looking-glass. 2, 400.

दर्भ m. Kuça grass (poa cyno-
suroides). 2, 36. 5, 16. 36.

दर्वी f. a spoon or ladle. 2, 157.

दर्वीकर m. a snake. 3, 18.

दर्शन n. 1) seeing, sight. 2, 411.
2) a system or school of phi-
losophy. 5, 76.

दल n. a leaf. 2, 30.

दव m. 1) a wood on fire. 1, 70.
2) a forest. 5, 13. Comp. दाव.

दवधु m. burning, fever. 2, 446.

दशन m. a tooth. 2, 62. 372.

दशबल्ल m. a Buddha. 1, 85.

दशा 1) f. pl. the unwoven
threads of a web of cloth.
2, 396. 2) f. the result of ac-
tions. 5, 13.

दस्यु m. a thief. 2, 183.

दस्र m. du. the Acvins. 1, 84.

दहन m. fire. 1, 62.

दहनोपल्ल m. crystal. 2, 21.

दाक्षायणी f. 1) a name of
Durgā. 1, 16. 2) f. pl. the 27
lunar mansions. 1, 51.

दाक्षायणीरमण m. the moon.
1, 43.

दांडाजिनिक m. one who
wears a staff and deerskin—the
insignia of sanctity—for frau-
dulent purposes, a hypocrite,
a rogue. 2, 194.

दात adj. cut, reaped. 2, 422.

दात्यूह m. a species of water-
bird, belonging to the order
of Grallae (gallinula Madras-
patana). 2, 94.

दात्र n. a sickle. 2, 422.

दाधिक adj. (f. c), dressed with curdled milk. 2, 167.

दान n. a gift, a donation. 2, 264. 5, 58.

दान n. the juice that flows from the temples of an elephant when in rut. 2, 62.

दानव m. a kind of Titans, the offspring of Daqu. 1, 5. 119.

दानशील adj. liberal, generous. 2, 211.

दासि adj. subdued, enduring with resignation the privations imposed by austerities. 2, 244.

दामन् n. **दामनी** f. a rope for tying cattle. 2, 122.

दामोदर m. Vishnu or Krishna. 1, 23.

दाय m. 1) a special present, e. g. that which bride and bridegroom receive on their marriage. 2) patrimony. 3) taking, receiving (?). 5, 58.

दायाद m. 1) male offspring, a son. 2) a kinsman entitled to

participate in the offering of funeral oblations to deceased relatives. 5, 50.

दार m. pl. a wife. 2, 339. 5, 24

दारक m. a child. 2, 348.

दारद m. a sort of poison produced in the Darad (Sindh) country. 3, 24.

दारु n. wood, timber. 2, 145. 148.

दारुण adj. heart-rending, horrible, terrific. 4, 20.

दारुस्तक m. a wooden spoon or ladle. 2, 157.

दारवाघार m. the woodpecker. 2, 89. 5, 9.

दाव m. — दव. 1, 70. 5, 13.

दाशार्ह m. Vishnu or Krishna. 1, 22.

दास 1) m. a servant. 2, 210

2) a fisherman. 2, 439. 3)

दासी f. a female servant. 2, 337.

दाससुत m. the son of a female slave. 2, 346.

दासेरक m. 1) the son of a female slave, a servant. 2, 210.
2) = camel. 2, 125. Māgha 3, 66.

दिक्पाल m. the regent of a quarter of the universe. 1, 100.

दिग्गज m. an elephant supposed to be placed at one of the quarters of the compass. 1, 104.

दिग्वासस् m. = naked Buddha mendicant. 2, 190.

दिति f. the mother of the Daityas. 1, 119.

दिदीवि m. boiled rice. 2, 164.

दिधिषू f. a woman in her second marriage 2, 330.

दिन n. a day. 1, 106.

दिनकर m. the sun. 1, 35.

दिनकरात्मजा f. a name of the Yamunā. 3, 52.

दिनमणि m. the sun. 1, 35.

दिक् f. See द्यौ.

दिवस m. a day. 1, 106.

दिवसमुख n. the begin of day, break of day. 1, 111.

दिवस्पति m. Indra. 1, 54.

दिवा adv. by day. 1, 106.

दिवाकीर्ति m. 1) a barber. 2, 434. 2) a man of an impure cast. 5, 28. दीक्षितो ऽपि दिवाकीर्तिः पंडितो वाप्य-
पंडितः। तुल्यो मे मोक्षदी-
क्षायां संप्राप्य माणिकर्षि-
कां u Kāṣṭh. 79, 87.

दिवावसान n. the end of day. 1, 109.

दिव्य n. an ordeal. 5, 54.

दिश् f. a region, = point of the compass. 1, 100—102. 5, 68.

दिष्ट m. time. 1, 105.

दिष्टांत m. death. 3, 6.

दिष्ट्या adv. auspiciously. 5, 86.

दीक्षित adj. having commenced the preparatory rites for sacrifice. 2, 265.

दीधिति f. a ray of light. 1, 38.
5, 68.

दीप्ति f. 1) brilliancy, light. 1,
38. 65. 2) the rapid flight
of an arrow. 2, 315.

दीर्घ adj. long. 4, 66.

दीर्घकाल m. a long time. 5, 87.

दीर्घदृष्टि adj. far-sighted. 2, 221.

दीर्घनिद्रा f. the 'long-lasting
sleep, death. 3, 6. Mark. 7,
13. महाश्मशाने ये प्राप्ता
दीर्घनिद्रा Kāṣkh. 32, 14.

दीर्घपृष्ठ m. a snake. 3, 19.

दीर्घसूत्र adj. spinning a long
yarn, dilatory. 2, 228. अदीर्घ-
सूत्रश्च भवेत्सर्वकर्मसु पा-
रिध्वः दीर्घसूत्रस्य नृपतेः कर्म-
हानिर्भवेद्दुःखं ॥ Matsy. 206.

दीर्घिका f. a long pond. 3, 54.

दुःख n. unhappiness, pain, af-
fliction. 3, 4, 5, 48. 89.

दुःस्थ adj. hard up, poor. 2, 193.

दुस्कोट m. a sort of weapon.
2, 321.

दुकूल n. woven silk. 2, 394.

दुग्ध n. milk. 2, 116. 119. 124.

दुग्धिका f. the name of a plant.
2, 54.

दुहुम m. a sort of snake — रा-
जित. 3, 21.

डुडुभि m. a large kettle-drum.
1, 98.

दुराचार adj. ill-conducted,
wicked. 2, 249.

दुरित n. evil ways, sin. 3, 5.

दुरोदर n. playing at dice, gam-
bling. 2, 233.

दुर्गत adj. poor, indigent. 2, 193.

दुर्गति f. hell. 3, 3.

दुर्गमार्ग m. a difficult pass or
road. 5, 30.

दुर्गा f. the wife of Īva. 1, 16.

दुर्जन m. a bad man, a scound-
rel. 2, 191.

दुर्दिन n. a dark, cloudy day.
1, 59.

डुर्मुख adj. foul-mouthed. 2, 222.

डुर्विध adj. embarrassed, poor.
2, 193.

डुर्विनीत adj. ill-trained. 2, 285.

डुत्ती f. the female tortoise. 3, 34.

डुश्चर्मन् adj. leprous. 5, 31.
Yajnav. 3, 209.

डुश्चयन m. a name of Indra.
1, 52.

डुष्कृत n. a misdeed, sin. 3, 5.

डुष्टगज m. a vicious elephant.
2, 70.

डुहितुःपति m. a son-in-law.
2, 350.

डुहितृ f. a daughter. 2, 350.

डुहती f. a female messenger, a
go-between. 2, 336.

डूर adj. far, remote. 2, 57. 4, 8.

डूरार्थ m. a remote or recon-
dite object. 2, 221.

डूर्वा f. a sort of grass (*agrostis linearis* Lin.). 2, 36.

डूष्य n. a tent. 2, 296. Māgha
5, 21.

दक्षधुति m. a snake. 3, 18.
Comp. चक्षुःश्वस Kāṭkh. 58,
161. Kir. 16, 42.

दृढ adj. firm, solid, compact.
2, 187. 4, 33.

द्विति m. a pair of bellows. 4, 79.

दृश् f. the eye. 2, 364.

दृषद् f. a stone. 2, 13.

दृष्टि f. 1) seeing, sight. 2, 411.
2) the eye. 2, 364. 5, 68.

दृष्टिविज्ञेय m. casting one's
looks obliquely, a sideglance.
2, 412.

देव m. 1) a god. 1, 4. 2) a title
added to names by way of re-
spect. 1, 155, e. g. कुमारपा-
त्तदेव. 3) देवी f. (in theatri-
cal language) the queen. 1, 98.

देवप्रान्त m. a natural pond. 3,
53.

देवचिकित्सक m. du. a name
of the Aśvins. 1, 84.

देवचक्र m. a necklace of pearls consisting of a hundred strings. 2, 407.

देवता f. a deity, a god. 1, 4. 2, 138. 291. 5, 28.

देवतायतन n. a temple. 5, 45.

देवमातृक adj. (a country) fertilized by rain. 2, 6.

देवयुग n. an age or period of the gods, comprising the four ages (yuga) of mankind. Two of these form a day and night of Brahman. 1, 115. Comp. Manu I, 71. 72.

देवयोनि m. a being of divine origin. 1, 87. 5, 73.

देवयथ m. a car for carrying the images of the gods in a procession. 2, 291.

देववर्धकि m. Tvashtri, the carpenter of the gods. 1, 84.

देवाश्व m. a horse of the gods. 1, 61.

देव m. a husband's brother. 5, 54.

देश m. a country. 2, 129. 6, 5, 52.

देह m. n. the body. 2, 355. 5, 63.

देहली f. the threshold of a door. 2, 147.

देतेय m. the offspring of Diti, a giant or Titan. 1, 5.

देत्य - देतेय. 1, 5. 119.

देत्यगुरु m. Çukra, the preceptor of the Daityas. 1, 48.

देत्यारि m. Vishnu or Krishna. 1, 22.

देन्य n. depression, low-spiritedness, grief. 5, 60.

दैव n. fate, accident. 1, 126.

दैवज्ञ m. an astrologer. 2, 248.

दैवत n. a deity, a god. 1, 4.

दैवपर adj. trusting to fate, believing in predestination. 2, 222.

दोला f. a swing. 4, 78.

दोष m. a blemish, a fault. 4, 86. 5, 34.

दोषमाहिन् adj. fault-finding, censorious, vituperative. 2, 191.

दोषज्ञ 1) adj. knowing (and avoiding) faults, wise. 2, 177. 2) m. = physician. 2, 457.

दोषा adv. at night. 1, 107.

दोस् m. the arm. 2, 367.

दोहृद् n. the longing of pregnant women. 2, 343.

दौर्मन्थ n. a fight, a battle. 4, 76.

दौर्हृद् n. — **दोहृद्**. 2, 343. This word was invented by some crazy etymologist.

दौवारिक m. a doorkeeper, a porter. 2, 269.

दौहित्र m. a daughter's son. 2, 350.

द्वावाभूमी f. du. heaven and earth. 1, 121.

द्यु m. 1) a day. 1, 106. 2) the heaven, the sky. 1, 137.

द्युति f. 1) brilliancy, light. 1, 38. 2) a ray of light. 1, 65.

द्युमणि m. the sun. 1, 36.

द्युम्न n. 1) wealth. 1, 80. 2) strength, power. 4, 38.

द्युत् n. play, gambling. 2, 233. 5, 59. 66.

द्युत्कार m. = gambler. 2, 233.

द्युत्कारक m. the keeper of a gambling-house. 2, 233.

द्यौ f. 1) heaven. 1, 3. 2) sky, atmosphere. 1, 137.

द्योतन n. sight, seeing. 2, 411.

द्योतिरिंगण m. a fire-fly. 2, 102.

द्रम m. a town. 2, 130.

द्रव्य n. diluted curds. 2, 120.

द्रव m. play, sport. 2, 277.

द्रविण n. property, wealth. 1, 80. 5, 80.

द्रव्य n. substance, property. 1, 80. 2, 184. 5, 58. 81.

द्राक् adv. quickly, instantly, soon. 4, 12. Pk. 2, 47. 5, 78. (Perhaps from दृश्.)

द्राक्षा f. the vine. 2, 38.

- द्रग्भूतक** n. water just drawn out of the well. 3, 27.
- द्रु** m. a tree. 2, 22.
- द्रुषण** m. a mallet, a hammer. 2, 320.
- द्रुषा** f. a bow-string. 2, 309.
- द्रुत** 1) adj. liquid, melted. 2, 121. 2) m. a scorpion. 3, 23. 3) **द्रुतं** adv. quickly. 4, 12.
- द्रुम** m. a tree. 2, 22.
- द्रुहिण** m. a name of Brahman. 1, 7.
- द्रोण** m. a raven. 2, 91.
- द्रोणदुघा** f. a cow that yields much milk. 2, 116.
- द्रोह** m. offence, injury. 4, 86.
- द्वंद्व** n. 1) a pair. 4, 15. 2) quarrel, strife. 2, 298.
- द्वारस्थ** m. a doorkeeper, a porter. 2, 269.
- द्वादशात्मन्** m. the sun. 1, 37.
- द्वापर** m. doubt. 5, 3.
- द्वार** f. द्वार n. a door, a gate. 2, 145. 5, 2.
- द्वारपाल** m. a doorkeeper, a porter. 2, 269.
- द्विज** m. 1) a brahman. 2, 236. 2) a bird. 2, 83. 3) a tooth. 2, 372.
- द्विजन्मन्** m. a brahman. 2, 236.
- द्विजरात्र** m. the moon. 1, 43.
- द्विजानि** m. a man belonging to one of the three first classes. 2, 237.
- द्विजिह्व** adj. double-tongued, insincere. 2, 191. Māgha 1, 63.
- द्विजोत्तम** m. a brahman. 2, 236.
- द्वितय** n. a pair, two. 4, 15.
- द्वितीयवयस्** adj. having arrived at the second period of age. 2, 329.
- द्वितीया** f. a wife. 5, 16.
- द्विव** n. a pair, a couple. 2, 128.
- द्विप** m. an elephant. 2, 59.
- द्विमुख** m. a sort of snake. 3, 21.
- द्विरद्व** m. an elephant. 2, 59.

द्विदंकराय n. the tip of an elephant's trunk. 5, 72.

द्विस्तन m. a snake. 3, 18.

द्विरेफ m. a bee. 2, 100.

द्विषत् m. an enemy. 2, 301.

द्विसीत्य adj. double-furrowed, plowed first lengthways and then across. 2, 421.

द्वीप n. an island. 3, 48.

द्वीपवती f. a river. 3, 44.

द्वीपिन् m. a tiger. 2, 71.

द्वेष m. hate, enmity. 5, 29.

द्वेषिन् m. an enemy. 2, 301.

द्वेष्य adj. odious, hateful. 2, 211.

द्वैगुणिक m. a usurer. 2, 416.

द्वैपायन m. a name of Vyāsa. 2, 258.

ध.

धन n. property, wealth. 1, 80. 81. 2, 107. 5, 64. 67.

धनंजय m. a name of Agni. 1, 64.

धनद m. a name of Kuvera. 1, 78. 100.

धनवत् adj. wealthy, rich. 2, 201. 214. 138.

धनीध्यक्ष m. the god of riches, Kuvera. 1, 78.

धनाया f. the desire of obtaining riches, covetousness. 2, 209.

धनिन् 1) adj. wealthy, opulent. 2, 201. 2) m. a name of Kuvera. 1, 79.

धनिष्ठा f. the twenty third lunar mansion. 1, 51.

धनुस् m. n. a bow. 1, 151. 2, 309.

धन्वन् 1) m. a desert. 2, 3. 2) n. a bow. 2, 309.

धमनि f. the throat. 2, 361.

धम्मिह m. the braided hair of women. 2, 375.

धर 1) m. a mountain. 2, 10. 2)
धरा f. the earth. 2, 1.

धरणिधर m. a name of Vishnu.
1, 22.

धरणी f. the earth. 2, 1.

धरात्मज m. the planet Mars.
1, 46.

धराधारा f. the earth. 2, 2.

धरित्री f. the earth. 2, 1.

धर्म m. 1) virtue. 1, 125. 2) na-
tural condition. 4, 97.

धर्मचिन्ता f. consideration of
moral duties. 4, 85.

धर्मधज्ज m. one who hangs out
the flag of righteousness for
selfish purposes, a religious
hypocrite. 2, 250.

धर्मराज m. a name of Yama.
1, 72.

धर्षिणी or धर्षणी f. a harlot.
2, 341. The Brahnavaiivarta
II, 28, 4. gives the following
gradation of women: 1) पति-
व्रता = एकपत्नी. 2) कुलटा.

3) धर्षिणी. 4) पुंसली. 5. 6)
वेम्ब्या. 7. 8) पुंमी. 9) महा-
वेम्ब्या.

धव m. 1) a husband. 2, 342.
2) a sort of tree (मधुरखच).
5, 26.

धवल adj. white. 4, 47.

धवलित adj. whitened. 2, 139.

धातु m. 1) natural condition.
5, 71. 2) a mineral. 2, 15, 5,
71. 3) metal, ore. 5, 71. 4) an
element, of which five are enu-
merated. 5, 71. 5) a consti-
tuent part of the body: blood,
marrow, fat, flesh, bones, the
medullary substance, and the
seminal fluid. 5, 71. 75. 6) a
bone. 3, 10.

धातृ 1) m. Brahman. 1, 6. 2)
f. धात्री, the earth. 2, 1. 3)
Emblīc myrobalan (phyllan-
thus emblica Lin.). 2, 463.

धात्री f. a foster-mother, a nurse.
2, 352.

धाना f. pl. fried barley. 2, 430.

धान्य n. corn, grain. 2, 430.

धान्यक n. coriander seed. 2, 462.

धान्यकोष्ठक m. a granary. 2, 157.

धान्यशीर्षक n. the ear of corn. 2, 424.

धान्यशूक n. the beard of corn. 2, 424.

धान्यान्न n. sour gruel. 2, 163.

धामन् n. 1) a house. 2, 136.
2) radiance, brilliancy. 5, 12.
3) a ray of light. 1, 39.

धारा f. a stream, a current of water. 3, 47.

धाराय n. the broad-edged head of some arrows. 2, 314.

धाराधर m. a cloud. 1, 58.

धारासंपात m. a heavy fall of rain. 1, 59.

धार्तराष्ट्र m. a sort of goose with black legs and bill. 2, 97.

धिष्ण्या 1) m. a name of Vrihaspati. 1, 47. 2) धिष्ण्या f. the intellect. 2, 179.

धिष्ण्य 1) m. = name of Çukra. 1, 48. 2) n. a house. 2, 136. 3) a star. 1, 51.

धी f. the intellect. 2, 179.

धीमत् and धीर् adj. intelligent, wise. 2, 177.

धीवर m. a fisherman. 2, 439.

धुनी f. a river. 3, 43.

धुर f. the shaft of a carriage. 2, 110.

धुर्य m. the bullock carrying, or attached to, the shaft. 2, 110. Comp. *dhaureya*.

धूमकेतु m. 1) a meteor. 2) a name of Agni. 5, 54.

धूमधत्त m. a name of Agni. 1, 62.

धूमयोनि m. a cloud. 1, 58.

धूमल adj. of a dark red colour. 4, 52. Comp. *dhūmra*.

धूमसंहति and धूम्या f. a mass of smoke. 1, 66.

धूम्याट m. the fork-tailed shrike. 2, 93.

धूम adj. of a dark red colour.

- ४, 52. भूरेणवसक्कीवदेगर्-
 दधूसरुचः Māgha 5, 8.
- धूर्जति m. a name of Īva. 1, 12.
- धूर्त adj. subtle, crafty. 2, 194.
- धूलि f. dust. 2, 288.
- धूसर adj. of a greyish or dusky
 white colour. ४, 52, 2, 98.
- धृष्ट adj. bold, saucy. 2, 216.
- धेनु f. a cow that has lately
 calved. 2, 114.
- धेनुका f. the female elephant.
 5, 13.
- धोरण n. a vehicle, any means
 of conveyance. 2, 294.
- धौत adj. 1) washed. 2, 253.
 396. 2) polished, whetted. 2,
 319.
- धौतकौशेय n. bleached silk-
 cloth. 2, 394.
- धौरिष m. — *dhurya*. 2, 110.
- धुरं वरुति धौरिषो न ज्ञातु
 चन गौर्मलिः Pk. 2, 12.
- ध्माकार m. a smith. 2, 433.
- ध्रुव adj. constant, continual. 1,
 125.
- ध्रुवक m. a post, a pale, a stake.
 2, 296.
- ध्वज m. a flag, a banner. 2, 303.
 5, 69.
- ध्वजिनी f. an army. 2, 302.
- ध्वनि m. sound, or noise in ge-
 neral. 1, 140. 143. 151. Comp.
 ध्वान.
- ध्वंक्ष m. 1) a crow. 2, 90. 2) a
 crane. 5, 21.
- ध्वंक्षाराति m. an owl. 2, 91.
- ध्वान m. sound, or noise in ge-
 neral. 1, 138.
- ध्वान्त n. darkness. 1, 110.

न.

- नक्षुन्न adj. small-nosed. 2, 452.
- नक्षुत्त m. an ichneumon. 5, 30.
- नक्तचर m. a nocturnal fiend,
 a Rākshasa. 1, 73.

नक्तमाल m. a tree (*dalbergia arborea* Willd.). 2, 43.

नक्तमुखा f. the night. 1, 107.

नक्र m. a crocodile. 3, 34.

नक्षत्र n. a star. 1, 51.

नक्षत्रमाला f. a necklace of 27 pearls. 2, 408.

नाख or नाखर m. a nail of a finger or toe. 2, 356.

नाखरायुध m. a lion. 2, 59.

नग m. 1) a mountain. 2, 10. 2) a tree. 2, 22. Comp. अग.

नगर n. नगरी f. a town. 2, 130. 1, 55. 83. 2, 57.

नगौकम् m. a bird. 2, 83.

नग्रा f. a naked woman. 2, 328.

नग्राट् m. a Buddhist mendicant. 2, 190.

नयिका f. a girl before the time of menstruation. 2, 329.

नह 1) m. an actor. 2) नही f. an actress. 2, 437.

नहीसुत f. the son of a dancing girl. 2, 346.

नडल adj. abounding in reeds. 2, 4.

नत adj. bent, crooked. 4, 11. 75.

नद् m. नदी f. a river. 3, 44. 43. 5, 52.

नदीमातृक adj. (a country) watered by rivers. 2, 6.

नड् adj. bound, tied. 2, 185.

नङ्गी f. a leather thong. 2, 441.

नद्यंबुजिवन adj. deriving its sustenance from river-water. 2, 6.

ननु a particle introducing 1) a question (nonne); 2) an affirmation (surely). 5, 98.

नंदक m. the sword of Vishnu. 1, 26.

नहन 1) m. a son. 2, 342. 2) n. Indra's pleasure-ground. 1, 55.

नन्दिकेश्वर m. Śiva's chief attendant. 1, 14.

नन्दावर्त m. 1) a palace built in the shape of the anagram

- of the same name; according to the Matsyap. a *catuṣpāla* without a western gate. 2, 150. 2) a tree (*tabernaemontana coronaria*). 5, 26. 3) a sort of large fish. 3, 37.
- नयुंसक** m. a eunuch. 2, 275.
- नमृ** m. a grandson. 2, 350.
- नभस्** 1) n. the sky, the atmosphere. 1, 137. 2) m. the month *Ṣrāvana* (July-August). 1, 114.
- नभस्य** m. the month *Bhādra* (August-September). 1, 114.
- नभस्वत्** m. wind. 1, 76.
- नमस्त्या** f. reverence, adoration. 4, 91.
- नम्र** adj. bent. 4, 75.
- नयन** n. the eye. 2, 364. 365. 369. 5, 66.
- नयनच्छद्** m. an eyelid. 5, 6.
- नयनजल** n. a tear. 2, 364.
- नयनोपांत** n. the corner of the eye. 2, 365.
- नर** m. a man 2, 476. 3, 41.
- नरक** m. hell. 3, 3.
- नरदेव** m. a king. 2, 266.
- नरवाहन** m. a name of Kuvera. 1, 79.
- नरस्कंध** m. a multitude of men. 5, 25.
- नरोद्ग** m. 1) a king. 5, 54. 2, 138. 2) a conveyor of news or intelligence. (?) 5, 54.
- नर्तनस्थान** n. a dancing-place. 1, 97.
- नर्मदा** f. a river rising on the *Amerakanthaka* in the *Vindhya* mountains, and falling into the gulf of *Cambay*. 3, 52.
- नर्मन्** n. play, jest, joke. 2, 277.
- नल** m. n. a reed. 2, 4.
- नलक** n. the radius of the arm. 3, 12.
- नलकूवर** m. the son of Kuvera. 1, 83.
- नलमीन** m. a sort of fish. 3, 36. Some read *तलमीन*.

नलिन n. a lotus. 3, 57.

नलिनी f. a place abounding in lotuses. 3, 60.

नव adj. new. 4, 26. 2, 393.

नवत n. a cover, a blanket, a wrapper. 2, 153.

नवनीत n. fresh butter. 2, 119.

नवप्रसूता adj. f. who has lately brought forth. 2, 114.

नवमालिका f. many-flowered nyktanthes. 2, 52.

नवीन and नव्य adj. new, recent, modern. 4, 26.

नश्यत्प्रसूति adj. whose offspring perishes. 2, 333.

नष्ट adj. run away, fled. 2, 324.

नस्तित and नस्योत adj. (a beast of burden) that has a rein strung through its nose. 2, 112.

नाक m. heaven, sky, atmosphere. 1, 3. 5, 15.

नाकु m. an ant-hill. 3, 22.

नाग m. 1) = snake. 3, 18. 2) an elephant. 5, 11.

नामकेसर m. a tree (mesua ferrea Lin.). 2, 51.

नागर n. dry ginger. 2, 460.

नागलोक m. the abode of serpents, hell. 3, 1.

नागवल्ली f. the betel-plant. 2, 45.

नाट्य m. the son of a dancing girl. 2, 346.

नाट्य n. the combination of singing, instrumental music and pantomimic dancing; = dramatic representation, a play. 1, 93. 92. 95, 98.

नाडी and नाडि f. 1) an artery. 5, 60. 2) a period of twenty-four minutes. 1, 105.

नाडिधम m. a goldsmith. 2, 433.

नाद m. sound or noise in general. 1, 138.

नाना adv. variously. 5, 98.

नायित m. a barber. 2, 434.

नाभि f. 1) the navel. 2, 455.
2) the nave of a wheel. 2, 292.

नाम adv. agreed. अस्तु नाम
स धनी मे किञ्चिद्दाति
'granting that this rich man
will make me a present' (but
I know that he is too cov-
etous to do any such thing).
5, 100.

नामधेय n. a name, an appel-
lation. 1, 152.

नामन् n. a name. 1, 152. 5, 43.

नायक m. 1) a leader, a chief.
2, 188. 2) the central gem of
a necklace. 2, 409. Māgha 2, 92.

नारक (f. f) adj. abiding in hell.
3, 3.

नाराच m. an iron arrow. 2,
312.

नारायण m. a name of Vishnu.
1, 24.

नारी f. a woman. 2, 326. 329.
333. 334.

नाल n. a stalk. 2, 424.

नावारोह and नाविक m. a
passenger on board ship, a
sailor, etc. 2, 235.

नाव्य adj. navigable. 3, 27.

नाश m. destruction, death. 3, 6.

नासत्य m. du. the two Aśvins.
1, 84.

नासा and नासिका f. the nose.
2, 366.

नारुल m. pl. the name of a
barbarous tribe. 2, 444.

निःशलाक adj. private, soli-
tary. 4, 23.

निःशेष adj. without remainder,
entire, whole. 4, 85.

निःशोध्य adj. what does not
require cleansing, clean, pure.
4, 85.

निःश्रेणि f. a ladder, a flight of
stairs. 2, 146.

निःश्रेयस n. supreme felicity in
the life to come. 1, 124.

निसर्ग n. the egress or out-
let from a building, market-
place, etc. 2, 134.

निकर m. a multitude. 4, 1.

निकषा f. the mother of the
Piçitāṣana fiends. 1, 119.

निकषा adv. (joined with the
acc.) near. 5, 93. प्रयागतीर्थं
निकषा प्राज्ञादो विदुमप्रभः
Kāçikh. 69, 127. लंकां निकषा
Māgha 1, 68.

निकाय m. a gathering, an as-
sembly of coordinate persons,
a set. 4, 1, e. c. श्रमणनिकाय
Ksh. शत्रुनिकाय Bhk. 7, 44.

निकाय्य n. (?) a dwelling, a
house. 2, 136. Bhk. 6, 66.

निकार m. putting down, hu-
miliation, injury, insult. 4, 19.

निकुंत n. a place overgrown
with shrubs and creepers, a
thicket, an arbour, etc. 2, 12.

निकुंरुब n. a mass, a multitude.
4, 1. स योगिनीनां निकुंरुबः
Kāçikh. 44, 68. आकीर्ण-
पुष्पनिकुंरुब Matsyap. 167,
32. चिकुरनिकुंरुब, किरण-

निकुंरुब AnandaL 43. 20. लता-

निकुंरुब Gg. 11, 5. नीलो-
त्पलनिकुंरुबकैः Kāçikh. 20,
94.

निकृत्त adj. humbled, injured,
insulted. 2, 228. Comp. नि-
कार.

निकृति f. deception, fraud. 4,
55.

निकृष्ट adj. base, vulgar. 2, 182.

निकेतन n. a habitation, a
house. 2, 136. Comp. वैरो-
चननिकेतन.

निक्षेप m. a deposit, a trust.
1, 82. स्वं द्रव्यं यत्र विक्षेपा-
न्निक्षिपत्यविशंकितः। नि-
क्षेपो नाम तत्प्रोक्तं Nārada.

निखिल adj. all, whole. 4, 28.

निगड m. the chain used to se-
cure the hindfeet of an ele-
phant, a shackle in general.
2, 68. Māgha 5, 48.

निगम m. 1) a road. 2, 105.
2) a town. 2, 130. 3) the Veda.
5, 10.

निगूह n. concealing. 4, 87.

निघ्न n. killing, destroying.
2, 323. Probably, a corruption
of निर्वहन.

निध adj. subject, dependent.
2, 186. शर्म यच्च परिनिधम-
त्यजस्तस्वनिधमभिकांक्षते
भृशं : Pk. 5, 104.

निचित adj. overspread, co-
vered, full of. 4, 17.

निचुल m. a plant (barringtonia
acutangula). 2, 40.

निचोत्तक m. a bodice, a jacket,
a mantle. 2, 397. Gg. 5, 11.
8, 11. 11, 11,

निर्तव्य m. 1) the ridge of a
mountain. 2, 11. Bhk. 2, 8. 7,
58. 2) the buttocks. 2, 357.

नितंबिनी f. γυνή καλλέωρος.
2, 327.

नितर्त adv. exceedingly. 4, 33.

नित्य adj. perpetual, continual,
eternal. 1, 125. 4, 13. (adv.).

नित्यत्व n. perpetuity. 5, 101.

निदाघ m. 1) heat. 1, 40. 2) the
hot season. 1, 116.

निदान n. 1) the primary cause
(of disease). 2, 457. 2) end,
termination. 5, 39.

निदिग्धिका f. — कैटकारिका.
2, 464.

निधन n. death. 3, 6.

निधि m. a hoard, a treasure.
1, 82.

निधुवन n. sexual intercourse.
2, 414.

निध्यान n. looking at, behold-
ing. 2, 411.

निंदा f. reproach, censure. 1
148. 5, 92.

निष m. a water-jar. 2, 161.

निपात m. a particle, the gram-
matical term for adverbs, con-
junctions and interjections.
5, 86.

निधान *n.* a place near a well for watering cattle. 3, 62.

निम *n.* a sham, a trick. 4, 24.

निभातन *n.* seeing. 2, 411.

निमित्त *n.* an archer's butt. 2, 313.

निमीलन *n.* closing the eyes in death, dying. 3, 6.

निमेष *m.* the twinkling of an eye, taken as a measure of time. 5, 83.

निम्न *n.* a gap or chasm in the ground. 3, 2. Yv. 2, 151.

निम्नगा *f.* a river. 3, 43.

नियतं *adv.* decidedly, positively. 4, 25.

नियति *f.* destiny, fate. 1, 86. Māgha 4, 34.

निर्यत् *m.* a charioteer. 2, 293.

नियमस्थिति *f.* steady observance of religious obligations. 4, 91.

निरंतर *adj.* without intervening space, compact, dense. 4, 32. Comp. Māgha 9, 66.

निर्य *m.* hail. 3, 3.

निरर्थक *adj.* purposeless. 4, 89.

निर्वयक्त *adj.* unchecked, uncontrolled. 2, 224.

निरसन *n.* extermination, destruction. 2, 322.

निरस्त *adj.* 1) hurriedly uttered. 1, 142. 2) rejected. 4, 18.

निराकृत *adj.* removed, set aside, rejected. 4, 18.

निराकृति *m.* a Brahman who neglects the duties of his caste (श्राकृति) by not going through a regular course of studies. 2, 250.

निरामय *adj.* free from illness, hale. 2, 225.

निर्भति *f.* misfortune personified as a goddess. 1, 86.

निर्गुंडी *f.* a shrub (vitex negundo or trifolia). 2, 45.

निर्यष *m.* a Jain beggar. 2, 190.

निर्जर *m.* a god, a deity. 1, 4.

निर्कार m. a waterfall, a cataract. 2, 11.

निर्कारिणी f. a river, 3, 43.

निर्णित adj. washed, cleansed. 2, 253.

निर्णोदक m. a washerman. 2, 438.

निर्निमित्त adj. without reason or motive. 4, 89.

निर्दधकाष्ठ n. the wood used for kindling by friction the sacrificial fire. 2, 260.

निर्मोक m. the cast off skin or slough of a snake. 3, 22. M. XIII, 5539. Urv. p. 25.

निर्याण n. the outer corner of an elephant's eye. 2, 62. Māgha 5, 41.

निर्याम m. a sailor, a pilot. 3, 33.

निर्यास m. any exudation, like gum, resin, juice, etc. 5, 75.

निर्दधनी f. the slough of a snake. 3, 22. Brihadār. p. 871.

निर्वपण n. spending freely,

bestowing presents. 2, 264. Comp. **निर्वपसु**, Bhk. 3, 42.

निर्वाण n. extinction of individual existence, and consequent union with the deity. 1, 124.

निर्वाह m. obloquy, censure. 1, 148.

निर्वापण n. extinction, annihilation. 2, 323.

निर्वासन n. expulsion, annihilation. 2, 323.

निर्वीरा f. a woman who has lost her husband and children. 2, 331.

निर्वेह m. self-disparagement, despondency. 4, 69.

निर्वेश m. enjoyment. 4, 70. n. c. *stṛy annam pānam nirveśah*. Ksh.

निर्व्ययन n. a chasm, a hole. 3, 2.

नितय m. a place of abode, a dwelling. 2, 136.

निवर्हण n. eradication, annihilation. 2, 322.

निवसन *n.* 1) a dwelling, a habitation. 2, 137. 2) clothes in general. 2, 393. 43) a lower garment. 2, 391.

निवरु *m.* a multitude. 4, 1.

निवाप *m.* oblations and presents given in memory of deceased relations. 3, 17.

निविड and **निविरीश** *adj.* tight, close, compact. 4, 33. *Magha* 7, 20.

निवीत *n.* the sacrificial cord or cloth hanging down from the neck. 2, 252. *Comp.* उव-
वीत, प्राचीनावीत.

निवृत *adj.* surrounded. 4, 27.

निवृत्त *adj.* ceased. 2, 244.

निवेश *m.* a halting-place, a camp. 2, 297.

निवेशन *n.* a habitation, a dwelling. 2, 136.

निशरुष *n.* destruction, annihilation. 2, 322.

निशा *f.* night. 1, 107. 108.

निशाह्न *m.* an owl. 2, 91.

निशात *adj.* sharpened, whetted. 2, 319. *Comp.* निशित.

निशात *n.* a habitation, a dwelling. 2, 136.

निशामन *n.* becoming aware of, looking at, seeing. 2, 411.

निशित *adj.* sharpened, whetted, pointed. 2, 319.

निशीथ *m.* midnight. 1, 109.

निशीथिनी *f.* night. 1, 107.

निशीथिनीनाथ *m.* the moon. 1, 43.

निशुभन *n.* killing, slaying. 2, 322.

निश्चय *m.* certainty, positiveness. 5, 62.

निश्चित 1) *adj.* decided, established. 5, 93. 2) **निश्चित** *adv.* decidedly, positively. 4, 25.

निषंग *m.* a quiver. 2, 310.

निषहर *m.* mud, mire. 3, 56.

निषाह *m.* the name of a barbarous tribe, said to be the offspring of a Brāhmana and Cūdrī. 2, 443. *Manu* 10, 8.

निषादिन् m. an elephant-driver. 2, 70. 235. *Māgha* 5, 41.

निषेध m. prohibition, hindrance. 5, 48.

निष्क n. gold. 2, 18.

निष्कला f. a woman who has past the time of menstruation. 2, 332.

निष्कारा m. waning, disappearance. 1, 106.

निष्कृत m. 1) the hollow of a tree. 2, 27. (**निष्कृत्यते निष्कृत्यते वा निष्कृतः। निष्कृत इत्येके** Sv.). 2) a garden attached to a house. 5, 30.

निष्ठ m. an outcast, a barbarian. 2, 444.

निष्ठा f. 1) conclusion, end. 2) trouble, affliction. 3) a religious obligation. 4) = *vyavasthā*. 5) eminence. 5, 67.

निष्ठीघ m. spitting. 1, 142.

निष्ठुर adj. (of sound or lan-

guage) gruff, rough. 1, 140.

वचस्तस्य वचनिर्घातनिष्ठुर
Qivapur. Sk. 16, 90. **संख-**
रुस्तिपकनिष्ठुरचोदनाभिः
Māgha 5, 49.

निष्ठात adj. *imbutus*, conversant with, skilful. 2, 180.

निष्ठावक m. a sort of pulse (*phaseolus radiatus*). 2, 429.

निस्तल adj. globular, round. 4, 68. *Ka.* 1, 43.

निस्त्रिंश m. a sword. 2, 317.

निहित adj. placed with, deposited. 4, 62.

नीच adj. low, base, mean. 2, 191.

नीचकी f. the head of cattle. 2, 112.

नीड m. a nest. 2, 85.

नीडज m. a bird. 2, 83.

नीर n. water. 3, 26.

नील adj. dark blue, black. 4, 49. 2, 50.

नीलकण्ठ m. a sparrow. 2, 88.

नीलघोष m. a name of Īiva.
1, 12.

नीलगु m. a worm growing in
the inside of animals. 3, 14.

नीललोहित m. a name of
Īiva. 1, 13.

नीलांबर m. = name of Bala-
deva. 1, 28.

नीलिका f. — *jataṅka* 3, 61.

नीलीराम adj. one whose
affection is as lasting as the
colour of indigo. 2, 219. Comp.
Sāhityad. 80, 8.

नीलोत्पल n. a blue lotus.
3, 59.

नीधर m. rice growing wild.
2, 429.

नीधी f. 1) the knot which
fastens the lower garments
round the loins. 2, 392. 2)
capital, stock. 5, 38.

निवृत्त f. (m.) an inhabited
country. 2, 129.

नीच n. the edge or side of a
sloping roof, eaves. 2, 148.

नीह्वर m. frost. 3, 28.

नु adv. 1) now (interrogatively),
e.g. को नु धावति, who is it
pray that runs? 2) or, भीमो
नु काल्युनो नु स्यात्, is it
Bhīma or Arjuna? 5, 94.

नुति f. laudation, praise. 1, 145.

नुव adj. propelled, thrown. 4,
82.

नूतन and नूत (f. ?) adj. recent,
modern, new. 4, 26.

नून adv. 1) perhaps. 2) surely.
5, 93.

नूपुर n. an anklet. 2, 406.

नृ m. a man. 2, 176.

नृत्य n. pantomimic dancing.
1, 93.

नृप m. a king. 2, 266. 5, 54.

नृपति m. a prince, a king. 4,
93.

नृशंस adj. hurtful, mischievous.
2, 217.

नेतृ m. a leader, a chief. 2, 188.

नेत्र n. 1) the eye. 2, 283. 364.
2) the root of a tree. 5, 23.

नेपथ्य n. decoration, ornament.
2, 384.

नेम pr. half 4, 28.

नेमि f. 1) the periphery of a
wheel. 2, 292. 2) the wind-
lass of a well. 3, 62.

नैकश्रेय m. a race of Rākshasas,
the offspring of Nikashā. 1, 73.

नैगम m. 1) a trader, a mer-
chant. 2, 416. 2) a road (?).
5, 29.

नैचिकी f. a cow showing on
her head excellent marks. 2,
116.

नैर्ऋत m. 1) the ruler of the
southwest quarter. 1, 100. 2)

a race of Rākshasas, the off-
spring of Nirriti. 1, 73.

नौ f. a ship. 3, 50. 27.

नौदंड m. an oar. 3, 50.

न्यक्त adj. whole, entire. 4, 85.

न्यग्रोध m. the Indian fig tree.
2, 41.

न्यक m. a kind of deer. 2, 75.

न्यचित adj. bent or cast down.
4, 83.

न्यस्त adj. 1) put, placed. 2,
398. 2) placed with, deposited.
4, 62.

न्याय adj. fitness, justice, equi-
ty. 2, 274.

न्याय्य adj. adapted, fit, pro-
per. 4, 61.

न्युल्ल adj. bent downwards. 2,
230.

प.

पक्षकण m. the abode of savage
tribes. 2, 106. मध्येविंध्याहवि
पुरा पक्षकणस्थतनायणीः ।

पक्षीपतिरभूदयः दिंगात्त
इति विष्णुतः Kāçikā. 12, 16.

पक्व adj. cooked. 2, 121. 430.

पक्षरा m. the name of a barbarous tribe. 2, 443.

पक्ष m. 1) a side. 5, 63. 2) a partisan, a follower. 2, 234. 5, 63. 3) neighbourhood. 5, 63. 4) a wall 5, 63. 5) the half of the lunar month, a fortnight. 1, 50. 5, 63. 6) a wing. 2, 84. 98. 5, 63. 7) (in composition with words signifying hair) a quantity. 2, 376. Comp. पक्षः पार्श्वगुरुत्वाध्यसहायबलमितिषु. Valjanyanti.

पक्षति f. पक्षमूल n. the tip of a bird's wing. 2, 84.

पक्षिन् m. a bird. 2, 83, 99.

पक्षिराज m. Garuda, the king of birds. 1, 119.

पक्ष्मन् n. an eyelash. 2, 369.

पंक m. mud, mire. 3, 56.

पंकज n. a lotus. 3, 58.

पंक्ति f. a line, a row, a range. 4, 36.

पणु 1) adj. lame. 2, 453. 2) m. the planet Saturn. 1, 48.

पद्म m. a lotus. 2, 431.

पंचजन m. man. 2, 176.

पंचजनीन. 2, 213.

पंचत्व n. dissolution into the five elements, death. 3, 6.

पंचशाख m. the hand. 2, 356.

पञ्चानन m. a lion. 2, 59.

पंचेषु m. the five-armed god of love. 1, 32.

पट m. cloth. 2, 393.

पटकुटो f. a tent. 2, 296.

पटचोर m. a clothes-stealer, a shoplifter. 2, 185. HC. on 3, 43.

पटखर n. old or ragged clothes. 2, 395.

पटल n. 1) a roof. 2, 148. 2) a multitude. 4, 2.

पटह m. a sort of drum. 1, 97. 5, 55.

पटु adj. fierce, hot. 1, 40.

पटोत्तरी f. — *kapoti*. 2, 47.

पटिस m. a sort of weapon. 2, 321.

पशा m. a wager, a stake at play. 4, 74.

पषाथ m. a small drum or cymbal, one used for the accompaniment of singing. 1, 97.

पंडक m. a eunuch. 2, 275. Yājñ. 3, 273.

पंडित adj. learned. m. a learned man, a scholar. 2, 177.

पण्यविक्रयशाला f. a hall for buying and selling. 2, 141.

पण्यमना f. a prostitute. 2, 335.

पण्यग्रीव m. a tradesman. 2, 416.

पतंग m. a bird. 2, 82.

पतंग m. 1) a bird. 2, 82. 2) a moth. 2, 102. Comp. Kum. 3, 64. 4, 20. 40. and Hind. پتنگ. 3) the sun. 1, 35.

पतत् m. a bird. 2, 82.

पतत्र n. a wing. 2, 84. 5, 63.

पतत्रिन् m. a bird. 2, 82.

पताका f. a flag, a banner. 2, 303.

पताकिनी f. an army. 2, 302.

पति m. a husband. 2, 342.

पतिवरा f. a young woman who has the privilege of choosing her husband. 2, 328.

पतित adj. 1) fallen. 4, 82. 2) defeated in battle. 2, 324.

पतिवती f. a woman whose husband is living. 2, 331.

पतिव्रता f. a faithful wife. 2, 340.

पत्तन n. a town. 2, 130.

पत्ति m. a pedestrian, a foot-soldier. 2, 295.

पत्र n. 1) a wing. 2, 84. 2) a leaf. 2, 30. 3) a blade, a sort of long knife. 2, 318. 4) a vehicle, a carriage. 2, 294.

पत्रपाली f. the feather of an arrow. 2, 313.

पक्ष्म m. a bird. 2, 82. Kāçikh. 59, 11.

पक्षवह्नी f. a patch of musk and other ointments with

- which women adorn their persons. 2, 387. *Māgha* 8, 59.
- पद्मशिखा** *f.* the vein of a leaf. 4, 98.
- पद्मिन्** *m.* 1) a bird. 2, 82. 2) an arrow. 2, 311.
- पद्मोष्ण** *n.* bleached silk. 2, 394.
- पद्मी** *f.* a wife. 2, 339. 5, 16.
- पद्मकल्पना** *f.* jugglery, delusion. 4, 55.
- पथिक** *m.* a traveller, a wanderer. 2, 202.
- पथिदेय** *n.* (toll) levied on public roads. 5, 42.
- पथिन्** *m.* a road, a way. 2, 105.
- पथ्या** *f.* yellow myrobalan (*terminalia citrina*). 2, 463.
- पद्म** *m.* a pedestrian, a foot-soldier. 2, 295.
- पद्मी** *f.* a path, a road. 2, 105.
- पद्मात्, पद्माति, पद्मातिक, पद्म** *m.* — *padaga*. 2, 295.
- पद्मति** *f.* 1) a path. 2, 105. 2) a row, a line. 2, 374.
- पद्म** 1) *n.* a lotus. 3, 58. 5, 72. 2) red spots on the body of elephants. 2, 64. (**पद्मप्रति कृतिरुत्तमात्पद्मकं तारुषये हि कृस्तिनो देहे रक्तविह्वः स्युः** *Kshīrasv.*). 3) *m.* a sort of tree. 5, 26. 4) **पद्मा** *f.* *Lakshmi*. 1, 31.
- पद्मनाभ** *m.* a name of *Vishnu*. 1, 21.
- पद्मभू** *m.* a name of *Brahman*. 1, 6.
- पद्मराग** *m.* a ruby. 2, 20.
- पद्मधासा** *f.* a name of *Lakshmi*. 1, 31.
- पद्म** 1) *m.* a *Çūdra*. 2, 431. 2) **पद्मा** *f.* a road, a path. 2, 105.
- पच्च** *adj.* fallen. 4, 82.
- पच्चग** *m.* a snake. 3, 18.
- पयस** *n.* 1) water. 3, 26. 46. 2) milk. 2, 119.
- पयोधर** *m.* 1) a cloud. 1, 58. 2) a breast. 2, 371.

पर 1) adj. opposite. 3, 45. 2) other. 2, 213. 3) distant, far. 4, 8. 4) surpassing, excellent. 4, 4. 5) m. an adversary, an enemy. 2, 300.

परचर adj. subject to the will of others, dependent. 2, 186.

परज्ञात adj. maintained by strangers, one who depends on others for his sustenance. 2, 196.

परतत्र adj. dependent, subject. 2, 186.

परविडाह adj. eating the food of strangers, a parasite, a hanger-on. 2, 196.

परपुष्ट m. a cuckoo. 2, 88.

परभाग m. the upperhand, superiority, excellence. 4, 101.

परमात्मन् m. the supreme spirit. 5, 56.

परमान्न n. — *kshairya*. 2, 165.

परमेश्वर m. Śiva. 1, 11.

परमेश्विन् m. Brahman. 1, 6.

प्रवत् adj. standing under the

command of another, dependent. 2, 186.

परवश adj. dependent, subject. 2, 186.

परशु m. an axe, a hatchet. 2, 319.

परशुधर m. a name of Gaṇeśa. 1, 18.

परस्रध m. an axe, a hatchet. 2, 319.

परस्परं adv. mutually. 4, 35. 2, 333.

परस्वहृण n. depriving others of their property. 5, 57.

पराक्रम m. prowess, valour. 4, 38.

पराम m. 1) dust, powder. 5, 23. 2) the pollen of flowers. 2, 33.

पराङ्मुख (1. & and i), and

पराचीन adj. turned away, averted. 4, 72.

पराधीन adj. subject to another, dependent. 2, 186.

परात्र adj. eating the food of others, sponging. 2, 196.

पराभव m. defeat, overthrow. 4, 19.

परायत्न adj. dependent, submissive. 2, 186.

परायण adj. devoted to, bent on. 2, 197.

परार्थ्य adj. best, excellent. 4, 5. Māgha 4, 11. 3, 58. 8, 45. Rgh. 3, 27.

परासु adj. dead. 3, 7.

परास्करिन् m. a robber, a thief. 2, 183.

परिकर m. 1) retinue, followers. 2, 151. 2) a cloth worn round the loins. 2, 255.

परिकूट n. — hastinakha. 2, 133.

परिक्रम m. walking about. 4, 41.

परिचित्त adj. surrounded. 4, 27.

परिक्षा f. a moat. 3, 54.

परिग्रह m. retinue, attendants. 2, 151. 5, 63.

परिघ m. 1) = bolt. 2, 145. 2) an iron club. 2, 320.

परिघातन m. an iron club. 2, 320.

परिचय m. acquaintance, intimacy. 4, 88. Māgha 7, 61, का-
ख्यपरिचयो लक्ष्यज्ञत्वं VA-
mana.

परिचर्या f. waiting upon, attendance, service. 1, 129.

परिच्छेद m. 1) retinue, attendants. 2, 151. 5, 84. 2) goods, property. 5, 10.

परिणत 1) adj. mature, advanced in age. 5, 39. 2) m. an elephant who gives a side-blow with his tusks. 2, 65. Māgha 4, 29.

परिणयन n. marrying, marriage. 2, 340.

परिणारु m. breadth, width. 4, 101.

परितस्तु adv. all round, from all sides. 5, 88. 3, 54 (with acc.).

परिताप m. burning, fever, pain. 2, 446.

- परिदेवन *n.* lamentation. 3, 17.
- परिधान *n.* a lower garment. 2, 391. 392.
- परिधि *m.* 1) the halo round the sun or moon. 1, 41. 2) a branch. 5, 21.
- परिपण *n.* capital, stock. 5, 38.
- परिपथिन् *m.* an enemy. 2, 300.
- परिपाटी *f.* regular course or succession. 4, 54.
- परिपूर्णता *f.* completeness. 4, 70.
- परिप्लव *adj.* wavering, shaking, unsteady. 4, 10. *Māgha* 14, 68. *Comp.* पारिप्लव.
- परिभव *m.* slight, contempt. 4, 19.
- परिमल *m.* 1) the pounding of fragrant substances. 4, 84. 2) fragrance, scent. 1, 77.
- परिमाण *n.* measure. 5, 15.
- परिमोधिन् *m.* a thief. 2, 183.
- परिर्भण *n.* embracing, an embrace. 2, 413.
- परिवर्त *m.* 1) the completion of the cycle of four ages. 1, 117. 2) a year. 5, 15.
- परिवर्ह *m.* retinue. 2, 151.
- परिवाद *m.* obloquy, taunt. 1, 148.
- परिवादिनी *f.* a *vinā* with seven strings. 1, 96. *Māgha* 6, 9.
- परिवार *m.* retinue. 2, 151.
- परिवृढ *m.* a superior, a master. 2, 188.
- परिवृत *adj.* encircled, surrounded. 4, 27.
- परिवृत्ति *m.* exchange, barter. 2, 418.
- परिवेष *m.* the halo round the sun or moon. 1, 41.
- परिव्रज्या *f.* exercising the duties of a religious mendicant. 4, 91.
- परिव्राजक *m.* a religious mendicant. 2, 254.
- परिषद् *f.* an assembly. 4, 60.

परिष्कार m. embellishment, ornament. 2, 385.

परिष्कृत adj. arranged, purified. 2, 260.

परिष्पंग m. embracing, an embrace. 2, 413.

परिसर m. surrounding country, bounds. 2, 104.

परिस्पर्ष m. walking about. 4, 41.

परिस्वन्द m. a messenger, a servant. 2, 214.

परिस्तोम m. a coloured cloth thrown over the back of an elephant, put on a carriage, etc. 2, 153.

परिस्वन्द m. retinue. 2, 151.

परिस्तुत् and **परिस्तुता** f. spirituous liquor. 2, 174, 175.

परिस्त्राय m. a bracelet. 2, 402.

परिस्त्रास m. merriment, jest, sport. 2, 277.

परिस्तुत adj. set aside, removed, rejected. 4, 18.

परीक्षक adj. investigating, examining. 2, 234.

परीक्षा n. putting to the test, trying. 4, 72.

परिषाह m. a drain, a sluice. 3, 55.

परीष्टि f. reverence, respect. 1, 129.

परुष adj. harsh, rough, rude. 4, 98.

परुस् n. the knot or joint of a reed. 2, 34. Comp. **परुस्**.

परेत adj. dead. 3, 7.

परेष्टुका f. a cow that has many calves. 2, 117.

परैधित adj. maintained by others. 2, 196.

पर्जन्य = 1) a thunder-cloud. 5, 32. 2) Indra. 1, 52.

पर्णा n. a leaf. 2, 30.

पर्यंक m. 1) a bedstead, a couch. 2, 152. 2) a cloth worn round the loins. 2, 255.

पर्यनुयोग m. a reproof, a reprimand. 1, 154. e. g. Mit. on Yv. 3, 254. **अकर्तृतोऽधीयानस्य**

किं पठसि नाशितं ख्येस्येव
पर्यनुयोगप्रदानं.

पर्यत m. *confinium*, bounds,
border. 2, 104, 365.

पर्यवस्थातु m. an antagonist,
an adversary. 2, 301.

पर्यस्तिका f. = *pariyanka*. 2,
255.

पर्याण n. a saddle. 2, 287.

पर्याप्त adj. sufficient, abundant,
enough. 2, 171. 4, 33. 5, 3.

पर्याय m. progression, succes-
sion. 4, 54.

पर्याहार m. a lath provided
with slings at each end, used
for carrying various articles
across the shoulders. 4, 73.

पर्युद्धन n. debt. 2, 417.

पर्वत m. = mountain. 2, 10, 5,
9, 52, 53.

पर्वन् n. the knot or joint of a
reed. 2, 34. Comp. परुत्.

पल्ल n. flesh. 3, 9. Yv. 3, 215.

पल्लोड m. a plasterer. 2, 436.

पल्लक्य m. bdellium. 2, 465.

पल्लत्त n. flesh. 3, 9. Comp. पल्ल.

पल्लश 1) m. a tree (*butea fron-*
dosa). 2, 42. 2) n. a leaf. 2,
30.

पल्लिक्री f. a cow with calf. 2,
118.

पल्लित n. grey hair. 2, 377.

पल्लयन n. a saddle. 2, 287.

पल्लव n. a sprout, a shoot. 2, 30.

पल्लवक m. 1) a libertine, a gal-
lant. 2, 227. 2) a sort of fish.
3, 37.

पल्लवांकुर m. the germ of a
bursting leaf. 2, 29.

पल्लवत्त n. a small pond. 3, 53.

पवन m. wind. 1, 75.

पवनाशन m. = snake. 3, 18.

पवनाशनाश m. a name of
Garuda. 1, 30.

पवमान m. wind. 1, 75.

पवि m. a thunderbolt. 1, 56.

पवित्र 1) adj. pure. 1, 132. 2) n. *kuṣa* grass. 5, 16.

पशु m. a beast (especially domesticated). 2, 122. 123. 128. 262. 78. 5, 68.

पशुपति m. a name of Śiva. 1, 11.

पश्चात् adv. behind. 4, 22.

पश्चात्ताप m. remorse, repentance. 4, 31.

पश्चिम adj. hindmost. 2, 373. 5, 41.

पश्यतोद्ग m. a thief who steals in the very sight of the possessor. 2, 184. e. g. **पश्यतोद्गः शत्रुयशसा**.

पस्थ n. a house. 2, 136.

पाशु m. dust, powder. 2, 288.

पाशुला f. an unchaste woman. 2, 341.

पाक m. 1) the young of any animal. 2, 347. 2) maturity, ripeness. 2, 25.

पाकशासन m. a name of Indra. 1, 54.

पाकस्थान n. a cooking-place. 2, 140.

पाचितन्ध m. the conch of Viṣṇu or Krishna. 1, 26. Māgha 3, 21.

पाचालिका f. a doll. 2, 338.

पाटक्षर m. a shoplifter. 2, 185.

पाटल adj. pale red, pink-coloured. 4, 48.

पाठिन m. a sort of fish (*silurus bostis*). 3, 36. Maun 5, 16.

पाणि m. the hand. 2, 356. 382.

पाणिधरुण n. marrying, marriage. 2, 340.

पाणिज m. a finger-nail. 2, 356.

पाणिमुक्त m. — *karamukta*. 2, 308.

पाणिमूल n. the extremity of the arm. 2, 378.

पांडर and **पांडु** adj. pale, yellowish white. 4, 47.

पांडुम m. a country with a yellowish soil. 2, 5.

पाङ्गुर 1) adj. pale, white. 4, 47.
32, 2, 377. 2) n. leprosy. 2, 449.

पासक n. sin. 3, 5.

पाताल n. hell. 3, f.

पातालनिलय m. an Asura.
1, 5.

पात्र n. 1) a vessel in general.
2, 172. 2) a sacrificial vessel.
2, 260. 3) a fit person. 5, 76. 4)
the channel of a river. 3, 46.

पायस् n. water. 3, 26

पाथेय n. provisions for a jour-
ney, viaticum. 2, 203.

पाद m. 1) a foot. 2, 356. 67.
2) It is added to proper names
as a title of respect, e. g.
कुमारिलपादाः the vene-
rable Kumārila. 1, 155. 3)
the hills around = moun-
tain. 2, 12. 4) the root of a
tree. 2, 28. 5) a ray of light.
1, 39.

पादकटक m. an ornament for
the ankle. 2, 406.

पादचारिण adj. walking on
foot. 2, 295.

पादप m. a tree. 2, 22. 5, 25.

पादबंध m. any tie for the foot.
2, 68.

पादरक्षण m. a shoe. 2, 156.

पादवल्मीक m. elephantiasis.
2, 449.

पादाय n. the extremity of the
foot, the metatarsus. 2, 374.

पादात्त m. — पदात्त. 2, 295.

पादावर्त m. an engine for draw-
ing water out of wells. 3, 63.

पाङ्कज f. a wooden shoe. 2,
156.

पाङ्कजाकार m. a shoemaker.
2, 441.

पान n. a water-conduit. 3, 63.

पानगोष्ठी f. a carousal, or a
place where one is held. 2,
173.

पानीय n. water. 3, 26.

पानीयशाला f. a shed on the
roadside for the accommoda-
tion of passengers with water.
2, 142.

पाथ m. a traveller, a wanderer.
2, 202.

पाप 1) adj. bad, wicked. 2,
182. 2) n. sin, crime. 3, 5, 5, 18.

पापर्द्धि f. getting = living by
hunting. 2, 280.

पाप्मन् m. sin. 3, 5.

पामन् f. scab. 2, 447.

पामर adj. shabby, low, vulgar.
2, 193.

पाथस n. = *kshatroyi*. 2, 165.

पायु m. the anus. 2, 358.

पार n. the opposite shore. 3,
45.

पारतन्त्र्य n. dependence. 5, 65.

पारद m. quicksilver. 5, 75.

पारंपर्य n. oral tradition. 2, 247.

पारश्व m. n. iron. 2, 16.

पारसीक m. a horse of Per-
sian breed. 2, 284. Pl. 4, 137.

पारायण n. reading a book
from one end to the other.
2, 246.

पारावार m. the ocean. 3, 30.

पाराशरिन् m. a religious men-
dicant of the Brahminical
caste. 2, 254.

पाराशर्य m. a name of Vyāsa.
2, 258.

पारिजातक m. the coral-tree,
supposed to be one of the
five trees in heaven. 1, 133.

पारिपथिक m. a thief, a rob-
ber. 2, 183.

पारिप्लव adj. (f. i), movable,
tremulous, unsteady. 4, 10.
Rgh. 3, 11.

पारिमद्रक m. the coral-tree
(*erythrina fulgens*). 2, 45.

पारियानिक m. a carriage for
travelling. 2, 290.

पारिरक्षिक m. a religious
mendicant. 2, 254.

पार्थिव m. a king. 2, 266.

पार्वती f. the mountain-born
wife of Śiva. 1, 15.

पार्श्व n. a side, vicinity. 4, 8.

पार्श्व m. f. 1) the rear of an army. 2) the rear of a battle. 5, 41.

पालाश (f. i) adj. green. 4, 49.

पाली f. a causeway, a bridge. 3, 54.

पावक m. fire. 1, 62.

पावन adj. purifying, pure. 1, 132.

पाश m. 1) a rope. 2, 442. 2) in composition with synonyms of 'hair', it signifies abundance. 2, 376, e. g. शिरसिज-पाश Māgha 7, 62.

पाशपाणि m. a name of Varuṇa. 1, 74.

पाषाण m. a stone. 2, 13.

पाषाणसंधि m. a chasm in a rock. 2, 12.

पिक m. the Indian cuckoo. 2, 88.

पिंग adj. tawny. 4, 51.

पिंगल adj. brown, tawny. 4, 50, 51.

पिचंड n. the belly. 2, 360.

पिचंडिल adj. gorbellied. 2,

453. स्वाहाकारिर्वङ्गुरैः

सुरा जाताः पिचंडिलाः

Kāçikā. 87, 122.

पिचव्य and पिचु m. the cotton-plant. 2, 47.

पिचुमंद m. the *Neem* tree. 2,

41. Māgha 5, 66. पिचुमंदः

फलाद्यो ऽपि काकैरेव हि

मुज्यते Vṛihann. 34, 12.

पिचुल m. — *jhalluka*. 2, 40.

पिच्छ n. a wing. 2, 84.

पिच्छिल — विजयिल. 3, 56.

Comp. पिच्छिलानि दधीनि,

schol. *śasnidhāni*. Kedāra 1, 7.

पित्र adj. of a reddish yellow colour. 4, 52.

पिठक m. a boil, a blister. 2, 449.

पिठर n. a pot. 2, 159.

पिंड n. the body. 2, 355.

पिंडिका f. the nave of a wheel.
2, 292.

पिंडीशूर m. a poltroon. 2, 212.

पितामह m. Brahman. 1, 7.

पितृ m. a father. 2, 349. 1, 99.

पितृतर्पण n. oblations giving
satisfaction to deceased re-
lations. 3, 17.

पितृयति m. a name of Yama.
1, 71.

पितृघन n. a cemetery. 3, 16.

पित्त n. bile. 2, 450.

पितृय adj. 1) paternal. 5, 58.
2) of the manes. f, 115.

पिधान n. a cover, a lid. 2,
161.

पिण्ड adj. put on, dressed. 4,
62.

पिनाक n. Īva's bow. 1, 14.

पिनाकिन् m. a name of Īva.
1, 12.

पिपासा f. thirst. 2, 208.

पिपासिन, पिपासु adj. wish-
ing to drink, thirsty. 2, 207.

पिप्ल 1) m. the holy fig tree.
2, 41. 2) पिप्लती f. long pep-
per. 2, 459.

पिष्ट adj. bleareyed. 2, 452.

पिशंग adj. (f. f), tawny. 4, 51.

पिशाच m. a fiend, a demon.
1, 87.

पिशित n. flesh. 3, 9.

पिशिताशन m. a sort of can-
nibal demons, the offspring
of Nikashā. 1, 119.

पिशुन adj. κακός, harsh, cruel,
wicked. 2, 191.

पिहित adj. covered. 4, 58.

पीठ n. a seat, a chair. 2, 155.

पीडा f. pain. 3, 4. 2, 380.

पीडित adj. hurt, injured. 4, 82.

पीत adj. yellow. 4, 50. 2, 50.

पीतरक्त adj. of a reddish yel-
low colour. 4, 52.

पीतवासस् m. Vishnu or Krishna.
1, 21.

पीतसाल m. a tree (penta-
ptera tomentosa). 2, 44.

पीन adj. fat, robust. 2, 187.

पीनस m. catarrh affecting the
nose. 2, 450.

पीनोद्गी f. a cow with a large
udder. 2, 116.

पीण्ड n. 1) milk. 2, 119. 2) nec-
tar. 1, 133.

पीयूषरुचि m. the moon. 1, 43.

पीलु m. 1) an elephant. 2) a
tree (careya arborea, or sal-
vadora persica, Roxb.). 5, 47.

पीवन् (f. *pivari*), and पीवर
(f. *i*) adj. fat, stout. 2, 187.

पीवरस्तनी f. a cow with a
large udder. 2, 116.

पुञ्चली f. an unchaste woman.
2, 341.

पुंस् m. a male or man. 2, 176.
123. 215. 218. 219.

पुञ्ज m. the feathered part of an
arrow. 2, 313.

पुष्क n. a tail. 2, 286.

पुष्कमूल n. the tip of the tail. 2, 64.

पुञ्ज m. a heap, a mass, a mul-
titude. 4, 1. तिमिर° Gg. 5,

11. तमः° Gg. 11, 10. वक्षि°

Mark. 8, 82. पुण्य° Pk. 3, 11.

पुठभेद m. the bend of a river.
3, 49.

पुठभेदन n. a town, a city. 2, 130.

पुंडरीक 1) n. the white lotus.
3, 58. 2) m. a tiger. 2, 71. 3)
the elephant of the south-
east quarter. 1, 104.

पुंडरीकाक्ष m. Vishnu or Krish-
na. 1, 24.

पुंङ्ग n. a mark made on the fore-
head with sandal, etc. 2, 386.
5, 69.

पुण्य 1) adj. pure. 1, 132. 1) n.
righteousness, virtue. 1, 125.

पुण्यक्षेत्र n. a holy place. 5, 76.

पुण्यजन m. a Rākshasa. 5, 4.

पुण्यजनेश्वर m. a name of Ku-
vera. 1, 79.

पुत m. du. the buttocks. 2, 358.

पुत्र 1) m. a son. 2, 342. 2)

पुत्री f. a daughter. 2, 350.

पुत्रवधू f. a son's wife. 2, 349.

पुत्रिका f. a doll. 2, 338.

पुनर्नख m. a finger-nail. 2, 356.

पुनर्भू f. a woman who has married a second time. 2, 330.

पुत्राग m. a tree (rotleria tinctoria Roxb.). 2, 53.

पुर f. a town. 2, 130.

पुर 1) n. a town. 2, 130. 2) the body. 2, 355. 3) m. bellium. 2, 465. 4) पुरी f. a town. 2, 130.

पुरद्वार n. the gate of a city. 2, 133.

पुरंदर m. a name of Indra. 1, 53.

पुरंधरी f. a woman. 2, 326.

पुरस् adv. in front, before, at first. 4, 22. 2, 398.

पुरा adv. formerly. 4, 22.

पुराण (f. s.) and पुरातन (f. s.) adj. old, ancient. 4, 26.

पुरीतत् m. an entrail. 3, 13.

पुरीष n. excrements. 3, 15.

पुरु adj. much. 4, 14.

पुरुड (?) adj. much. 4, 16.

पुरुष m. 1) a man, mankind. 2, 176. 2) the soul. 1, 134. Comp.

पुरुष.

पुरुषोत्तम m. Vishnu or Krishna. 1, 25.

पुरुदूत m. a name of Indra. 1, 53.

पुरोग adj. preceding, chief, principal. 4, 5.

पुरोधस् m. the family or domestic priest. 2, 271.

पुरोभागिन् adj. censorious. 2, 191.

पुरोहित m. the domestic or family priest. 2, 271.

पुलक m. 1) erection of the hair of the body. 3, 29. 2) any insect bred upon or in the body of animals. 3, 14.

पुलाक n. 1) shrivelled grain.

- 2) a lump. of boiled rice. 5, 43.
- पुलिन** n. a mound in the middle of a river, an islet. 3, 48.
- पुलिन्द** m. 1) m. — *manga*. 3, 50. 2) the name of a barbarous tribe. 2, 444.
- पुष्कर** n. 1) the sky, the atmosphere. 1, 137, 5, 72. 2) water. 3, 26. 5, 72. 3) a place of pilgrimage in the province of Ajmere. Lat. 26° 30'; long. 74° 40'. 4) a lotus. 3, 57. 5, 72. 5) the tip of an elephant's trunk. 2, 64. 5, 72. Māgha 5, 30. 6) the blade of a sword. 7) the head of a drum. 8) a species of costus. 5, 72. 9) m. the Indian crane. 2, 89.
- पुष्करिणी** f. an artificial pond. 3, 53.
- पुष्कन्त** and **पुष्ट** adj. much, abundant. 4, 16.
- पुष्प** n. a blossom, a flower. 2, 31. 32. 24.
- पुष्पक** n. the chariot of Kuvera. 1, 83.
- पुष्पईत** 1) m. the elephant of the north-west quarter. 1, 104. 2) m. du. sun and moon. 1, 120.
- पुष्पधन्वन्** m. Kāma. 1, 33.
- पुष्पपत्र** m. a kind of arrow. 2, 314.
- पुष्परथ** m. a pleasure-van. 2, 291. Comp. Māgha 3, 22.
- पुष्परस** m. honey. 2, 466.
- पुष्पस्तक** m. a pin, a stake, a peg. 2, 296.
- पुष्पलिक** m. a bee. 2, 100.
- पुष्पवती** adj. f. (a woman) during menstruation. 2, 333.
- पुष्पवाही** f. a flower-garden. 2, 58.
- पुष्पहीना** adj. f. (a woman with whom menstruation has ceased. 2, 332.
- पुष्य** m. the eighth lunar asterism. 1, 51.
- पुस्तकर्मन्** n. using a mixture of earth, lime, cowdung, and water, as a mortar or plaster. 2, 436.

पूग m. 1) the betelnut tree. 2, 45. 2) a multitude. 4, 1. गुणपूग Māgha 9, 64. पापपूग Kāṭik 28, 108.

पूजा f. worship. 1, 128.

पूजित adj. respected, worshipped. 2, 229.

पूत्य adj. respectable, venerable. 2, 229. 1, 155.

पूय m. पूयस्तिका f. a rich cake of wheaten flour. 2, 164.

पूर m. the rising of waters, the swelling of rivers. 3, 46.

पूरुष m. a man, mankind. 2, 176.

पूर्ण adj. full. 4, 17.

पूर्णमासी f. the day of the full moon. 1, 112.

पूर्व adv. at first, formerly. 4, 22.

पूर्वा f. the east quarter. 1, 101.

पूर्वज m. the first born, an elder brother. 2, 351.

पूर्वदिक्पति m. Indra, the regent of the east quarter. 1, 53.

पूखिख m. an Asura. 1, 5.

पूर्वग m. the prelude to a drama. 1, 95.

पूषन् m. the sun. 1, 35.

पूथ n. wealth. 1, 80.

पूतना f. a host, an army. 2, 302.

पूतनाषाद् m. a name of Indra. 1, 53.

पूथक् prep. with instr. acc. or abl. without. 5, 90. Bhk. 8, 109.

पूथग्नन m. a man of low profession or character. 2, 193.

पृथिवी f. the earth. 2, 1. Earth considered as one of the five elements. 5, 71. 73.

पृथु 1) adj. (f. पृथु or पृथ्वी), broad, large, great. 4, 14. 2) पृथ्वी f. the earth. 2, 1.

पृथुक m. 1) rice which has first been scalded with hot water, then dried over the fire, and lastly ground in a mortar. 2, 430. 2) the young of any animal. 2, 347. Māgha 3, 30.

पृथुरोमन् m. a fish. 3, 35.

पृथुल adj. broad, large, great.
4, 14. *Māgha* 10, 65.

पराकु m. a snake. 3, 18.

पृथ्वि m. f. a dwarf. 2, 456.

पृथत् (only n. according to the best authorities), a drop of water. 3, 55.

पृथत m. 1) a drop of water. 3, 55. 2) the hog-deer. 2, 75.

पृथक् m. an arrow. 2, 311.

पृथक्ष m. a name of *Vāyu*. 1, 75.

पृष्ठ n. the back. 2, 373. 3, 12. 5, 6.

पृष्ठपथि m. a hump on the back. 2, 449.

पृष्ठवाह m. an ox that carries burdens on his back. 2, 111.

पृष्ठास्त्रि n. the backbone. 5, 17.

पृथक् m. the tip of an elephant's tail. 2, 64.

पेटक n. a multitude, a company. 4, 2. *नर्तकपेटकं Bharata* 9.

पेठा f. a basket, a chest. 2, 157.

पेल्लव adj. thin, slender. 4, 32.

पेशल adj. beautiful. 4, 4.

पेशीकोश m. an egg. 2, 85.

पोगंड m. a man deformed in body, by having more or fewer limbs than usual. 2, 232.

पोरा f. 1) a hermaphrodite. 2, 275. 2) a female servant. 2, 337. Comp. **वादा**.

पोत m. 1) the young of any animal. 2, 347. 2) a colt. 2, 285. 3) a boat. 3, 33. 4) cloth. 2, 393.

पोतवणिज् m. a sea-trader. 3, 33.

पोताधान n. small fry. 3, 39.

पोत्र n. 1) the snout of a hog. 2) a ploughshare. 5, 46.

पोत्रिन् m. a hog. 2, 71.

पौत्र m. a grandson. 2, 350.

पौर m. a citizen. 5, 78.

पौरुष 1) adj. (f. i), equal in

- height or length to a man when he has extended his hands. 5, 19. 2) n. manliness. 4, 38.
- पौरोगव** m. the superintendent of the kitchen. 2, 276.
- पौलस्त्य** m. a name of Kuvera. 1, 78.
- पौलोमी** f. Indra's wife. 1, 55.
- पौष्प** adj. (f. *ī*), belonging or relating to flowers. 2, 33.
- प्रकट** adj. open, clear, manifest. 4, 67.
- प्रकर** m. a heap, a multitude. 4, 1.
- प्रकर्ष** m. a high degree, eminence, excellence. 5, 51.
- प्रकांड** m. the lower stem of a tree, the part between the root and the first branches. 2, 27. 2) the part between the elbow and the shoulder, the upper arm. 2, 378. 3) n. (at the end of compounds) excellent. 2, 223.
- रत्नप्रकांडकौ** Bhk. 5, 6.
- प्रकामं** adv. to one's heart's content, exceedingly. 4, 33.
- प्रकार** m. similarity. 4, 9. 5, 101.
- प्रकाश** 1) adj. clear, manifest. 4, 67. Bgh. 1, 68. Yv. 2, 176. 2) m. manifestation. 5, 95. 3) light, lustre, splendor. 1, 66. 4) (at the end of a compound) similar. 4, 9.
- प्रकाशन** n. making manifest. 5, 84.
- प्रकीर्णक** n. a whisk, a fan. 2, 268.
- प्रकृति** f. 1) the natural form or constitution of a thing. 5, 78. 2) nature. 5, 16. 3) the equipoise of the three qualities of nature: 'goodness, foulness, and darkness.' 4) the five elements. 5) the seven elements of regal administration (enumerated in Manu 9, 294). 5, 78. 6) an artisan, a mechanic. 2, 438. 5, 78.
- प्रकृतिगुण** m. one of the three constituent qualities of nature. 5, 82.
- प्रकोष्ठ** 1) m. the fore-arm, the part of the arm between the wrist and the elbow. 2, 378. 2)

- n. an inner court in a building. 2, 149. 5, 56.
- प्रक्रम** m. 2, 418.
- प्रक्षालित** adj. washed. 2, 253.
- प्रक्षेप** m. an iron arrow. 2, 312.
- प्रक्षेप** (at the end of compounds), similar, like. 4, 9.
- प्रख्यात** adj. famed, renowned. 2, 240.
- प्रगल्भ** adj. bold, confident. 2, 231.
- प्रगल्भता** f. resoluteness, decision. 4, 94.
- प्रगे** adv. in the morning. 1, 111. *Māgha* 12, 1.
- प्रग्रह** m. 1) any kind of tie, a rein, a rope, etc. 5, 19. 2) a ray of light. 1, 39. 3) a captive, a prisoner. 4, 74.
- प्रवण** m. a terrace before a house. 2, 144.
- प्रघाता** m. 1) — **प्रवण**. 2, 144. 2) the upper part of the stem of a tree. 2, 27.
- प्रघात** m. a battle, a fight. 2, 299.
- प्रघल** adj. movable, unsteady. 4, 10. *Kum.* 5, 35.
- प्रचलाक** m. = peacock's tail. 2, 87.
- प्रचलाकिन्** m. a peacock. 2, 86.
- प्रचुर** adj. abundant, much. 4, 16. 2, 116. 117.
- प्रचेतस्** m. a name of Varuna. 1, 74.
- प्रच्छद** m. a cover, a wrapper. 2, 153.
- प्रच्छन्न** adj. covered, hidden, secret. 4, 23.
- प्रच्छादन** n. an upper garment. 2, 391.
- प्रच्छादित** adj. covered. 4, 96.
- प्रजन** m. *पशूनां गर्भमरुणाकाल*. 2, 117.
- प्रजा** f. pl. people, the inhabitants of a country, subjects. 2, 129.
- प्रजामर्** m. watching, being awake. 2, 448.

प्रज्ञाता adj. f. one who has brought forth a child. 2, 345.

प्रज्ञापति m. 1) Brahman. 1, 7. 2) a king. 2, 266.

प्रज्ञावती f. a brother's wife. 2, 349.

प्रज्ञा f. understanding, knowledge. 2, 179.

प्रणति f. salutation, obeisance. 4, 64.

प्रणय m. 1) affection, favour. 4, 88. 2) affectionate solicitation. 5, 24.

प्रणव m. the mystic syllable *Om*. 1, 8.

प्रणय्य adj. contemptible. 2, 211. Bhk. 6, 66.

प्रणाली f. a gutter, a drain. 3, 63.

प्रणिधान n. profound meditation. 1, 128. Rgh. f, 74.

प्रणिधि m. a spy. 2, 270.

प्रणिपात m. submission, obeisance. 4, 64.

प्रणीत m. fire consecrated by prayers and other rites. 2, 260.

प्रतति f. a climbing plant. 2, 25.

प्रतन (f. i) adj. ancient. 4, 26.

प्रतल m. the palm of the hand with extended fingers. 2, 382.

प्रतानिनी f. a climbing plant. 2, 25.

प्रताप m. power, energy. 4, 38.

प्रतारणा n. overreaching, cheating. 4, 63.

प्रति prep. 1) as, like. रामः संग्रामे नारायणतः प्रति. Bhk. 8, 88. 2) *pradhāne*. 5, 95.

प्रतिकर्मन् n. embellishment, toilet. 2, 384. Kum. 7, 6. Māgha 5, 27. 9, 43.

प्रतिकाय m. a likeness, an image. 1, 130.

प्रतिकूल adj. contrary, opposed. 4, 58. 71. 5, 22.

प्रतिकृत adj. retaliated. 4, 80.

- प्रतिकृति** f. a likeness, an image. 1, 130.
- प्रतिक्षणं** adv. repeatedly. 4, 39.
- प्रतिक्षिप्त** adj. rejected. 4, 18.
- प्रतिधरु** m. the rear of an army. 5, 6.
- प्रतिध** m. anger, passion, rage. 2, 207. **प्रतिधारुण** Pk. 4, 154. Magha 15, 53.
- प्रतिच्छन्द** m. **प्रतिच्छाया** f. a reflection, a likeness, an image. 1, 130.
- प्रतिज्ञाग्र** m. watchfulness, attention. 4, 97.
- प्रतिज्ञा** f. assent, promise, agreement. 4, 30.
- प्रतिनिधि** m. a substitute, a likeness. 1, 130. Rgh. 5, 63.
- प्रतिनिर्यातन** n. retaliation. 4, 80.
- प्रतिपक्ष** m. an opponent, an adversary. 2, 300.
- प्रतिपत्ति** f. 1) resolution, de-
cision. 4, 94. 2) intelligence, understanding. 5, 14.
- प्रतिपद्** f. intelligence, understanding. 5, 14.
- प्रतिपादन** n. producing, exciting. 5, 7.
- प्रतिबन्ध** m. an impediment, an obstacle. 4, 84.
- प्रतिभय** adj. exciting fear, formidable. 4, 20.
- प्रतिभा** f. intelligence, genius. 2, 179.
- प्रतिमान्वित** adj. intelligent. 2, 219.
- प्रतिभू** m. a surety, a sponsor. 2, 225.
- प्रतिमा** f. 1) a likeness, an image. 1, 131. 2) (at the end of a compound) like, similar. 4, 9.
- प्रतिमान** n. 1) resemblance, likeness. 1, 130. 2) the space between an elephant's tusks. 2, 63.

- रतिमल** m. 1) *elaboration*.
सुगंधितामप्रातेयसपूर्वा
 Māgha 3, 54. 2) desire, wish.
 3) the taking prisoner. 5, 57.
- रतियातना** f. a likeness, an
 image. 1, 130. Māgha 3, 34.
- रतिवृष** n. a counterfeit, a like-
 ness. 1, 130.
- रतिरोधक** m. a robber. 2, 183.
- रतिलोम** adj. against the
 grain, contrary. 4, 58.
- रतिवत्सर** adv. every year. 2,
 117.
- रतिविंब** n. a reflected image,
 a likeness. 1, 130.
- रतिप्याय** m. = *pinasa*. 2, 450.
- रतिश्रय** m. an alms-house. 2,
 142.
- रतिश्रव** m. a promise, an agree-
 ment. 4, 30.
- रतिसर** m. n. a string tied, =
 a charm, by women round the
 wrist, at weddings, etc. 2,
 403.
- प्रतिस्त्री** f. a curtain, a veil.
 2, 154.
- प्रतिसूर्यशयानक** m. the gecko.
 2, 79.
- प्रतिह्वार** m. a door, a gate.
 5, 2.
- प्रतीक** m. a part, a limb. 4, 99.
- प्रतीक्ष्य** adj. deserving of con-
 sideration, respectable. 2, 229.
 Māgha 2, 108.
- प्रतीचीन** adj. western. 1, 103.
- प्रतीप** adj. contrary, reversed.
 4, 58.
- प्रतीपदक्षिणी** f. a woman. 2,
 327.
- प्रतीष्ट** adj. 4, 96.
- प्रतीह्वार** m. a doorkeeper. 2,
 269.
- प्रतूर्ण** adj. quick, fleet. 2, 198.
- प्रतोद्** m. a goad for driving
 cattle. 2, 422.
- प्रतोली** f. the carriage-road,
 the high-road. 2, 134. Māgha
 3, 64.

प्रम adj. former, ancient. 4, 26.

प्रत्यक्ष adj. visible, perceptible, evident. 5, 88, 89.

प्रत्यमाशापति m. Varuna, the regent of the west quarter. 1, 74.

प्रत्यय adj. recent, new. 4, 78.

प्रत्यञ्च (प्रत्यङ्, प्रतीची, प्रत्यक्)
1) adj. western. 1, 103. 2)
प्रतीचा f. the west. 1, 101.

प्रत्यनीक m. an enemy. 2, 301.

प्रत्यन्तपर्वत m. a mountain contiguous to another. 2, 12.

प्रत्यय m. 1) apprehension, understanding. 2) cause, motive (स्त्रीप्रत्ययः कर्तृः, वीज-
प्रत्ययो ऽर्कः). 3) certainty, positiveness. 5, 62. 4) trust, confidence. 4, 95, 5, 62. 5) an oath. 5, 62.

प्रत्यर्थिन् m. an opponent, an adversary. 2, 301.

प्रत्यवसान n. eating. 2, 176.

प्रत्यघात m. privation. 4, 38.

प्रत्याकार m. a sheath, a scabbard. 2, 318.

प्रत्याव्यात, प्रत्यादिष्ट adj. rejected, set aside. 4, 18.

प्रत्यार्म्भ m. entering on (an action) repeatedly. 5, 90.

प्रत्यासार m. the rear of an army. 5, 41.

प्रत्युत्पन्नमति adj. endowed with presence of mind. 2, 221.

प्रत्युष n. daybreak, morning. 1, 111.

प्रत्युक्त m. an impediment, an obstacle. 2, 246.

प्रथम num. first. 4, 22.

प्रहर m. an arrow. 2, 311.

प्रदिश f. an intermediate point of the compass. 1, 102.

प्रहीपन m. a sort of poison. 3, 24. प्रहीपनस्तु दहनो रक्त-
वर्णो ऽजनाद्रिजः ॥ RM.

प्रदेश m. a spot, a place. 2, 5.

द्वेषन *n.* a gift, a donation. 2, 264.

द्विनि *f.* the forefinger. 2, 383.

दोष *m.* the first part of the
the first hour after sun-
set. 1, 109.

दुन्न *m.* a name of Kāma. 1, 32.

द्योत *m.* a ray of light. 1, 38.

द्योतन *m.* the sun. 1, 35.

धन *n.* war, a battle. 2, 298.

धान *n.* 1) first rate, main,
chief, principal 4, 5, 5, 8, 35, 69,
84, 95. Late writers employ the
word as an adjective. Comp.
यथा च भूतेषु महा प्रधाना
Yāmanap. 12. तेषु प्रधाना
शक्तिः स्यात् Pk. 4, 124. 2) a
principal officer of state. 2,
272. 3) nature. 5, 16.

धि *m.* 1) the periphery of a
wheel. 2, 292. 2) (incorrectly
for प्राप्ति) a well. 3, 62.

ध्व *m.* 1) copiousness, detail.
4, 81. 2) — आडंबर. 5, 55.

पद् *n.* the extremity of the
foot, the metatarsus. 2, 374.

पट *f.* a shed on the roadside

for accommodating passen-
gers with water. 2, 142.

प्रपात *m.* 1) an assault, a sor-
tie. 2, 297. 2) a bank, a shore.
3, 45.

प्रपुनाट *m.* ringworm shrub
(cassia alata L.in.). 2, 464.

प्रबुद्ध *adj.* informed, enlight-
ened. 2, 177.

प्रबोधक *m.* a bard whose office
consisted in awakening his
chief by music. 2, 280. Comp.
Oxf. Catal. p. 56. n. 1.

प्रभञ्जन *m.* storm, wind. 1, 75.

प्रभविष्णुता *f.* supremacy, pow-
er, dominion. 4, 100.

प्रभा *f.* 1) light, radiance. 1
65. 2) a ray of light. 1, 38.

प्रभाकर *m.* the sun. 1, 38.

प्रभात *n.* dawn, morning. 1, 111.

प्रभाव *m.* power, dignity. 5, 49.

प्रभावता *f.* power, supremacy,
dominion. 4, 100.

प्रभिन *m.* an elephant in rut. 2, 65.

प्रभु *m.* a lord, a master. 2, 188.

प्रभुता f. lordship, power, dominion. 4, 100.

प्रभूत adj. much, great, large. 4, 16.

प्रभृष्टक n. a wreath of flowers fastened to the lock on the crown of the head. 2, 398.

प्रमथ m. pl. the host of Īiva. 1, 14.

प्रमद 1) m. joy, delight. 1, 123.
2) **प्रमदा** f. = woman. 2, 327.

प्रमदवन n. a royal garden attached to the haram. 2, 58.

प्रमया f. destroying, killing. 2, 323. Also m. and n.

प्रमाद m. inadvertence, neglect. 4, 69.

प्रमापण n. killing, slaying. 2, 322. Yv. 2, 277.

प्रमीत adj. dead. 3, 7.

प्रमुख adj. chief, principal. 4, 5.

प्रमोद m. joy, delight. 1, 123.

प्रयत adj. pious, virtuous. 2, 247.

प्रयाण n. a march, an expedition. 2, 297.

प्रयोग m. application, employment. 4, 9, 5, 79, 80.

प्रयोजन n. a motive. 5, 81.

प्रलब्ध m. a name of Baladeva. 1, 28.

प्रलाप m. senseless talk. 1, 150.

प्रवण adj. prone or inclined to, engrossed by. 2, 197.

प्रवयस् adj. of an advanced age, old. 2, 348.

प्रवर, प्रवर्त adj. chief, principal, best. 4, 5.

प्रवृत्ता n. 1) a litter, borne on men's shoulders. 2, 290, 2) a

boat, a ship. 3, 33. **प्रचलतुं**

गतं गच्छामि प्रवृत्ता

जलधावपि सार्वपाः 1) Pk. 4, 193.

प्रवार्ण n. a grant of all things desired. 4, 88.

प्रवाल m. = germ, a sprout, a shoot. 2, 29.

प्रवासन *m.* killing, slaying. 2, 322.

प्रवाह *m.* a stream, = current. 3, 47.

प्रविहारण *n.* war, battle. 2, 298.

प्रवीण *adj.* accomplished, skilful, clever. 2, 180. Kum. 7, 48.

प्रवृत्ति *f.* intelligence, news. 1, 146.

प्रवेक *adj.* select, superior. 4, 4.

प्रवेणी *f.* a coloured cloth or blanket thrown over the back of an elephant, etc. 2, 153.

प्रवेश *m.* entrance, commencement. 1, 106.

प्रवेष्ट *m.* the arm. 2, 367.

प्रशंसा *f.* praise. 1, 145. 2, 223.

प्रशमन *n.* extinction, destruction. 2, 322.

प्रशस्त *adj.* praiseworthy, excellent. 2, 4, 4, 96.

प्रश्न *m.* a question, an enquiry. 1, 154. 5, 93. 94. 96 98.

प्रसौक्ती *f.* a cow pregnant with her first calf. 2, 114.

प्रसक्त *adj.* attached or addicted to. 2, 209.

प्रसवा *f.* spirituous liquor. 2, 174.

प्रसर्ग *adv.* by force, violently. 4, 74.

प्रसर *m.* 1) speed, velocity. 2, 288. 2) affectionate solicitation. 5, 24.

प्रसव *m.* = flower. 2, 31.

प्रसवबंधन = the stalk of flowers or fruit. 2, 30.

प्रसव्य *adj.* contrary, opposed. 4, 58.

प्रसाद *m.* affection, favour. 4, 88.

प्रसादना *f.* propitiation, devotion. 1, 129.

प्रसाधन *n.* embellishment, decoration. 2, 384.

प्रसूता *adj.* f. one who has brought forth offspring. 2, 345. 285. 118.

प्रसूति ■ offspring, children. 2, 342. 117.

प्रमूनक n. a flower, a blossom. 2, 31.

प्रसृत (v. r. प्रसित) 1) adj. attached to, longing for. 2, 198. 209. 2) प्रसृता f. the leg 2, 360.

प्रसृति f. the palm of the hand hollowed. 2, 382.

प्रस्कन्न adj. defeated in battle. 2, 324.

प्रस्तर m. 1) a couch. 5, 32. 2) a stone. 2, 13.

प्रस्तरघटनोपकरण n. an instrument for cleaving stones. 5, 35.

प्रस्ताव m. 1) commencement. 4, 65. 2) occasion, opportunity. 5, 81. 3) —हेला. 5, 19.

प्रस्थ 1) n. tableland on the top of a mountain. 2, 11. 2) m. a measure of quantity, containing four *kudava*. 5, 15.

प्रस्थान n. a march, an expedition. 2, 297.

प्रसव m. a fall of water. 2, 11.

प्रस्रवण n. a spring, a fountain. 3, 55.

प्ररुत adj. conversant with the principles of science. 2, 197.

प्रहर m. the eighth part of a day and night. 1, 106.

प्रहरण n. 1) ■ weapon. 2, 307. 2) war, battle. 2, 298.

प्रहार m. a blow. 2, 65.

प्रहेलिका f. an enigma, a riddle. 1, 152.

प्रह्व adj. 1) bent, stooping. 5, 53. 2) bent on, intent upon. 2, 197.

प्रह्वलीका f. an enigma, ■ riddle. 1, 152. The correct reading is प्रबल्लिका.

प्रांशु adj. high, tall. 4, 66.

प्राकार m. a rampart. 2, 133.

प्राकाराय n. the coping of a wall. 5, 2.

प्राकृत adj. vulgar, low, base. 2, 193.

प्राग्भाग m. the front-part.
2, 373.

प्राग n. the top, the summit. 2,
26.

प्राग्रह्, प्राग्र्य adj. chief, prin-
cipal. 4, 4.

प्राधुणक m. a guest. 2, 203.

प्रागण n. a court, a yard. 2,
144. 5, 31.

प्राचिका f. a sort of falcon (?).
2, 98.

प्राचीन adj. eastern. 1, 103.

प्राचीनवर्हिस् m. a name of
Indra. 1, 52.

प्राचीनावीत m. the sacrificial
cord or cloth, when worn over
the right shoulder and under
the left. 2, 252. Comp. उव-
वीत, निवीत.

प्राचेतस m. a name of Vālmiki.
2, 257.

प्राजन n. a goad for ■ ving
cattle. 2, 422.

प्राजितृ m. a charioteer 2, 293.

प्राज्ञ adj. intelligent, wise. 2,
177.

प्राज्य adj. much, abundant. 4,
16.

प्राच् 1) adj. eastern. 1, 103.

2) प्राची f. the east. 1, 101. 3)

प्राक् adv. at first. 4, 22.

प्राड्विक m. a judge. 2, 274.
Mitāksh. on Yv. 2, 3.

प्राण m. 1) pl. life. 1, 134. 2)
power, strength. 4, 38.

प्राणाधिनाथ m. a lover, a
husband. 2, 342.

प्राणियूत n. a fight of beasts,
exhibited for sport. 5, 4.

प्राणिन् m. ■ living being. 5,
77.

प्रातर् adv. in the morning, at
break of day. 1, 111.

प्रातिहारिक m. 2, 434.

प्राथमकल्पिक m. a pupil who
has begun to receive instruc-
tion in science. 2, 245.

प्राप्त adv. 1) arising, appearing. 2) manifestly. 5, 95.

प्रादेश m. n. a span measured by the distance between the extended thumb and forefinger. 2, 383.

प्राध adv. 1) crookedly. 2) बंधने. 5, 53. P. I, 4, 78.

प्रांतर n. an intervening long tract of country between two villages. 2, 106.

प्रायणिक m. a trader, a merchant. 2, 416. Magha 4, 11.

प्राप्त adj. fit, proper. 4, 61.

प्रासत्रप adj. learned, wise. 2, 177.

प्राप्त n. an offering, a present. 2, 279.

प्रासाणिक adj. (f. i) serving as a measure. 2, 381.

प्राय m. abstinence from all food. 4, 75.

प्राथना f. request, solicitation. 2, 205.

प्रालंबक n. a garland worn round the neck. 2, 398.

प्रालेय n. frost, cold. 3, 28.

प्रालेयाशु m. the moon. 1, 42. Magha 9, 87.

प्रावर्ण n. an upper garment. 2, 391.

प्रावृष f. the rainy season. 1, 113, 116.

प्रास m. a lance. 2, 320.

प्रासाद m. a palace, a temple. 2, 138.

प्रिय adj. beloved, pleasing. 2, 212. 4, 4, 1, 141, 146.

प्रियंगु f. 1) the name of a medicinal plant. 2, 38. 2) Italian millet. 2, 427.

प्रियवाच adj. affable in address. 2, 211.

प्रीति f. 1) affection, friendship. 4, 21. 2) joy. 1, 123.

प्रेक्षा f. 1) viewing. 1, 95. 2) intellect. 2, 179.

प्रेखा f. प्रेखोलन n. a swing. 4, 78.

प्रेक्षित, प्रेक्षोत्तित adj. swung, shaken. 4, 61.

प्रेत 1) adj. deceased, dead. 3, 7. 2) m. a spirit abiding in hell. 3, 3.

प्रेतपति m. a name of Yama. 1, 71.

प्रेत्य adv. in the life to come. 5, 91.

प्रेष्ठ adj. dearest, best. 4, 4.

प्रेष्य 1) m. a messenger, a servant. 2, 214. 2) प्रेष्या f. a female messenger. 2, 336.

प्रोक्षित adj. immolated, slaughtered. 2, 262.

प्रोथ m. the nostrils of a horse. 2, 286.

प्रोष्ठी f. a sort of carp. 3, 36.

प्रौढ adj. 1) grown up. 2, 114. 328. 2) bold. 2, 231.

प्रव m. a float, a raft. 3, 49.

प्रवक m. 1) a frog. 3, 40. 2) an oncast. 2, 443.

प्रवग m. 1) a frog. 3, 40. 2) a monkey. 2, 76.

प्रवंग m. a monkey. 2, 76.

प्रवंगम m. 1) a frog. 3, 40. 2) a monkey. 2, 76.

प्सा f. hunger. 2, 206.

प्सात adj. hungry. 2, 205.

फ.

फटा f. फण m. फणा f. the hood of a snake. 3, 19.

फणभृत् m. a snake. 3, 18.

फल n. fruit. 2, 23. 25. 1, 118. 4, 92.

फलक n. a shield. 2, 305.

फलवत्, फलिन्, फलिन adj. bearing fruit. 2, 23.

फलिनी f. — प्रियंगु. 2, 38.

फलुगु adj. pithless, worthless.

4, 92. अफलुगु भांडं Māgha
3, 76.

फाणित n. raw sugar. 2, 169.

फाँट adj. readily prepared, e.g.

a medicine. 4, 89. पदमपित-

मपिष्टमुदकसंपर्कमात्राद्विभ-

त्तरसमौषधं कषायादि अ-

ग्निना तप्तं धरीषडुष्णांतत्फा-

टमित्येके। यथा। फाँटाभि-

रुद्धिरावपेदिति। कडुष्णा-

भिरित्यनाघासो गम्यते।

अनाघासः पुरुषो ऽप्यथ वा

फाँटशब्देनाभिधीयत इत्य-

न्ये। यथा। फाँटाश्चित्रास्त्र-

पाणयः (Bhk. 9, 17.) इति ॥

HC. स औषधीभिः फाँटाभिः

स्नात्वाग्निः पावनैरपि। Rig-

vidh. 2, 17.

फाल m. a ploughshare. 2, 420.

फेन m. froth, foam. 3, 46.

फेरुड, फेरुव, फेरु m. a jackal.
2, 74.

फेलिका f. the leavings of food.
2, 171.

ब.

बहरी f. the jujube. 2, 39.

बद्ध adj. 1) bound, tied. 2, 185.
2) put on, dressed. 4, 62.

बहुभूमिक adj. having an in-
laid floor. 2, 139.

बहुमुष्टिकर m. the fore-arm
with closed fist. 2, 381.

बधिर adj. deaf. 2, 454.

बंध m. a tie, a fastening. 2, 375.

बंधन n. 1) binding. 5, 53. 2)
any kind of tie or fetter. 2,
122. 3) confinement, captivity.
3, 4.

बंधनग्रथि m. a noose. 2, 442.

बंधु m. a relation, a kinsman.
2, 354.

बधुक ५ m. a bastard. 2, 346.

2) बंधुकी f. an unchaste woman. 2, 341. 346.

बंधुजीव n. the name of a plant, or rather of its blossom, (pentapetes phoenicia). 2, 53.

बधुर adj. bent, crooked. 4, 75.

बंधूक n. — *bandhuyiva*. 2, 53.

बंध्य 1) adj. barren, fruitless. 4, 75. 2, 23. 2) बंध्या f. a barren cow. 2, 114.

बभ्रु 1) adj. brown. 4, 51. 2) m. an ichneumon. 5, 30. 3) Vishnu or Krishna. 1, 23.

बर्हिर्द्योतिस् m. a name of Agni. 1, 62.

बर्हिस् n. 1) Kuṣa grass. 2, 36. 2) a sacrifice. 2, 259.

बल 1) n. strength, power. 4, 38. 2) semen virile. 3, 16. 3) forces, a host, an army. 2, 302. 4) m. Baladeva. 1, 29.

बल m. a crow. 5, 23.

बलान्न n. the gate of a city. 2, 145.

बलदेव, बलमद m. the elder brother of Krishna. 1, 28.

बलवत् adj. strong. 2, 226.

बलसूदन m. a name of Indra. 1, 52.

बलाका f. a sort of crane. 2, 95.

बलाक m. a cloud. 1, 58. Kum. 1, 4. Māgha 4, 54.

बलि m. 1) a present, an oblation. 1, 128. 2) tax, impost, revenue. 2, 278.

बलिपुष्ट, बलिमुज्ज m. a crow. 2, 90.

बलिमुख m. an ape. 2, 76.

बलीवर्ध m. an ox or bull. 2, 108.

बर्हियोग m. connexion with the exterior. 5, 83.

बहु (f. *bahu* or *bahvi*) adj. much, many. 4, 16. 1, 108.

बहुव n. multitude. 2, 376.

बहुवपा f. one of the seven tongues of Agni. 1, 68.

बहुल 1) adj. *ααχυλός*, fat, corpulent, stout. 2, 187. 2) dense, compact. 4, 32. 3) much, abundant. 4, 16. 4) m. the dark half of a lunar month. 1, 50. Kum. 4, 13. 7, 8. 5) a name of Agni. 1, 62. 6) बहुला f. a cow. 2, 113. 7) f. pl. the Pleiades. 1, 50.

बहुव्ययिन् adj. spending much. 2, 210.

बाण m. an arrow. 2, 311. 5, 68.

बाणमुक्ति f. shooting an arrow. 2, 315.

बाणाश्रय m. a quiver. 2, 310.

बाणासन n. a bow string. 2, 309.

बादर 1) m. the cotton plant. 2, 47. 2) n. cotton-cloth. 2, 395.

बाधा f. 1) opposition, hindrance. 2) pain, trouble. 5, 48.

बाधव m. a relation, a kinsman. 2, 354.

बाल 1) adj. young. 5, 20. 2) ignorant, foolish. 2, 181. 3) m.

the young of any animal. 2, 347. 4) a boy. 2, 377.

बालगर्भिणी adj. f. (a cow) with calf. 2, 118.

बालतृण n. young grass. 2, 35.

बालवायज्ञ n. the lapis lazuli. 2, 20.

बालिश adj. 1) young. 5, 20. 2) ignorant, foolish. 2, 181.

बालेध m. an ass. 2, 125.

बाहु m. f. the arm. 2, 367.

बाहुमूल n. the extremity of the upper arm. 2, 370. 402.

बाहुलेय m. a name of Skanda. 1, 19.

बिम्बोक m. (in erotic poetry) affectation of indifference towards = beloved person, through pride and conceit. 1, 89. 'गर्वाभिमानसंभूतो विकारो जनादरात्मको बिम्बोकः' Rasatar. 6, 13.

बिल n. a hole. 3, 2.

बीज n. seed, sperma. 3, 16.

बीजकोश 1) m. the pericarpium of a flower. 3, 60. 2)

बीजकोशी f. a pod. 2, 34.

बीभत्स m. the disgusting, one of the nine *rasas*. 1, 92.

बुधक n. the heart. 3, 14.

बुद्ध m. a Buddha. 1, 85.

बुद्धांडक. 5, 45.

बुद्धि f. intellect, understanding. 2, 179.

बुद्धिसहाय m. a councillor, a minister. 2, 271.

बुध m. 1) a wise man. 2, 178. 2) the planet Mercury. 1, 46.

बुध m. the root of a tree. 2, 26.

बुभुक्षा f. appetite, hunger. 2, 206.

बुभुक्षित adj. hungry. 2, 205.

बुश m. chaff, husks. 2, 423.

बोटा f. a boat. 3, 50.

बोधि m. the holy fig tree. 2, 41.

ब्रह्म m. 1) the sun. 1, 37. 2) Īiva. 5, 51. 3) one of Īiva's attendants. 5, 51.

ब्रह्मचर्य n. the controlling of all senses, sanctity. 2, 242.

ब्रह्मचारिन् m. 1) a Brahman from his investiture with the sacrificial thread until his marriage. 2, 239, 238. 2) a name of Skanda. 1, 20.

ब्रह्मण्य adj. fit for a Brahman. 2, 251.

ब्रह्मन् 1) n. the supreme spirit, the deity. 5, 82. 2) final union with the deity. 1, 124. 3) holy scripture, the Veda. 5, 82. 4) m. Brahman, the principal god of the Hindu triad. 1, 6. 5, 61. 82. 5) a Brahman. 5, 82. 2, 251.

ब्रह्मपुत्र m. a sort of poison. 3, 24. Comp. Yv. 2, 110.

ब्रह्मबंध m. a contemptible Brahman. 2, 250. Chānd. U. p. 282.

ब्रह्मवर्चस n. divine splendor, the glory obtained by the prac-

tice of religious ordinances and the study of the Vedas. 2, 242.

ब्रह्मवृक्ष *m.* the butea frondosa. 2, 42.

ब्रह्मसूत्र *n.* the sacrificial thread, worn by the three first classes. 2, 252.

ब्रह्माणी *f.* one of the seven divine mothers. 1, 17. See मातृ.

ब्राह्म 1) *adj.* (*f. t*) belonging to the god Brahman. 1, 113.
2) ब्राह्मी *f.* a name of the goddess Sarasvati. 1, 8.

ब्राह्मण *m.* a Brahman. 2, 236. 237. 5, 74. 823

ब्राह्मणकुल *m.* one who calls himself a Brahman, a Brahman by cast without attending to its observances. 2, 251.

भ.

भ *n.* a star. 1, 51.

भक्त *n.* boiled rice. 2, 164.

भक्तसिक्ख *m.* a lump of boiled rice. 5, 43.

भक्ति *f.* devotion. 1, 129.

भक्षक *adj.* gluttonous. 2, 195.

भक्षण *n.* eating. 2, 170.

भग *m.* 1) the sun. 1, 35. 2) the vulva. 2, 359. 5, 41.

भगवत् 1) *adj.* venerable. 1, 155.

2) भगवती *f.* a name of Durgā. 1, 16.

भगिनी *f.* a sister. 2, 352.

भगिनीपति *m.* a sister's husband. 1, 99.

भग्यर्भुग (*f. t* and *d*) *adj.* having broken horns. 2, 112.

भेग *m.* a wave. 3, 31.

भेगि *f.* — व्याकृति. 4, 77.

भेगुर *adj.* bent, crooked. 4, 11.

भंग्य n. a field of hemp. 2, 8.

भट m. 1) a warrior. 2, 199. 2) a man of a barbarous tribe. 2, 444.

भटिन्न adj. (meat) roasted on a spit. 2, 168.

भट्टारक adj. venerable. 1, 155. Added to names by way of respect, e. g. अहंभट्टारकः

भटिनी f. any one of a king's wives besides the anointed one. 2, 325.

भद्र 1) adj. auspicious, prosperous. 1, 122. 2) good, excellent. 2, 115. 3) m. a bull. 5, 21. 4) one of the three species of elephants. 2, 60.

भद्राकरा n. shaving. 4, 36.

भद्रासन n. a golden throne. 2, 268.

भय n. fear, terror. 1, 91. 4, 40.

भयदुन adj. running away, put to flight. 2, 324.

भयानक 1) adj. frightful, terrible. 4, 20. 2) m. the fearful, one of the nine sentiments in poetry. 1, 92.

भयावह adj. fearful, frightful. 4, 20.

भरत m. an actor, a mime. 2, 437.

भरद्वाज m. a skylark. 2, 93.

भरित adj. full. 4, 17. हिमिता-
नातेने मधुपकुलकंकारभरि-
तान् । Bhv. 1, 31. वकुलो-
जगज्जालं कर्ता कुसुमभर-
सौख्यभारेतं । Bhv. 1, 52.

भरतक n. roasted meat. 2, 168.

भर्ग m. a name of Īiva. 1, 12.

भर्तृ m. a husband. 2, 342.

भर्तृहारक m. (in theatrical lan-
guage) the crownprince. 1, 98.

भर्म n. gold. 2, 18.

भणूक m. a bear. 2, 73. Comp.
भाणूक-

भव m. 1) mundane existence. 5, 20. 2) a name of Īiva. 1, 11.

भवन n. a house, a dwelling. 2, 136.

- भवानी f. the wife of Qiva. 1, 15.
 भवार्त्त n. another world. 5, 91.
 भविक adj. auspicious, prosperous. 1, 122.
 भवितव्यता f. destiny, fate. 1, 126.
 भव्य adj. — भविक. 1, 122. Kun. 1, 22.
 भवण m. a dog. 2, 126.
 भस्मिन् n. ashes. 1, 69.
 भा f. a ray of light. 1, 38.
 भाग m. a part. 2, 373. 5, 6. 41.
 भागधेय 1) m. impost, revenue. 2, 278. 2) n. fate, destiny. 1, 126.
 भागार्द्ध adj. to be divided according to shares. 5, 58.
 भागिनेय m. a sister's son. 2, 352.
 भागीरथी ■ a name of the Ganges. 3, 51.
 भाग्य n. fate, destiny. 1, 126.
 भांगीनि n. a field of hemp. 2, 8.
 भाजन n. ■ vessel. 2, 172.
 भाटक m. price, pay, wages. 2, 418. e. g. शकटे भाटकेन धान्यादिवहनद्वारेण जीवनहेतुः | Mitāksh. on Yv. 3, 42.
 भांडागार n. a magazine, a store-room, a treasury. 5, 11. Yv. 1, 327.
 भांडादिरत्त. 2, 213.
 भानु m. 1) a ray of light. 1, 39. 2) the sun. 1, 36.
 भानुमत् in. the sun. 1, 36.
 भामिनी f. a woman (inclined to be passionate). 2, 326.
 भार m. = *paryākāra*. 4, 73.
 भारती f. the goddess of speech. 1, 8.
 भार्यष्टि m. f. a pole for carrying burdens. 4, 73.
 भार्गव m. a name of Qakra. 1, 48.
 भार्या f. a wife. 2, 339. 3, 34.

- भाङ्गुक** m. a bear. 2, 73. Comp.
भङ्गुक.
- भाव** m. 1) origin. 2) existence, state. 3) disposition, character. 4) meaning, purport. 5) action, 5, 64. 6) emotion, defined as a change of the mind depending upon (called forth by) extraneous things. 1, 90. 7) (in dramatic poetry) a learned man. 1, 99.
- भावन** n. apprehension, perception. 5, 89.
- भावुक** 1) adj. auspicious, prosperous. 1, 122. 2) m. (in theatrical language) = sister's husband. 1, 99.
- भाषण** n. talking. 1, 150.
- भाषा** f. speech. 1, 8.
- भास्** f. a ray of light. 1, 38.
- भास** m. a vulture. 2, 92.
- भास्कर, भास्वत्** m. the sun. 1, 35.
- भिक्षु** m. a religious mendicant. 2, 254.
- भिक्षुकी** f. a female beggar. 332.
- भित्त** n. a fragment, a bit. 28.
- भिडुर** n. a thunderbolt. 1, 5
- भिद्य** m. a kind of river. 3, 4 Bhk. 5, 59.
- भिद्माल** (?) m. an iron-hour club, used as a weapon. 2, 32
- भिडु** f. a woman who loses children by death. 2, 333.
- भिह्य** m. pl. the name of a barbarous tribe. 2, 444.
- भिषत्** m. a physician. 2, 457.
- भिस्ता** f. boiled rice. 2, 164.
- भीत** adj. timid. 2, 199.
- भीम** 1) adj. terrible. 4, 20. a name of Īiva. 1, 12.
- भीरु** 1) adj. timid. 2, 199. 2) a timid woman. 2, 326.
- भीषण, भीष्म** adj. terrible, terrific. 4, 20.
- भुक्तशेष** n. remains of food. 2, 171

भुक्ति f. enjoyment. 5, 42.

भुक्तोच्छिष्ट n. the rejected leavings of food. 2, 171.

भुज् adj. bent, crooked. 4, 11.

भुज् m. भुजा f. the arm. 2, 367.

भुजग m. a snake. 3, 18.

भुजंग m. 1) a snake. 3, 18, 22.
2) a libertine, a gallant. 2, 227.

भुजंगम m. a snake. 3, 18.

भुजमध्य n. the chest, the breast.
2, 372.

भुजशिखर n. m. the shoulder.
2, 387.

भुजाय n. the shoulder. 2, 370.

भुजिष्य m. a servant. 2, 210.

भुवन n. 1) the world. 1, 133.
2) water. 3, 26.

भू f. earth. 2, 1. 3. 5, 83.

भूहाया f. darkness. 1, 110.

भूत 1) adj. passed, gone by. 5, 73. 2) n. a living being. 5, 73, 82. 3) an element. 5, 73, 71.

4) m. an evil spirit in attendance on Rudra. 5, 73, 55, 1, 87.

भूतयाम m. the complex of beings or things. 5, 25. भूतयामस्य सर्वस्य स्थावरस्य चरस्य च. Matsyap. 1, 14.

भूतधात्री f. the earth. 2, 2.

भूति f. 1) might, grandeur. 5, 23. Kum. 5, 76. 2) ashes. 1, 69. 3) roasted meat. 2, 168.

भूतेश m. a name of Īiva. 1, 11.

भूयति m. a king. 2, 266, 150.

भूमि f. 1) the earth. 2, 1. 5, 68. 2) ground in general. 2, 260. 4, 77.

भूमिदेव m. a brahman. 2, 236.

भूमिस्पृश m. a Vaiçya. 2, 415.

भूयस् adv. repeatedly, again. 4, 39.

भूरि 1) adj. much. 4, 16. 2) n. gold. 2, 18.

भूरिमाय m. a jackal. 2, 74.

भूषण n. embellishment, ornament. 2, 384. 385.

भूषा f. — भूषण. 5, 69.

भुक्तुः f. — भुक्तुः. 4, 94.

भुगु m. a cliff, a precipice. 2, 11.

भुगु m. 1) the humble bee. 2, 100. 2) the fork-tailed shrike. 2, 93.

भुमार m. a golden vase. 2, 160. Pk. 3, 125. 169. Mark. 8, 203.

भुति, भुत्या f. wages. 4, 43.

भुशं adv. much, exceedingly. 4, 33. 5, 50.

भुष्ट n. roasted meat. 2, 168.

भुक्क m. a frog. 3, 40.

भुद् m. 1) rupture, disunion, embroiling. 4, 95. 2) difference. 5, 95. 3) division, kind, species. 1, 105. 2, 67. 237. 3, 25.

भुही f. a large kettle-drum. 1, 98.

भुषण n. a remedy, a drug, a medicament. 2, 458.

भुर्व 1) adj. (f. i) formidable,

terrific. 4, 20. 2) भुर्वी f. one of the manifestations of Durgā. 1, 17.

भुषण्य n. — *bhushanya*. 2, 458.

भुक्तु m. a lover, a husband. 2, 342.

भुगु m. the coil of a snake. 3, 20. भुगुभुगुसंस्तुता कस्तुर्ज तव मेदिनी । Dandin 2, 345.

भुगिन् m. = snake. 3, 18.

भुजन n. 1) eating. 2, 170. 2) food. 1, 121.

भुजनत्याग m. abstinence from food. 4, 75.

भो भोस् a particle used in addressing a person. 5, 97. Mark. P. 3, 52. 8, 50.

भौम m. the planet Mars. 1, 46.

भ्रम m. rotation. 3, 46.

भ्रनर m. a large black bee. 2, 100.

भ्रनरक n. curls hanging down on the forehead. 2, 376.

भ्रातृ m. a brother. 2, 353.

भ्रातृज, भ्रातृपुत्र m. a brother's son. 2, 351.

भ्रातृवधू f. a brother's wife. 2, 349.

भ्रातृव्य m. 1) a brother's son. 2, 351. 2) an enemy. 2, 301.

भ्रात्रीय m. a brother's son. 2, 351.

भ्रांति f. perplexity, doubt. 4, 6.

भ्रामक m. a sort of loadstone. 2, 14.

भ्राष्ट्र m. a frying-pan. 2, 158.

भ्रुकृति f. knitting of the brows, a frown. 4, 94.

भ्रू f. an eyebrow. 2, 365.

भ्रूण m. 1) a foetus or embryo. 2, 344. 2) — गर्भिणी. 5, 23.

म.

मकर m. a fabulous marine monster. 3, 38.

मकरध्वज m. a name of Kāma. 1, 32.

मकरंद m. the nectar of flowers. 2, 33.

माख m. a sacrifice. 2, 259.

मघवन् m. a name of Indra. 1, 52.

मत्तु adv. quickly. 4, 12. Māgha 5, 37.

मंम m. the head of a boat (?) 3, 50.

मंगल adj. auspicious, prosperous. 1, 122. 5, 86. 101.

मंगलपाठक m. a bard. 2, 280.

कल्याणि ते ऽस्तु सुप्रातम-
नघे वीरसूत्रं । इति प्रबो-
धयामासुः पाठैर्मंगलपाठ-
काः ॥ Pk. 3, 43.

मंगल्यक m. a sort of pulse or lentils. 2, 426.

मंगिनी *f.* a boat. 3, 50.

मज्जन् *m.* marrow, pith. 2, 28.
5, 67.

मंत्ररी *f.* a branching flower-stalk. 2, 30.

मन्त्री *n.* an anklet. 2, 406.

मनु *adj.* pleasing, lovely, charming. 4, 4.

मनुकेशिन् *m.* Vishnu or Krishna. 1, 21.

मनुषोषा *f.* the name of an Apsaras. 1, 88.

मनुत्त *adj.* — *manju*. 4, 4. कृ-

जितकलहसानी वर्धतेमद्-

मनुत्तं । Dandin 2, 332. Gg.
11, 2.

मनुष्या *f.* = chest, a basket. 2,
157.

मठ *m.* a building inhabited by
a devotee and his disciples,
a monastery. 2, 143.

मणि *m. f.* = precious stone, a
jewel. 2, 21. 1, 27.

मणिक *m.* a small water-jar.
2, 162. Mhbh. 16, 37.

मणिकार *m.* a jeweller. 2, 433.

मणित *n.* murmur libidinosum.
2, 414. Māgha 10, 75. 76.

मणिदोष *m.* a defect in a jew-
el. 5, 22.

मणिबन्ध *m.* the wrist. 2, 378.
5, 7.

मंडन *n.* embellishment, orna-
ment. 2, 384.

मंडप *m.* a temporary shed or
hall erected on festive occa-
sions. 2, 143.

मंडल 1) *n.* a circle, a globe, a
ball. 2, 387. 2) the disk of the
sun or moon. 1, 44. 3) the
halo round the sun. 1, 41. 4)
an assembly, a multitude. 4,
2. 5) मंडली *f.* whirling, circular
motion. 1, 77.

मंडलाय *n.* a sword. 2, 317.

मंडलायोगधारेव Pk. 3, 171.

मंडलिन् *m.* a polecat. 2, 81.

मंडलेष्टर *m.* the governor of a
province or district. 2, 267.

मंडूक m. n. frog. 3, 40, 5, 70.

मति f. intellect, understanding. 2, 179.

मतिमत् adj. intelligent, sensible. 2, 178.

मत्त adj. 1) drunk; inebriated. 2, 231. 2) furious, insane. 2, 65. 334.

मत्तकाशिनी f. a woman of excellent qualities. 2, 334.

मत्तवारण m. = *apāṇaya*. 2, 152.

मत्सरिन् adj. insincere, hostile. 2, 191. *Māgha* 2, 115.

मत्स्य m. a fish. 3, 35. 38.

मत्स्यंडी (corrupted from मधु-
स्यंदी ?) f. granulated sugar. 2, 169.

मत्स्यबंधन 1) n. a fish-hook. 4, 79. 2) मत्स्यबंधनी f. a fish-basket. 2, 439.

मत्स्यबंधिन् m. an angler. 2, 439.

मत्स्यसंघात m. a multitude of fish. 3, 39.

मथित n. buttermilk without admixture of water. 2, 120.

मथिन् (nom. मथीः) m. a churning stick. 2, 121.

मद् m. 1) the juice that flows from the temples of an elephant when in rut. 2, 62. 65. 2) pride, arrogance. 4, 37.

मदन m. love. 1, 32.

मदिरा, मद्विष्टा f. spirituous liquor. 2, 174.

मद्गु m. the diver bird. 2, 95.

मद्गुर m. a sort of fish. 3, 37.

मद्य n. spirituous liquor. 2, 175.

मधु n. 1) honey. 2, 466. 2) the nectar of flowers. 2, 33. 3) mead, spirituous liquor. 2, 175. 4) m. the month Caitra (March-April). 1, 114.

मधुक n. 1) liquorice root (*glycyrrhiza glabra* Lin.). 2, 460. 2) tin. 2, 17.

मधुकर, मधुप m. मधुमक्षिका f. a bee. 2, 100. 101.

मधुमयन m. Vishnu or Krishna. 1, 22.

मधुर adj. sweet, pleasing, lovely. 4, 4, 1, 140, 141.

मधुरवाच adj. of gentle or pleasing discourse. 2, 210.

मधुव्रत m. a bee. 2, 100.

मधुसख m. a name of Kāma 1, 32.

मधुच्छिष्ट n. bee's wax. 2, 400.

मध्य n. 1) the middle, the centre. 2, 63, 286, 365, 378, 397, 3, 46, 48, 5, 65, 85. 2) the waist. 2, 362.

मध्यदिन adj. middle, central. 4, 90.

मध्यम 1) adj. middle, central. 4, 90, 1, 109. 2) n. the waist. 2, 362. 3) m. the ruler of a district or province. 2, 267. 4) **मध्यमा** f. the middle finger. 2, 383.

मध्यमीय adj. middle. 4, 90.

मध्यगुली f. the middle finger. 2, 381.

मध्यासव m. spirituous liquor. 2, 174.

मनस् n. the mind. 2, 379.

मनसिज्ञ, मनसिशय m. love. 1, 32, 33.

मनाक् adv. somewhat, a little. 5, 96.

मनीषा f. intellect, wisdom. 2, 179.

मनीषिन् adj. intelligent, wise. 2, 177.

मनुज, मनुष्य m. man. 2, 176, 1, 115.

मनुष्यधर्मन् m. a name of Kṛṣṇa. 1, 78.

मनोभव m. love, affection. 1, 33.

मनोरथ m. a desired object, a wish. 2, 380.

मनोरु adj. captivating charming. 4, 4.

मत्तु m. offence, transgression. 4, 64.

मंत्र m. prayer. 2, 262, 5, 84.

- मन्त्रज्ञ** m. a secret agent, a spy. 2, 270.
- मन्त्रिन्** m. a councillor, a minister. 2, 271. 5, 76.
- मन्थ** m. a churning stick. 2, 121.
- मथित्वा ज्ञानमथेन वेदाम-**
ममहृणार्थं । Kulārṇava 2, 10.
- मथनी** f. a churn. 2, 182.
- मथुर** adj. slow, languid. 2, 232. Māgha 5, 62. 6, 40. 7, 18. 9, 78.
- मथान** m. a churning stick. 2, 121.
- मद्** 1) adj. slow, lazy, indolent. 2, 232. 227. 5, 47. 2) dull, stupid. 2, 181. 3) m. one of the three species of elephants. 2, 60.
- महाकिनी** f. the Ganges. 3, 51.
- मदाक्ष** n. bashfulness. 2, 412.
- मदार** m. the coral-tree (erythrina fulgens). 2, 45. Considered also as one of the five trees in paradise. 1, 135.
- मदिर** n. a house. 2, 136.
- मंडरा** f. a stable. 2, 141.
- मन्द्र** adj. (of sound) deep, base, low, hollow. 1, 140.
- मन्मथ** m. love. 1, 32.
- मन्या** f. the tendon of the trapezium muscle forming the nape of the neck. 2, 361. Comp. Vs. 25, 2. Bhk. 3, 28. 6, 30.
- मन्यु** m. 1) depression, sorrow. 2) anger. 3) a sacrifice. 5, 60. For the last meaning Kshirasv. gives the hardly apposite example: शतमन्युरिन्द्रः । Comp. Rv. X, 103, 7.
- मघ** m. a camel. 2, 125.
- मयु** m. — *kinṇara*. 1, 82.
- मयूख** m. a ray of light. 1, 39.
- मयूर** m. = peacock. 2, 86.
- मरकत** n. an emerald. 2, 20.
- मरण** n. dying, death. 3, 6.
- मरिच** n. black pepper. 2, 461.
- मरीचि** m. f. a ray of light. 1, 39.

मरु m. 1) a region destitute of water, a desert. 2, 3, 5, 52. 2) a mountain. 5, 52.

मरुत् m. 1) wind. 1, 73, 100. 2) a god, a deity. 1, 4

मरुत्वत् m. a name of Indra. 1, 54.

मरुद्दर्शनं n. the atmosphere. 1, 137.

मर्कट m. 1) an ape. 2, 76, 77. 5, 70. 2) a spider. 2, 101.

मर्त्य m. a mortal, a man. 2, 176.

मर्मन् n. a vital member or organ. 2, 374.

मर्मर m. the rustling of dry leaves. 1, 151. Kum. 3, 31.

मर्यादा f. 1) a limit, a boundary. 2, 104. 2) a shore. 3, 32.

मर्य m. forbearance, patience. 4, 40.

मल n. any sort of impure matter. 3, 15.

मलधारिन् m. a Jain mendicant. 2, 190.

मल्लपत्र n. sandal wood. 2, 388.

मलिन adj. 1) stained, foul, dirty. 4, 42. 2) brown (*dhūmra*) 2, 97.

मल्लिख m. a thief, a robber. 2, 183.

मलीमस adj. stained, foul, dirty. 4, 42. Māgha 1, 38.

मल्लिक 1) m. a species of geese with black bills and legs. 2, 97. 2) **मल्लिका** f. Arabian jasmine. 2, 51. **मल्लिकामालाभारिण्योऽभिसारिकाः** Dandin 2, 214. 3) a sort of drinking vessel. 2, 161.

मल्लिकाक्ष m. a horse marked with white about the eyes. 2, 283.

मसूर m. — *mangalyaka*. 2, 426.

मस्कर m. a bamboo. 2, 49.

मस्करिन् m. a Brahman who, having entered on the fourth order, lives as a mendicant. 2, 254. Bhk. 5, 63.

मस्तक m. n. the skull, the head. 2, 363. 5, 61.

मस्तिष्क *m. m. m.* मस्तिष्क *n.* the brain. 3, 13.

मस्तु *n.* the liquid part of curdled milk, whey. 2, 166.

महत् *adj. (f. n.)* great. 4, 14.

महत् *n.* greatness. 3, 31.

महत् *n.* a festival. 4, 76.

महाकाल *m.* 2, 48. 'the name of a plant of the cucurbitaceous order the fruit of which is as beautiful as an orange outwardly, but the pulp resembles cowdung (*trichosanthes palmata*, also *cucumis colocynthus*).' Carey.

महातेजस् *m.* a name of Skanda. 1, 20.

महात्मन् *adj.* magnanimous. 2, 204.

महादान *n.* a great donation, giving different kinds of presents to the priests. 4, 88.

महादेव 1) *m.* a name of Īiva. 1, 13. 2) **महादेवी** *f.* his wife. 1, 16.

महानन्द *m.* the great joy ob-

tained by deliverance from further transmigration. 1, 124.

महानस *n.* a kitchen. 2, 140.

महानिशा *f.* midnight. 1, 109.

महाप्रलय *m.* the destruction of the universe at the end of a *kalpa*. 1, 117.

महाबल *m.* wind, storm. 1, 76.

महामत्स्य *m.* a large fish, a sea-monster. 3, 37, 38.

महामनस् *adj.* high-minded. 2, 200.

महापानि *m.* an elephant keeper. 2, 70. Hind. **مہا پانی**. 2) a principal officer of state. 2, 272.

महारत्न *n.* gold. 2, 19.

महारत्न *n.* safflower. 2, 465.

महावृक्ष *m.* a plant (*euphorbia tortilis*). 2, 42.

महाशालि *m.* a species of rice. 2, 425.

महाशूद्र *m.* the cow-herd. 2, 432.

महासेन m. a name of Skanda.
1, 20.

महासायु m. a principal artery of the body. 3, 12.

महिला f. a woman. 2, 327.

महिष 1) m. a buffalo. 2, 72.
2) महिषी f. the anointed wife of a king. 2, 325.

महिषाक्ष m. a kind of bdelium. 2, 465.

मही f. the earth. 2, 1.

महीभूत m. a mountain. 2, 56.

महेच्छ adj. of lofty aspirations, high-minded. 2, 200

महोक्ष m. a large bull. 2, 110.
Rgh. 4, 22. Mā ha 5, 63.

महोत्पल n. a lotus. 3, 57.

महोत्साह, महोद्योग adj. possessing great perseverance. 2, 200.

महोदया f. a name of Kanyakubja. 2, 132.

महौषध n. dry ginger. 2, 460.

मा f. a name of Lakṣmī. 2, 31.

मांस n. flesh, meat. 2, 168. 3, 9.

मांसविक्रयिन् adj. selling meat. 2, 440.

मांसादिन् adj. eating meat. 2, 196.

माक्षिक n. honey. 2, 466.

मामघ 1) m. the bard or panyrist, by cast the offspring of a Vaiçya and Kshatriya. 2, 280. Manu 10, 11. Yv. 1, 94. 2) मामधी f. jasmine (jasminum auriculatum). 2, 50.
3) long pepper. 2, 459.

मांजिष्ठ adj. (f. i) red as the dye made from *marjishtha*. 4, 48. कुतस्त्वच्छाटकः पालि
मांजिष्ठः । Kāçikh. 13, 84.

माही f. armour, mail. 2, 304.

माहि f. the vein of a leaf. 4, 98.

माणवकं m. 1) a lad. 2, 347.
2) a necklace of twenty or sixteen strings. 2, 407.

मन्थिमन्थ *n.* salt brought from the mountain Manimantha. 2, 459.

मातंग *m.* 1) an elephant. 2, 59. 2) a man of a barbarian tribe. 2, 443.

मातरिचन् *m.* wind. 1, 76.

मातलि *m.* the charioteer of Indra. 1, 61.

मातृ *f.* 1) a mother. 2, 349. 1, 119. 2) a mystic deity, representing the energy of the principal gods. 1, 17. Seven or eight are enumerated. Oxf. Catal. p. 191. 184. ब्रह्माणी वैष्णवी रौद्री वाराही भारसिद्धिका । कौमारी चापि मातुंद्री चामुंडा वैष्णविका ॥ Kāçikh. 83, 33. ब्राह्मी मातेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तत्रा । वाराही च तथेक्षाणी चामुंडा सप्त मातरः ॥ Comm. on Bhuvanēśvaristotra.

मातृमुख, मातृशासित *m.* a blockhead, a fool. 2, 222. 181.

मात्र 1) *n.* a small quantity, a particle. 4, 3. Rather मात्रा *f.* Comp. Manu 1, 16. 19. 27. Rgh. 3, 11, etc. 2) मात्रा *f.* substance, property. 5, 10. Bhk. 5, 62.

माधव 1) *m.* the month Vaiçākha (April-May). 1, 114. 2) a plant (gaertnera racemosa). 2, 53. Also माधवीलता. विवाहं केचिदिच्छन्ति माधवीलतया तरोः । Bhavishyottara ch. 113.

माधवक *m.* माधीक *n.* spirituous liquor. 2, 174. 175.

मान *m.* pride. 4, 37.

मान *n.* measure. 5, 19.

मानव *m.* man in general. 2, 176.

मानस 1) *adj.* (f. i) mental. 1, 90. 2, 380. 4, 88. 2) *n.* the mind. 2, 379.

मानसौकस् *m.* a goose or swan. 2, 96.

मानुष *m.* man. 2, 176.

माँझ n. invalidity, sickness.
2, 445.

मापत्य n. a name of Kāma.
1, 34.

माया f. illusion, jugglery, sorcery. 4, 55.

मायाविन, मायिक, मायिन्
adj. illusive, deceitful. 2, 194.

मायु m. bile. 2, 450.

मार m. a name of Kāma. 1, 32.

मारजित् m. a Buddha. 1, 85.

मारण n. killing, slaughter. 2,
322.

मारिष m. (in dramatic poetry)
a venerable person. 1, 99.

मारुत m. wind. 1, 75.

मार्ग m. 1) searching. 5, 21. 2)
a road, a way, a path. 2, 105.

मार्गण m. an arrow. 2, 311.

मार्गणक m. a suppliant, a
beggar. 2, 204.

मातृर m. a cat. 2, 81.

मातृउ m. the sun. 1, 35.

माष्टि f. smearing the person
with oily or fragrant substan-
ces. 2, 385.

माल 1) m. pl. the name of a
barbarous tribe. 2, 444. 2)

माला f. a row, a series. 1,
59. 3) a wreath, a garland.
2, 397.

मालती f. great-flowered jas-
mine. 2, 50.

मालाकार, मालिक m. a
flower-seller. 2, 434.

मालूर m. a tree (crataeva re-
ligiosa). 2, 39.

माल्य n. a wreath, a garland.
2, 397.

माषीण, माष्य n. a field of
kidney-beans. 2, 8.

मास m. a month of thirty days.
1, 113.

मासार्ध n. (against P. II, 2, 2.
Comp. Kum. 1, 51.) a half-
month. 5, 63.

माहिष adj. (f. s) of a buffalo.
4, 79. **माहिष वधुराई** Ka-

gltb. 72, 22. त्यक्ता माहिषे
वर्षे 72, 27.

माहिषी f. a cow. 2, 113.

मेतपच adj. niggardly, avari-
cious. 2, 192. Bhk. 6, 97. Comp.
kimpacāna.

मेत्र 1) n. a friend. 2, 273. 2)
m. the sun. 1, 37.

मेथसु adv. mutually, recipro-
cally. 4, 35. 1, 150.

मेथिला f. the residence of
king Janaka, an ancient city
in the province of Tirhut. 2,
132.

मेथुन n. a couple, male and
female. 4, 15.

मेध्या adv. falsely. 1, 144.

मेध्याधर्मा f. hypocrisy. 4, 55.

मेघ n. a sham, a disguise, a
trick. 4, 24. शंभारक्षोर्भु-

भिषेण गच्छति वह्निर्गमा-
तरंगावलिः । Rasatar. 5, 13.

मेष्टाव n. savoury food, a dain-
ty dish. 2, 166.

मिहिका f. frost. 3, 28.

मिहिर m. the sun. 1, 36.

मीन m. a fish. 3, 35.

मीमांसा f. investigation, dis-
cussion, especially the inve-
stigation of the Veda (*veda-
vākyavicāra*) in so far as it en-
joins religious duties (*pūrva*),
or leads to a knowledge of
the one deity (*uttara*). 1, 10,
Brīhadār. I, 5, 21: अथातो
व्रतमीमांसा, 'now, therefore,
the investigation of religious
obligations'. Cankara: उपास-
नकर्मविचारणा.

मुकुट n. a crest, a diadem. 2,
410.

मुकुट m. Vishnu or Krishna.
1, 21.

मुकुर m. a looking-glass. 2, 400.

मुकुत्त m. n. an opening bud.
2, 31.

मुक्ता f. a pearl. 3, 42. मुक्तागुण
m. an excellent pearl. 5, 12.

मुक्तामुक्त adj. (a weapon) which
may be either hurled or kept

in hand, as a club. 2, 307, 308.

यन्मुक्ते पाणिमुक्ते विमुक्ते
मुक्तधारिते । अस्त्राचार्यो
निरुद्धेऽगः कुशलस्य विशि-
ष्यते ॥ Matsyap. 202, 40.

मुक्तास्फोट m. a pearl-oyster.
3, 42.

मुक्ति f. 1) giving up, abandon-
ing. 5, 49. 2) release from
further transmigration. 1, 124.

मुख n. 1) the fore-part or front
in general. 5, 46. Of arrows,
the head. 2, 314. Comp. घस्या
इष्वा अयो मुखं । Rv. VI, 75,
15. 2) the face, the mouth.
2, 363, 369. 3) the entrance
into a building, a market-
place, etc. 2, 134.

मुखंडी f. a sort of weapon. 2,
321.

मुखपूरण n. a mouthful. 4, 100.

मुखर adj. foulmouthed. 2, 222.

मुख्य adj. chief, principal. 4,
5, 2, 334.

मुंज m. a sort of grass (*saccha-
rum munja* Rox.). 2, 36.

मुंड 1) n. m. the (bald) head.
2, 363. 2) मुंडा f. a female
beggar. 2, 332.

मुंडन n. shaving. 4, 36.

मुद् f. joy, delight. 1, 123.

मुद्ग m. a sort of kidney-bean
(*phaseolus mungo*). 2, 7.

मुद्गर m. a hammer. 2, 320.

मुधा adv. in vain, to no pur-
pose. 4, 75.

मुनि m. 1) a holy man who has
made the vow of silence, an
inspired saint. 2, 257, 5, 49.
2) an ascetic. 2, 169, 143.
This word is more likely to
be connected with *māka*, than
with *man*.

मुरज m. a small drum. 1, 97.

मुरारि m. Vishnu or Krishna.
1, 21.

मुशलिका f. the house-lizard.
2, 79.

मुशलिन m. a name of Bala-
deva. 1, 28.

मुष्क m. a testicle. 2, 368.

मुष्टि f. m. 1) the fist, the closed hand. 2, 368. 382. 2) the hilt of a sword. 2, 318.

मुष्टिक m. = goldsmith. 2, 433.

मुस्तक m. a plant (cyperus rotundus Lin.). 2, 467.

मुकुर्भाषा f. saying over again, tautology. 1, 150.

मुलुस् adv. several times, repeatedly. 4, 39. 5, 90.

मूक adj. dumb. 2, 454.

मूढ adj. confused, foolish, stupid. 2, 181.

मूर्ख m. a fool, a blockhead. 2, 181. 5, 56.

मूर्हा f. stupor, loss of consciousness. 5, 53.

मूर्ति f. shape, figure, body. 2, 355.

मूर्धन m. the hair of the head. 2, 375.

मूर्धन् m. the head. 2, 363.

मूर्धपिंड m. either of the

globes on the forehead of an elephant. 2, 61.

मूर्धवेष्टन n. a turban. 5, 10.

मूर्धाभिषिक्त m. a king. 2, 266.

मूल n. a root. 2, 28. 5, 23.

मूलीकर्मन् n. sorcery practised with charmed herbs or roots. 4, 31.

मूल्य n. price, wages. 4, 43. 5, 49.

मूषक m. a mouse. 2, 80.

मृग m. 1) any quadruped. 5, 30. 2) the spots on the moon, represented as a hare. 1, 44. Hence the moon is called भृगधर, Māgha 9, 34. 3) one of the three divisions of elephants. 2, 60. For a long, but not precise description of all three species, see the 78. chapter of the Cārngadh. Paddhati, 4) a deer, an antelope. 2, 75.

मृगजालिका f. a snare for catching beasts. 2, 442.

मृगदंश m. a dog. 2, 126.

मृगधूर्तक m. a jackal. 2, 74.

मृगनाभि m. musk. 2, 389.

मृगपति m. a lion. 2, 59.

मृगमद् m. musk. 2, 389.

मृगया f. hunting, chase. 2, 280.

मृगयु m. a huntsman. 2, 441.

मृगरियु m. a lion. 2, 59.

मृगव्य n. hunting, the chase. 2, 280. 127.

मृगाङ्क m. the moon. 1, 43.

मृगारि m. a tiger. 2, 71.

मृड m. a name of Īva. 1, 13.

मृडानी f. the wife of Mrida. 1, 13.

मृणाल n. the creeping root of a lotus. 3, 60.

मृत adj. dead. 3, 7.

मृतस्नान n. = *apasnana*. 3, 17.

मृत्तिका f. clay, earth. 2, 4.

मृत्यु m. death. 3, 6. 5, 83.

मृत्सा, मृत्स्ना f. excellent soil.

2, 4. गङ्गातटोद्भवा मृत्स्ना
Kāçikā. 28, 98.

मृद् f. clay, earth, soil. 2, 4.

मृद्ग m. a small drum. 1, 97.

मृद्वाड n. an earthen vessel.
5, 4.

मृद्दीक्षा f. the vine. 2, 38.

मृध n. war, battle. 2, 298.

मृषा adv. falsely. 1, 144. Yv. 1,
66. 2, 75. 3, 285—287.

मेकलकन्या f. a name of the
Narmadā river. 3, 52.

मेखला f. 1) a girdle, a zone.
2, 405. 2) the loins (?). 5, 38.

मेघ m. a cloud. 1, 58.

मेघतिमिर n. darkness pro-
duced by clouds in the sky.
1, 59.

मेघपुष्प n. water. 3, 26.

मेघवक्त्रि m. a flash of light
proceeding from a cloud.
1, 70.

मेघवाहन m. a name of Indra
1, 54. Māgha 13, 18.

मेचक 1) adj. black. 4, 49. Māgha
6, 26. 2) m. the eye in the fea-

- thers of a peacock's tail. 2, 87.
- मेढि m. = *khalenāli*. 2, 423.
- मेढीभूतस्तु (viz. *Dhruvo*) वै
सर्वान्वायुपाशैर्निर्घञ्जितान्।
अकल्पं तत्पदं तिष्ठन्ना-
मयन् ज्योतिषां गणान् ॥
Kāçkh. 21, 80.
- मेढ्र m. the penis. 2, 359.
- मेढ m. a ram. 2, 124.
- मेदस n. the serum or lymph
of the flesh. 3, 13. Schol.
mānsarasa.
- मेदिनी f. the earth. 2, 1.
- मेधा f. understanding, wisdom.
2, 179.
- मेधाविन् adj. intelligent, wise.
2, 178.
- मेध्य adj. ritually pure. 1, 132.
- मेनका f. the name of an Ap-
sara. 1, 88.
- मेनकात्मजा f. a name of Pār-
vati. 1, 16.
- मेरु m. the name of = fabulous
mountain in the centre of the
seven continents, the Indian
Olympos. 1, 135. 136. The
name, as far as I know, oc-
curs first in the Unādisūtras.
- मेष m. a ram. 2, 124.
- मेढन n. the penis. 2, 359.
- मैत्रावरुण m. a name of Vā-
māni. 2, 257.
- मैत्री f. friendship. 4, 21.
- मैथुन n. 1) pairing. 2) sexual
intercourse. 5, 52.
- मैरेय n. a sort of spirituous
liquor. 2, 175. मैरेयं धातकी-
पुष्पगुडधान्यान्नासंस्कृतं । Mā-
dhava cited by RM.
- मोक्ष m. 1) liberation from in-
dividual existence. 1, 124.
2) a plant (*bignonia suaveco-
lens*). 5, 26.
- मोघ adj. useless, purposeless,
vain. 4, 75.
- मोचा f. the plantain or banana
tree (*musa sapientum*). 2, 37.
- मोह m. 1) stupor, loss of con-

sciousness. 2) bewilderment, folly. 5, 53.
मोहन n. sexual intercourse. 2, 414. *Māgha* 6, 76, 10, 85.
मौकलि m. a raven. 2, 91.
मौक्तिक n. a pearl. 3, 42, 2, 408.
मौघ n. folly. 3, 53.
मौद्गलिन n. a field of *mudgas*. 2, 7.
मौन n. taciturnity, silence. 5, 97.

मौर्वी f. a bow-string. 2, 309.
मौलि m. the head. 2, 363.
मौकूर्तिक m. an astrologer. 2, 248.
म्लान adj. foul, dirty. 4, 42.
म्लिष्ट adj. (of speech) indistinct. 1, 141. *अम्लिष्टनाद* Bk. 9, 17. Comp. Lat. *blacus*.
म्लेच्छ n. a barbarian, a man who talks any language but Sanskrit. 2, 444. Comp. Cat. Br. III, 2, 1, 24.

य.

यकृत n. the liver. 3, 13.
यक्ष m. 1) a name of Kuvera. 1, 79. 2) a sort of friendly demon in attendance on Kuvera. 1, 87.
यज्ञमान m. one who institutes a sacrifice. 2, 265.
यज्ञ m. a sacrifice. 2, 259.
यज्ञान्त m. the conclusion of a sacrifice. 2, 262.
यज्वन् m. one who performs

the sacrifices prescribed by the Veda. 2, 265.

यत n. spurring or guiding an elephant with the feet. 2, 67.

यति m. 1) an ascetic, a devotee. 2, 189. 2) the Brahman who has entered on the fourth order, when, casting off all worldly shackles, he lives as a religious mendicant. 2, 238, 239.

यथाकामिन् *adj.* acting according to one's own will, independent. 2, 224.

यथातथ्यं *adv.* agreeably to truth. 1, 144.

यथार्थवर्णा *m.* a spy, a secret agent. 2, 270.

यथाविधि *adv.* duly. 2, 243.

यथोद्धत *adj.* silly as a child, stupid. 2, 181.

यदृच्छा *f.* following one's own impulse, self-will, spontaneity. 4, 89.

यद्विषय *adj.* believing in the power of fate. 2, 222.

यद्दद् *adj.* talking no matter what. 2, 222.

यन्त्रमुक्त *adj.* (a weapon) thrown by any kind of machine. 2, 308.

यम 1) *m.* the ruler of the subterranean world, and regent of the south quarter. 1, 72. 100:5, 70. 83. 2) *n.* a pair, a couple. 4, 15.

यमल *n.* a pair. 4, 15.

यमुना *f.* the Jumna river. 3, 52.

यव *m.* barley. 2, 430.

यवस *m.* grass for fodder. 2, 36.

यवागू *f.* rice-gruel. 2, 165.

यव्य *n.* a field of barley. 2, 8.

यशस् *n.* splendour, glory, renown. 1, 153.

यष्टि *m. f.* 1) a pole, a staff. 4, 41. 2) a club, a mace. 2, 308. 321. 3) a string (of pearls). 2, 407.

यष्टिमधु *n.* = *madhuka*. 2, 460.

यष्ट *m.* one who performs a sacrifice. 2, 265.

याग *m.* a sacrifice. 2, 259.

याचक *m.* a petitioner, a beggar. 2, 204.

याचना, यात्रा *f.* a petition, a request. 2, 205.

यात *n.* guiding an elephant with a hook. 2, 67.

यातना *f.* torment. 3, 4. 5, 80.

यातयाम *adj.* one who has run the race of life, aged, old. 2, 348. Dhk. 5, 39.

यातु n. **यातुधान** m. an evil spirit, a Rākshasa. 1, 73.

यातृ f. a husband's brother's wife. 2, 353.

यात्य m. = spirit subject to the torments of hell. 3, 3.

यात्रा f. 1) = march, an expedition. 2, 297. 2) — **अनुवृत्ति**. 5, 33.

यादस् n. a sea-monster, *ṣyrog*. 3, 34.

यादसां नाथ m. a name of Varuṇa. 1, 74.

यान n. a vehicle, any means of conveyance. 2, 294.

याव्ययान n. a litter, a palanquin. 2, 295.

याम m. a watch of three hours, the eighth part of a day and night. 1, 106.

यामिनी f. the night. 1, 107.

याम्य adj. belonging to Yama. 1, 101.

यायजूक m. a performer of frequent sacrifices. 2, 265. Bhk. 2, 20. **यायजूका वसंत्यत्र यज्ञ**

विद्याविशारदाः । Kāṣṭh. 10, 27. 3, 95. 52, 35. 80, 17.

याधक m. lac. 2, 400.

युक्त adj. adapted, suitable, fit, proper. 4, 61. 5, 94.

युग n. a pair, a couple. 4, 15.

युगकीलक m. the pin of a yoke. 2, 420.

युगंधर n. the pole of a carriage. 2, 292.

युगल n. a pair, a couple. 4, 15.

युगांत m. the end of the four ages, at which the world is destroyed. 1, 117.

युग्म n. a pair, a couple. 4, 15.

युग्म n. a vehicle. 2, 294.

युद्ध n. a fight, = battle, war. 2, 298. 291. 4, 76. 5, 4.

युध् f. war, battle. 2, 298.

युयु m. a horse. 2, 281. Probably, a misspelling of **युयु**.

युवन् 1) adj. (f. **युवति** or **युवती**) young. 2, 348. 2) **युवति** f. a young woman. 2, 327.

घृथ n. a flock, a herd. 4, 1.

घृथिका f. jasmine (*jasminum auriculatum*). 2, 50.

घोक्ष n. the thongs by which a beast of burden is attached to the pole of a vehicle. 2, 420. Rv. III, 33, 13. V, 33, 2. Ātap. Br. I, 3, 1, 13, etc.

योग्यता n. fitness. 2, 109.

योम्या f. military exercise, drill. 2, 315.

योग्यारथ m. a carriage employed at military exercise. 2, 290.

योनि m. f. pudendum muliebre. 2, 359. 5, 76.

योषा, योषित् f. a woman. 2, 326.

र.

रक्ष्स् n. speed, velocity. 2, 288.

रक्त 1) adj. red. 4, 48. 2, 282. 3, 58. 2) n. blood. 3, 10. 3)

रक्ता f. one of the seven tongues of fire. 1, 68.

रक्तशालि m. a red species of rice. 2, 425.

रक्तम्याम adj. dark red. 4, 52.

रक्ताक्ष m. a buffalo. 2, 72.

रक्षस् n. a malignant demon, in continual war with gods and men. 1, 73. 5, 4.

रक्षा f. ashes. 1, 69.

रक्षिवर्ग m. a bodyguard. 2, 278.

रुक् m. a species of deer. 2, 75.

रुम m. a dancing place, a stage. 1, 97.

रुमाजीव m. a painter. 2, 436.

रचना f. disposing, arranging in general, as that of flowers in a garland, of the parts of a literary composition, of troops in a particular order, etc. 4, 45. 5, 9.

रजक m. a washerman. 2, 438.

रजत n. 1) silver. 2, 17. 5, 5. 2) a necklace. 5, 5. Kshtrasv. on Am. III, 4, 82. reads *ra-jatam hemat*.

रत्ननिकर m. the moon. 1, 43.

रत्ननी f. the night. 1, 107. 106.

रत्ननीमुख n. the beginning of the night. 1, 109.

रत्नम् n. 1) dust. 2, 288. 33. 5, 23. 2) the menses. 2, 329.

रत्नस्वला f. — *udakya*.

रत्नोद्धारणधारिन्. 2, 189.

रज्जु f. a cord, a rope. 2, 442.

रण n. war, battle. 2, 298. 5, 32. 41.

रणरणक n. longing, regretting. 4, 57. उत्कंठा संतापो

रणरणको जागरस्तनोस्तनु-

ता । फलमिदमहो मयाप्तं

मुखाय मृगलोचना दृष्टा ॥

Sarasvatik. 3, 7.

रत्नकूजित n. — मणित. 2, 414.

रत्नार्थिन् adj. concubitus appetens. 2, 330.

रति f. 1) love. 1, 91. 2) sexual intercourse. 2, 414. 5, 42. 3) the wife of Kāma. 1, 34.

रतिपति m. a name of Kāma. 1, 32.

रत्न n. a gem, a jewel. 2, 21. 409. 5, 64.

रत्नगर्भा f. the earth. 2, 2.

रत्नसानु m. the mountain Meru. 1, 136.

रत्नाकर m. the ocean. 3, 30.

रत्नि m. f. the distance from the elbow to the end of the closed fist taken as a measure. 2, 381. This word has been forged by a false etymology of *aratni*, just so as *sura* from *asura*.

रथ m. a carriage. 2, 289.

रथकार m. a coachmaker, a carpenter. 2, 432.

रथगोपन n. — *varūtha*. 2, 284.

रथोग 1) n. (mss. m.) any part of a carriage. 2, 293. 2) a wheel. 2, 292. 3) m. the ruddy goose. 2, 69.

रथांगपाणि m. Vishnu or Krishna. 1, 22.

रथावयव m. a part of a carriage. 5, 66.

रथिन् m. one who rides in a carriage. 2, 235.

रथ्या f. a carriage-road. 2, 134.

रद, रदन m. a tooth. 2, 372.

रदिन् m. an elephant. 2, 59.

रघ्न n. a rent, a flaw, a hole. 3, 2, 5, 49.

रमण 1) m. a lover, a husband. 2, 342. 2) **रमणी** f. a woman. 2, 327.

रम 1) m. a staff, a stick. 4, 41. Rv. VIII, 45, 20. 2) **रमा** f. the plantain or banana tree (*musa sapientum*). 2, 37. 3) the name of an Apsaras. 1, 88.

रम m. 1) a stream, a current. 3, 47. 2) speed, velocity. 2, 288.

रक्षक m. a woollen blanket. 2, 396.

रव m. sound or noise in general. 1; 138. 139. 5, 55.

रवण m. a camel. 2, 125. *Māgha* 12, 9.

रवि m. 1) the sun. 1, 35. 5, 34. 53. 2) a mountain. 5, 53.

रश्मि m. 1) a bridle, a rein. 2, 287. 420. 2) a ray of light, or light in general. 1, 38. 65.

रस m. 1) any kind of fluid or liquid. 2) melted butter. 3) quicksilver. 4) semen virile. 5, 75. 5) poison. 3, 24. 5, 75. 6) a constituent part of the body. s. 5. *dhātu*. 5, 71. 75. 7) taste, flavour. 8, affection. 5, 75. 9) a sentiment in poetry, of which nine are enumerated. 1, 90. 92. 5, 75.

रसज्ञा f. the tongue. 2, 366.

रसना f. 1) the tongue. 2, 366. 2) a girdle. 2, 405.

रसवती f. a kitchen. 2, 140.

रसा f. the earth. 2, 1.

रसातल n. hell. 3, 1.

रक्ष n. 1) secrecy. 5, 51. 2) sexual intercourse. 2, 414. 3) adv. secretly. 4, 23.

रहस्य 1) adj. secret. 4, 23. 2) n. the recondite part of the Veda, the doctrine of the Upanishads. 1, 9. *Manu* 2, 140. 165

रहित adj. deprived. -2. 331.

राका f. 1) full moon. 1, 112. 2) a girl who has arrived at the age of puberty. 2, 333.

राक्षस m. = *rakshas*. 1, 73. 87.

राग m. affection. 5, 75.

राज m. a king. 2, 266.

राजधानी f. a royal residence, a capital. 2, 131.

राजन् m. 1) a king. 2, 266. 133. 325. 2) the moon. 1, 42. 3) **राज्ञी** f. a queen. 1, 98.

राजन्य m. a man of the regal and military cast. 2, 266.

राजयक्ष्मन् m. pulmonary consumption. 2, 447. *Māgha* 2, 96.

राजराज m. a name of Kuvera. 1, 79.

राजवाह्य m. a royal elephant. 2, 89.

राजसर्प m. a large species of serpent. 3, 21.

राजसर्षप m. black mustard. 2, 426.

राजसूय m. a sacrifice performed by a king who has obtained universal empire. 2, 267.

राजहंस m. a flamingo. 2, 97.

राजिका f. black mustard. 2, 426.

राजित्त m. a sort of snake. 3, 21.

राज्ञी f. a row, a range. 4, 36.

राज्ञीव 1) m. a sort of fish. 3, 37. *Manu* 5, 16. 2) n. a lotus. 3, 58

राठा f. splendour, beauty. 2, 410.

रात्रि f. the night. 1, 108. 109.

राज्ञांत m. a demonstrated conclusion, an established doctrine, a dogma. 1, 10.

राम 1) adj. black. 4, 49. 2) white. 5, 22. 3) m. a name of Baladeva. 1, 29. 4) **रामा** f. a woman. 2, 326. *

- रामठ m. asafoetida. 2, 462.
 राशि m. a heap, a mass. 4, 1.
 रासम m. an ass. 2, 125.
 राहु m. the ascending node. 1, 49.
 राहुसंस्पर्श m. an eclipse. 1, 41.
 रिक्त adj. empty. 4, 92.
 रिक्थ ण = ऋक्थ. 5, 58.
 रियु m. an enemy. 2, 300.
 रिष्ट n. 1) misfortune. 2) sin. 5, 18.
 रिष्टताति adj. causing happiness, auspicious. 2, 185. There is reason to doubt that *rishta* ever meant *kshema*.
 रिष्टि f. m. a sword. 2, 317.
 रीक्षा f. slight, contempt. 4, 30. सपस्विरीक्षाकारी Pk. 5, 67. सरीक्ष पुनरथाक् Kā-çikh. 76, 49.
 रीति f. brass. 2, 15.
 रुक्म n. gold. 2, 18.
 रुच f. 1) light. 1, 65. 2) a ray of light. 1, 38.
 रुचक m. = *sauvarcala*. 2, 462.
 रुचि f. 1) a ray of light. 1, 38. 2) wish, desire. 4, 25.
 रुचिर adj. pleasing, handsome. 4, 4.
 रुच्य m. a lover. 2, 342.
 रुज्, रुजा f. sickness, disease. 2, 445.
 रुड m. a headless trunk. 3, 8.
 रुदित n. crying, lamenting. 3, 17.
 रुद्र m. 1) a name of Īiva. 1, 11. 5, 2. He is the regent of the north-east quarter. 1, 100. 2) adj. (?) great, large. 4, 14.
 रुद्राणी f. the wife of Rudra. 1, 15.
 रुधिर n. blood. 3, 10. 5, 44.
 रुमा f. a salt-pit. 2, 14.
 रुरु m. a species of deer. 2, 75.
 रूप n. 1) shape, form, figure. 5, 79. 2) a beast. 5, 30.
 रूपाजीवा f. a harlot. 2, 335.
 रूप्य m. silver. 2, 17. 1, 81.

द्वषित adj. crushed, pounded
(?). 4, 83.

रेखा f. a line. 2, 386. 362.

रेणु m. f. dust. 2, 288.

रेतस् n. semen virile. 3, 16.

रेफस् adj. base, vile, contemptible. 2, 182.

रेवतीरमण m. a name of Baladeva. 1, 29.

रेवा f. the Narmadâ river. 3, 52.

रै f. 1) property, wealth. 1, 90.
2) gold. 2, 18.

रोक n. an aperture, a hole.
3, 2.

रोग m. disease, sickness. 2,
445, 225.

रोगित adj. diseased. 2, 127.

रोचिस् n. a ray of light. 1, 38.

रोदन n. tears. 2, 364.

रोदस् f. du. (nom. रोदसी or
रोदस्यौ), रोदसी f. sg. heaven
and earth. 1, 121.

रोधस् n. a bank, a shore. 3, 45.

रोधोद्यम m. 3, 44.

रोय m. an arrow. 2, 311.

रोमन् n. the hair of the body.
2, 369. 394.

रोमयिकार, रोमरुष, रोमाच,
रोमोद्गम m. erection of the
hair of the body. 3, 29.

रोष m. wrath, anger, passion.
2, 207.

रोषण adj. passionate, angry.
2, 206.

रोरुण्डुम m. the sandal tree.
2, 389.

रोहिणी f. a cow. 2, 113.

रोहिणीवध्वज m. the moon. 1, 42.

रोहित 1) n. the rainbow appearing
in a straight form 1, 57. 2) a fish (cyprinus ro-
hita Ham.). 3, 37.

रोहिताश्व m. a name of Agni.
1, 64.

रौद्र 1) m. the terrible senti-
ment in poetry. 1, 92. 2) n.
hot weather, heat. 1, 40.

रौहिणेय m. 1) a name of Ba-
ladeva. 1, 29. 2) the planet
Mercury. 1, 46.

ल.

- लक्षण n. a sign, a mark, a characteristic. 1, 45.
- लक्ष्मणा f. the female of the Indian crane. 2, 89.
- लक्ष्मन् n. — लक्षण. 1, 45. 5, 69.
- लक्ष्मी f. (nom. is) 1) the goddess of prosperity and wife of Vishnu. 1, 31. This word occurs first Rv. X, 71, 2. 2) beauty. 5, 27.
- लक्ष्य n. an archer's mark, a butt. 2, 313. 316.
- लगुड m. a stick, a staff. 4, 41.
- लग्न m. an elephant in rut. 2, 65.
- लग्नक m. a surety, a bondsman. 2, 225.
- लघु adj. quick, swift. 4, 12.
- लघुकुस्त adj. n. dead shot. 2, 316.
- लज्जा f. shame, bashfulness. 2, 412.
- लंछा f. a bribe. 2, 279. According to HC. also m.
- लता f. 1) a climbing plant. 2, 25. 2) = *vasanti*. 2, 53.
- लतोद्गम m. the upward climbing of a creeper. 2, 29.
- लपन n. the mouth. 2, 363.
- लब्धवर्ण adj. lettered, skilful. 2, 177. सुभाषितलब्धवर्ण. Pk. 5, 47.
- लब्धि f. receiving, obtaining. 5, 58.
- लंपट adj. hankering after, addicted to. 2, 198. परस्त्रीलंपट Brahmaniv. II, 55, 30. कुरि कोटिविपादनलंपटो हरिः Pk. 4, 189.
- लंबोदर m. a name of Ganeṣa. 1, 18.
- लय m. equal time in music and dancing. 1, 94.
- ललना f. a woman. 2, 327.
- ललाट n. the forehead. 2, 370. 63. 376.
- ललाटपट्ट n. the plate of the

forehead, a poetical expression (like *kapotaphalaka*) for the forehead itself. 2, 386.

ललाटपट्टमस्याभादूर्ध्व-
द्रुमिर्न विभोः। Pk. 4, 50. Also
ललाटपरिका, *ibid.* 5, 32.

ललाटिका f. a coloured mark
on the forehead. 2, 386. Kum.
5, 55.

ललाम (or ललामन) 1) n. a
mark or sign. 2) a mark on
the forehead. 3) an ornament,
beauty. Rgh. 5, 64. Māgha 4,
28. 4) a flag, a banner.
कपिललामो ऽर्जुनः Kshir.
5) a tail. 6) a horn (?). 7)
power, dignity. 8) eminence.
वृषललामः Kshir. 9) m. a
horse. 5, 69.

ललामक n. a wreath of flow-
ers worn on the forehead.
2, 398.

ललित n. gracefulness of gait.
1, 89. सकलांगसंयोजीनभू-
षणविन्यासो ललितं Ra-
satar. 6, 14.

लव m. a bit, a small part, a
little. 4, 3. अशुलव Rgh. 15,

97. लवमयि लवगे न रमते
Sarasvatik. 1.

लवण adj. salt. 5, 75.

लवणाकर m. a salt-pit. 2, 14.

लवणोत्तम n. river-salt. 2, 459.

लवणोदक n. salt-water. 2, 167.

लवित्र n. a sickle. 2, 422.

लहरी f. a surge, a billow. 3, 31.

लाला f. lac, a red dye. 2, 400.
5, 37.

लांगल n. = plough. 2, 420.
Rv. IV, 57, 4.

लांगलपद्धति f. the track made
by the ploughshare. 2, 421.

लांगूल n. a tail. 2, 286. 3, 23.
5, 69.

लाज m. pl. parched grain. 2,
430. Rgh. 2, 10. 4; 27. Kum.
7, 69. 80.

लाङ्गि (corrupted from ललाङ्गि)
n. a mark, a stain, a spot. 1,
27. 44. 45. 2, 283. 5, 34.

लालस 1) adj. longing or crav-
ing for. 2, 198. Kum. 7, 56.

- Māgha 4, 6. 2) लालसा f. the longing of a pregnant woman. 2, 343.
- लास्य n. a dance, in which the emotions of love are mimically represented. 1, 93.
- लिंग n. the phallus. 5, 80.
- लिंगवृत्ति m. one who wears the symbols of sanctity for selfish purposes, a religious hypocrite. 2, 250.
- लिंगिन् m. an ascetic. 2, 189.
- लिपि f. 1) the line of a letter. 2) a line of writing. 4, 43.
- लिपिकर m. a writer a copyist. 2, 431.
- लिपिसंख्या f. the number of written characters. 5, 58.
- लिप्सा f. wishing to obtain, desire. 2, 209. 5, 57.
- लिप्सु adj. desiring to obtain, covetous. 2, 208.
- लीला (corrupted from क्रीडा) f. playful imitation of a lover's manners in his absence. 1, 89.
- लुप्तपद adj. wanting whole words. 1, 142.
- लुब्ध adj. greedy, covetous. 2, 208.
- लुब्धक m. a huntsman. 2, 441.
- लुलाय m. a buffalo. 2, 72.
- लुविधुतधरित्रीचित्रकायो लुलायः। RM.
- लुलित adj. shaking, trembling. 4, 61.
- लूता f. a spider. 2, 101.
- लून 1) adj. cut, reaped. 2, 422. 2) n. (erroneously for लूमा) a tail. 2, 286.
- लोख 1) m. a deity. 1, 4. 2) लोखा f. a line. 2, 387. 4, 43.
- लोखक m. a writer, a copyist, a secretary. 2, 431.
- लेपक m. a plasterer. 2, 436.
- लेप्य n. plastering, smearing over. 2, 436.
- लेप्यमय adj. (f. i), made of mortar or clay. 2, 338.

लेश m. a small part, a little.
4, 3, 5, 7.

लोक m. 1) the world. 1, 133.
2) people. 2, 58, 129, 5, 8.

लोकपाल m. a king. 2, 266.

लोचन n. the eye. 2, 364.

लोपामुद्रापति m. a name of
Agastya. 2, 258.

लोभ n. stolen property. 2,
184. Yv. 2, 266.

लोल adj. 1) shaking, movable,
fickle. 4, 10. 2) eager, desi-
rous. 2, 198.

लोलुप, लोलुभ adj. hankering
after, cupidinous. 2, 198.
Māgha 1, 40, 2, 17, 7, 49.

लोष्ठ, लोष्ठक m. a clod of
earth. 2, 421.

लोष्ठभेदन n. a harrow. 2, 421.

लोह n. 1) any metal. 2, 21, 5,
71, 1, 131. 2) iron. 2, 16.

लोहकार m. a smith. 2, 433.

लोहल adj. speaking indis-
tinctly. 2, 232.

लोहित 1) adj. (f. *nt*, or *td*)
red. 4, 48. 2) n. blood. 3, 10.
3) लोहिनी f. (in erotic poe-
try) the rose-red lady. 4, 53.

लोहितचन्दन n. saffron. 2, 388.

लोहितांग m. the planet Mars.
1, 46.

लौल्य n. fickleness, unstead-
iness. 2, 244.

व.

वंश m. 1) a bamboo. 2, 49. 2)
the spine. 5, 17. 3) race, fa-
mily. 2, 241.

वंशाक्षु m. the shoot of a bam-
boo. 5, 42.

वक्र m. a crane. 2, 95, 5, 21.

वकुल m. a tree (*mimusops*
elengi Lin.). 2, 51.

वकोर m. a crane. 2, 95.

वक्त्र n. the mouth, the face. 2,
363.

- वक्र** 1) adj. crooked. 4, 11. 2) m. the planet Mars. 1, 46.
वक्रसंस्थ adj. placed transversely. 2, 148.
वक्षस n. the chest, the breast. 2, 372. 368. 398. 1, 27.
वक्षोरुह m. the female breast. 2, 371.
वंक्षणा m. the iliac region. 2, 368. Yv. 3, 97.
वंग n. tin. 2, 17.
वचनीयता f. ill report. 1, 147. Comp. Kum. 4, 21. 5, 82.
वचस् n. speech. 1, 139. 150.
वज्र n. a thunderbolt. 1, 56. 5, 68.
वज्रज्वाला f. the flash accompanying thunder. 1, 57.
वज्रधर m. a name of Indra. 1, 52.
वज्रनिर्घोष m. a thunderclap. 1, 57.
वंचन n. cheating, deceit. 4, 63.
वंतुल m. 1) the ratan. 2, 46. 2) a kind of bird. 2, 99.
वट m. 1) the Indian fig-tree. 2, 41. 2) a rope. 2, 442.
वटु m. a lad. 2, 347.
वडवा f. a mare. 2, 285.
वडवामुख 1) m. submarine fire. 1, 70. 2) n. hell. 3, 1.
वडिश n. a fish-hook. 4, 79.
वाणिज् m. a trader, a merchant. 2, 416.
वाणिज्य n. **वाणिज्या** f. trade, traffick. 4, 76.
वत, a particle expressing 1) surprise, 2) disapproval. 5, 92.
वत्स 1) n. the breast, the chest. 2, 372. 2) m. a calf. 2, 109. 114.
वत्स m. a year. 5, 22.
वत्सकामा f. a cow fond of her calf. 2, 115.
वत्सतर m. a steer. 2, 109.
वत्सनाथ m. a sort of poison. 3, 25.
वत्सला f. a cow fond of her calf. 2, 115.

वत्सादनी f. — गुडची. 2, 460.

वदन n. the mouth, the face. 2, 363.

वदान्य adj. 1) affable. 2) munificent, liberal. 2, 211.

वड़ी f. a leather thong. 2, 441.
The correct spelling is *var-dhri*.

वधू f. 1) a woman, a wife. 2, 327. 339. 3, 40. 2) a daughter-in-law. 2, 349.

वधूटी f. — चिंटी. 2, 329.

वन n. 1) a wood, a forest. 2, 55. 3, 32. 2) water. 3, 26.

वनचर (f. i) adj. living in the forest. 2, 78.

वनमालिन् m. a name of Krishna. 1, 24.

वनराजो f. a tract of forest. 2, 56. Bgh. 1, 38. 3, 3. Māgha 12, 29.

वनवह्नि m. a wood on fire. 1, 70.

वनस्पति m. a tree that bears fruit without any apparent

blossom (Manu 1, 47), and a tree in general. 2, 22. 24.

वनायुज m. a horse of the breed of the Vanāyu country. 2, 284.

वनाश्रय m. a raven. 2, 91.

वनिता f. a beloved woman. 2, 327.

वनीपक m. = beggar. 2, 204.

वनौकस् m. an ape. 2, 76.

वन्दनमाला f. a festoon suspended across gateways on festive occasions. 2, 146. वङ्गाः प्रतिगुरुद्वारं यत्र वन्दनमालिकाः । Pk. 4, 7.

वन्दना f. worship, adoration. 4, 91.

वन्दिन् m. a bard, a panegyrist. 2, 280.

वन्दी f. a captive, a prisoner. 4, 74. Kum. 2, 52. 42. 61. This word is borrowed from the Persian *بند*.

वपन n. shaving. 4, 36.

वपा f. 1) a gap, a hole. 3, 2. 2) = *medas*. 3, 13.

वपुस् n. the body. 2, 355. 373.

वसु m. a father. 2, 349.

वप्र 1) n. a field. 2, 419. 2) table-land on a mountain. 5, 24.
3) m. n. a rampart. 2, 133.

वमथु m. = *karasikara*. 2, 61.

वम्री f. an ant. 3, 23.

वम्रीकूट n. an ant-hill. 3, 22.

वयस् n. a bird. 2, 82.

वयस्य 1) m. a companion of equal age, a friend. 2, 273.
2) वयस्या f. a female friend. 2, 332.

वर 1) adj. choice, excellent. 4, 4. 2) m. a lover, a bridegroom, a husband. 2, 342.

वरहा f. a goose. 2, 96.

वर्षा m. a causeway, a bridge. 3, 49.

वर्त्रा f. an elephant's girth. 2, 65.

वरयितृ m. a lover, a husband. 2, 342.

वर्त्ता f. a goose. 2, 96.

वरस्त्री f. a noble or excellent woman. 2, 334. 392.

वराग n. cunus. 2, 359.

वराह m. 1) a cord, a rope. 2, 442. 2) a small shell used as a coin. 3, 42.

वराहोत्ता f. a high lady. 2, 334.

वराह m. a boar, a hog. 2, 71.

वरिवस्या f. adoration, worship. 1, 129.

वरिष्ठ adj. very large. 4, 14.

वरुण m. the deity of the waters and regent of the west. 1, 74. 100.

वद्वथ n. a sort of ledge round a carriage serving as a protection against collision. 2, 294.

वद्विनी f. an army. 2, 302. *MAgha* 12, 77.

वरिष्ठ adj. superior, excellent. 4, 4.

वर्कर m. any young domestic animal, a kid, a lamb. 2, 123.

वर्ग m. a class, a set. 2, 353.

वर्चस् n. light, lustre. 1, 65.

वर्चस् n. **वर्चस्क** m. excrements.
3, 15. 5, 49.

वर्जन n. killing. 2, 322.

वर्ण m. 1) colour. 5, 74. 83. 4, 51.
2) splendour, beauty. 3) dress,
decoration 5, 74 4) a letter
of the alphabet 5, 74 77 5)
a class, a caste 5, 74 2, 237
6) religious observance 7)
praise 8) = *gatakranti* 5,
74. 9) a coloured blanket for
an elephant, etc 2, 153 10)
n saffron 2, 388

वर्णन 1) n. description, expo-
sition. 1, 150. 2) **वर्णना** f.
praise. 1, 145.

वर्णपुष्प n. the blossom of globe
amaranth. 2, 52.

वर्णिन् 1) m. the religious stu-
dent. 2, 239. 2) **वर्णिनी** f. a
woman. 2, 326.

वर्तमान adj. at the time being,
present. 5, 94.

वर्तनी f. a road, a path. 2, 105.

वर्ति f. the unwoven threads
of a web of cloth. 2, 396.

वर्तुल adj. round. 4, 68.

वर्त्मन् n. 1) a road, a path. 2,
105. 2) an eyelid. 5, 6.

वर्धकि m. a carpenter. 2, 432.

वर्धन 1) n. cutting. 4, 44. 2) **वर्धनी**
f. a brush, a broom. 2, 147
3) a water-jar 2, 162

वर्धमान m. 1) a platter, a dish.
2, 160 2) a palace or temple
built in the shape of the dia-
gram of like name 2, 150

**चतुःशालं दक्षिणद्वारहीनं
तु वर्धमानमुदाहृतं ।** Ma-
tsyap. 241.

वर्मन् n. armour, mail. 2, 304.

वर्मित adj. clad in armour. 2,
305.

वर्य 1) adj. excellent. 4, 4. 2) **वर्या**
f. a girl who has the privi-
lege of choosing her husband
2, 328

वर्वर् m. a barbarian. 2, 193.

वर्ष 1) n. m. a year. 2) **वर्षा** f.
pl. the rainy season. 1, 116.

- वर्षधर** m. a eunuch. 2, 275.
वर्षा f. the female frog. 3.
 40. *varshāhū* Vāj. 24, 38.
वर्षुकाबुद् m. a rain-cloud. 5,
 40.
वर्ष्मन् n. the body. 2, 335.
वर्ह m. 1) a peacock's tail. 2,
 87. 2) n. a leaf. 2, 30.
वर्हिण m. a peacock. 2, 86.
वर्हिणवाहन m. a name of
 Skanda 1, 20. = *varhiyāna*
 Kāçikh. 32, 1.
वल्ग्व adj. white. 4, 47. *Māgha*
 6, 34.
वल्ग्वी f. the wooden frame
 of a roof. 2, 148.
वलय n. a bracelet. 2, 402.
वलयित adj. surrounded. 4,
 27. *Gg.* 2, 3. 5. 11, 26.
वल्कि n. m. the eaves of a
 roof. 2, 148. *Māgha* 3, 53.
वल्कः वल्कल n. the bark of
 a tree. 2, 28.
वल्गा f. a bridle, a rein. 2, 287.
वल्गु adj. handsome. 4, 4. *Rgh.*
 5, 68.
वल्ग्वन n. eating. 2, 170.
वल्ग्वीक m. an anthill. 3, 22.
Yv. 1, 278. 2, 151.
वल्ग्व m. = *nishpāraka*. 2, 429.
वल्ग्वी f. the Indian lute. 1,
 96. *Māgha* 4, 57.
वल्ग्व adj. dear, beloved. 2, 212.
वल्ग्वी f. a branching footstalk.
 2, 30.
वल्ग्व m. 1) a cowherd. 2, 432.
 2) = cook. 2, 276.
वल्ग्वी f. a climbing plant. 2, 25.
वल्ग्व m. a sort of grass (*sac-*
charum cylindricum). 2, 36.
Manu 2, 43.
वल्ग्व f. 1) a female. 2, 327. 2)
 a barren cow. 2, 114. 3) the
 female elephant. 2, 70.
वल्ग्वीकरण n. subjecting others
 to one's will by magic rites.
 4, 31.
वल्ग्वकृत adj. (an oblation)

burnt in fire with the exclamation *vashat* ('may he carry it to the gods'). 2, 262.

वश्याणी *f.* a cow that has already grown up calves. 2, 114. *Vashikaya* (Rv. I, 164, 5) is, according to Çākatūyana, a calf one year old; *μῶσχος, μῶσχος?*

वसति *f.* 1) a Jain monastery. 5, 21. 2) night. 1, 108.

वसंत *m.* springtime. 1, 113.

वसा *f.* the lymph or serum of the flesh (*māṃsasneha*). 3, 13.

वसु 1) *n.* wealth. 1, 80, 5, 64. 2) a gem, a jewel. 2, 21, 5, 64. 3) *m.* a ray of light. 1, 39, 5, 64. 4) a name of Agni. 1, 62, 5, 64. 5) *m. pl.* a class of gods eight in number, who seem to represent the eight *yāmas* of the day. 5, 64.

वसुदेव *m.* the father of Krishna. 1, 27.

वसुधा, वसुंधरा, वसुमती *f.* the earth. 2, 1, 2.

वस्त *m.* a goat. 2, 122.

वस्ति *f.* — *varti*. 2, 396.

वस्त्र *n.* dress, clothes. 2, 393. 395, 5, 83.

वह् *m.* the shoulder of an ox. 2, 112.

वाह्नि *m.* fire. 1, 62.

वाह्निरेतस् *m.* a name of Çiva. 1, 12.

वा *part.* 1) or. 2) as if. 5, 87. *Māgha* 7, 64. **मुखेरोश्चन्द्रिका**

वास्य **शिशोर्मुग्धास्मितं बभौ** । *Pk.* 4, 18.

वाक्य *n.* a sentence, speech. 1, 141, 146.

वागुरा *f.* a snare, a net. 2, 442.

वागुरिक *m.* one who uses nets for catching deer, etc. 2, 441.

वागुस *m.* a sort of large fish. 3, 37.

वाच् *f.* speech, or the goddess of speech. 1, 8, 5, 48, 68, 83.

वाचयम *m.* a holy man observing rigid taciturnity. 2, 257.

वाचस्पति m. a name of Vrihaspati. 1, 47.

वात m. 1) speed, velocity. 2, 228. 2) a wing. 2, 84. 3) the feather of an arrow. 2, 313.

वाजिन् m. 1) a horse. 2, 281. 1, 151. 2) a bird. 2, 83. 3)

वाजिनी f. a mare. 2, 285.

वाजिशला f. a horse-stable. 2, 141.

वांक्षा f. wish, desire. 4, 25.

वांक्षित adj. wished for. 2, 380.

वाट m. an enclosure. 2, 135.

वाडव m. 1) submarine fire. 1, 70. 2) a brahman. 2, 236.

वाडवेध m. a bull. 2, 108.

वाढ adv. 1) much, exceedingly. 2) surely, positively. 5, 50.

वाण m., a species of Barleria with blue blossoms. 2, 50. Māgha 6, 46. 12, 37.

वाणिज्य n. — वणिज्य. 4, 76.

वाशिनी f. 1) a shrewd woman. 2) a passionate one. 2, 334.

वाशी f. speech, voice. 1, 8. 2, 87.

वात m. wind. 1, 75. 77. 59.

वातकिन्, वातरोमिन् adj. afflicted with rheumatism. 2, 451.

वातप्रमी m. f. (nom. fr) a sort of antelope. 2, 75.

वातायन m. an air-hole, a window. 2, 149. Kuru. 7, 59. *jātarātāyana* Māgha 11, 50.

वास्या f. a whirlwind. 1, 77.

वादनदंड m. a stick for striking a musical instrument. 1, 98.

वाद्य n. a musical instrument. 1, 93. 95.

वाद्यभांडमुख n. the upper part of a musical instrument. 5, 72.

वाघीणस m. a rhinoceros. 2, 72.

वान adj. dry (fruit). 2, 34.

वानप्रस्थ m. a Brahman of the third order who, after having fulfilled the duties of a householder, lives as a hermit. 2, 239. Manu VI, 1—32.

वानर m. a monkey. 2, 76.

वानस्पत्य m. = tree bearing fruit from blossoms. 2, 24.

वानीर m. the raton. 2, 46. Gg. 4, 1.

वापी f. a pond. 3, 62.

वाम 1) adj. pleasing, handsome. 4, 4. 2) वामा f. a handsome woman. 2, 326. 3) वामी f. a mare. 2, 283.

वाम adj. 1) adverse, opposed. 5, 22. Bhk. 6, 17. 2) left, *lævus*. 4, 71.

वामदेव m. a name of Īiva. 1, 12.

वामन m. 1) a dwarf. 2, 456. 2) the elephant of the western region. 1, 104.

वामनेत्रा f. a woman with beautiful eyes. 2, 326.

वामलूर m. an ant-hill. 3, 22.

मुनयः प्रह्वामलूरागाः
Kāçikh. 22, 19.

वायस m. a crow. 2, 90.

वायु m. wind, air. 1, 75. 5, 61.

70 As a god, Vāyu is considered the regent of the north-west quarter. 1, 100.

वायुसख m. fire. 1, 62.

वार n. water. 3, 26.

वार m. 1) a turn, = opportunity. 4, 65. 2) = multitude. 4, 2. वापाभिर्यतो
बाणवारः Pk. 4, 151.

वारण m. an elephant. 2, 59. 1, 151.

वारमुख्या f. a royal court-
zan. 2, 335.

वारला f. a goose. 2, 96.

वारवाण m. 1) a bodice, a jacket. 2, 397. Māgha 15, 84. 2) a cuirass, mail. 5, 9. Rgh. 4, 55.

वारस्त्री f. = *vārasukhyā*. 2, 335. Rgh. 3, 19. Māgha 11, 20.

वाराणसी f. Benares. 2, 132.

वारि n. water. 3, 26. 32. 5, 68. 1, 59.

वारी f. the place where ele-

- phants are tied up. 2, 68. Rgh. 5, 43.
- वारुणी** f. 1) the west. 1, 101. 2) spirituous liquor. 2, 175. Both meanings appear in the following stanza: रागमाद-
र्शयन्नेष वारुणीयोगवर्धितं
तिरोभवति घर्माशुरनंगश्च
विजृम्भते || Dandin 2, 316.
- वार्त** 1) adj. hale, healthy. 2, 225. 2) **वार्ता** f. news, tidings, report. 1, 146. 5, 88. 3) livelihood, profession. 2, 415.
- वार्तिक** m. — *narendra*. 5, 54.
- वार्धपिक** m. a usurer. 2, 416.
- वाल** m. hair. 2, 373. -
- वालक** n. — *hrivera*. 2, 467.
- वाल्गि**. **वालहस्त** m. a hairy tail. 2, 286.
- वालुका** f. sand, gravel. 3, 48.
- वाल्मीकी** f. a species of cucumber. 2, 54.
- वाल्मीकि** m. the reputed author of the Rāmāyana. 2, 257.
- वाय** 1) m. steam. 1, 67. 2) m. n. a tear. 2, 364.
- वासतेषी** f. the night. 1, 108.
- वासना** f. the realizing of past perceptions. 4, 93. प्रागजन्म-
वासनायोगात्सायि राज्ञी
कलावती । Kāçikh. 34, 103.
शिवलिंगस्य संस्थाने कस्या-
सम्भववासना । Sarasvatik.
I. Kulārn. I, 115. Gg. 3, 1.
- वासतिक** m. a jester, a buffoon. 2, 277.
- वासती** f. a plant (*gacnora racemosa*). 2, 53.
- वासर** m. a day. 1, 106.
- वासव** m. a name of Indra. 1, 52. 5, 70.
- वासस्** n. dress, clothes. 2, 392. 393. 395.
- वासा** f. a tree (*justicia adhatoda* Lin.). 2, 43.
- वासागार** n. sleeping apartments. 2, 140. पिहिते वा-
सागारे तमसि च सूचीमुखाय-

- संभेद्ये । मयि च निमीलि-
तनयने तथापि कांतामुखं
व्यक्तं # *Sarasvatik.* II, 19.
- वासिता *f.* a woman. 2, 326.
- वासुदेव *m.* a name of Vishnu.
1, 23.
- वास्तु 1) *n.* a habitation, a house.
2, 136. 2) *m.* a building-place.
2, 135.
- वास्तोष्पति *m.* a name of In-
dra. 1, 52.
- वाह *m.* a horse. 2, 281.
- वाहन *n.* a vehicle, a carriage.
2, 294.
- वाहस *m.* the boa constrictor.
3, 20.
- वाहिनी *f.* a host, an army.
2, 302.
- वाहिनीपति *m.* a general, a
commander. 2, 278.
- वाहिक *m.* a horse from *Balkh*.
2, 284. *atha vānāyujāḥ pāra-
sikakāmbajavāhikā hayāḥ
pracetuh* *Pl.* 4, 137.
- वि *m.* a bird. 2, 83.
- विक्र *adj.* 1) large, broad. 4,
68. *Māgha* 10, 42. 2) excellent.
5, 8.
- विकृत्य *n.* boasting, praise.
1, 145.
- विकर्तन *m.* the sun. 1, 35.
- विकल्पपाणिक *adj.* one whose
arms injured, maimed, etc. 2,
455.
- विकल्पाग *adj.* (*f. i*) deformed
in body. 2, 232.
- विकल्प *m.* an alternative. 4,
6. 5, 87.
- विकार *m.* alteration, modifi-
cation. 1, 90.
- विकाश *m.* opening, bursting
(of flowers). 2, 32. *Kum.* 3, 29.
- विकि *m.* a bird. 2, 83.
- विकृति *f.* change of form. 2,
169.
- विक्रम *m.* valour, courage. 4, 38.
- विक्रमहीन *adj.* wanting ■
courage, craven. 3, 34.

विक्रांत adj. brave, valiant. 2, 199.

विकृत adj. (of sound or speech) harsh, gruff, rough. 1, 140.

विकृत्य adj. agitated, excited, alarmed. 2, 231. Kum. 4, 11. 6, 92. Māgha 12, 63. यावत्स्वस्थो ऽस्ति मे देहो यावन्नोद्विष्य विकृत्यः । Kāṭik. 7, 38.

विगान n. evil report, defamation. 1, 147.

विय adj. noseless. 2, 455.

विग्रह m. 1) expansion, extension. 5, 19. 2) the body. 2, 355. 3) quarrel, war. 2, 299.

विघस m. the remnants of food which have been offered to the gods, deceased ancestors, a guest, a spiritual guide, etc. 2, 171. Manu 3, 285.

विघ्न m. an obstruction, an impediment. 2, 246.

विघ्नराज m. a name of Gaṇeṣa. 1, 18.

विचकित्त m. Arabian jasmine. 2, 54.

विचक्षण adj. far-sighted, wise. 2, 178.

विचारणा f. investigation. 1, 10.

विचिकित्सा f. option, doubt. 4, 11. Cat. Br. II, 2, 4, 9.

विचन्दक m. a structure, an edifice. 2, 150. *vichandaka-prabheda racanāvipeśhās*, Kshir.

विजन adj. lonely, solitary. 4, 23.

विजपिल — *picchila*. 3, 56.

विजाता adj. f. (a woman) who has born. 2, 345.

विजृम्भित adj. burst, budded, blown. 2, 32.

विह m. a libertine, a gallant. 2, 227. कामतन्त्रकलापकोविदो विहः । Rasamanj.

विहक m. p. a dove-cot. 2, 148. Māgha 3, 55.

विहप m. 1) the spreading branches and foliage of a tree.

- 2, 26. *Māgha* 4, 48. 2) a far spreading creeper. 2, 35.
- विटपिन्** m. a tree. 2, 22.
- विडाल** m. a cat. 2, 81. Etym. perhaps 'that has his habitation with man.'
- विडौजस्** m. a name of Indra. 1, 54.
- वितथ** adj. untrue, false. 1, 144.
- वितरुषा** n. = gift, a donation. 2, 264.
- वितर्क** m. considering all possible contingencies, deliberation, doubt. 4, 6. 5, 90.
- वितर्दिका** f. a raised square piece of ground in the centre of a house or temple, a kind of terrace. 2, 144. Comp. *Māgha* 3, 55.
- वितस्ति** f. m. a span measured by the distance between the extended thumb and little finger. 2, 383.
- वितान** n. 1) spreading, expanse. 5, 62. *Māgha* 11, 28. Gg. 2, 16. 2) a multitude. 4, 1. *Māgha* 4, 2. 11, 43. 3) an awning, a canopy. 2, 155. 5, 62. Urv. 76. *Māgha* 3, 50. Kum. 7, 12. Bhk. 5, 101. 4) the spreading of the sacred fires, a sacrifice. 2, 259. 5, 62. *Māgha* 14, 10. 5) season, opportunity. 6) adj. empty, vacant. 5, 62. *Māgha* 3, 50.
- वित्त** n. property, wealth. 1, 80.
- विदग्ध** m. shrewd, clever, knowing (somewhat like a cat after having burnt its paws). 2, 230. 334.
- विदिश** f. an intermediate point of the compass. 1, 102.
- विडुल** m. the ratan. 2, 46.
- विदेहा** f. — *Mithilā*. 2, 132.
- विद्याधर** m. a kind of spirit residing in the air and assuming any shape. 1, 87.
- विद्युत्** f. lightning. 1, 60.
- विद्वस्** (nom. *vidvān*, *viduṣi*, *vidvat*) adj. learned, wise. 2, 177. 1, 99.
- विधवा** f. a widow. 2, 332.

विधि m. 1) an ordinance. 5, 40. 2) fate, destiny. 1, 86. 3) time. 5, 40. 4) a name of Brahman. 1, 6. 5) a name of Vishnu. 1, 25.

विधु m. the moon. 1, 43.

विधुतुर् m. Rāhu. 1, 49.

विधुर adj. 1) separated. 2) deprived. 5, 38.

विनता f. the mother of Garuda and Aruna. 1, 119. Mbh. 1, 1091.

विना prep. (with instr. acc. or abl.) without. 5, 90.

विनायक m. Gaṇeṣa, the remover of all obstacles. 1, 18.

विनिमय m. exchange, barter. 2, 418. Rgh. 1, 26. Māgha 7, 65.

विनोद m. (killing time), pastime, amusement. 4, 35.

विण्डु (corrupted from *vandū*) m. a drop of water or any other fluid. 3, 55.

विण्डुमाला n. a mass of dots or spots. 2, 84.

विपन्न adj. cooked, dressed. 2, 168.

विपक्ष m. an adversary, an opponent, = enemy. 2, 300.

विपची f. the Indian lute. 1, 96.

विपणि f. a shop, a stall. 2, 141. Māgha 5, 24. तपमणेन स (वरः) क्रम्यः सुतीर्थविपणौ कश्चित् । Kāṭikā. 59, 60.

विपरीत adj. reversed, contrary. 4, 72.

विपर्यय, विपर्यास m. inversion, reverse. 4, 44.

वियक्षित adj. intelligent, wise. 2, 177.

विपाक m. destiny, fate. 1, 126.

विपिन n. a grove, a wood. 2, 55.

विपुल 1) adj. broad, large. 4, 14. 2) **विपुला** f. the earth. 2, 1.

विप्र m. a Brahman. 2, 236.

विप्रकार् m. hurt, injury. 4, 84.

विप्रकृष्ट adj. remote, distant.
4, 8.

विप्रतिसार् m. repentance. 4,
31. Māgha 10, 20.

विप्रलब्ध adj. hurt, injured.
2, 228.

विप्रलम्भ, विप्रलाप m. infrac-
tion of engagements or pro-
mises, deception. 4, 63.

विप्रिय n. offence, injury. 4, 64.

विपुष् f. a drop of any fluid.
3, 55. Māgha 2, 18. 8, 40.

विप्रव m. scuffle, turmoil. 1,
127.

विबुध m. = god. 1, 4.

विभव m. 1) power, might. 5,
23. 2) wealth. 1, 80.

विभववत् adj. possessed of
power, wealthy. 2, 58.

विभा f. a ray of light. 1, 38.

विभाग m. a part. 5, 7.

विभात n. dawn, morning. 1, 111.

विवाचरी f. the night. 1, 107.

विभावसु m. a name of Agni.
1, 63.

विभीत, विभीतक m. termi-
nalia belerica. 2, 463. 5, 86.

विभूषण n. an ornament. 2, 402.

विभूषा f. splendour, beauty.
2, 410.

विभ्रम m. 1) flurry, described
as that state of an enamoured
woman, when, through hurry,
she puts her ornaments in
the wrong places. 1, 89. Comp.
Māgha 13, 32. 2) doubt. 4, 6.
3) charm, beauty. 5, 27. Māgha
6, 46. 7, 47.

विमल adj. spotless, pure. 1,
132.

विमान n. a chariot of the
gods. 1, 83.

विंश 1) n. the disk of the sun
or moon. 1, 44. 2) *विंशौ
f. — ओष्ठी. 2, 48.

विद्यत् n. the sky, the atmo-
sphere. 1, 137.

विघात adj. bold, impudent.
2, 216.

विघुतार्थक adj. void of meaning. 1, 141.

वियोग m. separation. 4, 57.

विरचि m. a name of Brahman.
1, 7.

विरलेतर adj. dense, compact.
4, 32.

विरुह m. separation. 4, 57.

विरामार्ह adj. qualified for
(the state of) freedom from
passion. 2, 214.

विरिचि m. a name of Brahman.
1, 6.

वित्रक्षण n. = चारणा. 1, 149.

विश्वान्न m. a name of Īiva.
1, 13.

विरोक m. a ray of light. 1, 39.

विरोचन m. the sun. 1, 36.

विरोधिन् m. an opponent, an
adversary, an enemy. 2, 300.

विलय n. the waist. 2, 362.

विलाप m. lamentation. 3, 17.

विलास m. coquetishness,
defined as the sudden altera-
tion of bodily actions (of a
loving dame), *tātkālikavikāro*
'ngakriyādishu. 1, 89.

विलीन adj. melted, liquid. 2,
121.

विलेपन n. unguent for perfum-
ing the person. 2, 390.

विलेपिका f. rice-gruel. 2, 165.

विल्व m. a tree (*erataeva re-*
ligiosa). 2, 39.

विशत्ति adj. handsome. 5, 16.

विषय m. — *vivadha*. 4, 73.

विवर n. any sort of opening
or gap. 3, 2.

विवरण n. explanation, com-
ment. 2, 245.

विवर्ण adj. unlettered, igno-
rant, stupid. 2, 181.

विवस्वत् m. 1) the sun. 1, 35.
2) a deity. 5, 28.

विवाह m. marriage, wedding.
2, 340.

विष् m. 1) man in general, people. 2, 176. 2) a Vaiçya. 2, 415.

विशंक adj. broad, large. 4, 68. Bhk. 2, 50. Māgha 13, 34.

विशद् adj. 1) bright, clear, pure. 1, 132. 2) clear, manifest. 4, 67.

विशसन n. butchering, slaughter. 2, 322.

विशाल m. a name of Skanda. 1, 19.

विशाय m. = *upaçāya*. 4, 54.

विशारद् adj. accomplished, learned. 2, 178.

विशाल adj. broad, great, large. 4, 14. 68.

विशालता f. width, breadth. 4, 101.

विशिल 1) m. an arrow. 2, 311. 2) विशिला f. a carriage-road. 2, 134. Māgha 15, 70.

विशेष m. 1) difference. 5, 85. 2) species, kind. 2, 14. 150, etc.

विशेषक m. a characteristic or-

namental or sectarian mark on the forehead. 2, 386. Māgha 3, 63. 10, 84. Rgh. 3, 55.

विशेषण n. distinction. 5, 93.

विश्व adj. reliable, trustworthy. 2, 215.

विश्वं m. reliance, trust, confidence. 4, 84.

विश्राणन n. gift, donation. 2, 264. Rgh. 2, 54. निष्ठाविश्राणन Kāçikh. 7, 84.

विश्लेष m. disunion, separation. 5, 38.

विश्व 1) pr. every one, all. 4, 28. 2) विश्वा f. dry ginger. 2, 460.

विश्वकहु m. a hunting dog. 2, 127.

विश्वकर्मन्, **विश्वकृत्** m. a name of Tvashtri. 1, 84.

विश्वमेवन् n. dry ginger. 2, 460.

विश्वम् f. the earth. 2, 1.

विश्वरूप m. Vishnu or Krishna. 1, 21.

विश्वस्ता f. a widow. 2, 332.

विश्वास *m.* trust, confidence.
4, 84. 5, 62.

विष *f.* excrements. 3, 15.

विष *n.* poison. 3, 19. 24. 5, 75.

विषधर *m.* a snake. 3, 18.

विषमिषज् *m.* a poison-doctor.
2, 458.

विषमायुध *m.* a name of Kāma.
1, 33.

विषमोन्नत *adj.* unevenly
raised. 4, 68.

विषय *m.* a district, a province.
2, 129.

विषययाम *m.* the complex of
visible objects. 5, 25.

विषाण 1) *n.* the horn of an
animal. 2, 112. 2) *m.* the tusks
of an elephant. 2, 62. Māgha
1, 60.

विषकम् *m.* an impediment, an
obstacle. 4, 84.

विष्किर् *m.* a bird (of prey).
2, 83.

विष्टय *n.* the world. 1, 133.

विष्टर् *m.* 1) a couch, a seat.
2, 155. 2) a tree. 2, 22.

विष्टर्भवत् *m.* Vishnu or Kṛish-
na. 1, 24. Māgha 14; 12.

विष्टा *f.* excrements. 3, 13.

विष्णु *m.* the second god of
the Hindu triad. In modern
mythology he is identified
with Kṛishna. 1, 21. 5, 70.

विष्णुपद् 1) *n.* the sky, the at-
mosphere. 1, 137. 2) विष्णु-
पदी *f.* the Ganges. 3, 51.

विष्वक् *adv.* everywhere. 5, 88.

विष्वक्सेन *m.* Vishnu or Kṛish-
na. 1, 21. Māgha 10, 55.

वित्त *n.* the fibrous root of a
lotus. 3, 60.

वित्तवाद् *m.* the infraction of
an engagement, deception.
4, 63.

वित्तकठिका *f.* a sort of crane.
2, 95.

वित्तपसून *n.* a lotus. 3, 57.
Māgha 5, 28.

विसर् m. ■ multitude. 4, 1.

विसर्ग m. 1) dismissing, giving up. 2) excrements. 5, 49.

विसार m. a fish. 3, 35.

विसिनी f. a place abounding in lotuses. 3, 60.

विस्तर m. copiousness, prolixity. 4, 81.

विस्तार m. 1) expanse, diffusion. 4, 81. 5, 62. 99. 2) the spreading branches and foliage of a tree. 2, 26.

विस्तीर्ण adj. outspreading, large. 4, 14.

विस्कार m. the twang of a bow-string. 1, 151.

विस्फुलिग m. a sort of poison. 3, 25.

विस्मय m. surprise, amazement. 1, 91. 4, 60. 5, 92.

विस्त्र n. the smell of raw meat. 3, 9.

विस्रसा f. the decrepitude of old age. 2, 348.

विकृग, विकृग, विकृगम m. a bird. 2, 82.

विकृगराज m. a name of Garuda. 1, 30.

विकृगिका f. a porter's yoke. 4, 73.

विकृस्त adj. confused, bewildered. 2, 227. Rgh. 5, 49.

विकृापित n. a gift, a donation. 2, 264. Pk. 4, 1.

विकृायस् n. 1) the sky, the atmosphere. 1, 137. 2) (n. ?) a bird. 2, 82.

विकृायसा adv. in the air. 1, 137.

विकृार m. walking, walk. 4, 41.

विकृस्त adj. agitated, excited, alarmed. 2, 231.

विकृाश m. 1) manifestation, display. 2) disappearance, privacy. 5, 51.

विकृा f. walking. 4, 41.

विकृी f. a wave. 3, 31.

विकृा f. the Indian^o lute. 1, 96.

वीत n. driving an elephant as well with a goad as by spurring him with the feet. 2, 67. *Māgha* 5, 47.

वीतराम m. a Jain saint. 1, '86. *twam arhan vitarāgas tvam*, *Pl.* 2, 27.

वीतिहोत्र m. a name of Agni. 1, 64.

वीथी f. a row, a range, a line. 4, 36.

वीध adj. bright, pure. 1, 132.

वीर m. 1) a hero. 2, 199. 2) the heroic sentiment in poetry. 1, 92.

वीरणीमूल n. = *uṣīra*. 2, 467.

वीरह्न m. a Brahman who has suffered the sacred fire to become extinct. 2, 249.

वीरुध् f. a far spreading creeper. 2, 35. 5, 47.

वीर्य n. semen virile. 3, 16. 5, 75.

वीवध m. = *paryādhra*. 4, 73.

वृद्धित n. the roaring of elephants. 4, 151.

वृक m. a wolf. 2, 73.

वृक्ष m. a tree. 2, 22. 24. 5, 26. 42. 45. 47.

वृक्षोत्पल m. a tree (*pterispermum acerifolium*). 2, 44.

वृजिन 1) adj. curved, crooked. 4, 11. 2) n. wrong, sin. 3, 5. 3) m. curled hair. 5, 11.

वृति f. an enclosure. 2, 135.

वृत्त 1) adj. round. 4, 68. 2) n. (good) conduct. 2, 242.

वृत्तान्त m. tidings, intelligence. 1, 146.

वृत्ति f. livelihood, profession. 2, 415.

वृत्र m. 1) shrouding darkness. 2) a son of *Tvaṣṭri*, the perpetual enemy of *Indra*. 3) an enemy in general. 5, 60.

वृत्रारि m. a name of *Indra*. 1, 52.

वृथा adv. vainly, uselessly. 4, 99.

वृद्ध adj. 1) old. 2, 348. 2) wise, learned. 2, 177. 1, 155.

वृद्धभवस् m. a name of Indra.
1, 52.

वृद्धि f. 1) growth, increase. 3,
32. 48. 2) interest upon lent
goods. 2, 417.

वृद्धिजीवन n. usury. 2, 417.

वृद्धोक्त m. an old bull. 2, 110.
Kum. 5, 70.

वृद्धाजीव m. a usurer. 2, 417.

वृत्त n. 1) the stalk of flowers
or fruit. 2, 30. Rgh. 5, 89. 2)
a nipple. 2, 371.

वृद् n. a flock, a multitude. 4,
1. Kum. 7, 52. Bhk. 8, 10. 31.

वृद्धार्क m. a god, a deity. 1, 4.
Pk. 3, 228.

वृश्चिक m. = scorpion. 3, 23.

वृष m. 1) a bull. 2, 108. 2) jus-
tice, virtue. 1, 125. इहमेव

व्रतं स्त्रीणामयमेव परो वृषः

Kāçikh. 4, 30. न च श्रिया

वियुज्येत संयुज्येत वृषेण च

Ibid. 60, 2. Mark. 5, 21. 3) a

mouse or rat. 2, 80. 4) वृषा
f. a tree (justicia adhatoda
Lin.). 2, 43.

वृषण m. a testicle. 2, 368.

वृषहंश m. a cat. 2, 81.

वृषन् m. a name of Indra. 1, 52.

वृषभ m. a bull. 2, 108. 114.
5, 21.

वृषल m. a Qūdra. 2, 431.

वृषस्यंती f. mulier concubitus
appetens. 2, 330.

वृषाकपि m. a name of Vishnu.
1, 22.

वृषांक m. a name of Çiva. 1, 12.

वृषी f. the seat of an ascetic.
2, 256. Mhbh. 14, 2726. Mark.
6, 26.

वृष्टि f. rain. 2, 8. 1, 77.

वृष्णि m. 1) a ram. 2, 124.
Vāj. 14, 9. 2) a ray of light.
1, 39.

वृहत् adj. (f. it) great. 4, 14.

वृहत्तिका f. an upper garment.
2, 255.

वृक्षकुक्षि *adj.* gorbelted. 2, 453.

वृक्षानु *m.* a name of Agni.
1, 64.

वृक्षस्यति *m.* the preceptor of
the gods. 1, 47.

वृक्षस्यतिसव *m.* the name of
a sacrifice. 2, 263.

वेग *m.* speed, velocity. 2, 288.
315.

वेगिन् *adj.* swift, speedy. 2, 203.

वेणी *f.* 1) a plain braid of hair,
worn by widows or women
in absence of their husbands.
2, 375. Kum. 2, 61. Māgha 14,
30. 2) a stream, a current.
3, 47.

वेणु *m.* a bamboo. 2, 49.

वेतन *n.* wages, hire. 4, 43.

वेतस *m.* the ratan. 2, 46.

वेता *f.* = *vetana*, 4, 43.

वेत्रधर *m.* = doorkeeper. 2, 269.

वेत्रासन *n.* a chair of wicker-
work. 2, 156.

वेद *m.* the sacred writings of

the Hindus. 1, 9. 8. 2, 238
5, 82.

वेदना *f.* 1) perception. 5, 33.
2) pain, agony. 3, 4.

वेदात *m.* the scope of the Ve-
daa, that science which treats
of God as the only really
existent. 1, 9.

वेदिका *f.* 1) a signet ring. 5,
37. 2) a raised square piece
of ground in the centre of a
house or temple. 2, 144.

वेदी *f.* a raised piece of ground
purified for ritual purposes.
2, 260.

वेधस् *m.* 1) Brahman. 1, 6. 2)
Vishnu. 1, 25.

वेध्य *n.* a mark, = butt. 2, 313.

वेपथु *m.* trembling, tremour.
2, 446.

वेला *f.* tide, alternate course
of ebb and flow of the sea.
3, 32. 5, 53.

वेलावन *n.* a wood (?) at the
sea-coast. 3, 32.

वेष्टन n. black pepper. 2, 461.

वेष्टित adj. bent, crooked. 4, 11.

वेशंत m. a small pond. 3, 53.

वेष्मन् n. a house. 2, 136. 144.
150.

वेष्म्या f. a courtesan. 2, 335.

वेष्म्यापति m. the husband of
a courtesan. 2, 227.

वेष m. decoration, ornament.
2, 384. 5, 74.

वेषवार m. a particular condi-
ment, consisting of mustard-
seeds, tamarind, peppers, etc.
2, 166.

वेष्टित adj. surrounded. 4, 27.

वेसर m. a mule. 2, 295. Māgha
12, 19.

वेरुत् f. a cow that has taken
the bull. 2, 114.

वेकत्त n. an upper garment.
2, 255.

वेकत्तक n. a garland worn
scarf-like (in the same way

as the *upavita*) across the
chest. 2, 398.

वैकटिक m. a jeweller. 2, 433.

वैकुण्ठ m. Viṣṇu or Kṛishṇa.
1, 22.

वैखानस m. = *vānaprastha*.
2, 239.

वैज्ञनन m. the last month of
pregnancy. 2, 344.

वैजयंती f. = flag, = banner.
2, 303.

वैण्ण्व m. a bamboo-stick. 4, 41.

वैतसिक m. a butcher. 2, 440.

वैतालिक m. a bard. 2, 280.
Māgha 5, 67.

वैहर्य n. the lapis lazuli. 2, 20.

वैरेक 1) m. a merchant. 2, 416.

2) वैरेकी f. long pepper.
2, 459.

वैद्य m. a physician. 2, 457.

वैधेय (f. i) adj. foolish, igno-
rant. 2, 181. Urv. p. 30.

वैनतेय m. a name of Garuda.
1, 30.

वेनयिक m. = *yogyārātha*.
2, 290.

वैपरीत्य n. contrariety, reverse.
4, 44.

वैमेय m. exchange, barter. 2,
418.

वैरगिक m. a passionless saint.
2, 214. Pk. 5, 92.

वैरिन् m. an enemy. 2, 301.

वैरोचननिकेतन n. hell. 3, 1.

वैवस्वत m. a name of Yama.
1, 71.

वैशाख m. a churning stick.
2, 121.

वैश्य m. a man of the agricultural and mercantile cast. 2,
237. 415.

वैधवण m. a name of Kuvera.
1, 78. 5, 2.

वैशानर् m. a name of Agni.
1, 62.

वैसारिण m. a fish. 3, 35.

वैशासिक m. a jester, a buffoon.
2, 277.

वोटा f. a female servant. 2,
337.

व्यसक adj. deceitful, crafty.
2, 194.

व्यक्त adj. wise, learned. 2, 178.

व्यञ्जन n. a fan. 2, 155.

व्यञ्जन n. condiment, sauce. 2,
166.

व्यतिरेक m. exclusion, excep-
tion. 5, 90.

व्यत्यय m. contrariety, reverse.
4, 44.

व्यथक adj. inflicting pain. 2, 216.

व्यथा f. pain, affliction. 3, 4.

व्यपदेश m. pretence, sham, de-
ceit. 4, 24.

व्यलीक n. 1) fault, offence. 4,
64. Māgha 9, 85. 2) deception.
4, 63. Māgha 7, 54.

व्यवच्छेद m. shooting an arrow.
2, 315.

व्यवधान n. 1) intervention, in-
tervening space. 5, 85. Māgha
9, 51. 2) covering, conceal-
ment. 4, 34.

व्यवस्था f. 1) continuance of good conduct. 5, 33. 67. 2) a judicial decision, a rule. 5, 51.

व्यवस्थानं n. distribution. 5, 53.

व्यवहित adj. separated, distant. 4, 8.

व्यवधाय m. 1) an obstacle, an impediment. 2, 246. 2) sexual intercourse. 5, 29.

व्याकुंचित adj. curved, crooked. 4, 11.

व्याकुल adj. 1) confused, tumultuous. 1, 139. 2) confused, perplexed, bewildered. 2, 227.

व्याकृति = *bhāṅgi*. 4, 77.

व्याकोश adj. budded, blown. 2, 32. Mhbh. 12, 899. Māgha 4, 46.

व्याख्या f. a commentary. 2, 245.

व्याघ्र 1) m. a tiger. 2, 71. 78. 2) व्याघ्री f. a plant (*solanum jacquini* Lin.). 2, 464.

व्याघ्राह m. a skylark. 2, 93.

व्यात्र m. pretence, sham, fraud. 4, 24.

व्याध m. a huntsman. 2, 441.

व्याधाम m. a thunderbolt. 1, 56.

व्याधि m. disease, sickness. 2, 445.

व्याघादन n. killing, slaughter. 2, 323.

व्याप्त adj. pervading, full. 4, 17.

व्याम m. a fathom measured by both hands being extended to their full length, *ōpyuā*. 5, 19. Qatap. Br. I, 2, 5, 14.

व्याल m. 1) a beast of prey. 5, 46. Manu 1, 39. 2) a vicious elephant. 2, 70. Māgha 12, 28. 3) a snake. 3, 18. 4) a prodigal. 5, 46.

व्यालयाहिन् m. a snake-catcher. 2, 458. व्यालयाही

यथा व्यालं विलाडइति

बलात् Brahmasiv. 3, 28,

5 — Kāṭkh. 57. व्यालया

हिण्यभूत्काचित् Kāṭkh. 45, 7.

व्यास m. 1) expanse, diffusion

- detail. 4, 81. 5, 19. 2) the supposed diaskenastes of the Vedas and Purāṇas. 2, 258.
- व्याहृण** n. व्याहृत् m. uttering, pronouncing. 1, 153. 136.
- व्युत्थान** n. independance of action. 4, 93.
- व्युत्पन्न** adj. conversant with the principles of science. 2, 197.
- व्युष्ट** n. dawn, morning. 1, 111.
- व्युष्टि** f. product, result. 4, 92.
- व्युष्टिं ब्राह्मणपूजायां** Mbhh. 13, 7355.
- व्यूह** adj. extended, broad, large. 4, 14.
- व्यूह** m. 1) the array or arrangement of troops in particular positions, *raïes*. 5, 9. 2) a mass, a multitude. 4, 2.
- विघ्नव्यूह** Pk. 4, 168.
- व्योमकेश** m. a name of Īiva. 1, 12.
- व्योमन्** n. the ether, the atmosphere. 1, 137. 5, 72.
- व्योष** n. = *trikaṭu*. 2, 462.
- व्रज** m. 1) a cowpen, a station of cowherds. 2, 107. Māgha 2, 64. 2) a multitude. 4, 1. Rgh. 6, 7. Māgha 12, 31. 4, 32. 6, 6. 12, 43. 14, 33.
- व्रज्या** f. walking, going. 4, 91. Comp. Bhk. 7, 70.
- व्रण** m. a bruise, a wound. 3, 8.
- व्रत** n. a voluntary (*vrata* = *vr̥ta*) act of religious merit, a pledge, = vow. 5, 67. 74.
- व्रतति** f. a climbing plant. 2, 25.
- व्रतादान** n. taking upon oneself the obligations of a devotee. 4, 91.
- व्रतिन्** m. 1) a man engaged in the observance of any particular religious pledge, an ascetic, a devotee. 2, 143. 189. 254. 256. 377. 2) one engaged in the performance of a sacrifice. 2, 265.
- व्रात** m. a multitude. 4, 1.
- व्रात्य** m. a man who has lost

- his title to cast in consequence of the neglect of sacramental rites in his youth. 2, 249. Manu 2, 39.
- श्रीडा f. shame, bashfulness. 2, 412.
- श्रीहि m. 1) corn or grain in general. 2, 424. 5, 28. 2) rice. 2, 7.
- श्रीहेय n. a field of rice. 2, 7.

श.

- शं ind. joy, pleasure. 1, 123.
- शकर m. a cart. 2, 289.
- शकल n. 1) any fragment, a potsherd, an egg-shell, etc. 4, 28. 5, 18. 2) the scull. 3, 11.
- शकलिन m. a fish. 3, 35. Comp. *śalkin*.
- शकुन m. a bird. 2, 83.
- शकुनि m. 1) a bird. 2, 82. 2) a kite. 2, 95.
- शकुंत m. 1) a bird. 2, 82. 2) a vulture. 2, 92.
- शकुंति m. a bird. 2, 82.
- शकुल m. a sort of fish. 3, 37.
- शकुत् n. excrements. 3, 15.
- शक्त adj. able, competent. 2, 231.
- शक्ति f. a dart, a spear. 2, 321. 308.
- शक्तियाणि m. a name of Skanda. 1, 19.
- शक्र m. a name of Indra. 1, 54. 5, 40.
- शक्रक्रीडाचल m. the mountain Meru. 1, 136.
- शक्रशरासन n. a rainbow. 1, 57.
- शक्रसार्धि m. Mātali, the charioteer of Indra. 1, 61.
- शंकर m. a name of Śiva. 1, 11.
- शंका f. hesitation, doubt. 4, 6.
- शंकित adj. afraid. 2, 200.

- शंकु m. 1) a post, a pale, a stake. 2, 296. 2) a javelin. 2, 321.
- शंकुमत् adj. filled with spikes. 5, 44.
- शंख m. a conch, a shell. 3, 42. 1, 26.
- शची f. the wife of Indra. 1, 55.
- शतधार् n. a thunderbolt. 1, 56.
- शतपत्त 1) n. a lotus. 3, 57. 2) m. the woodpecker. 5, 9.
- शतमात्र m. a name of Indra. 1, 52.
- शतमूलिका f. — *abhiru*. 2, 464.
- शतक्रुदा f. lightning. 1, 60. Kum. 7, 39.
- शतीग m. a carriage. 2, 289.
- शतानन्द m. a name of Brahman. 1, 6.
- शत्रु m. an enemy. 2, 301. 5, 60.
- शनैश्चर m. the planet Saturn. 1, 48.
- शपथ m. an oath. 5, 62.
- शफ m. a hoof. 2, 286.
- शफरी f. — *प्रोक्षी*. 3, 36. Magha 8, 24.
- शबर m. the name of a barbarous tribe (the black). 2, 444.
- शबरालय m. the abode of savage tribes. 2, 106.
- शबल adj. (f. i) variegated, speckled. 4, 51. 56. Some poets, in defiance of grammar, use in the fem. *cabala*, and say e. g. तटभुवः शबलाः ।
- शब्द m. 1) sound in general. 1, 138. 2) speech. 4, 81.
- शब्दयाम m. the compass of the audible. 5, 25.
- शम m. quietism. 1, 91.
- शमन m. a name of Yama. 1, 71.
- शमल n. excrements. 3, 15.
- शमी f. a pod. 2, 34.
- शपा f. lightning. 1, 60.
- शब m. a thunderbolt. 1, 56.
- शबर 1) m. a sort of deer. 2, 75. दृष्टाप्युडकोदंडे शबरं

- शेबरो मगः । धष्टो न वर्त्म
त्यजति Kāṣṭh. 3, 46. 2) n.
water. 3, 26.
- शेवरसूदन m. a name of Kāma.
1, 32.
- शेबल n. provender for a jour-
ney. 2, 203.
- शेबाकृत adj. double-furrowed
— *divisita*. 2, 421. P. v, 4, 58.
- ध्योमनि शेबाकुरुते चित्रं
निर्माति यत्नतः सलिले ।
क्षययति पवनं सलिलैर्यस्तु
खले चरति सत्कारं ॥ Bhām.
1, 93.
- शेबूक m. a cockle. 3, 42.
- शेभली f. a procuress, 2, 337.
- शेभु m. 1) Brahman. 1, 7. 2)
Viṣṇu. 1, 25. 3) Śiva. 1, 11.
- शेभ्या f. the pin of a yoke. 2,
420.
- शेय m. the hand. 2, 356.
- शेयन n. a couch. 2, 152. 1, 121.
- शेयनस्थान n. a sleeping apart-
ment. 2, 140.
- शेयु m. the boa constrictor. 3, 20.
- शेय्या f. a couch. 2, 152.
- शे m. 1) an arrow. 2, 311. 308.
5, 5. 2) a sort of grass (*sac-
charum sara* Rox.). 2, 36.
- शेजन्मन् m. = name of Skanda.
1, 20.
- शेण n. a house. 2, 137.
- शेद f. a year. 1, 116.
- शेदा f. the autumnal season,
comprising the months Āṣvina
and Kārttika. 1, 113.
- शेद्य n. an aim, a butt. 2, 313.
Māgha 7, 24.
- शेरारि m. a bird (*turdus gin-
gianus*). 2, 94.
- शेरारु adj. hurtful, mischievous.
2, 217.
- शेराव m. a platter, a dish. 2,
160. Cat. Br. v, 1, 4, 13.
- शेरीर n. the body. 2, 355. 3,
11. 20. 5, 71.

शर्मन् n. joy, happiness. 1, 123.

शर्व m. a name of Īiva. 1, 11.
Kum. 6, 14.

शर्वरी f. the night. 1, 107. Rgh.
3, 2. Māgha 11, 5.

शर्वाणी f. the wife of Ārva.
1, 15.

शल्ल n. the quill of a porcupine.
2, 78.

शल्लभ m. = moth. 2, 102.

शल्लल 1) m. a porcupine. 2) n.
the quill of a porcupine. 2, 78.

शल्लका f. a spike, a pin, a
quill, any piercing object. 5, 48.

शल्लारु adj. (of fruit) - fresh,
moist, raw. 2, 34. *śalātuh kar-*
kati, śalātavo māsahā, śalā-
tūni phalāni. RM.

शल्लिक्न् m. a fish. 3, 35.

शल्लय n. 1) — *śalākā*. 2) a ja-
velin. 5, 48. The Ātap. Br.
writes *śalpa*.

शल्लक m. a porcupine. 2, 78.
Manu 5, 18. *śalpakā* Vs. 24,
35.

शव n. a corpse. 3, 7. Etym.
either 'the burnt', or 'the
stinking'.

शशाक, शशिन् m. the moon.
1, 42. 112.

शशिशेखर m. a name of Īiva.
1, 11.

शशत् adv. perpetually, always.
4, 13. Etym. an irregular (for
śuśvat) participle of *śu*, to
swell.

शष्य n. young grass. 2, 35. 5, 14.

शस्त्र n. 1) iron. 2, 16. 2) a wea-
pon. 2, 307. 321.

शस्त्राजीव adj. living by the
profession of arms. 2, 250.

शल्लिका f. a knife, a blade.
2, 318.

शल्लक n. m. any pot-herb or ve-
getable. 2, 9. Yv. 1, 214.

शल्लकशल्लक, शल्लकशल्लक n.
a field of vegetables. 2, 9.

शल्लक्य m. a Buddha. 1, 85.

शल्लक m. a bull. 2, 108.

शाखा f. a branch. 5, 21.

शाखानगर n. a suburb. 2, 131.

शाखामृग m. an ape. 2, 76.

शाखास्थि n. the bone of the arm. 3, 12.

शाखिन् m. a tree. 2, 22.

शङ्कुल adj. green with young grass. 2, 4. Rgh. 2, 17.

शत adj. thin, spare. 4, 32.

शतकुम्भ n. gold. 2, 18. 5, 20. Māgha 9, 9.

शत्रव m. an enemy. 2, 301. Bhk. 5, 81. Māgha 14, 44.

शद् m. 1) young grass. 5, 14. 2) mud, mire. 3, 56.

शान्ति 1) adj. becalmed, arrested. 4, 82. 2) keeping one's senses in complete control, and m. a saint of that description. 2, 244. 189. 3) m. the quietistic sentiment in poetry. 1, 92.

शप m. reviling, curse, imprecation. 1, 149.

शाबरी f. illusion, jugglery, sorcery. 4, 55. शाबरीमित्र-जाली वा मायामेतेन वार्येत् Rīgvidh. 4, 23. मायां स्वीकृत्य शाबरी Kāçikh. 65, 30.

शर adj. mixed, blended. 4, 56.

शरद् adj. diffident, modest. 2, 220.

शरङ्ग n. the bow of Vishnu. 1, 26.

शार्ङ्गिन् m. Vishnu or Krishna. 1, 21.

शार्ङ्गल m. a tiger. 2, 71.

शाल m. 1) a tree (shorea robusta) = *śāla*. 5, 26. Rgh. 1, 13. 38. 2) a tree in general. 2, 22. 3) a sort of fish. 3, 37. 4) a rampart. 2, 133.

शाला f. 1) an upper or main-branch of a tree. 2, 27. 2) a house. 2, 136.

शालासिर् m. a platter, a dish. 2, 160.

शालावृक m. a dog. 2, 126.

शालि m. rice of several species. 2, 425, 7.

शालिन् adj. excellent. 2, 220.

शालीन adj. diffident, modest. 2, 220. Bhk. 4, 23.

शालूर m. a frog. 3, 40. तपति

वृष्टिसंयोगाच्छालूर इव
कोटरे। उल्लास स योगीन्द्रः
Māṇik. 63, 28.

शाल्य n. a field of *śālā*. 2, 7.

शाल्य m. any young animal. 2, 347. From the same root as *śāla*.

शाल्यत adj. (f. t) perpetual, eternal. 1, 125.

शास्त्र n. an institute of science, a scientific book. 5, 58.

शास्त्रविद् adj. versed in science. 2, 244.

शिक्ष्य n. — *kāca*. 4, 73.

शिक्षित adj. 1) learned, accomplished, skilful. 2, 180. 2) skilled in 'archery'. 2, 316.

शिक्षितायुध adj. skilled in (handling) weapons. 2, 218.

शिखंड m. a peacock's tail. 2, 87.

शिखंडिका f. = *kakapākṣa*. 2, 377.

शिखंडिन् m. a peacock. 2, 86.

शिखर n. 1) the peak of a mountain. 2, 11. 2) the top of a tree. 2, 26.

शिखरिन् m. 1) a mountain. 2, 10. 2) a tree. 2, 22. 3) — कोयष्टि. 2, 94.

शिखा f. 1) a lock of hair on the crown of the head. 2, 377. 398. 2) a peacock's crest. 2, 87. 3) the head. 5, 13. 4) a flame. 1, 65. Kum. 1, 28. Māgha 15, 7. 5) a nipple. 2, 371.

शिखावत्त m. a peacock. 2, 86.

शिखिन् m. 1) a peacock. 2, 86. 2) a comet. 1, 49. 3) fire. 1, 62.

शित्ति adj. black. 4, 49. Māgha 15, 48.

शिथिल adj. loose, lax. 4, 92.
A corruption of *stathila*.

शिथिविष्ट 1) leprous. 5, 31.
2) baldheaded. 2, 453. 3) m.
a name of Śiva. 1, 13.

शिफा f. the root of a tree or
plant. 2, 28, 23.

शिखा f. a pod. 2, 34.

शिरस् n. 1) the head. 2, 363.
112. 399. 409. 3, 11. 5, 13. 2)
the top of a tree. 2, 26.

शिरसिज m. the hair of the
head. 2, 375. Māgha 7, 62.

शिरा f. a vein. 3, 12. Yv. 3,
81. 100, 101.

शिरोगृह n. a room on the top
of a house. 2, 149.

शिरोधरा f. the neck. 2, 361.
Māgha 7, 20.

शिरोरुह m. the hair of the head.
2, 375.

शिला f. a stone, a rock. 2, 13.

शिलीघ्र 1) n. a mushroom.
2) a sort of tree. 5, 45. Comp.
Māgha 6, 32. 72.

शिलीमुख m. 1) an arrow. 2,
311. Kum. 5, 54. 2) a bee. 2,
100. Rgh. 4, 57.

शिलोद्यम m. a mountain. 2, 10.

शिल्पिन् m. an artist, an ar-
tisan. 2, 438. Yv. 2, 249.

शिल्पिशाळा f. a workshop.
2, 141.

शिव 1) adj. prosperous, aus-
picious. 1, 122. 2) m. Śiva, the
third god of the Hindu triad,
the modern representative
of the Vaidic Rudra. 1, 11. 3)

शिवा f. the wife of Śiva. 1,
16. 4) a jackal. 2, 74. 3) sym-
bolic myrobalan. 2, 463.

शिवक m. a post, a pale, a stake.
2, 296.

शिवंकर, शिवताति adj. pro-
pitious, auspicious. 2, 185.

शिविका f. a litter, a palan-
quin. 2, 295. Mābh. 3, 458.

शिविर n. a camp. 2, 297.
Māgha 5, 68. 15, 71.

शिशिर 1) n. cold, frost. 3, 28.

- २) the cold season, comprising the months Māgha and Phālguna. 1, 113.
- शिशु *m.* the young of any animal. 2, 347. Derived, like *pāva*, from the root *śu*, *śva*.
- शिव *m.* the penis. 2, 359.
- शिशिदान *adj.* sinful, wicked. 2, 249.
- शिष्य *m.* a disciple, a pupil. 2, 245.
- शीघ्र १) *adj.* quick, speedy. 5, 96. २) शीघ्रं *adv.* quickly, rapidly. 4, 12.
- शीघ्रवेधिन् *adj.* promptly hitting the mark, a dead shot. 2, 316.
- शीत *m.* the ratan. 2, 46.
- शीतक *adj.* cold, dull, slow, apathetic. 2, 232.
- शितांशु *m.* the moon. 5, 70.
- शीधु *n.* spirituous liquor. 2, 174.
- शीन *adj.* thickened, coagulated, congealed. 2, 121.
- शीर्ष *n.* the head. 2, 363.
- शील *n.* disposition, character conduct. 2, 241. 5, 43.
- शुक *m.* a parrot. 2, 93. 4, 53.
- शुक्त *n.* sour gruel. 2, 163. This word, as well as *śukra*, *śuci*, *śukla*, is wrongly spelled with *ṣ*.
- शुक्ति *f.* a pearl-oyster. 3, 42. Māgha 8, 9.
- शुक्र १) *m.* the month Jyāishṭha. 1, 114. Vs. 7, 30. २) the planet Venus, considered as the spiritual guide of the Daityas. 1, 48. ३) *n.* semen virile. 3, 16 5, 67.
- शुक्रशिष्य *m.* an Asura. 2, 5.
- शुक्ल *adj.* bright, white. 5, 22. 74.
- शुचि १) *adj.* bright, white. 5, 22. २) *pāra*. 1, 132. ३) *m.* a name of Agni. 1, 62. ४) the month Āśvādha. 1, 114.
- शुठी *f.* dry ginger. 2, 460.
- शुडा *f.* १) spirituous liquor. 2, 174. २) an elephant's trunk. 5, 20.

शुद्धांत n. 1) a royal harem. 2, 325. 2) a king's mistress. 2, 58.

शुनक 1) m. a dog. 2, 126. 2) शुनकी f. a bitch. 2, 127.

शुभ adj. 1) handsome. 4, 4. 2) auspicious. 1, 122.

शुभंयु, शुभसंयुत adj. blissful, happy. 2, 224. Bhk. 1, 20. सत्त्वं देवकुमारैस्तैरासाचक्रे शुभं युभिः । Pk. 4, 41.

शुभ्र adj. bright, white. 4, 47.

शुल्क n. 1) toll, duty, customs. Yv. 2, 47. 261. 263. 2) the property settled on a woman by her bridegroom before marriage. 5, 42. Yv. 2, 144. Comp. Bhk. 5, 36.

शुल्क 1) n. copper. 2, 15. 2) शुल्का f. a rope. 2, 442.

शुश्रूषा f. obedience, attention, diligent service. 1, 129.

शुषिर n. a hole, a chasm. 3, 2.

शुष्कपर्श n. a dry leaf. 1, 151.

शुष्कफल n. dry fruit. 2, 34.

शुष्मन् n. strength, power. 4, 38. जंतूनां हृदय्यासशुष्मणां Kāçikh. 81, 12.

शूक n. pity, compassion. 4, 39.

शूकर m. a hog. 2, 71. 5, 46.

शूद्र m. = man of the fourth or servile cast, in reality an individual of the aborigines of India. 2, 237. 238. 431. In the Rv. this word occurs only in that Brahminical interpolation, called the *puruṣa-sūktu*, in the Av. and Vs. we find the distinction between *āryas* and *śūdra*, *rājān* and *brahman* (Av. X, 1, 3. Vs. 26, 2.).

शून्य adj. empty. 5, 62.

शूर m. a hero. 2, 199.

शूर्पकाररति m. = name of Kāma. 1, 33.

शूल n. m. a spit. 2, 168.

शूलक m. an ill-trained, unbroke horse. 2, 285.

शूलिन् m. a name of Śiva. 1, 11.

शूल्य n. meat roasted on a spit.
2, 168.

शृगाल m. a jackal. 2, 74. Etym.
*शृग/ल.

शृङ्खल m. a chain for securing
an elephant, etc. 2, 68. Rgh.
5, 72. Gg. 3, 1.

शृङ्खलक m. a camel. 2, 125.
Māgha 12, 7.

शृङ्ग n. 1) a horn. 2, 112. 123.
4, 79. 5, 69. 2) the top of a
mountain. 2, 11. 5, 35. 3)

शृङ्गी f. a sort of fish. 3, 37.

शृङ्गवेर n. ginger. 2, 461.

शृङ्गाटक m. a place where se-
veral roads meet. 2, 134.

शृङ्गार m. the erotic sentiment.
1, 92. 5, 75.

शृङ्गारचेष्टा f. an outward or
bodily action by which love
is manifested. 1, 89. Comp.
Rgh. 6, 12—19.

शृङ्गारयोनि m. a name of
Kāma. 1, 32.

शृङ्गिक m. a sort of poison.
3, 25.

शुत adj. boiled. 2, 121. 261.

शेखर m. a chaplet, a wreath
worn on the head. 2, 399. Kum.
7, 32. Māgha 11, 46.

शेफ, m. शेफस् n. the penis. 2, 359.

शेमुषी f. intellect, understand-
ing, judgment. 2, 179. वाच-

माचारसदृशी गिरा वसदृश

मनः। शेमुषी (resolve) मनसा

तुल्या Brahmap. Ult. 22. न

वै कार्या भवता शेमुषीदृशी

Kāçikh. 95, 51.

शेलु m. a tree (*cordia latifolia*
or *myxa* Rox.). 2, 42.

शेवधि m. a hoard, a treasure.

1, 82. Rv. 2, 13, 2. निर्यत्या

व दुःशीला सामवेदुःखशेवधिः

Kāçikh. 37, 49.

शेवाल्ल n. a waterplant (*vallis-*
neria octandra). 3, 61.

शैल m. a pupil who has begun
to read the Veda. 2, 245.

शैल m. a mountain. 2, 10. 5, 20.

शैलालिन, शैलूष m. an actor.
2, 437 Vs. 30, 6. Yv. 2, 48.
Māgha 1, 69

शैवत्त n. — *śeṣala* 3, 61 Kum.
5, 9 Rgh. 5, 46.

शैवलिनी f. a river. 3, 43.

शोक m. sorrow, grief. 1, 91.

शोचन n. mourning, grief. 5, 89.

शोचिस् n. a ray of light. 1, 38.

शोण 1) adj. red 4, 48 Kum.
1, 9 2) m. a horse of a chest-
nut colour. 2, 282 Rv. 1, 126,
4 5, 33, 9. 3) the river Son,
rising in Gondwana, and fall-
ing into the Ganges ten miles
above Dinapore in the pro-
vince of Patna 3, 52

शोणाम्बु m. a ruby. 2, 20.

शोणित n. blood. 3, 10.

शोफ m. swelling, tumefaction
from disease 2, 447 Pro-
bably, a mere corruption of
śoṭha

शोभन adj. handsome. 5, 16.

शोभा f. splendor, elegance,
beauty. 2, 410. 5, 27. 74.

शोष m. consumption. 2, 447.

शौतिकेय n. a pearl. 3, 42.

शौडिक m. a distiller of spiri-
tuous liquors. 2, 438. Yv.
2, 48.

शौडोद्दिनि m. a Buddha. 1, 85.

शौरि m. 1) Vishnu or Krishna.
1, 21. 2) the planet Saturn.
1, 48.

शौर्य n. heroism. 5, 79.

शौल्किकेय m. a sort of poi-
son. 3, 24.

शौष्कल in an habitual eater
of meat 2, 196 Vs. 30, 16

श्मशान n. a cemetery. 3, 16.

श्मश्रु n. the beard. 2, 369.

श्याम 1) adj. dark, black. 4,
49. 2) श्यामा f. the night.
1, 108 3) = *pryāṅgu* 2, 38

श्यामक m. a grain (*panicum*
frumentaceum) 2, 429

श्यामकंठ m. a peacock. 2, 86.

श्यामल adj. dark, black. 4, 49.

श्यामाक m. — *śyāmaka* 2, 429

श्याल m. a wife's brother. 5, 54.

श्याव adj. brown. 4, 50.

श्येन 1) m. a falcon. 2, 98. 2) श्येनी f. the lily-leaf-like lady. 4, 53.

श्रद्धा f. 1) faith, belief. 4, 95. 2) the longing (?) of a pregnant woman. 2, 343.

श्रृंगन n. stringing a garland, etc. 4, 45.

श्रमणा 1) m. a Buddha mendicant. 2, 190. 2) श्रमणा f. a female hoggar. 2, 332.

श्रमस्थान n. a drilling-place. 2, 315.

श्रवण, श्रवस् n. the ear. 2, 361.

श्रविष्ठा f. the twentythird lunar mansion. 1, 51.

श्राणा f. rice-gruel. 2, 165.

श्राद्धेव m. a name of Yama. 1, 72.

श्रांत — śānta. 2, 244.

श्री f. (nom. *prī*) 1) happiness, fortune. 1, 31. 2) beauty. 5, 27.

श्रीकंठ m. a name of Īva. 1, 11.

श्रीकंठसाव m. a name of Kuvera. 1, 78.

श्रीवृन्द n. sandal wood. 2, 369. Gg. 9, 10.

श्रीद m. a name of Kuvera. 1, 78.

श्रीधर m. Vishnu or Kṛishṇa. 1, 23.

श्रीनन्दन m. a name of Kāma. 1, 32.

श्रीपति m. Vishnu or Kṛishṇa. 1, 21. Māgha 13, 69.

श्रीफल m. the Vilva-tree. 2, 39.

श्रीवत्स m. 1) a peculiar star-like mark on Vishnu's breast. 1, 27. Kum. 7 43. 2) Vishnu. 1, 24.

श्रीवत्सांक m. a name of Vishnu. 1, 21.

श्रीवृक्ष m. 1) the holy fig tree. 2, 41. 2) a ring of hair on the chest and forehead of a horse. 2, 283.

धीवृक्षकिन् m. a horse with a *griviksha*. 2, 283. *Māgha* 5, 56.

धृति f. 1) the ear. 2, 361. 2) sacred tradition, the Veda. 1, 9. 5, 10.

ध्रेणी f. a line, a row, a range. 4, 36.

ध्रेयस् 1) adj. excellent, eminent. 2, 220. 2) n. bliss. 1, 122. 3) righteousness, virtue. 1, 125.

ध्रेष्ठ adj. best, excellent. 4, 4. 2, 116. 5, 8. 14. 50. 67.

ध्रोण adj. lame. 2, 455. *Rv.* 2, 15, 7.

ध्रोणी f. the hip. 2, 357.

धोत्र n. the ear. 2, 361.

धोत्रिय m. a Brahman well read in the Vedas. 2, 240.

झक्ष्णा adj. 1) slender, thin, small. 4, 3. 2) soft, gentle, of pleasing address. 2, 210. **वाङ्मधुरा झक्ष्णा** *Manu* 2, 159.

झथ adj. loose, slack. 4, 92. *Urv.* 146. *Kum.* 5, 47. *Māgha* 7, 62.

झाघा f. praise. 1, 145. *Rgh.* 1, 22.

झीपद् n. elephantiasis. 2, 449.

झेय m. junction. 2, 134.

झेष्मन् m. phlegm. 2, 450. 451. 5, 6. *Comp. Teut. skm.*

झेष्मन् adj. phlegmatic. 2, 451.

झेष्मातक m. — *celu*. 2, 42.

झोक m. renown, glory. 1, 153.

झःध्रेयस् n. prosperity, bliss. 1, 122. *Çat. Br.* 2, 1, 1, 13. *Bhk.* 4, 38.

झर्झरा f. — *gokshura*. 2, 46.

झन् m. a dog. 2, 126. 127.

झयच m. a man of a degraded cast, the offspring of an *Ugrā* mother and *Kshatriya* father. 2, 443. *Manu* 10, 19.

झञ्ज n. a hole, a chasm. 3, 2. *Rv.* 2, 27, 5. *Urv.* 18.

झयशु m. morbid intumescence. 2, 447. *Comp. praydha Çat. Br.* 4, 2, 1, 11.

अशुर्य m. = husband's or wife's brother. 5, 54.

असन m. air, wind. 1, 75. Comp. Rv. 1, 54, 5.

आपद् m. any beast of prey. 2, 78. Rv. 10, 16, 6.

आविध् m. f. a porcupine. 2, 78. Vs. 23, 56. 24, 33.

अन्न n. white leprosy. 2, 449.

अेत 1) adj. white. 4, 47. 2, 282.
2) n. silver. 5, 5.

अेतच्छद् m. a goose. 2, 96.

अेतरोचिस् m. the moon. 1, 42

अेतवासत् m. a Bauddha mendicant. 2, 189.

अोवसीय n. (*cras melius tibi*), prosperity, bliss. 1, 122.

ष.

षट् n. an aggregate of six. 2, 128.

षट्मन् m. = Brahman. 2, 236. Comp. Manu 1, 88.

षट्चरपा m. a bee. 2, 100.

षट्प n. This word attached to the names of beasts of burden, signifies an aggregate of six, e. g. **अश्वषट्प**, **कृत्तिषट्प**. 2, 128.

षड्म m. the first or, according to others, the fourth note of the Hindu gamut. 5, 77.

षट्दशन adj. having six teeth. 2, 112.

षड् m. Combined with names of trees (and plants), it signifies a multitude. 5, 25. Comp. **तरुषड्**, and Am. I, 2, 3, 41, where Kshirasv. derives the word from the root *san*, just as Ujjv. *Ambhoja*° *Māgha* 11, 64. *kumudakamala*° 11, 15.

षट् m. a eunuch. 2, 275. **षट्स** n. being castrated. 2, 109. The correct spelling = **शठ्**.

षठ्तिल m. barren sesame. 2, 428.

षासुख m. a name of Skanda.
1, 19.

षष्टिवथ n. a field of *shashika*

(a sort of rice ripening in the
course of sixty days). 2, 8.

षोडत् m. a young ox that has
got the first six teeth. 2, 112.

स.

संघत् f. war, battle. 2, 298.

संयत adj. 1) constrained, bound.
2, 185. 2) one who controls
his passions. 2, 189.

संयम m. coercion. 2, 242.

संयुग n. war, battle. 2, 298.

संयोग m. connexion, junction.
2, 451.

संरम m. conceit, pride. 4, 37.

संलाप m. conversation. 1, 150.

संवत्सर m. a year. 1, 116. 5, 22.

संवन्न n. subduing by magic

rites. 4, 31. विद्वेषणं संवननं

विषघ्नं Rigvidh. 1, 2. स्त्रियं

वेदमिमन्येत तस्याः संवननं

मरुत् 3, 19. Comp. *venenum*.

संवर्त m. 1) a year. 5, 15. 2)

the periodical destruction of
the universe. 1, 117.

संवसथ m. = village. 2, 103.

संवारुक m. a shampooer.
2, 435.

संविधि f. 1) perception. 5,
33. 2) understanding. 2, 179.

संवीत, संवृत adj. wrapped up,
covered. 4, 58. 96.

संवेग m. pride, conceit. 4, 37.

संवेद्य m. the junction of two
rivers. 3, 47.

संवेशन n. sexual intercourse.
2, 414.

संस्कान n. an upper garment.
2, 391.

संशय m. doubt. 4, 6.

संशित adj. decided, determined.
2, 247.

संश्रय m. an agreement, a promise. 4, 30.

संश्लेष m. connexion, union. 5, 49.

संसर्ग m. connexion, association.
5, 59.

संसार m. the vicissitude of terrestrial existence, the present world. 5, 20.

संसारिन् m. a sentient being.
1, 134.

संसिद्ध adj. prepared, made. 2, 167. 168.

संसिद्धि f. accomplishment, completion. 5, 80.

संस्कार m. 1) preparation. 5, 57. 2) the realising of past perceptions. 4, 95.

संस्कारहीन adj. one who has not received those sacraments by which he is entitled to be received into one of the three first classes. 2, 249.

संस्कृत adj. 1) prepared. 2, 167. 2) purified. 2, 260. 4, 77. 3) finished, educated. 2, 197. 4) excellent. 4, 96.

संस्तर m. 1) a couch. 5, 32. 2) a sacrifice, or rather the ritual arrangements for a sacrifice. 2, 259. Mhbh. 1, 2885.

संस्तव m. intimate acquaintance, familiarity. 4, 88.

संस्त्याय m. a habitation, a house.
2, 138.

संस्था f. 1) proper conduct, settled occupation. 5, 33. Manu 1, 21. 2) death. 3, 6.

संस्थान n. 1) a place where four roads meet. 2, 134. 2) disposition, distribution, 'avayavavibhāga' (avayavavibhāga RM.). 4, 93.

संस्थित adj. dead. 3, 7.

संस्फोट m. conflict, war. 2, 298.

संस्मरण n. remembering. 5, 97.

संस्तुति f. a combination, a mass, a multitude. 2, 9. 4, 1.

संस्तुनन n. the body. 2, 355.

संहर्ष m. rivalry, emulation, contention. 4, 101. देवासुरा-

णां समजायत । ऐश्वर्यं प्रति

संहर्षः Matsyapur. 25, 10.

संहार m. the periodical destruction of the universe. 1, 117.

संकल adj. entire, whole. 4, 28.

संकृतप्रजं m. a crow. 2, 90.

सक्थि n. the thigh. 2, 360.

सखि 1) m. a friend. 2, 273. 2)

सखी f. a female friend. 2, 332.

सख्य n. friendship. 4, 21.

सगर्भ m. *adelphos*, a brother by the same mother. 2, 353.

सगोत्र m. a kinsman. 2, 354.

संकट adj. strait, narrow; and n. a strait. 5, 41. Mārka. Pur.

10, 26. Urv. 49. ब्रधनागारसं-

स्थो ऽपि प्राप्नो ऽपि विपद्

परा । प्राडुर्भावं भैरवस्य

श्रुत्वा मुच्येत संकटात् ॥ Kā-

ṭikā. 31, 156.

संकथा f. colloquy, conversation. 4, 94.

संकर m. sweepings, off-scourings. 2, 147.

संकर्षण m. a name of Baladeva. 1, 29.

संकल्प m. a mental determination, a resolve. 4, 88.

संकल्पतन्मन् m. the will-born god of love. 1, 32. Comp. Kum. 3, 24.

संकाश m. appearance; at the end of compounds: like, similar. 4, 53.

संकुल adj. crowded, full of. 4, 17.

संकेत m. a sign, a signal, a token. 5, 36.

संकेतक m. an agreement, a convention. 5, 83.

संक्रन्दन m. a name of Indra. 1, 52.

संक्षेप m. conciseness. 4, 81.

संख्य n. 1) a battle, war. 2, 298.

2) संख्या f. number. 2, 128.

129. 5, 50. 3) the reasoning faculty, understanding. 2, 179.

संख्यावत् adj. intelligent. 2,

178. रणांगणे कृतांतमः

संख्यावांश्च सहोजिरे, Kā-
ṣṭkh. 82, 8.

संगत n. friendship. 4, 21. Kum.
5, 39.

संगति f. coming together,
meeting. 5, 35.

संगम m. junction. 3, 47. Comp.
Yv. 1, 278.

संग्रह m. 1) war. 2, 298. 2) an
agreement, a promise. 4, 30.
Rgh. 5, 26.

संगीत n. the exhibition of sing-
ing and music. 1, 95. गीतं
वाद्यं च नृत्यं च त्रयं संगी-
तमुच्यते Īromani cited by
Nārāy.

संगीति f. conversation. 4, 94.

संग्रह m. 1) a gathering, a col-
lection. 5, 54. 61. 2) conden-
sation, conciseness. 4, 81.

संग्राम m. a battle, war. 2, 298.

संघात m. the closed hand, the
fist. 2, 368.

संघ, संघात m. a mass, a mul-
titude. 4, 1. 3, 28. 5, 25. 81.

सचिव m. a minister, = sena-
tor. 2, 271.

सज्जन m. an honest man. 2,
217. Māgha 16, 22.

संज्ञित adj. 1) (an elephant)
accounted for war. 2, 66. 2)
(probably an error of the mss.
for *śikhyā*) suspended 4, 83.

संघ m. a collection, a multi-
tude. 4, 1.

संचारिका f. a female messen-
ger, a go-between. 2, 336.

संज्ञन n. — *catuṣṣṭā*. 2, 137.

संज्ञन n. killing, slaughter.
2, 323.

संज्ञा f. 1) a sign, a signal. 5,
36. 2) an appellation, a name.
1, 152. 2, 282. 5, 33. 3) con-
sciousness. 5, 36.

संज्ञा f. — *ज्ञा*. 2, 377.

सत् 1) adj. intelligent, wise. 2,

177. 2) सती f. a faithful wife. 2, 340.
- सततं adv. always. 4, 13.
- सशम adj. best, excellent. 4, 5.
- सत्ता f. being, existence. 5, 64. 82.
- सत्त्व n. 1) a forest. 2, 55. 2) a sacrifice. 2, 259.
- सत्त्वशाला f. an alms-house. 2, 142.
- सत्त्व n. 1) being, existence. 5, 82. 2) reality or goodness, the first of the three qualities of nature; see *rajas*, *tamas*. 5, 82. 78. 79. 3) strength, vigour. 5, 82. 4) a living being. 5, 82. 3, 34.
- सत्य 1) adj. true. 1, 141. 144. 2) n. truth. 5, 96.
- सत्रे adv. together. 5, 91.
- सत्वर adj. quick, speedy. 4, 12.
- सदन n. a habitation, a house. 2, 136.
- सदस् n. an assembly. 4, 60.
- सदा adv. always. 5, 101.
- सदागति m. wind, air. 1, 76.
- सदृक्ष adj. similar, like. 4, 9. Vs. 17, 84.
- सदृश adj. similar, like. 4, 9. 5, 88. 95.
- सदृश adj. (f. i) similar, like. 4, 9.
- सदृश adj. near, neighbouring. 4, 7.
- सङ्गन् n. a seat, a house, a habitation. 2, 136.
- सद्यस् adv. at once, on the spot. 4, 67. 1, 118.
- सद्यस्क adj. new, recent. 4, 78.
- सधर्मचारिणी f. a wife. 2, 339.
- सना adv. always. 5, 101.
- सनातन 1) adj. (f. i) perpetual, eternal. 1, 125. 2) m. Vishnu or Krishna. 1, 25.
- सनाथि m. a kinsman. 2, 354.
- सनीड adj. near, neighbouring. 4, 7.

सतत adv. always. 4, 13.

सतति f. offspring, a child. 2, 342.

सतमस n. overspreading darkness. 1, 110. *Māgha* 9, 22. *Bhk.* 5, 2.

सतान m. one of the five trees of heaven. 1, 135. *Kum.* 6, 46. 7, 3. *Māgha* 6, 67.

सदर्थ stringing together (as a garland by means of a thread), composing artificially, a poetical composition. 4, 45.

सदान n. a rope for tying cattle. 2, 122.

सदेह m. doubt. 4, 6. 5, 3, 94.

सदोह m. (lit. *the whole of the drawn milk*. Comp. *Nārada* cited in the *Mit.* on *Yv.* 2, 164) a mass, a multitude. 4, 1.

संधा f. 1) an agreement, a promise, a convention. 4, 30. *Taitt. Hr.* 1, 7, 1, 6. 2) a boundary, a limit. 5, 32. *)

*) Correct accordingly the meaning given under *सन्धि*.

संधान n. sour gruel. 2, 163.

संधि m. 1) union. 5, 49. 2) a joint or articulation of the body. 2, 368. *Yv.* 3, 102. 3) = chink, a crack, a mine. 4, 86. 5, 49.

संध्या f. twilight. 1, 106.

सन्न adj. sunk, becalmed, ceased. 4, 82.

सैन्य adj. armed, accoutred. 2, 305.

सनाध्य n. the substance given as an oblation at a burnt offering. 2, 261. The correct spelling is *sānnādyā*. *P.-III.* 1, 129. *Ait. Br.* 7, 2. 4. *Āt. Br.* 1, 6, 2, 6. II, 4, 4, 8. 12, etc.

सनाह m. 1) arming for a battle. 5, 57. 2) armour, mail. 2, 304.

सनाह m. an elephant fit for war. 2, 69.

सन्निकृष्ट adj., near. 4, 7.

सन्निधान n. **सन्निधि** m. vicinity. 4, 7. 5, 5. 69.

सन्निभ (at the end of compounds) similar, like. 4, 9.

संनिवेश — संस्थान. 4, 83.

संन्यास *m.* abstaining from food. 4, 75. Comp. Bhk. 7, 76. This explanation has the fault called *avyakṛt*.

सपत्न्याकर्षण *n.* worrying somebody to death. 4, 80. Comp. P. 5, 4, 61.

सपत्न *m.* an enemy. 2, 301.

सपदि *adv.* on the spot. 4, 67.

सपथ्या *f.* worship, adoration. 1, 128.

सपिंड *m.* a kinsman entitled to participate in the offering of funeral cakes to deceased relations as far as the sixth degree, both in an ascending and descending line. 2, 354. 5, 50. Mann 5, 60.

सपीति *f.* drinking in company, a comotation. 2, 173. Rv. 8, 1, 23. Vs. 18, 9, 26, 16.

सप्तकी *f.* a girdle, a zone. 2, 405.

सप्ततंतु *m.* = sacrifice. 2, 259. Māgha 14, 6.

सप्तर्षि *m. pl.* the constellation Ursa Major. 1, 50.

सप्तलता *f.* many-flowered pyk-tanthes. 2, 52.

सप्तार्चिस् *m.* a name of Agni. 1, 62. 68.

सप्ताश्व *m.* the sun. 1, 36.

सप्ति *m.* a horse. 2, 281.

सभा *f.* 1) a hall. 4, 93. 2) an assembly. 4, 60. 5, 35.

सभाजन *n.* affection, friendship. 4, 21.

सभिक *m.* the keeper of a gambling-house. 2, 233. Yv. 2, 199. 201.

सम 1) *adj.* similar, like. 4, 9. 2) *सम्य* *adv.* together. 5, 91. 2, 58. 4) *समा* *f.* a year. 1, 116.

समग्र *adj.* entire, whole. 4, 28.

समंततस्, समंतात् *adv.* from all quarters, everywhere. 5, 88.

समंतभद्र *m.* a Buddha. 1, 85.

समय *m.* 1) an agreement, a covenant. 2) custom, practice.

- 5, 83. 3) established truth, a dogma. 1, 10. 5, 83. 4) time. 5, 83. 34 (= कट ?).
- समधा** adv. near. 5, 93. *Māgha* 6, 73. 12, 52. 15, 9.
- समर** n. a battle, war. 2, 298.
- समरोचित** adj. fit for war. 2, 69.
- समर्थाद्** adj. bordering upon, near. 4, 7.
- समवर्तिन्** m. a name of Yama. 1, 71.
- समवाय** m. an association, a joint company. 4, 1. *Yv.* 2, 259.
- समसुप्ति** f. the universal sleep, the periodical destruction of the universe. 1, 117.
- समस्त** adj. all, whole. 4, 28. 2, 242.
- समांसमीना** f. a cow bearing a calf every year. 2, 117.
- समांज्या** f. fame, renown. 1, 153.
- समाघात** m. conflict, war, a battle. 2, 299.
- समाज** m. 1) an assembly. 4, 60. *Rgh.* 5, 76. 2) a multitude of men. 4, 1.
- समाधान** n. समाधि m. fixing the thoughts intently on an object under consideration, deep meditation. 1, 128.
- समान** adj. similar, like. 4, 9.
- समानोद्भू** m. a brother by the same mother. 2, 353. *Bhk.* 7, 86.
- समाप्ति** f. end, conclusion. 5, 101.
- समात्लेभन** n. smearing the body with fragrant unguents. 2, 385.
- समास** m. condensation, conciseness, brevity. 4, 81.
- समासप्राय** adj. consisting for the most part of compound words. 1, 143.
- समाहार** m. contraction, conciseness, brevity. 4, 81.
- समाह्वय** m. 1) a single combat, or combat in general. 2, 299. 2) a name. 5, 33.
- समित्** f. war, a battle. 2, 298.

समिति f. 1) meeting. 2) an assembly. 5, 35. 3) war, combat. 2, 298.

समिध् f. fuel. 1, 69.

समीक n. conflict, war, a battle. 2, 298.

समीचीन adj. (tending towards one direction), concordant, consistent, true. 1, 144.

समीप n. neighbourhood, vicinity. 4, 7. 5, 63.

समीर, समीरण m. wind, air. 1, 76.

समुख adj. eloquent. 2, 219.

समुच्छ्रय m. height (of a tree, etc.). 2, 26.

समुदय m. 1) a mass, a multitude. 4, 1. 2) combat, war. 2, 298.

समुद्र m. a casket, a box. 4, 79. Yr. 2, 247.

समुद्र m. the sea. 3, 30. 5, 52.

समुद्रकांता f. a river. 3, 43.

समुद्रवसना f. the earth. 2, 1.

समुद्रवह्नि m. submarine fire. 1, 70.

समुच्च m. overbearing, conceited. 2, 228.

समूह m. an assemblage, a multitude. 4, 1. 2, 336.

समृद्ध adj. wealthy. 2, 201.

संवृत्ति f. welfare, prosperity. 2, 242.

संपराय m. war, combat. 2, 299.

संपिंडितांगुलि adj. having the fingers joined or closed. 2, 382.

संपुठ m. a casket, a box. 4, 79.

संपृक्त adj. mixed, combined. 4, 56.

संप्रदाय m. oral tradition, traditional doctrine. 2, 247. 5, 91. Māgha 14, 79.

संप्रयोग m. copulation. 2, 414.

संप्रश्न m. a question, an enquiry. 5, 90. 100.

संप्रहर्ष m. great joy. 5, 89.

संप्रहार m. combat, war. 2, 298.

संबन्ध m. connexion. 5, 52.

संवाध 1) adj. strait, narrow, crowded. *Māgha* 8, 2. *Mūbh.* 1, 2875. 2) m. the vulva. 5, 41.

संभव m. origin. 5, 95.

संभाव्य adj. possible. 5, 88.

संभेद m. a confluence of waters. 3, 47.

संभोग m. 1) enjoyment. 2) sexual intercourse. 5, 42.

संश्रम m. conceit, pride. 4, 37.

संमद m. joy, pleasure. 1, 123.

संमर्द m. 1) the pounding or grinding of fragrant substances. 4, 84. 2) a conflict, a battle, war. 2, 299.

संमार्जनी f. a brush, a broom. 2, 147.

सम्यक् adj. (nom. सम्यक् समीचीन) concordant, correct, true. 1, 144.

सम्राज् m. = universal monarch, one who has performed the *rājāsūya* sacrifice. 2, 267.

सरफ m. a goblet. 2, 172.

सर्घा f. = bee. 2, 101. *Bgh.* 4, 63.

सरट m. the gecko (*lacerta* gecko). 2, 79.

सरणि f. a road, a path. 2, 105. *Anandalah.* 18, 37.

सरमा f. a bitch. 2, 127.

सर्त्त 1) adj. upright, straightforward, candid. 2, 230. 2) a sort of pine (*pinus longifolia* Roxb.). 5, 26. *Bgh.* 4, 75. *Kum.* 1, 9.

सरस् n. सरसी f. a pond. 3, 53.

सरस्वत् 1) m. the sea, the ocean. 3, 30. 2) सरस्वती, f. a river in general. 3, 43. 3) the goddess of speech. 1, 8.

सरित् f. a river. 3, 44.

सरित्पति m. the sea. 3, 30.

सरिद्वरा f. the Ganges. 3, 51.

सरीसृप m. a snake. 3, 18.

सरोज, सरोरुक् n. a lotus. 3, 57.

सर्ज m. a tree (*shorea robusta*);
2, 40.

सर्प m. a snake. 3, 18.

सर्पयुग्म् m. = *rājasarpa*. 3, 21.

सर्पाशन m. a peacock. 2, 86.

सर्पिस् n. clarified butter. 2,
120. 167.

सर्व pr. all, whole. 4, 28. 2, 21.

सर्वसृष्टा f. the earth. 2, 1.

सर्वज्ञ m. a name of Īiva. 1, 11.

सर्वतस् adv. from all parts,
everywhere. 5, 88.

सर्वभक्ष adj. eating all manner
of food. 2, 196.

सर्ववेद m. a Brahman who has
read the four Vedas. 2, 240.

सर्ववेदस् m. a man who, at the
conclusion of the *vijayit* sa-
crifice, divides all his pro-
perty among the priests.
2, 263.

सर्वसैन्य n. a complete ar-
mament. 2, 306.

सर्वसैनाह m. the universal
spirit (?). 5, 15.

सर्वसस्य adj. bearing all man-
ner of corn. 2, 3.

सर्वस्व n. the whole property.
2, 263.

सर्वात्मन् m. = *sarvasannāha*.
5, 15.

सर्वाङ्गीन adj. eating all man-
ner of food, whether clean or
otherwise. 2, 196.

सर्वाभिसार m. an attack with
complete forces. 2, 306.

यमनस्य भट्टाः सर्वाभिसा-
रेणाभ्यषेकयन् Pk. 4, 161.

सर्वायस adj. (f. i) made all of
iron. 2, 312.

सर्षप m. mustard. 2, 428.

सत्तिल n. water. 3, 26. 41.

सप्तकी f. = *pajoprtyā*. 2, 44.

सर्व m. a sacrifice. 2, 259.

सवन n. bathing, an ablution.
2, 253.

- सचितु** 1) m. the sun. 1, 35. 2)
सवित्री f. a mother. 2, 349.
सविध, सवेश adj. near. 4, 7. 8.
सव्य adj. left, *lacus*. 4, 71.
सव्येष्ठ m. the charioteer who
 stands on the left of a cham-
 pion. 2, 294.
ससीमन् adj. conterminous,
 near. 4, 7.
सस्य n. corn, grain. 2, 419. 6.
सह adv. together. 5, 91. 99.
सहकार m. the Mango tree.
 2, 37.
सहचरी ■ 1) a wife. 2, 339. 2)
 a species of *Barleria* with
 yellow blossoms. 2, 50.
सहदेवा f. a plant — *इंडोत्यल*.
 2, 44.
सहपानक n. drinking together.
 2, 173.
सहस्र 1) n. strength, power.
 4, 38. 2) m. the month *Mār-*
gashirsha. 1, 114.
सहसा adv. 1) suddenly. 2) in-
 stantly. 5, 98.
सहस्त adj. skilled in handling
 weapons. 2, 218.
सहस्य m. the month *Pausha*.
 1, 114.
सहस्रकिरण m. the sun. 1, 35.
सहस्रदंष्ट्र m. — पाठीन. 3, 36.
सहस्रनयन m. a name of In-
 dra. 1, 52.
सहस्रपत्र n. a lotus. 3, 57.
सहाय m. a companion. 2, 273.
सहिष्णुता f. forbearance, pa-
 tience. 4, 40.
सहृद्य adj. intelligent. 2, 218.
Māgha 8, 51.
सायात्रिक m. a sea-trader.
 3, 33. *Māgha* 3, 76. **सायात्रिक**
इवगाधे भिन्नपोतो महर्णवि
Kāṭikh. 7, 120.
सावत्सर m. an almanac-ma-
 ker, an astronomer. 2, 248.
साकं adv. together. 5, 91.
साकल्यवचन n. a complete
 perusal. 2, 246.

साक्षात् adv. 1) evidently, manifestly. 2) like. 5, 88. The separation of the meanings is quite unwarranted.

सागर m. the ocean. 3, 30.

सातिसार adj. afflicted with diarrhoea. 2, 45f.

सातीन m. pease (pisum sativum). 2, 427.

सात्यवतेय m. a name of Vyāsa. 2, 258.

सावत m. a name of Baladeva. 1, 28.

सादिन् m. a horseman. 2, 235. Māgha 12, 22, 31.

साधन n. 1) accomplishing, achieving. 2) an instrument, an implement. 3) an agent, a means, an expedient. 4) a component part of an army. 5) property, wealth. 6) torture. 7) the penis. 5, 80.

साधु 1) adj. righteous, honest. 2, 217. 2) pleasing, handsome. 4, 4. 3) **साध्वी** f. a virtuous, faithful wife. 2, 340.

साधस n. fear, terror. 4, 40.

सानु n. tableland on a mountain. 2, 11.

सानुनय adj. kind, polite. 5, 96. R. I, 60, 23.

सानुमत् m. a mountain. 2, 10.

सांख n. 1) pleasing, conciliatory language. 1, 141. 2) conciliation. 4, 93.

सांखन n. courtesy, complaisance. 4, 64.

सांद्रष्टिक n. the immediate result of actions. 1, 118.

सांद्र adj. thick, dense, compact. 4, 32. **सांद्रिभवनं** Māgha 4, 64. **सांद्रसुधा** 4, 28.

सात्प्रदीन n. friendship. 4, 21. Comp. Kum. 5, 39.

सामन् n. conciliation. 4, 95.

सामि adv. half. 4, 28.

सामीप्य n. nearness. 5, 93.

सामोद्भव m. an elephant. 2, 59.

सांपरायिक m. a war-chariot. 2, 291.

सांप्रत 1) adj. (f. f), fit, proper.

2) सांप्रतं adv. at present, now. 5, 94.

साम्य n. equality. 1, 94.

साम्यावस्था f. equal state, equipoise. 3, 78.

सायं adv. in the evening. 1, 109. This word seems to be the gerund of *so*, and to have signified originally 'having finished'. A mass. *śaya* does not exist, nor is the comparison with the Latin *serus* more than an idle conjecture.

सायक m. an arrow. 2, 311.

सार 1) m. pith, marrow, sap. 2, 28. 5, 67. 2) strength, power. 3) semen virile. 5, 67. 4) n. substance, property, wealth. 1, 80. 5, 67. 5) adj. excellent, best. 5, 67. संसारे मानुष्ये सारं मानुष्यके च कौलीन्यं Vāgbh. A1. 4, 127.

सारघ n. honey. 2, 466. Comp. Rv. 8, 4, 8. Vg. 19, 91. 95.

सारंग 1) adj. (f. f) variegated.

4, 51. 2) m. a deer. 2, 75. 3) the Cātaka (cuculus melanolencus). 2, 93.

सारणि f. a water-conduit. 3, 63.

सारथि m. a charioteer. 2, 293.

सारमेय m. a dog. 2, 126.

सारस m. the Indian crane, and सारसी f. its female. 2, 89.

सारसन n. a girdle, a zone. 2, 405.

सारिफलक m. a draught-board. 5, 59.

सार्थ m. a multitude of living beings, a caravan, etc. 4, 1.

कदाचित् सत्पितृव्येण श्रुतः
कार्षटिकानां हि सार्थः सार्थो
महास्थनः Kāçikh. 12, 26.

सार्थं adv. together. 5, 91.

सार्षिष adj. (f. f) dressed or cooked with clarified butter. 2, 167.

सार्वभौम m. 1) a universal

monarch. 2, 267. Comp. Mbh. 1, 3120. 2) the elephant of the northern region. 1, 104.

साल m. — śāla. 2, 40.

साम्रा f. a dewlap. 2, 111.

सिंह m. a lion. 2, 59. 5, 70.

सिंहनाद m. a war-cry. 4, 100.

सिंहासन n. a throne. 2, 268.

सिकता f. sand, gravel. 3, 48.

सिक्थक n. beeswax. 2, 400.

सिंघिनी f. the nose. 2, 366.

सिब् f. the skirt of a web or dress. 2, 396. Rv. 3, 53, 2, 10. 18, 11. Av. 14, 12, 1.

सिचय m. cloth. 2, 393.

सिंजिनी f. 1) a bowstring. 2, 309. 5, 79. 2) a tinkling ornament for the ankle. 2, 406.

सित adj. white. 4, 47. 2, 283.

सितांबर m. a Buddha mendicant. 2, 189.

सितांशु n. a white lotus. 3, 58.

सितेतर adj. black. 2, 97. Kum. 1, 38.

सितेतरगति m. fire. 1, 62.

सिद्ध m. a kind of genius dwelling between heaven and earth. 1, 87. Yogasūtra 3, 33. This is a post-vedic mythological fiction formed on the analogy of *siddhya*.

सिद्धांत m. an established conclusion (प्रमाणेन प्राप्तो ऽर्थः), a dogma. 1, 10. 5, 83. 84.

सिद्धार्थ m. 1) a Buddha. 1, 85. 2) mustard. 2, 426.

सिध्मन् n. a sort of cutaneous eruption. 2, 447. 451.

सिध्मल adj. afflicted with *sidhman*. 2, 451. Vs. 30, 17.

सिनीवाली f. the phase of the moon preceding the first night of the first quarter, in which the moon rises partly visible. 1, 112. दृष्टवन्तः सिनीवाली नष्टवन्तः कुहुरित्येतावमावास्यामेदौ Cret-dhara. The first part of *sim-*

- vait* is *śat*, the obsolete fem. of *śita*, white; the second signified perhaps 'ring'. *Śint* *śitā vāid kalāsyām* Kshirasv. चंद्रं सिनी (sintvāli) च कुटू-
 श्वैव क्षुतिः पुष्टिः प्रभावसुः।
 कीर्तिर्धृतिश्च लक्ष्मीश्च नव
 देव्यः सिधेविरे Kāçtkh. 14, 33.
- सिंदुवार** m. — निर्गुंडी. 2, 45.
 Kum. 3, 53.
- सिंधु** 1) f. a river in general
 3, 43. 5, 52. 2) m. the ocean.
 5, 52.
- सिंधुपारत** adj. born in the coun-
 try traversed by the Sindh
 river. 2, 284.
- सिंधुर** m. (the Sindhu-born), an
 elephant. 2, 50.
- सिंधूत्थ** n. river-salt. 2, 459.
- सीक्** m. rain driven down by
 wind, thin drizzling rain. 1,
 59. Kgh. 5, 42.
- सीता** f. a furrow. 2, 421.
- सीत्य** n. *serion*, corn, grain.
 2, 419.
- सीमन्** n. (?) a boundary, = li-
 mit. 2, 104. Yv. 2, 151.
- सीमंत** m. the parting of the hair
 of women. 2, 374. Māgha 8,
 69.
- सीमंतिनी** f. a woman. 2, 326.
 Bhk. 5, 22.
- सीमा** f. a boundary, a limit.
 2, 104. Yv. 2, 152. 228.
- सीर** m. a plough. 2, 420.
- सीरिन्** m. a name of Baladeva.
 1, 28.
- सीसक, सीसपत्त** n. lead. 2, 17.
 Yv. 1, 190.
- सुकत** n. righteousness, virtue.
 1, 125.
- सुकेशी** f. the name of an Ap-
 saras. 1, 88.
- सुख** n. joy, pleasure. 1, 123. 5, 61.
- सुगत** m. a Buddha. 1, 85.
- सुगंधिता** f. fragrance. 1, 77.

सुचरिता f. a well-conducted, faithful wife. 2, 340.

सुत m. a son. 2, 342.

सुत्रामन् m. = name of Indra. 1, 53.

सुदर्शन n. the disc of Vishnu. 1, 26.

सुधा f. 1) the food of the gods, ambrosia. 1, 133. 2) lime, mortar, plaster. 2, 139. *Māgha* 12, 62.

सुधी adj. sensible, intelligent, wise. 2, 178.

सुनासीर m. a name of Indra. 1, 53. Comp. *Roth* on *Nirukta* 9, 41.

सुनिश्चित adj. firmly decided. 2, 247.

सुन्दर 1) adj. (f. *a* and *i*) beautiful. 4, 4. 2) **सुन्दरी** f. a beautiful woman. 2, 326.

सुपर्ण m. a name of Garuda. 1, 30.

सुपर्णकेतु m. a name of Vishnu. 1, 22.

सुपर्णितनय m. a name of Garuda. 1, 30.

सुपर्बन् m. a god, a deity. 1, 4.

सुप्रतीक m. the elephant of the north-east quarter. 1, 104. *Rgh.* 5, 75.

सुप्रभा f. one of the seven tongues of Agni. 1, 68.

सुमग adj. pleasing, beautiful. 2, 212.

सुमनस् 1) m. a god, a deity. 1, 4. 2) f. a flower. 2, 31. *Māgha* 7, 2, 8, 10.

सुमेरु m. the mountain Meru. 1, 136. *Rgh.* 5, 30.

सुर m. a god. 1, 4. 119.

सुरत्येष्ठ m. Brahman. 1, 6.

सुरत n. sexual intercourse. 2, 414. 5, 29.

सुरतरु m. a tree of heaven. 1, 135.

सुरपति m. a name of Indra. 1, 52.

सुरयणिका f. a tree (*rottleria tinctoria* Rox.), 2, 53.

सुरपर्वत m. the mountain Meru.
1, 135.

सुरभि 1) adj. excellent. 5, 14.
Comp. Rgh. 2, 3. 2) f. a cow.
2, 113.

सुरशत्रु m. an Asura. 1, 5.

सुरसमन् n. heaven. 1, 3.

सुरसस्ति f. the Gangā. 3, 51.

सुरा f. spirituous liquor. 2, 174.
Rv. 1, 116, 7, 7, 86, 6, 8, 2,
12, 10, 107, 9.

सुरमा f. a mine, a subterra-
nean passage. 4, 86. Hind.
بنفسه. Benfey very properly
considers this word as a cor-
ruption of *svaryā*.

सुरेन्द्रजित् m. a name of Ga-
ruda. 1, 30.

सुवर्ण n. gold. 2, 18.

सुवर्णकार m. a goldsmith. 2,
433.

सुवासिनी f. a half grown-up
girl. 2, 328.

सुषम 1) adj. beautiful. 4, 4. 2)
सुषमा f. brilliancy, beauty.

2, 410. श्रुवौ विनीत्ते रेजाते

सुषमासुदरे विभो: Pk. 4, 51.
5, 19.

सुहृद् m. a friend. 2, 273.

सूक्ष्म adj. small, minute. 4, 3.

सूक्ष्मदर्शिन् adj. keen-sighted.
2, 218. Kathop. 3, 12.

सूचन n. informing against.
5, 84.

सूची f. a bristle, a quill. 2, 78

सूच्य adj. (something) which is
to be suggested. 1, 94.

सूत m. 1) a charioteer. 2, 294.
Vs. 30, 6. Mana 10, 11. 47.
2) a bard. 2, 280.

सूतिकाभवन n. a lying-in
chamber. 2, 344.

सूतिमास m. the last month
of pregnancy. 2, 344

सूत्र n. thread. 2, 394.

सूद् m. a cock. 2, 276.

सूदन n. killing, slaughter. 2,
322.

सूदाध्यक्ष m. a kitchen-master.

2, 276. सूयशास्त्रविशेषज्ञः

सूदाध्यक्षः प्रशस्यते Matsyap.

202, 22.

सूना f. a shambles, a slaughter-house. 2, 440.

सूनु m. a son. 2, 342.

सूनुत adj. (of speech) true and (at the same time) pleasant. 1, 141. Yv. 1, 109.

सूपकार m. a cook. 2, 276.

सूर m. the sun. 1, 35.

सूस्ता f. a tractable cow. 2, 115.

सूरि m. a wise man. 2, 177.

सूर्मी f. a brass image or statue. 1, 131. Manu 11, 103. Composed of *su* and *ūrmī*, 'of a good fount'.

सूर्य m. the sun. 1, 35. 3, 53. 55.

सूर्यकांत m. crystal. 2, 21.

सूखन् n. the corner of the mouth. 2, 365. Comp. Yv. 2, 13. To the various readings elsewhere recorded we may

add the sg. f. सूक्षणी, employed by Pāṇini in the verse: स सूक्षणीप्रातमसूक्ष्मपरिधौ प्रलेलिहानो हरिणारिस्तैः

सृष्टि f. m. a goad for driving an elephant. 2, 69.

सेतु m. a causeway, a bridge. 3, 49.

सेना f. a host, an army. 2, 302. 306. 5, 4.

सेनागि m. a component part of an army. 5, 80.

सेनानी m. 1) a general. 2, 278. 2) a name of Skanda. 1, 19. Rgh. 2, 37.

सेवक m. an attendant, a follower. 2, 273.

सेवा f. attendance, service, worship. 1, 129.

सैहिकेय m. a name of Rāhu. 1, 49. Māgha 2, 35.

सेकत n. an islet. 3, 48. Rgh. 5, 78.

सैधव 1) m. a horse of Sindh

सैन्धव २, ३८४. २) *n.* river-salt. २, ४५९.

सैन्य *n.* an army. २, ३०२. ५, ६. ३६.

सैन्धवी *f.* a female perfumer, a toilet-woman. २, ३३७. Perhaps derived from a noun *saindhava*.

सैर्य *m.* a buffalo. २, ७२.

सोत्प्रास *adj.* exaggerating with latent irony. १, १४९.

सोत्प्रासरुसित *n.* sarcastic laughter. ४, ४६.

सोदर. सोर्य *m.* *frater uterinus*, a brother of the same mother. २, ३५३.

सोपहास *adj.* derisive, sarcastic. १, १४९.

सोपान *n.* a ladder, a flight of stairs. २, १४६. Kum. १, ३९. Rgh. ३, ६९. ६, ३. सत्यं स्वर्गस्य सोपानं Vārāhap. २०९. Instead of Bopp's ingenious derivation from *sa* and *upānaya*, I propose another: *sa* and *upāyana*. Comp. *astamana*.

सोम *m.* the moon. १, ४२.

सोमपा *m.* *Śiṣhāmān*. २, २३६.

सोम्युक्त *adj.* — *sotpydsa*. १, १४९.

सौमधिक *n.* the white water-lily. ३, ५९.

सौचिक *m.* a tailor. २, ४३५.

सौदामिनी *f.* lightning. १, ६०.

सौध *n.* a whitewashed mansion. २, १३९. Māgha १२, ६२. १, २५.

सौनिक *m.* a butcher. २, ४४०.

सौमिक *n.* a nocturnal assault. २, २९७.

सौम्य १) *adj.* pleasing, handsome. ४, ४. २) *m.* the planet Mercury. १, ४६.

सौरभेय १) *m.* a bull. २, १०८. २) सौरभेयी *f.* a cow. २, ११३.

सौरभ्य *n.* fragrance. १, ७७. ५, २७.

सौराष्ट्रक *n.* brass, bell-metal. २, १५.

सौराष्ट्रिक *m.* a sort of poison brought from Surāshtra. ३, २४.

सौवर्धत्त *m.* a sort of salt, prepared by fusing fossil

- salt with ~~medic~~ myrobala. 2, 462.
- सौवस्तिक m. the family or domestic priest. 2, 271.
- सौविद्, सौविद्ध m. a guard of the women's apartments. 2, 272. 5, 28.
- सौवीर n. sour gruel. 2, 163.
- सौष्ठव m. — *avashṭambha*. 4, 74.
- सौहार्द n. friendship. 4, 21.
- सौहित्य n. satisfaction. 2, 171. Māgha 5, 62.
- सौहृद् n. friendship. 4, 21.
- स्कन्द m. the god of war. 1, 19.
- स्कंध m. 1) the shoulder. 2, 62. 112. 2) that part of the stem of a tree where the branches begin. 2, 27. 3) after *karin*, *nara*, *turanga*, and their synonyms, it signifies a multitude. 5, 25.
- स्कंधवाहक m. an ox carrying burdens on his shoulders. 2, 111.
- स्कंधशाख f. a branch of the upper stem of a tree. 2, 27.
- स्वधावार m. a royal residence, a capital. 2, 131.
- स्कंधिक m. — *skandhagadha*. 2, 111.
- स्तन m. the female breast. 2, 371. 387.
- स्तनयिलु m. a thundercloud. 1, 58. Rv. 5, 83, 6. Vā. 25, 2.
- स्तन्य n. milk. 2, 119. Rgh. 2, 69.
- स्तब्धत्व n. fixedness, immobility, stupor. 5, 48.
- स्तम्भ m. a ram. 2, 122.
- स्तम्ब m. a shrub. 2, 35.
- स्तम्बकरि m. corn, grain. 2, 424.
- स्तम्बेरु m. an elephant. 2, 59. Māgha 5, 34. Bhk. 6, 92.
- स्तम्भ m. 1) immobility, stupor. 5, 48. Comp. Māgha 5, 48. 2) a post, a pillar. 2, 66. 5, 48.
- स्तव m. praise. 1, 145. Rv. 9, 55, 2.
- स्तवक m. a cluster of blossoms. 2, 33. Urv. 125. 141.
- स्तुति || praise. 1, 145. 5, 74.

स्तेन *m.* a thief. 2, 183.

स्तेय *n.* theft, stolen goods. 2, 184. Yv. 3, 234. Av. 11, 8, 20. 14, 1, 57.

स्तोक *adj.* small, little. 4, 3, 52. 5, 96. Cat. Br. 3, 6, 3, 8. Yv. 2, 27.

स्तोत्र *n.* praise. 1, 145.

स्तोम *m.* 1) a sacrifice. 2, 259. 2) a mass, a multitude. 4, 2. तमस्तोम Kāçikh. 74, 30. धातस्तोम Rasatar. 3, 11.

स्त्यान *adj.* thickened, coagulated, congealed. 2, 121.

स्त्री *f.* a woman. 2, 326.

स्त्रीधन *n.* property which a woman possesses in her own right. 5, 42. Manu 9, 194.

स्त्रीपुंस *m.* du. man and wife. 4, 15. Manu 1, 115.

स्थगित *adj.* covered. 4, 58.

स्थंडिल *m.* a piece of ground purified for a sacrifice. 4, 77.

स्थपति *m.* a man who performs the Vṛthaspati sacrifice. 2, 263.

स्थपुट *adj.* unevenly raised. 4

68. Comp. यथा निर्मासा चिपिटा दीर्घा स्थपुटा न शुभप्रदा Kāçikh. 37, 89. मरु-कैकानिलः प्राप्तः पर्वतादोलनक्षमः । मल्लमंडपमूस्तेन क्षणतः स्थपुटीकृता 88, 99. (Schol. तृणादिनाकादिता).

स्थपुटगतं कथ्यं in Mālatīmādh. V. is explained by Jagaddhara: निम्नोन्नतविषमस्थानगतं, by Mālānka: संकुचितभाग-प्रविष्टं मस्तकादिनिम्नोन्नतगतं.

स्थल *n.* स्थली *f.* firm ground, "continent. 2, 3, 3, 41.

स्थलशृंगाट *m.* — *gokshura*. 2, 46.

स्थविर *adj.* old. 2, 348.

स्थाणु *m.* 1) a stake, a post. 5, 11. 2) a name of Īśa. 1, 12.

स्थान *n.* 1) standing. 5, 51. 2) a place, a spot, τόπος. 2, 3.

- 4, 77 (?). 3) an abode, a house. 2, 136. 143.
- स्थानक** n. a trench for water dug at the foot of a tree. 2, 29.
- स्थानस्थ** adj. staying at home. 2, 213.
- स्थानीय** n. a town. 2, 130.
- स्थापत्य** m. a guard of the women's apartments. 2, 272.
- स्थामन्** n. firmness, vigour, power. 4, 38. 5, 67. 82.
- स्थाधिभाव** m. a permanent condition; in poetry, that sentiment which constitutes the fundamental or leading character of a composition, as love in an erotic, mirth in a comic composition, etc. 1, 91. Comp. Māgha 2, 87.
- स्थात्** 1) n. a vessel. 2, 172. 2) **स्थात्ती** f. a pot. 2, 159. Vs. 19, 27. Cat. Br. pp. 90. 158. 187. 243. etc.
- स्थासक** n. a particular mode of perfuming of the person. 2, 385.
- स्थित** adj. standing, erect. 2, 231.
- स्थिति** f. 1) standing. 2) uniform practice, a decision, a rule. 5, 51.
- स्थिर** 1) adj. steady, steadfast. 2, 215. 2) **स्थिरा** f. the earth. 2, 1.
- स्थिरमेमन्** adj. of steady affection. 2, 219.
- स्थूल** n. = sort of long tent. 2, 296. Māgha 12, 4.
- स्थूणा** f. a post, a pillar, a statue. 1, 131. 5, 48. Rv. 1, 59. 1, 5, 45. 2, 62. 7, 8, 17, 14. 10, 18, 13.
- स्थूरिन्** m. an ox that carries burdens on his back. 2, 111.
- स्थूल** adj. big, fat, large. 2, 187. 13. Kum. 2, 11. Bṛh. 6, 28.
- स्थूलतन्त्र** adj. liberal. 2, 210. Yv. 1, 308. भाष्यं स्थूलतन्त्रोऽपि भूमुजा Matsyapur. 206, 29. प्रेम्णा ये च प्रयच्छन्ति स्वल्पे ऽप्यगणितं वसुं स्थूलत-

साम्नहोत्साहान्तामृगके
त्स्वेरपि व्यथे; ॥ Vātsy. K.
4, 5, 3.

स्थूलोच्चय m. the middle pace
of an elephant. 2, 67. Māgha
12, 16. यथा पालकाय्यः नी-
चेर्गतं स्थूलोच्चयो वीथीमार्ग-
इति तिस्रो गतिप्रक्रियाः
Kāshīrasv.

स्थेय m. a judge. 2, 274. P. 1,
3, 23.

तन्त्रा f. a tendon, a muscle.
3, 12.

स्नातक m. a man who, *having*
performed the ceremony of
bathing previous to his return-
ing to his family, passes from
the order of a religious stu-
dent into that of a househol-
der. 2, 239. Manu 4.

स्नान n. bathing, ablution. 2, 253.

स्नायु m. a sinew, a tendon, a
muscle. 3, 12. Yv. 3, 81. 100.

सिग्ध m. a frigid. 2, 273.

सुधा f. a daughter-in-law. 2, 349.

सुहि f. — *mahduriksha*. 2, 42.

सौक्त m. fondness, affection. 4,
21. 5, 29.

स्येदन m. a sort of tree. 5, 26.
Rv. 3, 53, 19, where Sāyana
blunders in his usual fashion.
Am. has *syandana*.

स्पर्धा f. rivalry, emulation, con-
tention. 4, 101. 99.

स्पर्शन m. 1) air, wind. 1, 75.
2) n. a gift, a donation. 2, 264.

स्पर्श m. 1) a spy. 2, 270. 2) a
battle, war. 5, 32.

स्पष्ट adj. visible, clear, mani-
fest. 4, 67.

स्पष्टतर adj. unclear. 5, 56.

स्पृहा f. wish, desire. 4, 25.

स्फटिक m. crystal. 2, 21. Kum.
5, 63. 6, 42.

स्फिज् f. du. the buttocks. 2,
358. Yv. 3, 97. Mārka. 11, 8.

स्फुट adj. clear, manifest. 4, 67.
5, 51.

स्फुलिंग m. a spark of fire. 1, 67. Urv. 125.

स्फूर्जयु m. a clap of thunder. 1, 57.

स्फोटक m. a pustule, a blister, a boil, a pimple. 2, 449.

स्म a particle expressing, amongst other things, *remembrance*. 5, 97.

स्मर m. a love. 1, 32. This earliest and latest of all gods figures already in the Av. 6, 130. 131.

स्मरमंदिर n. pudendum muliebri. 2, 359.

स्मित 1) n. a smile. 2, 412. 2) adj. budded, blown. 2, 32. Māgha 6, 54.

स्यद् m. speed, velocity. 2, 288.

स्यद्ग्न m. a chariot. 2, 269.

स्यद्ग्नारोह m. one who rides in a carriage. 2, 235.

स्रज् f. a wreath, a garland. 2, 397. 399.

स्रवद्भा adj. f. (a female) that miscarries. 2, 415.

सर्वती f. a river. 3, 42. Bv. 1 32, 14. 10, 104, 8.

स्रष्टृ m. 1) Brahman. 1, 6. 2) Civa. 1, 12.

स्राक् adv. quickly, instantly. 4, 12. **स्राक् स्रत्यभितारिका**: Kshirasv. Perhaps from **सृम्**.

सुष् f. a sacrificial ladle. 2, 260.

स्रोतस् n. 1) a stream, a current of water. 3, 47. 2) a river. 3, 44. 3) an organ of sense. 2, 380.

स्रोतस्विनी f. a river. 3, 44.

स्व n. property, wealth. 1, 80.

स्वच्छद् adj. self-willed, independent. 2, 224. 5, 47.

स्वजन m. a relation. 2, 354.

स्वतंत्रवृत्ति f. acting according to self-imposed rules, independent action. 4, 93.

स्वद्ग्न n. tasting, eating. 4, 170.

स्वधिति f. m. an axe. 2, 319. Bv. 2, 39, 7. 3, 8, 11. Probably from **हि** like **अहि**.

स्वर्णमाला ॥ ५, ७७.

स्वभाव m. natural condition.
4, 97. 5, 71.

स्वर्ग्यम् m. Brahman. 1, 7.

स्वर् ind. heaven. 1, 3.

स्वर m. 1) articulate sound. 1,
138. 5, 77. 2) a musical note.
3) a vowel. 4) accent. 5, 77.

स्वरु m. a thunderbolt. 1, 56.

स्वरुचि adj. self-willed, inde-
pendent. 2, 224.

स्वत्रय n. the natural form or
constitution of a thing. 5, 78.

स्वर्ग m. heaven. 1, 3. 5, 60.
68. Rv. 10, 95, 18.

स्वर्गोक्तम् m. a god, a deity.
1, 4. Kum. 1, 59.

स्वर्ण n. gold. 2, 18.

स्वर्णपुष्पी f. a tree (cassia fis-
tula). 2, 43.

स्वर्भाभु m. a name of Rāhu.
1, 49.

स्वल्पशरीर adj. of a diminutive
body. 2, 456.

स्वसु f. a sister. 2, 352.

स्वस्ति part. hail, blessings.
5, 101. Rgh. 5, 17.

स्वस्तिकम् m. a palace or temple
built in the shape of the dia-
gram (Stevenson, Kalpasūtra,
emblem last but one) of the
same name. 2, 150.

स्वस्त्रीय m. a sister's son. 2,
352. Manu 3, 148.

स्वाच्छया n. wilfulness, inde-
pendent action. 4, 89.

स्वाङ्गुरसा f. spirituous liquor.
2, 174.

स्वाध्याय m. the Vedas. 1, 9.

स्वान m. sound. 1, 138.

स्वात n. the mind. 2, 379. Bbk.
6, 22. Gg. 10, 10.

स्वायतेय n. property, wealth.
1, 80. Nāgha 14, 9. स्वायते-
यमखिलं तु धात्रसात्सवकोर
Pk. 1, 32.

स्वामिन् m. 1) a master, a lord.
2, 188. 5, 39. 2) a name of
Skanda. 1, 19.

स्वारात् m. a name of Indra.
1, 53.

स्वाहा f. the wife of Agni. 1,
66. Rgh. 1, 56.

स्वाहापिय m. a name of Agni.
1, 62.

स्विद् a particle introducing
1) a question. माया स्विद्वा
मातिविश्रमो वा धस्तं नु मे
वीर्यनुताहमन्यः Kir. 16, 18.
2) a doubt or uncertainty. 5,
94. अस्ति स्विन् वीर्यं तत्

इन्द्र न स्विदस्ति तदमुषा मि
वोषः Rv. 6, 18, 3.

स्वेदनिका f. an iron plate or
pan for baking bread, etc. 2,
158.

स्वेर adj. 1) following one's im-
pulses, self-willed. 2) slow.
5, 47.

स्वैरिणी f. an unchaste wife.
2, 341. Yv. 1, 67. Comp. Ml-
tāksb. on Yv. 2, 51.

ह.

हंस m. 1) a swan, a goose. 2,
96, 98, 2) the sun. 1, 37.

हंसक n. a tinkling ornament
for the ankle of a woman. 2,
406. Māgha 7, 23.

हंसकांता f. a goose. 2, 96.

हंसपाद n. vermillion. 2, 466.

हं हो an interjection used in
addressing or calling a per-
son: ho! holla! 5, 97. Urv. pp.

61.69.70. हं हो सत्पुत्रजननि
नित्यं सत्यप्रभाषिणि Ka-
ṭkh. 13, 82.

हठ m. force, violence. 4, 74.

हृत्तक adj. ill-bred, or bad in
general. 2, 223.

हनु f. m. the jaw. 2, 367. 5, 32.

हंत an interjection expressive
1) of grief. 2) of joy. 5, 89.
Comp. Rv. 8, 66, 5, 10, 53, 2.

हृथ m. a horse. 2, 281.

हृयमार m. — *haravira*. 2, 39.

हर m. a name of Īiva. 1 11.

हरि 1) adj. tawny. 4, 50. 2) m. the sun. 1, 35. 5, 70. 3) the moon. 5, 70. 4) a horse. 2, 281. 5, 70. 5) a lion. 2, 59. 5, 70. 6) a frog. 3, 40. 5, 70. 7) a monkey. 2, 76. 5, 70. 8) Indra. 1, 52. 5, 70. 9) Vishnu or Krishna. 1, 23. 5, 70. 10) Yama. 1, 72. 5, 70. 11) Vāyu. 1, 76. 5, 70.

हरिचंदन m. a species of sandal-tree, considered as one of the five trees of heaven. 1, 135.

हरिण 1) adj. (f. i) yellowish white. 4, 47. 2) m. a deer, an antelope. 2, 75. 3) हरिणी f. a golden image. 1, 131.

हरित् 1) adj. green. 4, 49. 2) f. a region, a point of the compass. 1, 100.

हरित 1) adj. (f. हरिता or हरिणी) green. 4, 49. 2, 4. 2) हरिणी f. the parrot-like lady. 4, 53.

हरिताली f. — *dārvā*. 2, 36.

हरिदस m. the sun. 1, 36. Māgha 11, 56. Rgh. 3, 22.

हरिद्राग adj. one whose affection is as transient as the colour of turmeric. 2, 220.

हरिन्माणे m. an emerald. 2, 20. Māgha 3, 49.

हरिप्रिया f. a name of Lakshmi. 1, 31.

हरिवत्, हरिरुय m. a name of Indra. 1, 54. 52.

हरीतकी f. — *pathyā*. 2, 463

हर्म्य n. a mansion, a palace. 2, 138. Urv. 56. Kum. II, 42. Bhk. 8, 36.

हर्षस m. a lion. 2, 59.

हर्ष m. joy, pleasure. 1, 123.

हल्ल n. a plough. 2, 420. 5, 46.

हलायुध m. a name of Baladeva. 1, 29.

हल्लहल्ल m. a sort of poison. 3, 25.

हवित् n. the substance offered

- as an oblation at a sacrifice, commonly melted butter. 2, 261.
- हव्यपाक** m. an oblation presented to the gods, or the vessel in which it is offered. 2, 261.
- हव्यवाक्** m. Agni. 1, 62. Rv. 1, 12, 6.
- हसंती, हसंतिका** f. a portable stove. 2, 159.
- हसित** 1) n. laughing. 2, 412. 2) adj. budded, blown. 2, 32.
- हस्त** m. 1) the hand. 2, 336. 2) After synonyms of hair it signifies a quantity, as **केश-हस्त** (Māgha 8, 27). 2, 376.
- हस्तविंब** n. = *sthāsaka*. 2, 385.
- हस्तसूत्र** n. a thread worn round the wrist as an amulet. 2, 403. Kum. 7, 25.
- हस्तिमात्र** m. an embankment at the gate of a city or fort, with subterranean passages. 2, 133. Māgha 3, 68.
- हस्तिनी** f. the female elephant. 2, 70. 5, 13. 47.
- हस्तिपक** m. an elephant-keeper. 2, 70. Māgha 5, 49. Comp. Vs. 30, 11.
- हस्त्यारोह** m. an elephant-driver. 2, 70.
- हाटक** n. gold. 2, 18. Māgha 13, 63.
- हायन** m. a year. 1, 116. 5, 15. Av. 3, 10, 9. Manu 2, 154.
- हार** m. 1) a string of pearls. 2, 409. 5, 5. 2) a necklace of 108 or 64 strings. 2, 407.
- हारहारा** f. the vine. 2, 38.
- हारिद्र** adj. (f. ?) yellow. 4, 50.
- हारिन** adj. ravishing, charming, pleasing. 4, 4. Māgha 10, 69.
- हारीत** m. the wood-pigeon. 2, 99. Rgh. 4, 46.
- हास्ता** f. spirituous liquor. 2, 174. Māgha 10, 21.
- हालाकृत** m. a kind of lizard. 2, 102.
- हाव** (prākṛit of *bhāva*) m. the different branches of feminino

- actions by which the sentiment of love is manifested. 1, 89.
- हास *m.* laughter, mirth. 1, 91.
- हास्य *m.* the comic sentiment in poetry. 1, 92.
- हि *part.* 1) because, for, 2) but (2). 5, 95. *Comp.* Rgh. 1, 69. *Manu* 1, 83.
- हिसा *f.* 1) killing, slaughter. 2, 323. 2) injuring by theft, etc. 5, 24.
- हिस्र *adj.* hurtful, mischievous 2, 217. *Rv.* 10, 87, 3. 5. 9. *Manu* 1, 29.
- हिस्रपशु *m.* a beast of prey. 5, 46.
- हिगु *n.* assafoetida. 2, 462.
- हिगुल्ल *n.* vermilion. 2, 466.
- हिजीर *m.* an elephant's chain. 2, 68.
- हित *adj.* fit, apt. 2, 231.
- हिम *n.* frost, cold, snow. 3, 28.
- हिमानी *f.* a mass of snow. 3, 28. चक्रैस्स्य द्विषचक्रं तय-
मायादितं क्षणात् । मार्त-
डकिरणैस्तीक्ष्णैर्हिमानी-
पटलं यथा *Pk.* 4, 158.
- हिरण्य *adj.* (f. *i*) golden. 1, 131.
- हिरण्य 1) *n.* gold. 2, 19. 2) wealth, riches. 1, 80. 3) हिरण्या *f.* one of the seven tongues of Agni. 1, 68.
- हिरण्यगर्भ *m.* Brahman. 1, 6. 5, 82.
- हिरण्यबाहु *m.* the river *Çou.* 3, 52.
- हिरण्यरेतस *m.* a name of Agni. 1, 64.
- हीन *adj.* nvaricious. 2, 192.
- हीनवादिन *adj.* overcome in argument or a legal cause. 2, 209.
- हुँ a particle introducing 1) a question. हुँ स त्वं सुकृत्. 2) a doubt. चैत्रो हुँ मैत्रो हुँ (*Kshirasy.*) 5, 90.

ऊडु m. a ram. 2, 124.

हुत adj. offered with fire. 2, 262.

हुतवह, हुताशन m. a name of Agni. 1, 62. 64.

हृक्ष्य m. love. 1, 32.

हृद्य n. 1) the heart, the mind. 2, 379. 2) the heart taken as centre. 1, 44.

हृदयंगम adj. to the point, pertinent, congenial. 1, 146. Kum. 2, 16.

हृदयस्थान n. the breast, the chest. 2, 372.

हृद्य adj. congenial, pleasing, beloved. 4, 4. Rv. 5, 42, 2.

हृद्यार्थ a lj. — हृदयंगम. 1, 146.

हृष्टोव m. longing, regret. 4, 57.

हृषीक n. an organ of sense. 2, 380. सर्वेषां च हृषीकाणां मीशनादपरमेष्ठरः। हृषीकेश इति ज्ञातः Kāçikh. 20, 9.

हृषीकेश m. Vishnu or Krishna. 1, 23.

हेति f. 1) light, splendour, flame. 1, 65. 2) a weapon. 2, 307.

हेतु m. a motive, a cause. 2, 457. 5, 62. 92. 95. 101.

हेम m. a black horse. 2, 282.

हेमन् n. gold. 2, 18. 1, 81.

हेमत m. the winter season, comprising the months Mārgaśīrṣa and Pausa. 1, 113.

हेमपर्वत m. the mountain Meru. 1, 136.

हेमपुष्प m. — *nāgakesara*. 2, 51.

हेमाद्रि m. the Meru. 1, 136.

हेरक m. a spy. 2, 270.

हेरब m. a name of Gaṇeṣa. 1, 18.

हेला f. 1) slight, contempt. 4, 30. Māgha 2, 52. 2) in erotic poetry, prurience. 1, 89. 3) = *prastāva*. 5, 49.

हेषा f. the neighing of horses. 1, 151. ह्यहेषार्ष Pk. 4, 135. Comp. *hreshā*.

हैम adj. (f. i) golden. 2, 268.
Rgh. 6, 15. Bhk. 5, 89.

हैमवती f. a name of Pārvati.
1, 15.

हैमगवीन n. fresh butter. 2, 119.

ह्यस्तनदिन n. yesterday. 5, 23.

हृद् m. a lake, a pool. 3, 48.
Rv. 1, 52, 7. 3, 36, 8. 45, 3.
10, 43, 7. 71, 7. 102, 4.

हृदिनी f. a river. 3, 43.

ह्रस्व adj. short, small, little.
4, 3. 2, 23.

ह्राद् m. noise, sound. 1, 138.

ह्री f. (nom. *hris*) shame, bash-
fulness. 2, 412. Rgh. 3, 5. 4,
80. 5, 58. Vs. 24, 33.

ह्रीवेर् n. a sort of perfume.
2, 467.

ह्रीषा f. the neighing of horses.
1, 151.

ह्लादिनी f. lightning. 1, 60.

अभिवक्ष्य गुह्यपूर्वाङ्किष्यधीपमिनीर्षीन् ।

तत्प्रसादादकारिद् रत्नमालाविशोधनं ॥

तद्विद्वांसो ऽनुगृह्णन्तु धित्तश्रोत्रैः प्रसारितैः ।

संतः प्रणयिवाक्यानि गृह्णन्ति ह्यनसूयिनः ॥

न चात्रातीष्य कर्तव्यं दोषदृष्टिर् मनः ।

दोषो ह्यविद्यमानो ऽपि तच्चित्तानां प्रकाशते ॥

ERRATA

- P. 2. l. 11. रुद्रः कपर्दीः 1. 14. नीलपीथो वन्निरेताः.
P. 6. l. 20. बहुलाः.
P. 9. l. 3. इत्यभिचार्याः.
P. 17. l. 6. सौत्राससोपहासाः.
P. 21. l. 15. बीजकोशी.
P. 22. l. 2. कंकेशि.
P. 24. l. 6. पुष्पवाठी.
P. 27. l. 4. पिच्छं.
P. 28. l. 8. महुः.
P. 35. l. 1. पिठरं.
P. 41. l. 11. गर्हावाही.
P. 44. l. 15. परिव्राजक.
P. 47. l. 5. २७१.
P. 48. l. 5. कंबलिवाद्यस्तु A.
P. 49. l. 10. पंथियरा.
P. 54. l. 16. ज्ञामाता.
P. 55. l. 16. पुष्टको.
P. 60. l. 15. हारमध्य.
P. 64. l. 18. पित्तं.
P. 68. l. 11. घोरग.

- P. 73. l. 17. प्रकरगणौघ.
 P. 82. l. 17. कर्म मानस.
 P. 85. l. 1. कनिष्ठिक.
 P. 91. l. 18. मंत्र्यान्.
 P. 93. l. 4. संभाव्ययोः; l. 6. दुःख.
 P. 104. l. 7. सुरता ACD. सुरिना F.
 P. 109. l. 20. बंधकी.
 P. 126. l. 1. 2) Kāma. 1, 34.
 P. 130. l. 17. अनुच्छिष्ट.
 P. 134. l. 7. अपरुस्तितान्यकिसलयशोभं विलोकयाशोकं ।
 Sarasvatik. II, 15. यस्मात्तान्यपरुस्तितादेहात्म-
 मानिवो ऽपि विविधादिति । Schol. on Para-
 mārthasāra.
 P. 152. l. 12. आलोह्यस्तेखा f. a line of writing.
 P. 172. l. 18. कंचुक m. 1) a bodice, a jacket.
 P. 206. l. 8. goodness.
 P. 222. l. 21. ज्ञीमूत.
 P. 229. l. 4. 3) a recipient, a fit person for. Comp. Mācha 14, 9
 P. 247. l. 25. diagram.
 P. 259. l. 23. ग्रहिस.